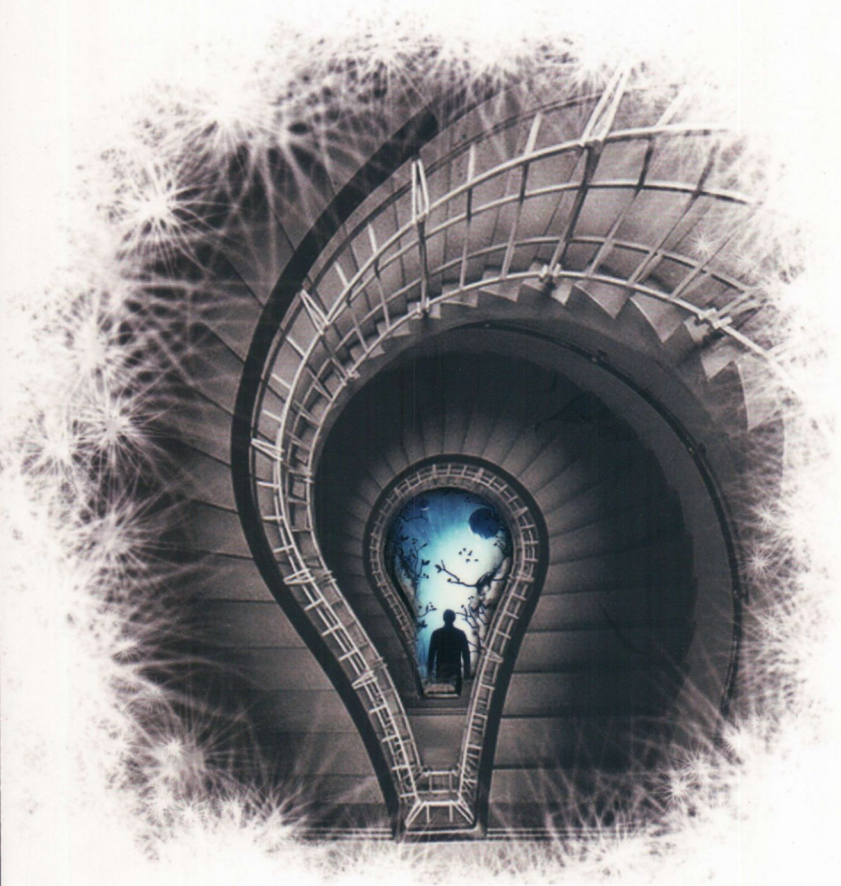

“Bütün Yönleriyle”

Alevilik

Esat Korkmaz

demos

Esat Korkmaz

BÜTÜN YÖNLERİYLE
ALEVİLİK

demos®

“Bütün Yönleriyle Alevilik”

yayıncı: *evren atalay*

yayın yönetmeni: *zeynel atalay*

dizgi: *demos yayınları*

kitap ve kapak tasarım: *demos yayınları*

1. Basım: *demos yayınları, Ekim 2015*

ISBN: 978-9944-387-53-8

Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: *11233*

© bu kitabın yayın hakları *demos yayınları*'na aittir.

Basım: *demos copy dijital baskı merkezi*

molla fenari sokak no: 6-a çağaloğlu-istanbul

tel: 0212. 526.60.28 - faks: 0212. 526.61.28

Sertifika No: 11233

demos®
yayınları

molla fenari sokak no: 6-a çağaloğlu-istanbul

tel: 0212. 526.60.28 - faks: 0212. 526.61.28

www.demosyayinlari.com.tr

BÜTÜN YÖNLERİYLE
ALEVİLİK

Esat Korkmaz

demos®
yayınları

İstanbul 2015

Esat Korkmaz 1946'da Manisa/ Demirci'de doğdu. *Orman Fakültesi Fikir Kulübü Yönetim Kurulu* ve son dönem *Devrimci Gençlik Federasyonu (DEV-GENÇ) Genel Yönetim Kurulu* üyeliklerinde bulundu. 12 Mart sonrası *Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKPC)* ve *DEV-GENÇ* davalarından yargılandı. *Devrimci İşçi Birliği* ve *Kazdağı Orman İşçileri Sendikası*'nda yöneticilik yaptı.1974 siyasal affıyla cezaevinden çıktı. Bir süre *Türkiye Sosyalist İşçi Partisi*'nin (TSİP) Zeytinburnu İlçe Başkanlığı'nda bulundu ve bu partinin yayın organları olan *İlke/ Kitle*'nin yazı kurullarında görev aldı. 1976'da *Orman Fakültesi*'ni bitirerek *Orman Yüksek Mühendisi* oldu; 1980'e değin *Orman Bakanlığı*'nın çeşitli birimlerinde çalıştı. 12 Eylül sonrası siyasal görüşleri nedeniyle görevine son verildi. Askerlik dönüşü *yazar-araştırmacı* olarak Bâbiâli'de çalışmaya başladı. *Yurt Ansiklopedisi*, *Büyük Larousse* vb. yayın çalışmalarında, yazarlık ve redaktörlük yaptı. *Nefes* dergisinin genel yayın yönetmenliğinde bulundu ve *Nefes Yayınları*'nı kurdu. '90'ların başında '68 Kuşağı'nın güncesi sayılabilecek *Kafa Tutan Günler-I* ile *Alevilik-Bektaşılık Terimleri Sözlüğü*'nün ilk baskısı yayımlandı. İzleyen yıllarda *Enel Hak* (1995), *Dört Kapı Kırk Makam* (1995), *Alevi Felsefesi* (1997), *İnsan Tanrı* (1997), *Alevilik ve Aydınlanma* (1997), *Alevilere Saldırıları* (1997), *Alevilik Eğitimi Ders Notları*(Fransa-1999), *Anadolu Aleviliği* (Türkiye- 2000), *Kafa Tutan Günler-II* (2000), *Şamanizm Terimleri Sözlüğü* (2003), *Zerdüştlük Terimleri Sözlüğü* (2003), *Kafa Tutan Günler-III* (2004), *Pir Sultan Abdal* (2005), *Şeytan Tasarımı Terimleri Sözlüğü* (2006), *Şeyh Bedreddin ve Vâridât* (2006), *Kitap/Yol Rehberi*(2009), *Hiçlik Defterleri(I-II-III-2009)*, *Simgeler Sözlüğü*(2010), *Kızılbaş Aydınlanma*(2010), *Hiçlik Defterler(IV-V-VI-2010)*, *Katharlar*(2013), *Kızılbaş Ütopta*(2014) ve *Kızılbaşlıkta Üç Firar-Üç Terk*(2014) başlıca kitapları oldu. Arkadaşlarıyla birlikte *Serçeşme Dergisi* ni çıkardı ve derginin genel yayın yönetmenliğini yaptı. Alevi-Bektaşi zeminde *Düşünce Atölyeleri*'ni kuran ve çok sayıda öğrenci yetiştiren; *Varlık*, *Pir Sultan Abdal*, *Berfin Bahar*, *Yol*, *Nefes*, *Serçeşme* vb. dergilerde makaleleri yayımlanan, *televizyon* programcısı olarak çalışan Esat Korkmaz'ın çeşitli sempozyumlara sunduğu bâtinilikle ilgili bilimsel bildirileri vardır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

Alevilere Uygulanan KÜLTÜREL İRKÇILIK 9

ALEVİLİK NEDİR? 33

Alevilik Diyanet Çatısı Altına Taşınmaz 36

RIZA KAPISI OLARAK ALEVİLİK 41

Kişinin Kendisi İle Rızası (Dâr Pirlerine Bağlanmak) 41

Kişinin Toplumla Rızası (Eline-Diline-Beline Sahip Olmak) 43

Kişinin Yol'la Rızası (Musahip Tutmak) 44

Musahiplikten Kirvelige 46

SIR OLARAK ALEVİLİK 51

Alevilerin Kâbesi İnsandır 56

Alevilik Ve Kuran 59

Alevilikte Kadının Yeri 61

Alevilik ve Kurban 65

FELSEFE OLARAK ALEVİLİK 69

Bâtınî Doğa Felsefesi 70

Bâtınî Tarih Felsefesi 72

Bâtınî Toplum Felsefesi 74

İki Gelenek-İki Ütopya 79

ÖĞRETİ OLARAK ALEVİLİK (Dört Kapı Kırk Makam) 111

Şeriat Kapısı 112

Tarikat Kapısı 133

Marifet Kapısı 141

Hakikat Kapısı 148

İNANÇ OLARAK ALEVİLİK (Kıblesi Aşk Olan Sevgi Dini) 153

ÜÇ FİRAR 159

İnançtan Firar 160

Zâhirin Aklından Firar 166

Bâtının Aklından Firar 171

ÜÇ TERK 175

Terk-i Dünya - Terk-i Dünya: Çilecilik (I) 176

Terk-i Dünya: Bu-Dünya'yı Soyma (II) 178

Terk-i Dünya: Kadın-Erkek Eşitliği (III) 180

Terk-i Ukba - Terk-i ukba (Öbür-Dünya'yı terketme): 184

Terk-i Terk: Hak'tan Halka Göç 187

TEOLOJİNİN SIRRI 188

Aydınlanma Olarak Alevilik 197

Alevilik Aydınlanma Halkasının Neresindedir? 198

Alevi Aydınlanmasını Yaşamın Hizmetine Sunmak 203

TARİH OLARAK ALEVİLİK 205

Yasaklı Tarih 205

Sahiplenilen Tarih 207

Yaşanılan Tarih 231

(Yakıcı Sorun) ÖRGÜTLENME OLARAK ALEVİLİK 235

Örgütsel Yeniden Yapılanma 235

Yol Örgütlenmesi 237

Aydın Örgütlenmesi 244

Demokratik Kitle Örgütlenmesi 245

Siyasal Örgütlenme 247

Nasıl Toplumsallaşacağız? 247

Nasıl Siyasallaşacağız? 249

Örgüt Kendi Çözümünü Kendi İçinde Saklar 253

KAYNAKÇA 259

ÖNSÖZ

*Pir Sultan'ım yeryüzünde
Var mıdır noksan sözümde
Eksiğim kendi özümde
Dâr'ına durmaya geldim*

Alevi kültürünün *gelecek zamanını* yaşıyoruz: Söyleyecek çok sözümüz olmalı. Felsefemize, öğretimize, inancımıza ve tarihimize ilgisizliğimiz *suçluluğa* dönüşmeden, isyan-sorgulama geleneğimizi *güncelleyerek* sıkıntılarımızı *lokma* yapıp umutlarımızı *evrenselleştirmek* durumundayız.

Bir *karşıtlık* içinde olduğumuzun bilincindeyiz: Bir yanda, Aleviliğe yönelik *öç güden* içgüdü var; diğer yanda ise ikide birde kabından boşanan bu *öç güden* içgüdünün Alevilere yönelik kıyımı.

Bu iki karşıtlığın tam da *karşı* olduğu yerde, toplumsal mücadeleler içinde kazanılmış, laiklik ve demokrasinin güvencesi, insanlığa kesin kurtuluş getirecek olan *düşün taşıyıcısı Alevi toplu refleksi* var. Bu *devrimci içgüdü* kendini yaratan *kaynaktan koparıp resmi* alana taşıyarak *terbiye etmek* isteyenler türedi son dönemlerde.

Terbiye olmak isteyenlere sözümüz yok. Terbiye olmak istemeyenlere *anımsama* anlamında, Alevi felsefesinin, öğretisinin ve inancının *ne* olduğunu, Alevi *hesaplaşmasının* nerede, kime karşı, nasıl yapılacağına kısaca aktaralım istedik.

Aleviler, *kurtarıcı bânîni bilinçle donanmış gönül erlerinin* kurmaylığında; bir yandan, *inanç susuzluğuna* ve özelemlerine yanıt verecek bir *sezgisel akıl dünyası* yaratarak *şeriata tavır* alırken, diğer yandan, doğanın ve toplumun *gereklerine* göre düzenlenecek bir yaşam, yaşama ortamı için egemene *isyan* ettiler.

Kıyıma uğramalarına karşın kan akıtmadan *gönül suyu* sunarak, Anadolu'yu içten ele geçirdiler; Anadolu insanıyla *içli-dışlı, senli-benli* oldular.

Bu yolda Anadolu insanı özlemini, sevgisini *gönül erleri* biçiminde *kişileştirdi* ve onlara *olağanüstü, insanüstü* yetiler verdi. Onlar aracılığıyla ve *geriye dönüşümle* İslamı yorumlayarak; şeriatçı değerleri, kimlikleri ve kurumları *değişime-dönüşüme* uğrattı; inanç zenginliğini, insan sıcaklığını, eşitsizliğe, sömürüye ve baskıya duyarlılığı kucaklayan *kutsal bir kültür* yarattı. Aleviliği, insanı insan yapan *özgürlüğü*, toplumu toplum yapan *demokrasiyi* ve direnmeyi olanaklı kılan *dayanışmayı* üretmenin; bu dünya sorunlarını bu dünyada çözenin, hesaplaşmayı *burada* yapmanın; güzelliği, erdemi, mutluluğu, doğruluğu, saygıyı, sevgiyi, *düş ürünü* bir dünyada değil, *yaşanılan yerde* aramanın bir *aracı* durumuna getirdi.

Umut, yasaklı geleneğe bilgelik sevgisinin serpilmesiyle *umutsuzluğun karnından doğan* ve insanı gerçeği görmeye, gördüğü gerçeklerde yaşamaya *yönlendiren*, giderek varoluş tasarımını *açığa vuran* durumdur; ötesinde, umutsuzluğun doğum sancısı olarak algılanan *gürültülü duygu* hali olarak algılanabilir.

Umuda birlikte koşmak dileğiyle...

Esat Korkmaz

Ekim 2015

GİRİŞ

Alevilere Uygulanan KÜLTÜREL İRKÇILIK

“Eşitlik nedir?

‘Herkes eşittir’ sözü

Joan Robinson’a göre metafizik bir kavram olduğu için sınanması zordur ve eğer tanımın doğruluğu sınanırsa çıkacak sonuç herkesin eşit olmadığıdır.”¹

Modern insan, son tektanrıci dinlere dayanarak kendini tanımlamayı inkâr ettiği ölçüde vardır: Ama aynı modern insan varlığını, kutsaldan arınmış bir evrende yaşamaya bağlar. Bağlar bağlamaz, geleneksel toplumların büyüdü dünyasının dışına taşır kendini. Artık dünya çekici değildir, yaşam katlanılmazdır. Demek ki modern insan amaçlarını gerçekleştirememiştir: Yalnızdır.²

1- Gürbüz, Burak; *19. Yüzyıl Klasik İktisadi Ve Sosyal Düşüncesinde Alt Sınıfların Hakları; Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek-Derleyenler/ Sosyolojik, Hukuki ve Siyasal Tartışmalar: -Derleyenler.: Ayşe Durakbaşı, N. Aslı Şirin Öner, Funda Karapehlivan Şenel-; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; İstanbul- 2014; s. 9.*

2. “Eğer çerçekten modern bir insan varsa bu insan ancak Hıristiyan insan anlayışına benzer terimlerle ya da Avrupalı bir bilim adamının ifade ettiği gibi, Hıristiyan ‘antropolojisine’ dayanarak kendisini tanımlamayı reddettiği ölçüde vardır. Geleneksel toplumlarla karşılaştırıldığında modern insanın yeniliği, kendisini saf tarihsel bir varlık olarak kabul etme kararında, esas olarak kutsaldan arınmış bir evrende yaşamayı istemesinde yatmaktadır. Modern insanın bu amacını gerçekleştirmede ne ölçüde başarılı olduğu ise bir başka problemdir... Ancak, ...geleneksel toplumların insanları tarafından tasavvur edilen insan imajına aynı derecede yabancı olduğu da varolan bir gerçektir.” (Eliade, Mircea; *Doğuş ve Yeniden Doğuş/ İnsan Kültürlerinde Erginlenmenin Dini Anlamları-Çev.: Fuat Aydın-; Kabcacı Yayınları; İstanbul-2015; s, 11-12).*

Değer yargılarımızın ölçülebilir olana indirgendiği günümüz uygarlığında, Patocka'nın da belirttiği gibi *bütün başka yerler* bizi terk etti. "Teknik uygarlık insanın şu büyük içsel sorununu, temel sorununu çözemedi: salt yaşamak değil, gerçekten insanca bir varoluş nasıl sağlanır? Teknik uygarlığın tasarısı, insanın kendi kendisiyle, dünyayla ve kendi özünün tarihiyle bağlantısını kavramadığından, bu sorunun çözümünü daha da zorlaştırma yolunda. İnsanı yabancılaştırıyor ve onu şu seçeneklere itiyor: ..., bezginlik ya da ucuz taklitlerle her türlü doyum arayışı..."³

Anlayacağınız insanlık-dışına *körlemesine* bir koşu içindeyiz: Bu ben-merkezci koşuda tehlikelerin ayırdına varabilmek için *bâtını* içselleştirmek durumundayız. Çünkü *hakikatin barınağı* içimizdedir.

"Heidegger şöyle yazıyor: 'Her şeye karşı, ..., ölüme, gözyaşlarına, acılara ve acımasızlığa, çaresizliğe ve kedere karşı, ..., uzaktan gelen işaretleri yakalamalı ve onları hiçbir tarihsel yapının, özellikle de teknik düşüncesiyle bugünkü yapının çözemeyeceği bir gelecek için saklamalıyız.'⁴

Tarihsellik mi? Gündelik mi? ikileminde *nerede* duracağımızı bilmek durumundayız: Gerçek anlamda düşünmeyi biz, tarihselin kıvrımlarından geçerek öğrenebiliriz. İşitilmiş olan şey, hatta görülmüş olan şey değil, bilincine varılmış şey *gerçek* bilgidir. Ama diğer taraftan biliyoruz ki hiçbir bilinç, *kendi uzanımının ötesine geçebilecek biçimde* bilgi üretemez; kendi sınırlarını ya da olanaklarını aşan bilinç, gerçeklikte karşılığı olmayan *kurgular* üretmek zorunda kalır.

Yaşam, yaşayanlardan çok *Hakk'a yürüyenlerden* ibarettir: Öyleyse Hakk'a yürüyenlerimize *yaşamımızı kurma olanağını* yaratmak durumundayız. Unutmayalım: Yalnızca Hakk'a yürüyenler *yaşar*. Ölenlerimizin *hiçliğine* taşınmak ve onlara *doğma*, yani *zaman* olma şansını vermek zorundayız. Bunu sağlayamazsak kendimizi ve Hakk'a

3. Frederic de Towarnicki; *Martin Heidegger*-Çev.: Zeynep Durukal-; Yapı Kredi Yayınları; İkinci Baskı; İstanbul- 2008; s, 94.

4. A.g.e; s, 51.

yürüyenlerimizi *gelecekte* boşuna bekleriz. Seçeneksiz, ezilenlerin tarihini *doğasından kovanlarla işbirliği* yaparız.

Öyleyse durmayalım; *bedenimize* ve *doğaya* ilişkin bilgiyi yanımıza alıp *hiçliğimize* taşınalım; sonra geleceği *kuracak* olan acılara sıkıntılara binip *hiçliğimizden feryatlar* içinde doğalım. Doğduğumuzda temel engelimizin *kültürel ırkçılık* olduğunu hemen göreceğiz. Öyleyse *kültürel ırkçılığı incelemeden* konumuza giremeyiz.

Kültürel ırkçılık

ırkçılık *dışlayıcı* bir yaşam deneyimi olarak *sömürgecilik* döneminde ortaya çıkıyor: Avrupalılar, Amerika'yı sömürgeleştirince, *köle statüsünde* çalıştırılan niteliksiz ya da yarı-nitelikli işçilerle tarım yapılan büyük çiftlikler doğuyor; bu çiftlikler, sahibinin mutlak egemenliğine dayalı olarak yönetilen dönemin ekonomik ve siyasal kurumları olarak öne çıkıyor.

İşte ırkçılık ilk kez *plantasyon* adını alan bu çiftliklerin sahiplerinin *ideolojisi* olarak beliriyor ve kapitalist üretim ilişkisi içinde kullanılan *köle emeğini*, *köle emeğine sahip kimliği* tanımlamayı amaçlıyor.⁵ Kapitalist üretim biçiminde, *ücretli-özgür emek* söz konusu olduğu için böylesi bir ideolojinin düşünsel üretimine *mecbur* kalınıyor. Üretilen ideolojinin verdiği güçle sömürgecilik dönemindeki ırkçılık, *biyolojik ölçütlere* göndermeler yaparak son derece *vahşi* uygulamalar biçiminde yaşama taşınıyor. İşte bu vahşi uygulamalar kapsamında, Kuzey Amerika'da yaşamış olan yerli halklara, onları soykırma uğratan *Beyaz Adam*, biyolojik ölçütü çağrıştıracak biçimde *Kızılderili* (Redskin) dedi: Orada-burada bilinçsizce kullandığımız *Kızılderili* adı, Avrupa kökenlilerin Amerika'da uyguladığı *ırkçılığın* kanıtından başka bir şey değildir.

5. "Sırasıyla köle sahibi, özgür girişimci ve yönetici olarak burjuva aydınlanmanın mantıksal öznesidir."(Adorno, Theodor-Horkheimer, Max; *Aydınlanmanın Diyalektiği*; Kabalcı Yayınevi; İstanbul- 2000; s, 117)

Böyle olmakla birlikte ırkçılığı, yalnızca *sömürgecilik* dönemine özgü bir ideoloji olarak algılayamayız: Biraz yakından bakarsak kapitalist üretim ilişkilerinin kendi işleyiş mantığı gereği ırkçılığa *zorunlu* olduğunu hemen algılarız. Bir ideoloji olarak ırkçılığın kapitalist üretim tarzından kaynaklanması, onun *kurmaca* olmadığını da kanıtlar; *sınıfsal bir zorunluluğun çocuğudur*, demek belki daha doğru olur. Nerede bir kapitalist üretim ilişkisi varsa, orada bu *çocuk doğuma* hazırlanır: *İrkçılık Batı'ya özgüdür*, yargısı; kapitalist ilişkilerin önce orada *kök salması* nedeniyledir.

Benim topprağında da *uygulama acımasızlığıyla* belirgin bir ırkçılık vardır; ama bu ırkçılık Batı'daki özgün halinden *farklıdır*: Biyolojik ölçütlerden çok, *kültürel ölçütleri* kendisine gerekçe yapan bir ırkçılıkla iç içe yaşadık-yaşıyoruz. Farklılıklarıyla belirgin bu ırkçılığı *kavramlaştırmanın* zamanı gelmiş de geçmiştir bile.

Üstelik bugün Batı kapitalizmi, ırkçılığı, tarihindeki *özgün biçiminden çok farklı biçimde* uyguluyor: Hemen her krizde, yoksullaşan kitlelere, bunun sorumlusu olarak *göçmen işçileri* gösteriyor. Göçmen işçilere yönelik öfke *iş yapacak* duruma taşınınca onları önce *üretim sürecinden*, sonra da *yaşamdan kovmaya* yelteniyor.⁶ *Yeni-ırkçılık* denilen şey işte bu.⁷

6. "İrkçılık dışlayıcı bir pratik olarak, sömürgecilik döneminde ortaya çıkıyor... İlk haliyle ırkçılık, plantaj aristokrasisinin ideolojisi olarak ortaya çıkıyor. Bu dönemin ırkçılığı kapitalist üretim ilişkisi içinde kullanılan köle emeğini açıklamayı sağlıyor. Buna ihtiyaç duyuluyor, çünkü kapitalist üretimde ücretli-özgür emek söz konusudur... İrkçılığın nereden kaynaklandığını tespit etmek için üretim tarzına bakmak gerekiyor. Kapitalist üretim ilişkileri, kendi işleyişi içinde ırkçılığa mecbur... Türkiye'de de keskin bir ırkçılık var. Ama... Batı'daki klasik formundan farklılıklar gösteriyor... biyolojik özelliklerden çok, kültürel gösterenlere işaret ederek çalışıyor... Refah toplumlarında yükselen ırkçılığı, kriz dönemleriyle ilişki kurarak düşünmek gerekiyor... Krizin etkisiyle yoksullaşan kitlelere, bunun sorumlusu olarak göçmen işçiler gösteriliyor... gerektiğinde bu göçmen emek gücünü üretim süreçlerinin dışına atmaya deniyor..." (Özbek, Sinan; *İrkçılık*; Notos Kitap; İstanbul- 2012; İkinci Baskıya Önsöz; s, 9-10).

7. "Yeni ırkçılık' tartışması, kapitalist üretim tarzında üretim araçlarının gelişmesine bağlı olarak ırkçılık ideolojisinin de kendini yenilediği ve biçim değiştirdiği görüşü ekseninde süren bir tartışmadır. Yeni bir ırkçılığın varolduğunu savunan görüşlere göre, kendisine biyolojik farklılıkları temel alan ırkçı yaklaşım, yerini görünüşte herhangi bir toplumsal grubun bir diğerinden üstünlüğü düşüncesine dayanmayan, ancak kültürel farklılıklar üzerinden bir ayrımcılık ve dışlama pratiği olarak kendini gösteren bir fenomen haline almıştır. Buradaki temel belirlenim, yeni ırkçılık pratiğinin 'farklı' kültürel formlara yönelik olmasıdır." (Ekici, Ekrem; *Yeni İrkçılık Tartışması Üzerine*; Koceli- 2005)

Günümüz ırkçılığını, geçmiş ırkçılık uygulamalarından ayırt etmek için *modern ırkçılık*, *çağdaş ırkçılık*, *ırksız ırkçılık*, *kültürel ırkçılık* ya da *yeni ırkçılık* kavramlarından birinin kullanılması gerekli ve anlamlı olacaktır. Batı’da *bilimsellik görüntüsü* verilerek yaşama taşınan ırkçılık, milyonlarca insanın katledilme nedeni bir ideoloji olmuştur.

İnsanlık geçmişinde yabancıya karşı iki tür tutum takınmıştır:

- a- Yabancıyı aşağılamış, onu düşman kabul etmiş; ondan uzak durmayı yeğlemiş ancak onu yoketmeye yönelmemiştir.
- b- Yabancıyı merak etmiş, onunla ilişki kurmayı istemiş ve onu değerli görmüştür.

Poliakov, “Başlangıçta yabancı vardı”, diyor ve bu özlü sözünü; “Her uygarlık, kendisini yabancı olanla ayırıştırarak tanımlama eğilimine sahiptir.”⁸ diyerek tamamlıyor.

İlkçağ’da, köleciliğin *doğallık* ölçütleriyle ilişkilendirilmesi (Aristoteles’te olduğu gibi) köleci toplumun savunulmasıdır ama *ırkçılık* değildir. Daha açık algılanması açısından Marx’ın *yabancı emek gücünün kullanılmasına* ilişkin görüşlerinin anımsanmasında yarar vardır: Marx köleciliği, *ataerkil* egemenlik ilişkilerinin *genişleme* koşullarında ele alıyor ve bu koşullarda, *yabancı emek gücünün kullanımının* özünü görüyor. Çocukların ve kadının aile içinde, *erkeğin kölesi* olmasını, kölecilik için bir *öz* oluşturduğunu belirtiyor; köleciliğin, *çok kaba ve gizli bir seçeneği* olarak yorumluyor. Yorumuyla Marx, eski ekonomik biçimin bir sonraki toplumsal yapı içinde *varlık alanı* bulduğunu ileri sürmüş oluyor ve kapitalizmden önceki dönemlerde tanık olunan *dışlama-aşağılama* deneyimlerinin ırkçılıkla *ne türden bir bağa* sahip olduğunu gösteriyor. Bu bağlamda, burjuva ekonomik sistem, kendi içinde *her türden ekonomik ilişkiye gereksinim hisseder*. Marx’ın yaklaşımının izini sürerek benzer bir işleyişi *ideolojik yapılar* için de düşünebiliriz: Burjuva sistem, yapısındaki bir zaafı-eksikliği-kusuru *aşabilmek* için ırkçı ideolojiyi *geliştirip-dönüş-*

⁸ Aktaran: Özbek, Sinan; *İrkçılık*; Notos Kitap; İstanbul- 2012; s, 41

türerek kullanır; geliştirdiği-dönüştürdüğü ırkçılığı kullanıma sunarken eski sistemlerin dışlama deneyimlerini-açıklamalarını kendine mal eder.

İrkçi ideolojiyi *kapitalizmin bir ürünü* olarak görmek, Yahudi düşmanlığının ırkçılık olup olmadığını zorunlu olarak gündeme getirir: “Poliakov anti-Yahudizm ve antisemitizm ayrımı yapıyor ve bunların farklı tutumlar olduğunu ekliyor. Düşüncesinde böyle bir ayrıma yer vermeyen Memmi ise antisemitizmin ırkçılıktan başka bir şey olduğuna inanmadığını söylüyor. Memmi’ye göre antisemitizm, nesnesini daha kesin çizgilerle tanımlamış bir ırkçılık türüdür, antisemitizm Yahudileri hedef alan bir ırkçılıktır.”⁹

Yahudi geçmişini yakın zamana değin izlediğimizde, örneğin Ortaçağ İspanya’sında sosyo-ekonomik gelişime önemli katkılar verdiğini görüyoruz: Ancak iktidar değişimleri onların konumlarını doğrudan etkiliyor; bu etkiler kimi zaman *olumlu*, kimi zamansa *olumsuz* oluyor. Olumsuz etkilenmeler arka arkaya eklenince Yahudiler *sürgüne* gönderiliyor ya da *katliama* uğratılıyor. İlk katliam 1066 yılında Granada’da gerçekleşiyor.¹⁰ 1450’yi izleyen yıllarda, Yahudileri dışlama gerekçelerine *yeni* bir olumsuzluk ekleniyor: *Kan saflığı* düşüncesi, Yahudi düşmanlığının *belirleyici gerekçesi* olup çıkıyor; Yahudi kanı taşıyanlar kamu kuruluşlarından atılıyor; engizisyonun da sürece katılmasıyla *biyolojik gösterene* dayalı ırkçılık boy veriyor.

Çağdaş Kapitalizm İrkçılığı Üretmek Zorundadır

İrkçılığın baskıcı bir öğreti olarak ortaya çıkması, *sömürgecilik* dönemiyle birlikte başlar: XVII. yüzyılda, köle ticaretinin zirve yapmasıyla *biyolojik gösterene* dayalı ırkçılık en *azgın* dönemini yaşar;

⁹. A.g.e; s, 49.

¹⁰. Korkmaz, Esat; *Hıristiyanlığın Lanetlileri ya da Günah Yaşamın Günahkârları/ Katharlar*; Demos Yayınları; İstanbul- 2013; s, 219.

işgal edilen toprakların yerlileri *biyolojik gelişmemişliğin*, yani *biyolojik bozulmuşluğun-yozlaşmanın* kimliği olarak algılanırlar. Bu kimlik, XIX. yüzyılda, Naziler tarafından Yahudilere yapıştırılır: Bilimsel *görünümlü* kuramların eşliğinde üstün ari-ırk/aşağı Yahudi ırk *ayrımı* belleklere kazınır. Görüldüğü gibi *sahte bilimsel* açıklamalar Yeniçağ'a özgüdür: Bu bağlamda yapılan beyin anatomisi araştırmalarıyla Avrupalı beyninin diğer ulusların beyinlerine oranla *daha çok bilgi içerme kapasitesine* sahip olduğu sonucuna varılır. Böylece XIX. yüzyıl Avrupası, insan türünün *aşağı ve üstün ırklara* ayrıldığına ikna olur.

Günümüzdeki ırkçılık, kültürel ve etnik farklılıkları *aşılmaz* bir kader olarak algılar; tıpkı siyah olmanın değiştirilemezliği gibi. Irkçılığın biyolojik temellendirilmesi, hem bilimsel açıdan *mahkûm* edilmiş hem de Nazilerin kullandığı yöntem nedeniyle *taşınamayacak* denli *kirlenmiştir*. Biyolojik gösterenli ırkçılık yalnızca *yaşamdan* değil, kafalardan da *kovulmuştur*. Çağdaş kapitalizm, yapısında, ırkçılığın yaşamasını gerektiren nedensellikler taşır; sıralayalım:

√ İşçiler arasındaki ekonomik rekabet, ücret farklılığı yaratır: Bu farklılık, iki ayrı ulustan işçilere bağlandığında ırkçılık yapılanmaya başlar.

√ Beyaz işçi (egemen ulusun işçisi), kendini kendi ulusunun kapitalistiyle özdeşleştirir; ırkçılık alan bulur ve aidiyet duygusu, dinin işlevini üstlenir.

√ Beyaz işçinin kendini, patronuyla aynı aidiyette hissetmesi, ırkçılığı kapitalist sınıfın hizmetine sokar.¹¹

Korkunun Irkçılığa Katkısı

Korku zeminine taşınan birey, kendisine bir *kurban* arar; bunun için *toplumsal gerilimden* yararlanır. Toplumsal gerilimler arasında

11. Özbek, Sinan; *Irakçılık*; Notos Kitap; İstanbul- 2012; s, 60

yer alan *etnik azınlığı* ya da felsefe-öğreti-inanç bakımından *farklı bir topluluğu* suçlu ilan eder. Böylece kendi saldırganlığını *yansıtma* yoluyla kurbanına *aktarmış* olur. Aktarma tamamlanır tamamlanmaz ırkçı birey, egemenle özdeşleştirdiği bireysel üstünlüğünü *yitirmekten* korkar: Korkunun izinde, egemen sınıfın amaçlarını *kendi amacı* belgeler ve amacının *iptal* olmasından korku duyar: Bu gerilim *cangılında*, toprağım özelinde, *kültürel ırkçılık* uygulamaları devreye sokularak *dışlanması* gereken korku kaynakları etnik temelde *Kürtten korkma* (Kürtfobi) ve felsefe-inanç-öğreti temelinde *Alevilikten korkma* (Alevifobi) ya da *Ezidilikten korkma* (Ezidifobi) biçiminde öne çıkarılmıştır.

Cinsiyetçiliğin Irkçılığa Katkısı

İrkçiliğin *korku* dışında *cinsiyetçilik* ile de bağları kurulmuştur. Burjuva toplumda cinselliğin üzerindeki *yabancılaşmayı* sıyırıp atmak ve *cinselliğimizi yaşamak* için, cinsel organların *hafızasına* kaydedilmiş *burjuva yazgıya* başkaldırmak zorundayız. Bu yazgıya *başkaldıramazsak* eğer, cinsel organlarımızın *ipine* tutunarak gezinen *hayvanlar* olup çıkarız. Unutmayalım; günümüzde burjuvazinin insana değil *hayvana* ihtiyacı vardır.

Nedeni; dışarıdan bakıldığında *karmaşık*, içeriden bakıldığında ise *basittir*: Aslında Kızılbaşlıkta *toplumla rızalaşmanın* koşulu durumunda bulunan *üçlemenin*, *beline sahip olmak* kalıp-sözüne bağlanan *edep* ilkesi, *yabancılaşmadan arındırılmış bir cinselliği* yaşamak anlamına gelir. Açıkçası *edep*, cinsel organlara kazanmış yazgıya bir *başkaldırıdır*.

Burjuva toplum; bireylerinin bedeninden cinsel organlarını *iptal* etmez. Tam tersine, cinsel organlarına *sır* yükler ve bedenlerini *organlarıyla* tanımlar. Tanımın içselleştirilmesiyle birlikte bedenler, organlarınınca *zincire* vurulur. Herkesin *gardiyanı*, bacaklarının arasındadır artık.

Demek ki burjuva toplumda tutsak bedenlerin *geleceği* cinsel organlarında yazılıdır: *Tutsak bedenlerin cinselliği, geleceğimize kurulmuş bir tuzaktır.* Demek ki *cinsellik*, burjuvazi için gelecek üreten, beden denilen *yurtta* örgütlenmiş bir *teşkilattır.* Burjuvazi cinsellik temelli bu teşkilatı, ırkçı amaçları için kullanır: Bu konuda Foucault ön alır: “Burjuvazi, cinselliğinden yola çıkarak özgün bir beden, sağlıklı yaşam ve sağlığın korunmasıyla, ortaya çıkaracağı soy ve ırkla bir ‘sınıf’ bedeni oluşturmaya çabalar. Yapmaya çalıştığı, bedenin cinselleştirilmesi, cinsel organla bedenin içten birleşmesidir.”¹²

İrkçılığın cinsiyetçilikle *birlikte* anılmasının bir başka nedeni üzerinde de duruldu: “Bu ilişki, *yabancı olanın dışileştirilmesi* şeklinde ifade buluyor. Yani yabancı olan da tıpkı kadınlar gibi, edilgen, irrasyonel, aşırı duygusal olmakla tanımlanıyor. Her iki grubun da ‘doğaya yakın oluşu’ tespiti, uygarlığa daha az yatkın olma tanımlamasıyla birleşiyor ve bu insan grupları üstündeki kontrolün meşrulaştırılması sağlanmak isteniyor.”¹³

Devlet İrkçılığı

Foucault, *devlet ırkçılığı* dediği süreci açıklarken iktidarın XIX. yüzyılla birlikte yaşamı göz önünde tutmaya başladığını belirtir. İnsanın üstünde iktidar kurma diyebileceğimiz bu gelişme *biyolojik olanın devletleştirilmesinden* başka bir şey değildir. Artık geçmişte, öldürme hakkını elinde tutan hükümrانlık iktidarı yerine, biyo-iktidar teknolojisiyle birlikte, canlı varlık insanın üzerinde *yaşatma* iktidarı olan çok bilgili bir iktidar ortaya çıkıyor; hem *bedenin* hem de *yaşamın* sorumluluğunu yüklenen bir iktidar. *Yaşatma* amaçlı biyo-iktidara, *-Sen öldürme yetkini nasıl kullanıyorsun?*, diye sorduğumuzda devlet yapısındaki ırkçılığın kapısı açılmış olur: “İrkçılığı devletin

12. A.g.e; s, 81.

13. A.g.e; s, 88.

mekanizmalarına sokan, işte bu biyo-iktidarın birden belirimidir. Irkçılık, iktidarın temel mekanizması olarak, modern devletlerde kendini gösterdiği biçimiyle, bu anda yerleşir, ki bu da, belirli bir zamanda, belirli bir ölçüde ve belirli koşullarda, ırkçılıktan geçmemiş hiçbir modern devlet işleyişi olmadığını gösteriyor.”¹⁴

İrkçılığın devlet mekanizmasına sokulmasıyla iktidarın sorumluluk yüklendiği yaşam alanında, *ölmesi gerekenle yaşaması gereken* arasında bir *kesinti* ortaya çıkıyor: *Yaşamak istiyorsan ötekinin, dışlananın, aşağı olanın öldürülmesi gerekir, yargısı yaşamda kol gezmeye başlıyor.*

İrkçılık Ve Milliyetçilik Aynı Üretim İlişkisinden Çıkar

İrkçılık ile milliyetçilik arasındaki ilişki, dışarıdan bakıldığında karmaşıktır denilebilir. Bana, *ırkçılık hakkında ne düşündüğünü söyle ben sana milliyetçiliğin neresinde olduğunu söyleyeyim*, sözü bu karmaşıklığı açıklar niteliktedir. Kapitalist birikimin *denetimine* eşlik eden ideolojinin adı milliyetçiliktir.¹⁵

Modern anlamıyla uluslar, *Ortaçağ Hıristiyanlığının çöküşüyle* ortaya çıkar: Bu çöküş önce Güney Fransa’da, daha sonra Kuzey İtalya’da gerçekleştiği için ulusalcılık öncelikle buralarda başladı: “Örtüşen kültürel özelliklerin tanımladığı etnik grup, kendi varlığından emin olmanın ötesinde kendisine ayrıca politik bir sınır da istediği zaman, etnisite politikleşir ve milliyetçiliği doğurur.”¹⁶

Çöküşü hazırlayan etkenlerin başında *dil olgusu* gelir: Halkın dilinde kitap basımının ve dağıtımının yarattığı etki, Hıristiyanlığın kut-

¹⁴. Foucault, Michel; *Toplumu Savunmak Gerekir*; Çev.: Şehsuvar Aktaş; Yapı Kredi Yayınları; İstanbul-2002; s, 260.

¹⁵. Benedict, Anderson; *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökleri ve Yayılması*; Çev.: İskender Savaşır; Metis Yayınları; İstanbul-1993; s, 72.

¹⁶. Hobsbawn, E.J.; *Millîyet ve Milliyetçilik*; Çev.: Osman Akınhay; Ayrıntı Yayınları; İstanbul-1993; s, 80.

sal dili Latinceyi, zâhiri zeminden bâtni zemine taşıdı. Gelişen kapitalizm, yaşama taşındığı hemen her toprakta, kutsal dilin ötesinde yayın dilleri yarattı ve Anderson'a göre ulusal bilincin temellerini attı: Öncelikle konuşarak anlaşılamayan yığınlara, yazılı kağıtlarla anlaşma yolunu açtı. İkincisi uluslaşma için gerekli kadimlik-ezelilik düşüncesinin oluşturulmasına hizmet etti. Üçüncüsü ise halk dillerinden bir iktidar dili yarattı.¹⁷ Bu nedenle E.J. Hobsbawn, “..ölü ‘klasik’ ya da ritüel diller ne kadar prestijli olursa olsunlar milli dillere dönüşmeye uygun değillerdir.”, diyor.¹⁸

Ortaçağ'da, imparatorlukların gücü *çözülünce* Papalık *iktidar kaybına* uğradı: Bu gelişmeyle birlikte ulus devletlerin *temeli* atılmış oldu. Artık bilimin-kültürün taşıyıcısı rahipler ve ulema değildi; ruhbanlık *dışı* insanlardı. Açıkçası kitap basımının *icat* edilmesiyle ruhbanlık *dışı* bir seçkinler topluluğu oluştu; bilgi ruhbanların *tekelinden* çıktı.

İrkçılığın ve milliyetçiliğin *aynı* üretim ilişkisi içinde ortaya çıktığını söylemek yanlış olmaz: İrkçilik da milliyetçilik de içinden doğdukları üretim ilişkisinin *yerleşmesini ve sürekliliğini* sağlayan ideolojilerdir; kendilerini yaratan üretim ilişkisine ilişkin farklı işlevleri vardır ve farklı işlevleriyle üretim ilişkisinde ortaya çıkan sorunların *çözümünü* sağlarlar.

Günümüz İrkçılığı

İrkçilik, başlangıçta, kapitalist üretim ilişkisi içinde *köle emeği kullanmayı meşru kılanın* ideolojisi olarak ortaya çıktı. Günümüzde ise köle emeğinin yerini *göçmen işçilerin* ücret *eşitsizliği* ve onlara sunulan işin *niteliği* aldı. Bu bağlamda günümüz ırkçılığı, bu ırkçılığı kullananlar tarafından, kendileriyle *ortak bir geçmişe sahip olmayan* insanlara dayattığı bir ideolojidir artık. Diğer taraftan günümüz ırkçı-

17. Balibar, Étienne ve Wallerstein, Immanuel; *İrk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler*; Çev.: Nazlı Ökten; Metis Yayınları; İstanbul-1993; s, 373

18. Özbek, Sinan; *İrkçilik*; Notos Kitap; İstanbul-2012; s, 136-137

lığı, ulusal sınırlar içinde, dışlanan etnik ya da farklı kültürel gruplara karşı uygulanan baskı ve egemenliğin *gerekçesini* oluşturmaktadır.

Milliyetçiliğe gelince milliyetçilik, aynı üretim ilişkisi içinde, emek gücünü satmak zorunda kalan insanları *sisteme bağlamanın* ideolojisidir. Bu haliyle günümüz milliyetçiliği, onu kullananlar tarafından, kendileriyle *ortak bir geçmişe sahip* oldukları insanlara dayattığı bir ideolojidir.

İrkçılık ideolojisindeki *değişimlere* koşut olarak, ırkçılık kavramı da *değişime* uğradı: Artık *daha aşağı* bir ırkın varlığından söz edilmiyor. İrkçılık kapsamında biyolojik gösterenlerin yerine, kökenlerinden dolayı bir başka kültür dünyasına bağlı insan gruplarının *varlığı* geçti. Belirleyici anlamda öne çıkarılan bu kültürel özelliklerin *aşılması* olduğu yargısıyla farklı kültürlerden gelen insanların *benzer olmadıkları* ve *olamayacakları* bir bakıma ortak kabule bağlandı; aptallık, tembellik, pislik vb. niteliklerin sözü edilen kültürel *farklılıklardan* kaynaklandığı benimsendi.

Özetle ırkçılık ideolojisindeki biyolojik gösterenlerin yerini *kültür* kavramıyla ilişkilendirilen *belirlemeler* aldı: *Ve yeni ırkçılık*, kültürler arasındaki farklılığa dayanarak temellendirildi. Artık, ırkların kana bağlı olarak değil de *kültüre bağlı* olarak tanımlandığı bir dönemi yaşıyoruz. Fanon durumu çarpıcı biçimde açıklıyor: “Kendini rasyonel, bireysel, genotip ve fenotip (...) belirleyerek sunan ırkçılık bir kültürel ırkçılığa dönüşüyor. İrkçiliğin nesnesi artık tek tek insanlar değil, özellikle belirli bir varoluş biçimi.”¹⁹

Fanon’un konuya ilişkin bir diğer saptaması da sömürü biçimindeki *evrimleşmenin-değişimin* bir sonucu olarak ırkçılık kavramı *değişime* uğramıştır, şeklindedir: Fanon’a göre “...vulger ırkçılığın, insanın kol emeğinin kabaca ve acımasızca sömürüldüğü döneme uygun olduğu. Ama üretim araçlarının giderek mükemmelleşmesi, insanın sömürülmesinin teknikle perdelenmesine neden oluyor. Üre-

¹⁹. Fanon, Frantz’dan aktaran: Özbek, Sinan; *İrkçilik*; Notos Kitap; İstanbul-2012; s, 122.

tim araçlarındaki bu mükemmelleşme, ırkçılık biçiminin de değişmesini getiriyor.”²⁰ Fanon üç gözlemlerde bulunuyor:

- a- Irkçılık durağan bir olgu değildir; zaman içinde kendini yenileme, yeni biçimler kazanma özelliğine sahiptir.
- b- Başlangıçta, biyolojik gösterenlere bağlı ırkçılık, sömürgecilik dönemine özgüdür.
- c- Irkçılık, sömürgeci yönetimlerin merkezi unsurudur; sömürgecilerin amacına uygun olarak sömürge halkların nesne durumuna getirilmesini sağlar.

Yeni ırkçılığın saptanmasında *uygulamanın kendisi* yeterince kanıttır: Balibar, “yeni ırkçılık sömürgecilikten kurtuluş çağına, eski sömürgeler ile eski anavatanlar arasındaki nüfus hareketlerinin tersine çevrilişine ilişkin bir ırkçılıktır. Aynı zamanda insanlığın tek bir politik alan içinde parçalanışı çağına ait bir ırkçılıktır.”²¹ saptanmasında bulunuyor.

Poliakov, Avrupalı olmayan kültürlerde yabancılara karşı düşmanca duyguların gizli izleri görünüyor olsa da yalnızca Batı’da, ırkçılığın *suça* neden olduğunu belirtiyor. Irkçılığı yalnızca Batı Kültürü kavramıyla tartışmanın eksikliğini Alex Demirovic kapatıyor: “...ırkçılık Batılı bir olgu değil de kapitalist üretim ilişkileriyle yaşam alanı bulan bir ideoloji olduğundan, kapitalist ekonominin daha yakın tarihlerde yerleştiği ülkelerde de ırkçılığın araştırılması anlamlı bir çabadır.”²²

Kapitalist ilişkilerin *izi* sürüldüğünde, kültürel ırkçılığın kurbanları bir-bir ön almaya başlar:

- * İlk ırkçılık kurbanı insanlar, işgal edilen toprakların yerli halkları oldu (Kızılderililer, Aborjinler vb.)

20. A.g.e; s, 123.

21. Balibar, Étienne ve Wallerstein, Immanuel; *İrk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler*; Çev.: Nazlı Ökten; Metis Yayınları; İstanbul-1993; s, 373.

22. Özbek, Sinan; *İrkçilik*; Notos Kitap; İstanbul-2012; s, 136-137.

* Irkçılığın ikinci grup kurbanları, kapitalist ekonominin ucuz işgücü talebine bağlı olarak köklerinden sökülerek Amerika'ya taşınan Afrikalılar oldu.

* Irkçılığın üçüncü grup kurbanları, Batı ülkelerine iş-aş peşinde ya da can güvenliği nedeniyle göç eden işçilerimiz-insanlarımız oldu.

* Irkçılığın dördüncü grup kurbanları ise toprağında ya da toprağına benzeyen topraklarda, *egemeni rahatsız eden* bir kültürün taşıyıcıları-yaşatıcıları durumundaki topluluklar (Kızılbaşlar, Ezidiler, Kürtler vb.) ya da azınlıklar (Ermeniler, Rumlar, Yahudiler vb) oldu.

Bugünün uygar diye tanımlanan dünün sömürgeci toplumları; kendi geçmişlerini, günün *tasallutundan kurtardıklarını* sanıyorlar. Bu güven içinde göçmenlerin kültürel geçmişlerini *iptal* ediyorlar. Göçmenlerin kültürlerinin yaşama taşınabilmesi için *özne* kabul edilmesi gerekir. Ama hayır!, siz *özne* olamazsınız, deniyor: Siz çağımızın öznelerinin, yani gelişmiş Batı toplumlarının *nesnesi* olabilirsiniz ancak. Kültürel tarihiniz olamaz; kültürünüzü tarihselleştiremezsiniz. Buna yeltenirseniz, *gerici* bir içeriği uygarlığa *dayatmış* olursunuz ve ben *bugünün saldırısından sizleri kurtamam*, demek isteniyor bir bakıma. Aslında bu yaklaşım, tek-kültürlü bir toplum yaratmak için başvurulan bir *kültürel ırkçılık* uygulamasıdır.²³

Türkiye'de Irkçılık

Toprağında uzak geçmişten bu yana sayısız kültür bir arada yaşıyor: Ama bu durum, tarihin şu ya da bu sürecinde ırkçılığın ortaya çıkmasına *engel* değil.

²³. Adorno, Theodor-Horkheimer, Max; *Aydınlanmanın Diyalektiği*; Çev.: Nihat Ülner-Elif Öztarhan Karadoğan; Kabalıcı Yayınevi; İstanbul-2000; s, 117.

Çeşitlenemeyen ve güncel ideolojiler üretemeyen, kendisini o ideolojilerin *çoğulcu* yanıyla bütünleştiremeyen bir toplumla karşı karşıyayız. Bu durum, *siyaseten özür*lü olmak anlamına gelir. Böylesi koşulda *milliyetçilik ve onun çeşitleri* öne çıktığında/çıkarıldığında kendisini *liberal, demokrat* ya da *sol* diye tanımlayan *siyaset* hızla *tükene*meye başlar. Böylesi durumda Cehenneme *mahkûmiyet* kesinleşmiştir.

Milliyetçilik bize bugün *iki seçenek* dayatıyor: Bu *seçenek* dayatmalara direnemezsek ya yaşamımızı bir *içgüdüye* teslim edeceğiz ya da yalnızca başkalarını değil bizi de tahrip edecek bir *şiddet dilinin* içine taşınacağız.

Milliyetçiliğin bize sunduğu bu iki seçeneği de yadsımak; Türk-lüğü, *aşırı gelişmiş bir milli kültür bilgisinin tasallutundan* kurtararak, *adaletin-vicdanın ve politikanın* diline taşıyıp *barış içinde yeniden kurmak* artık *yükümlülüğümüzdür* diyorum. Eğer *demokratik bir Türk-lüğün* yapılandırılması amacımızsa eğer hiç zaman yitirmeden *Ne mutlu Türküm, Ne mutlu Ermeni'yim, Ne mutlu Kürdüm ve Ne mutlu Ezidiyim* sloganlarını birleştirecek bir *toplumsal barışı* kurmak zorundayız.

Günümüz Türkiye'sinde *milliyetçilik-ulusçuluk-yurtseverlik* terimleri, kendilerine ilişkin *genel ve özgül* bağlamlarından soyutlanarak ele alınıyor. Oysa bu terimlerin hem tarih içinde anlamları vardır hem de Türk siyasal ve toplumsal bilincinde zaman zaman kazandığı *özel, özgül* anlamları oluşmuş durumdadır. Özünde günü-zamanı geldiğinde her terim *anlam kaymasına* uğrar: Yanlış ve sakıncalı olan bunun *politik bir dürtü* ile yapılması ve *gözlerden saklanmasıdır*.

Milliyetçilik özünde iki önemli noktaya *yüklenerek* oluşmuştur diyebiliriz:

- 1- Fransız İhtilali ve onun burjuvaziyle olan derin ilişkisi nedeniyle burjuvazinin kendisini var etmesinin nedeni olarak ortaya çıktı.
- 2- Ulus-devlet oluşturmanın en önemli *kurucu elemanı* olarak ortaya çıktı.

Bu nedenle çok katmanlı, çok anlamlı bir terimdir *milliyetçilik*: *Siyasal* bir kavram olarak üretilmiş ve süreç içinde bütünüyle *siyasallaşmıştır*. *Ötekini*, yani Türklük dışında kalan etnik yapıları *düşman* kabul eden bir siyasal çıkışa *yatırım yaptığı* için milliyetçilik, *ideolojiler yelpazesinin kötü* terimi sayılmıştır denilebilir. Nasıl algılasak algılayalım: Milliyetçiliği *siyasal-kültürel* bir terim olarak tanımlamak belki daha doğru.

Türkiye’de milliyetçilik *üç büyük dönemeci* yaşadı:

- a- 1908 Meşrutiyet dönemi sonrası ortaya çıkan, sonraları 1930’larda CHP’nin altı okundan biri durumuna gelen *ırkçı-etnisit algı*, yani *Türkçülük*.
- b- 1940’larda çoğunluğun *dışına taşınan* ve daha dar bir kadro tarafından savunulan olan *kafatasçılık*.
- c- 1965 sonrası soğuk savaş döneminde beliren ve 2000’li yıllarda *olgunluk dönemini* yaşayan *politik-popülist-faşizan anlayış*.

Milliyetçilik özünde *siyasaldır*; tarihsel olarak doğru olsa da milliyetçilik *nötr bir halk* kavramından kaynağını almaz. Tam tersine *belli bir etnik grubun* siyasal egemenliği için öne çıkar; onu *en kanlı* ideoloji durumuna getiren neden de budur. Günümüz Türkiye’inde milliyetçilik bu anlamını korumakla birlikte daha çok *sosyolojik bir nitelik* kazanmıştır. Sosyolojik bir nitelik kazanma gereği milliyetçilik benim toprağında *lumpen kesimin* kendini ifade etmek için kullandığı bir *araçtır* artık.

Şöyle de söyleyebiliriz: Günümüzde milliyetçilik bir anlamda *hafiflemiş*, bir anlamda da *ağırlaşmıştır*. Hafiflemiştir çünkü *sistematik bir toplumsal ideoloji* olma içeriğini yitirmiştir. Diğer taraftan *en kötü* ve *en tehlikeli* niteliğini kazanmıştır; varoşların *sağ politik açılım ve arayışlarının dayanak noktası* haline gelmiştir. Artık milliyetçi olmak için ne tarihi bilmek ne de toplumu tanımak gerekiyor: *Arzu et-*

mek, *istemek* yeterli. Arzu edilen ile gerçekte olan arasındaki *mesafe* açıldıkça, *ben boşluğu doldurmak*, kırılğanlığını *örtmek* zorunda kalıyor. Kimlik ne kadar *zaaf* ya da olanaksızlık-umarsızlık içindeyse o kadar *saldırgan* oluyor. -*Ne mutlu Türküm diyene* sloganı, lümpen kültürle beslenmiş varoş kimliği için *son mutluluk çağrısı* belki de. Bu sloganın karşısına Hrant'ın cenaze töreninde on binler, *toplumsal dayanışmanın mayası* anlamında -*Bugün hepimiz Ermeni*'yiz sloganını çıkarınca milliyetçiliğin *etnik-ırkçı* yüzünü bize gösteriverdi; *ortak yaşamı* kurmaya ilişkin hemen her türden tasarımı, hukuki-politik söylem *uçtu gitti*.

Bugün Türkiye'de Milliyetçiliğin *yara bandı* sıyrıldı; altındaki *derin yarık* açığa çıktı. Milliyetçilik *yükseliyor* saptamasını *sosyolojik* anlamda doğru buluyorum; siyasal-politik anlamda ise *silikleşti*. Siyasal-politik anlamda milliyetçiliğin *bekâreti* bozuldu; bozulur bozulmaz dönüşüme uğradı ve varoşlarda *arzu* etmekle istemekle edinilen bir *şiddete* dönüştü.

Dışarıdan bakıldığında milliyetçilik, söylemindeki *yakıcılığa* ve *duygu çatlatıcılığa* karşın Türkiye'de *egemen bir güç* olamadı. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana, toplumun değişik kesimlerini bir arada tutmaya ve topluma, *tarihsel teklik* vermeye çalışan *milliyetçilik*, zaman zaman krize girmekten kurtulamadı. Askeri darbeler, bu krizin *dönüm günleri* olarak algılanabilir: Her askeri darbede, *iç düşman/iç düşmanlar* yaratarak şaha kaldırılan milliyetçilik, *iç düşman* temelli şiddetin genelleştiril-mesine, genelleştirilmiş şiddetin bütün bir *millette* uygulanmasına hizmet etmiştir. Böylece olağan zamanlarda, yani biçimsel de olsa demokrasinin uygulandığı dönemlerde *çok dar* tutulan *mille* algısı, baskı koşullarında *ortak şiddet* algısıyla genişletildi. *Baskı-şiddet bir yanda acz diğer yanda* kimlikleştirildi; yaratılan *ortak payda* üzerinde *ya sev ya terk et* özdeyişi hemen her şeyi anlatır duruma geldi: -*Ne Mutlu Türküm demeyen düşmandır ve düşman kalacaktır*, yargısı böylesi bir anlayışın ürünüdür. *Ötekini dışta bırakan* bir millet topluluğuna dahil olmanın *bedeli* anlamında, bu *yargı* üzeri-

ne yapılanan *ülkeyi, vatani sevmek*, milliyetçiliğin *anahtar* sözcüğü durumuna geldi.

Unutmayalım ki Türkiye tarihi *inkârlarla* doludur: Her şeyden önce *toplumsal farklılıklar ve eşitsizlikler* yok sayılır. Daha baştan milletin, *imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitle* kabul edilmedi mi? Sonraları Türkes, bu imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış kitleyi, *mozaik* diyenlerin gözüne sokarak *mermere* benzetmedi mi?

Türkiye’de milliyetçiliğin temeli Mustafa Kemal’in, *-Ne mutlu Türkün diyene*, sözleriyle atıldı: Amaç, toplumsal farklılıkları *Türklüğe çevirmek-dönüştürmek*ti ama *karşıtını* üretmekte gecikmedi. Çünkü Kemalizm’in kazanım olarak devir aldığı *Türklük*, toplumsal farklılıkları içinde barındıracak denli *boş* bir sözcük ya da terim değildi. Laiklikle *çarpılmış*, yani *terbiye edilmiş* olmasına karşın, *Sünni Müslüman Türklük* anlayışı, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda tanımlanan *Türklük* anlayışını önceliyordu. Bu nedenle, milliyetçilik hiçbir zaman *vatan toprağı* üzerinde *halkları bir halka çevirme* kıvraklığını gösteren *egemen* bir ideoloji yaratamadı.

Kendini *iç düşmanlardan* ayırarak oluşan ya da oluşturulan bir topluluk bilincine dayalı *bütünleşme* anlamına gelen *etno-popülizmin* yapısı *çoğulculuğu* içermez; daha doğrusu *çoğulculuşma* olanağı yoktur. Toprak üzerinde-vatan üzerinde *azınlıklar* var olabilir ancak ana etnik gruba göre onların yaşamı *kıyıda-köşede*, *belirsiz ve kırılmalıdır*: Görülmek istendiğinde ya da bir zorunluluk doğduğunda *şöyle bir bakılır*; *olağan zamanlarda* onlardan *sakinilir*. Türkiye’de milliyetçilik, *ötekini tümüyle dışarıda bırakan* kapalı bir topluluğa *yatarım* yapar; bu nedenle *ötekini kucaklayacak* hemen her şeyi *yok etmeye* çalışır. Yok etmenin izinde topluluğun *farklılıklarını düzler*; bütünlüğün koşulunu *mermerleşmekte* ya da *betonlaşmakta* bulur. Böylesi durumlarda yasaların öngördüğü vatandaşlıkla milliyetçiliğin *dayattığı* topluluk arasındaki *uçurum* gittikçe artar. Onun için benim toprağımda *evrensel savlı ilkeler*, milliyetçilik söylemi içinde tutunma olanağı bulamadı. Bu ilkeler, sık sık doğrudan devlet tarafından *çiğnendi*. Ancak

şunu da hiçbir zaman unutmayalım: Milliyetçiliğin *egemen bir yapı* kazanamamış olması ya da milliyetçi ideolojinin *kapsayıcı-kucaklayıcı* bir tasarım yaratamamış olması, onun *çekim gücünün* olmadığını, *zayıf* durumda bulunduğunu göstermez. Bunun kanıtını, Türk milletinin *kuruluş* sürecinde ya da *kendini yenilemek/yeniden dirilmek* durumunda kaldığı her koşulda *sürülen-yaşatılmayan* azınlıkların mallarına el konulmasında görebiliriz.

Bir de şöylesine *yanlış ama yaygın* bir kanı da vardır: Türkiye’de *kültürel bir milliyetçilik* vardır, *ırkçı bir milliyetçilik* olmamıştır. Bu savın *saçmalığını* anlayabilmek için geçmişin olaylarına bakmak ya da geçmiş olayların biçimlendirdiği günümüzün olaylarını irdelemek yeterlidir. *Sınıfsal yanı görülmeden ırkçılık anlaşılamaz*, yargısını ölçü alırsak çoğunlukla *cahil ve eğitimsiz kitleye* bağlanan *ırkçılık* tehlikesi, sınıf egemenliğini *doğallaştıran* bir bakışı yansıtır. Eğri oturalım ama doğru konuşalım: Bugün *ırkçı milliyetçilik ideolojisinin* asıl *üreticileri*, eğlence gecelerini *onuncu yıl marşıyla* kapatan, yakalarında Atatürk rozetleri taşıyan, *bölünme tehlikesi* karşısında Kürtlere, Alevilere her türlü şiddeti *mazur* gören eğitimli *orta sınıf* insanların olduğunu hiçbir zaman unutmayalım. Bu *orta sınıf eğitimli insanlar* ya iktidarlarının korunması ya da iktidar olabilmek için her türlü *ırkçı şiddete* gözlerini kaparlar. Yakın geçmişe değin cinayetin bir *faili* de yoktu; adı üstünde *faili meçhul* idi.

Ama artık durum değişti: Özellikle Hrant Dink’in öldürülmesinden sonra *faili meçhul*, *meçhul* kalmakta zorlanmaya başladı. Irkçılık söyleminin kurguladığı *ayrışmanın* uyarlanmasında, *etno-popülizmin* ve yedeğindeki ırkçılığın *görünüşe taşındığına* tanık oluyoruz. Bir millet yaratma görevinin ağırlığını üzerinde hisseden Kemalist seçkinlerden farklı olarak bugünün seçkinleri, küreselleşmenin getirdiği tüketim/aidiyet kazanımları zemininde milliyetçiliğin genelleştirici söylemini terk etmekte bir sakınca görmediler. Uzunca bir süredir *üst sınıflar* ve onlara özenenler, seçkin *markaların* yanı sıra *ırkçılıkla be-lirgin* bir yaşam tarzı oluşturmaya çalışıyorlar. Kamusal hizmetlerin

giderek *özelleştirilmesi* ve kent içinde kendini hissettiren *toplumsal ayrışma*, zengin ile yoksul yaşamların birbirinden iyice uzaklaşması *ırkçılığa maddi bir zemin sunuyor*. Öte yandan 1980 sonrasında *vahşi rekabet* koşulları, çok geniş bir kesimi şiddetle *akraba* yaptı. Kürt kimliğinin ve Alevi kimliğinin *görmezlikten gelinemediği* günümüz koşullarında *milliyetçilik artık aslanın ağzında*; ötekine karşı acımasızca-çılginca davranılarak, ikide bir *linç* eylemleri sergilenerek, yani herkesin eli *şiddete bulaştırılarak* yaşatılmaya çalışılıyor artık. *Bir zamanlar*, meçhule bağlanan toplumsal şiddet, kendini *açıkça* ifade etmekten kaçınıyor. Bu eylemler koşutunda *devletle toplum arasındaki sınır giderek silikleşiyor*: Devlet toplumu, toplum da devleti *yutma* çabasında. Kapitalizmin bu acımasız savaş ortamında çeşitli kesimlerden insanlar kendince gerekçelere dayanarak *fail olma* derdinde. Örneğin Hrant Dink hem Ermeni olduğu için hem de görüşlerini başkalarını etkilemek için cesurca savunduğu için öldürüldü. Öldüren kimliği aşırı *basitleştirmek* ve *piyon* deyip geçmek bizi yanlışlara sürükler. Hrant Dink'i öldüren, seçeneksiz kalıp toplumun *hücrelerine* sıkışıp kalan bir kimliğin daha *güçlü* bir kişiye dönüşmek için tetiği çekti belki de. Kendi acizden bir *kahraman* çıkarmak/üretmek karasevdasına tutulmuş olabilir: Böyle düşünülürken, şiddet eylemi ya da ırkçı şiddet, bir düşünsel davranışın sonucu olmaktan çok kişinin izlemeye *zorunlu* olduğu bir eylemdir.

Artık yaşama müdahale ederek *toplumsallığı* yaratmak/üretmek, yaratılan/üretilen toplumsallıkla *politikayı terbiye etmek*, içi boşaltılmış terimlerle/kavramalarla değil, *farklı fail durumuna gelme* eylemleri zemininde yeni terimleme/kavramlaşma çalışmalarına girişmek zorundayız.

Türk milliyetçiliği kapsamında, *öteki* düşman olarak görülünce, Türk kanı *temiz*, ötekinin kanı *zehirli* olarak algılanır: Çokkültürlülük, kültürlerarasılık ve kültürel farklılık tartışmaları sıralanan *kan dolambacında* oraya-buraya çarparak *sakatlanır*. O zaman da *öteki* Türkten vazgeçer, Türkün etkisini kendinden *atar*, farklı bir diyalogun oluşmasını önerir.

Anayasal demokrasiler de bu konuda *iyi sınav* veremediler: Birçok kültürel kimliğe saygı göstermekle birlikte onları *koruma* onlara *yaşama olanağı* verme konusunda bir *kayguları* *olmadı*. Sonunda çözüm olanakları yaratmak için *kültürel çeşitlilik* ve *kültürel farklılık* ayrımı üzerinde biraz kafa yormak gerekiyor. Kültürü, yaşanacak değil de *değer* biçilecek bir *nesneye* dönüştüren *kültürel çeşitlilik*, kültürü, bir kültürel *özdeşleşme* sistemi oluşturmaya yatkınlık olarak tanımlanabilecek *kültürel farklılık* yaklaşımları birbirinden ayrı şeylerdir.²⁸

Türkiye'deki ırkçılık hareketlerinde, *biyolojik gösterenin* tek başına etken olduğunu söylemek tam doğru değildir: Bu *yoktur* anlamına da gelmez. Kitleleri, *ideolojik anlamda biçimlendiremedi*, anlamına gelir.

Ulus-devlete geçiş Batı'daki gibi olmadığı için toprağımızda ırkçılık Batı'dan *farklı* gelişti. Türkiye, *kapitalist üretim ilişkileri* üzerine bir ulus-devlet kurmadı. Batı'nın ezberini taşıyan bir kadronun *yukarıdan aşağıya emir temelli* bir programı yaşama *dayatmasıyla* ulus-devlet oluşturuldu.

Milliyetçiliği *maya-yapıştırıcı* olarak kullanan bu kadro, zaman yitirmeden, ulus-devlet için gerekli *burjuva sınıfını* yaratmaya koyuldu. Ulusal burjuva sınıfı yaratılmaya çalışılırken bir taraftan Müslüman Türk köylüsü *yurttaş* yapıma yolculuğuna çıkarıldı. Ermenilerin, Rumların ve Yahudilerin mal varlıklarının Müslüman Türklere aktarılması için bunlara *kültürel ırkçılık* uygulandı.

Ötesinde Alevilere, Kürtlere ve Ezidilere uygulanmakta olan kültürel ırkçılığın da *biyolojik göstereni* yoktur. *Alevilere, Ezidilere* ve *Kürtlere* yönelik ırkçılığın *sır* nedeni, onların yaşama dayattıkları, egemeni örseleyen ve mazlumu-haklıyı koruyan-kollayan *ekonomik-siyasal tasarımlarıdır*.²⁴

Özellikle *Alevilik* ve *Ezidilik* söz konusu olduğunda; *devletsiz* ve *peygambersiz* bir kültür olması, insanlığın kurtuluş düşlerini *canlı tu-*

²⁴. Korkmaz, Esat; *Mahşerin Üç Atlısı / Milliyetçilik-Ulusalçılık-Yurtseverlik*; Serçeşme Dergisi; Sayı: 29-30-31; İstanbul- 2007.

tuyor bulunması, kendisine uygulanmakta olan kültürel ırkçılığın *sır* nedenleridir, diyebiliriz.

Diğer taraftan Türkiye’de yaşanmakta olan ve uzun yılları kapsayan *savaş ortamı*, egemen ulusun hızla *milliyetçilik ideolojisine* sarılmasına yol açıyor. Egemen ulusun milliyetçiliği de *ırkçılık* için gerekli olan atmosferi *hazırlıyor*. Belirtmekte yarar var: Uzun yıllar birlikte yaşayagelen halklardan *ezilmekte* olanı ya da olanları, sistemin kendilerine biçtiği rollere *başkaldırmaya* başlıyor; bu kez devlet milliyetçi bir propagandaya başvuruyor; süreçte *faşist partiler* aracılığıyla ezilen halklara yönelik *kültürel ırkçılık*, acımasız uygulamalarla yaşama taşıyor.²⁵

Demek ki *yeni ırkçılık* kapsamında açılanmaya çalışılan *kültürel ırkçılığın* nedenleri *sınıfsaldır*: Öyleyse Alevilere, Ezidilere ve Kürtlere yönelik *kültürel ırkçılık* ya da *farkçı ırkçılık-ırksız ırkçılık*; sınıf-

25. “Kürtlere yönelen ırkçılık da biyolojik gösterenle temellenmiyor. Yahudilerin dışlanmasında, aşağılanmasında bir başka dinin mensubu olmak önemliken, Kürtler Türklerle aynı dini paylaştığından dini göndermeler söz konusu olamıyor. Bunun yerini ... ekonomik alanla ve ulusal bağlamla ilişkili ifadelerde yer bulan bir ırkçılık alıyor. Yahudilerin dışlanma pratikleriyle belki de Türkiye’de yüzyıllardır Alevilerin dışlanma biçimleri karşılaştırılabilir. Alevilerin dışlanması, ifade ve pratikleri açısından Avrupa ülkelerinde gördüğümüz ırkçı örneklerle benziyor... Alevilerin dışlanmasında tıpkı Yahudilerde olduğu gibi, tarihten gelen izler var: Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim, 1514’te Şah İsmail’e karşı savaşa girişmeden önce Anadolu’da listeler oluşturarak tespit ettirdiği 40 bin Aleviyi öldürtüyor. Kimi tarihçilerin söylediği gibi, bu katliamın nedeni, girilecek bir savaşta Aleviler’in Şah İsmail’in yanında yer alıp Osmanlı’yı arkadan vurma ihtimalleri olamaz. Böyle olsaydı, öldürülen Alevilerin yedi yaş ile yetmiş yaş arasında olması emredilmezdi. Sadece savaşabilecek erkekler öldürülürdü. Yine aynı korku; Alevi Şah İsmail’e karşı yapılacak savaşta, inançları ona yakın olan Bektaşî yeniçeri ordusunun kullanılmasına izin vermesine engel olmalıydı. Bektaşî yeniçeriler bu savaşta Şah İsmail’e karşı kullanılmıştır... Katliamın ve savaşın asıl nedeni, Alevilerin Osmanlı ekonomik düzenini bozacak, dağıtacak bir toplumsal sistem geliştirme tutumudur... İşte Yavuz Sultan Selim’in öldürttüğü köylüler, bu yeni ekonomik sisteme geçebilecek ve böylece örnek teşkil edecek Aleviler olsa gerek. Böylesine tarihsel bir arka plana oturan Alevilerin kısıma uğratılması ve dışlanması, Avrupa’da ki Yüdüdi kısımları ve dışlanmasıyla da karşılaştırılabilir. Avrupa tarihinde Yahudilere karşı beslenen düşmanlığın arkasında onların ekonomi alanında oynadıkları rolün bulunması gibi, Osmanlı toplumunda da Alevi düşmanlığı, onların yeni bir ekonomik modele yönelmelerinden kaynaklanıyor... Bütün bunlardan sonra bir gözlemi de burada anmakta fayda var: Alevilerin dışlanmasında, Sünni Kürt ve Sünni Türk aynı noktadan konuşuyor. Bugün ramazanlarda benzer bir Sünni Kürt-Sünni Türk dayanışması, inançları gereği oruç tutmayan Alevilere karşı söz konusu. Burada Kürt ve Türk ortak bir aidiyet ve ortak bir suçlu bulmuş oluyor. İlginçtir: Sorunun ulusal bir bileşkede gündeme geldiği yerde bu kez Sünni Türk ve Aleviler, Kürtlere karşı bir cephe buluşuyorlar.” (Özbek, Sinan; *İrkçılık*; Notos Kitap; İstanbul- 2012; s, 143-144 ve 145).

lar konumlanmasında, ezilen sınıf ve toplum katlarının *demokrasiyi yerleştirmeye ve iktidarı almaya* yönelik mücadelelerinin yaşama taşınmasıyla göğüslenebilir.

Çok yakın geçmişimiz *Cumhuriyet tarihi* bile sayısız *kültürel ırkçılık* saldırıları üretti: Alevilere yönelik 1978 Kahramanmaraş Can-kıyımı, 1980 Çorum Katliamı ve 1993 Madımak'ta insanların canlı canlı yakılması vb. sayılabilir.

Ezidilere yönelik *kültürel ırkçılık* kapsamında *sayısız soykırım* yapılmıştır: Bu *soykırım* uygulamalarının bir kısmını *Araplar*, bir kısmını *Türkler*, bir kısmını da kendilerine de soykırım uygulanan *Kürtler* yapmıştır. Ne acıdır ki kimi Ezidi aşiretlerinin, *ihanet* eden ya da *hain* konumuna taşınan kimi Ezidilerin *elinde* de *Ezidi kanı* vardır. Atalarının elindeki Ezidi kanından *rahatsızlık* duyup özür dileyen Ahmet Türk bir *ilki* başlatmış görünüyor: “En son Musul'da Yezidilere karşı gerçekleşen saldırıda yüzlerce Yezidi yaşamını yitirmişti. Bu saldırı bizce Yezidilere yapılan 73. Soykırımdır. Çok üzgünüm ki dedelerimizin ve atalarımızın da elinde Yezidi kanı var. Dedelerimizin ve atalarımızın geçmişteki hatalarından dolayı yüzümüzdeki leke duruyor ve hepimiz damgalıyız. Geçmişteki hatalardan dolayı tüm Yezidilerden özür diliyoruz.”²⁶

2012'den bu yana, bir *devlet dini* olarak doğan ve yapılanan İslâmiyetin başlangıçtaki *özgün yapısına* dönme çağrısı altında toplanan, *Kuran ve hadis* dışında *hiçbir ölçüt* tanımayan, dinsel zemine taşınan geleneksel ve kültürel girdileri Tanrı'ya *ortak koşma* olarak algılayıp *inkâr eden* Selefi Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) Araba, Kürde, Türke, özellikle Ezidilere *kültürel ırkçılık* uyguluyor bugün. Kesiyor, yakıyor, para edecek olan Ezidi kadınlarını *köle* olarak satıyor. Bütün bunlar teknolojinin bir *köye* dönütürdüğü dünyamızda oluyor ve hiçbir güç *önüne* geçemiyor: *Vicdanlar isyanda*.

26. Yalkut, Sabiha Banu; *Melek Tavus'un Halkı Ezidiler*; Metis Yayınları; Dördüncü Baskı; İstanbul- 2014; s, 15

ALEVİLİK NEDİR?

*Hararet nardadır, sacda değildir,
Keramet hirkada, taçda değildir,
Her ne arar isen kendinde ara
Kudüs'te, Mekke'de, Hac'da değildir.
Hace Bektaş Veli*

Tarihte gerçekleşmiş bâtinî başkaldırı hareketleri, *tersi* durumda gerçekleşmiş olsaydı ne olurdu? sorusunun yanıtı açıktır: Bugüne göre *ütopya* olurdu. Çünkü bugün, gerçekleşmemiş o olaylara göre *gelecektir*. Örneğin Alevi isyanlar başarılı olsaydı, insanlığın en büyük ütopyası *özel mülkiyetsiz, sınıfsız ve devletsiz* bir topluma adım atılmış olurdu.

Biz biliyoruz ki şimdinin geleceği *kör*; artık, *geçmişin* geleceğiyle *aydınlanmaya* çalışıyoruz: Aydınlanmanın izinde, “Ezilenlerin geleneği gösteriyor ki içinde yaşadığımız olağanüstü hâl, istisna değil kuraldır. Buna denk düşen bir tarih anlayışına ulaşmak zorundayız. O zaman açıkça göreceğiz ki gerçek olağanüstü hâli yaratmak, bize düşen bir görevdir.”¹ diye *feryat* ediyoruz.

Gerçek *olağanüstü* hâli yaratma konusundaki *miracımızı* kutlayanlar olacağı gibi, *lanetleyenler* de olacaktır. Bunun bilincindeyiz: Melâmeti dille söylersek,² *Lanetleyenlerin lanetlemesinden* korkmaya-
rak, *selameti terk etmeye* hazır olduğumuzu belirtmek isteriz.

Alevilik, özgün adıyla Kızılbaşlık³ *kan bedeli* ödenerek oluştu-

¹ Dellaloğlu Besim-Odman Aslı-Yardımcı Sibel; *Walter Benjmin'le Olağanüstü Haller*; Cogito; Yapı Kredi Yayınları; Üç Aylık Düşünce Dergisi; Sayı: 52; Güz 2007; s, 13.

² “‘Hak.. ile beraber olmak için sırrım gizlemek, yakınlık ve kulluk adına kendini kınamak (...), halka yalnız kusur ve kabahatlerini gösterip iyiliklerini gizlemek sûretiyle kınamasını celbetmek’ demek olan Melâmetilik...”(Ocak, Ahmet Yaşar; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süfilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*; Türk Tarih Kurumu; Ankara- 1992; s, 13

³ “Kızılbaş deyimi ise yüklendiği dışlayıcı anlam dolayısıyla ve bu topluluklardaki Ali bağlılığı sebebiyle yerini, yakın bir dönemde ‘Alevi’ sözcüğüne bıraktı.” (Mélïkoff, Irène; *Bektaşî-Alevîlerde Ali'nin Tanrılaştırılması*; *Uyur İdik Uyardı Irène Mélïkoff*; Yay. Haz. Esat Korkmaz; Demos Yayınları; İstanbul- 2009; s, 319)

rulmuş, Anadolu doğumlu *bâtınî-heterodoksi nitelikli kurtarıcı bilinç-inançtır*; bu kapsamda *bâtınî-heterodoksi felsefe* ya da bu felsefenin sonucunu *inanca* bağlayan bir *kültürdür*.⁴ Bu bilincin-inancın, bu felsefenin/kültürün *yapılandırılması-örgütlenmesi* anlamında bir *bilgelik*, yani *eren-evliya öğretisidir*.⁵ Anlaşılacağı gibi Arapçayımadası *doğumlu* olmadığı için, İslam'ın *özü* de değildir.

Bu öğreti, inanmak için doğa-ötesine değil, doğrudan *doğaya* ve *insana-topluma* başvurur, kendilerini ve kendilerinin de içinde yer aldığı ezilenleri *kurtuluşa* taşımak için yaşama *müdahale* eder. Müdahale koşullarında kendini *günceller*, tarihi *aşarak* geleceğe uzanmaya çalışır. *Halk çıkarına-yararına* dayalı bir mücadelenin *sürdürümcüsü* olarak bilince-inanca çıkar.

Bu nedenle Alevi olmak ya da Aleviliği benimsemek, genelde, *insan* görüntüsü donunda *ezilen-sömürülen* bireyin, özelde, *insanlık* görüntüsü donunda *egemene* karşı ortak bir iradeyi dışa vuran *halkın* mücadelesine *katılmak* anlamına gelir.

Amacı, her şeyden önce, doğayı ve kendini *özgürleştirmektir*. Yüzyıllar süren bu *özgürleşme-özgürleştirme* sürecinde Alevilik, tanrısız bir doğaya ve tanrısız bir insana *yolculuğa* çıkarak, insanlığı ve doğayı *Tanrı* ile özdeşleştirdi. Doğayı tanrı kabul etti, doğanın ayrıca bir tanrısı *olamaz* dedi; insanı tanrı kabul etti, insanın ayrıca bir tanrısı *olamaz* dedi: Tasarımın mantığı gereği, tanrısız bir doğa *özgür* bir doğadır; tanrısız bir insan *özgür* bir insandır. “Düşünür herhangi bir şeyin hakikatine ancak özgür olduğunda ve kendisini bilmek istediği şeyin içine yerleştirdiğinde yaklaşabilir. Bir başka ifadeyle özgürlük

4. Korkmaz, Esat; *Anadolu Aleviliği Felsefi Bir Dindir; Anadolu Aleviliği*; Berfin Yayınları; İkinci Baskı; İstanbul- 2008; s, 16-27.

5. “Alevilik-Bektaşılık kendini tanımlayacak kavram ve terimleri artık seçmeyle karşı karşıyadır. Çağdaş dünyada yer alan Aleviliğin, çağdaş dünyanın ortak kavramları olan ‘laiklik’, ‘demokratlık’, ‘özgürlük’ ve ‘çağdaşlık’la kendisini tanımlaması eksiklidir. Çünkü bunlar XVIII. yüzyılda ortaya çıkan çağdaş, ortak ve evrensel kavramlar ve değerlerdir. Alevilikse bu yüzyıldan çok önceleri vardı. Artık Alevilik-Bektaşılık kendisiyle ve yaşadığı dünyasıyla sorunlarını çözmek, onlarla hesaplaşmaya girmek ve kendisini tanımlamak zorundadır.” (Öz, Bakı; *Alevilik Nedir?*; Der Yayınları; İstanbul- 1995; s, 17).

sadece kişilerin bir niteliği değildir; o hem kişilerin hem de şeylerin sahip olduğu bir şeydir. Ancak şeylerin var oldukları haliyle bize görünmesine izin verdiğimizde ve ancak onların bağımsız doğalarına saygı göstermeyi öğrendüğümüzde onların hakikatlerine ulaştığımız söylenebilir... Özgürlük bize ortalarında dolaştığımız şeylere karşı sömürücü, faydacı tavrı terk etmeyi öğrettiğinde gerçekliğin doğasının örtüsünü açar ya da onu keşfederiz...”⁶

Tanrı'nın *bedeni* olarak algıladığı canlı ve cansız dünyayı, *pratik eylemler* alanı durumuna dönüştürdü; dönüşümün gerçekleşmesiyle Tanrı *dokunulabilir, koklanabilir* ve en önemlisi *deneyimlenebilir* oldu.

Ötesinde, *doğrudan demokrasi*⁷ zemininde *halkın demokrasisi*-ni politikasının *mutlak biçimi* olarak algıladı. Bu yolla Anadolu aydınlanmasının ve toplumcu insancılığın en *üretken* felsefesini yarattı. Yaşama enerjisi olarak tanımladığı *sevgiyi-aşkı*, özgürlüğün *tek olası temeli* ve toplumsal yaşamın *tek etik harcı* olarak bilincine taşıdı.

Şimdi Aleviler: Alevi kimliğinin *yeniden yapılanmasını* olanaklı kılacak araçları biçimlendirmeye ve örgütlemeye; laiklik-demokrasi mücadelesi zemininde sosyal pratiği bir ucundan yakalayarak *temsil edici/kimlikli* bir mücadeleyi yaşama geçirmeye; Alevi-Sünni çatışması oyununu *bozmaya* çalışıyor.

Çağdaş olmayı ya da çağdaş olanı *yaratmayı*; akli metafizik inançtan, bilimi metafizik dinden *bağımsızlaştırmayı*; toplumsal çıkar zemininde gerçek *Alevi-Sünni kardeşliğini kurmayı* amaçlıyor. Çağdaş insanlık ve demokrasi değerlerine sahip çıkarak toplumu ve bireyi kitleyen zincirleri *kırmayı*; özgürlükleri, eşitliği, halk egemenliğini,

6. Gray, J. Glenn; *Heidegger'in Yolu: İnsan Varoluşundan Doğaya*; Heidegger-Çev.: ve Yay. Haz.: Ahmet Aydoğan-; Say Yayınları; İstanbul- 2008; s, 284.

7. “Özelde Kızılbaşlıkta demokrasi dendiğinde öncelikle akla doğrudan demokrasi gelir. Doğrudan demokrasi, kimsenin kimseyi temsil etmediği, herkesin görüşünü temsili kullanmadan dile getirdiği bir demokrasidir. Yasaklı kültürlerin-sözel kültürlerin demokrasisidir, doğrudan demokrasi. Bu nedenle yüz-yüze ilişkilerin, insan sıcaklığının taşınmasına yatkındır. Temsili demokrasinin yaşandığı günümüzde Kızılbaşlar, sistemin algılarını zorlayarak doğrudan demokrasi değerlerini canlandırmaya çalışmakta ve bu değerleri, temsili demokrasiyi terbiye etmekte kullanmaktadır. (Korkmaz, Esat; *Kızılbaş Aydınlanma*; Demos Yayınları; İstanbul- 2011; s, 155.

ideolojik ve siyasal çoğulculuğu yaşama *geçirmeyi*, temel ve vazgeçilmez *yükümlülükler* olarak görüyor.

Alevilik Diyanet Çatısı Altına Taşınmaz

Sıralanan amaç ve yükümlülükler gereği Aleviler, *Diyanet İşleri Başkanlığı*'nın çatısı altında yer almak *istemiyorlar*. Çünkü devlet yapısında böylesi bir örgütün bulunmasını *laiklikle* bağdaştıramıyorlar. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, *köktendinci* Sünni kesimden gelmesi olası tehlikelere karşı kurulduğunu, varlık nedeni olan bu tehlikelerin *ortadan kalktığı* koşulda örgüt varlığının da *sonlandırılması* gerektiğini belirtiyorlar.

√ Bu nedenle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın *kendi varlık nedenlerini ortadan kaldıracak bir kanala sokulmasını* ya da *kapatılmasını*; amacın gerçekleşme sürecinde, kendilerinden alınan ve Diyanet'e ayrılan vergilerin *genel bütçeden* kendilerine aktarılmasını talep ediyorlar.

“Laiklik ilkesi 1928 ve 1937 anayasa değişiklikleri ile 1961 ve 1982 anayasalarındaki ilkeler ile hukuki güvenceye alınmıştır. 1928'de yapılan bir anayasa değişikliği ile 'devletin dininin İslam' olduğu yolundaki kural anayasadan çıkarıldı. Laiklik ilkesi 1937 anayasa değişikliği ile bir temel anayasa prensibi haline getirildi. 1961 Anayasası, ...Devletin dinsel faaliyetler alanındaki etkinliğini sağlamlaştırmak amacı ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nı bir anayasa kurumu olarak tanımladı. 1982 Anayasası bu ilkeleri koruyarak, laikliğin anayasanın değiştirilemez, değiştirilmesi daha teklif edilemez ilkeleri arasında olduğunu belirtmiştir... 1982 Anayasası anti-laik amaçlı bütün düşünce açıklamalarına set çekmiştir. Vicdan özgürlüğüne mutlaklık tanımış ve dini, bireylerin vicdanlarına itmeyi amaçla-

mıştır. Anayasa laiklik ilkesine böyle bir yaklaşımda bulunurken, 24. maddenin 4'üncü fıkrası ile 'zorunlu din eğitimi' getirmesi bir çelişki yaratmıştır."⁸

Bugünün somutunda köktendinciler *şeriatı*, toplumun tümüne *dayatmaya* kalkıyor. Bu yolla laikliği ve laiklik mücadelesini *boğmaya* yelteniyor. Dinsel-inançsal taraflar arasındaki *kavgayı* öne çıkararak toplumsal düzeyde *sınıf ilişkilerini*, *sınıflar arasında süregelen çıkara dayalı mücadeleyi perdelemeye* çalışıyor. Toplumsal yaşamın her alanında *temsil edicilik kazanıp demokrasi-laiklik kavgasına öncülük/önderlik edecek devrimci güçleri kuşatma altına* almak istiyor.

1950'lilerden bu yana laiklik de yabancılaştı: *Din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması* temeline dayanan laiklik, *din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması* biçiminde algılanmaya/anlaşılmaya ve uygulanmaya başladı. Açıkçası Fransız laikliği *alnından vuruldu*, yerine Amerikan laikliği getirildi.

Alevilerin istemleri *nasıl bir laikliği* işaret ediyor acaba?, sorusuna yanıt verebilmek için konuya bir açılım getirelim:

Laiklik ikiye ayrılır: Ruhunu 1789 Büyük Fransız Devrimi'nden alan laiklik ve ruhunu ABD'nin Angolasakson sekülerizminden alan laiklik.

Bu iki *kaynak ruh* arasındaki *fark* demokrasi anlayışlarına da yansır: Birinci *ruh kaynağı*, yani Büyük Fransız Devrimi kaynağı *özgürlük-eşitlik-kardeşlik* üzerine yapılır. Buna karşın ikinci *ruh kaynağı*, yani ABD'nin Angolasakson sekülerizmi kaynağı *mülkiyet-liberalizm-özgürlük* üzerine yapılır. Birinci *ruh kaynağı*, cumhuriyetçi demokrasiyi *koşul* sayarken, ikinci *ruh kaynağı*, liberal demokrasiyi *koşul* alır.

Bu iki *ruh kaynağının* birbirini anlaması ya da birbirine dönüşmesi özünde *olanaksızdır* ama biz olanaksızın üstesinden gel-

8. Narlı, Nilüfer; *Türkiye'de Laikliğin Konumu; Laiklik*; Cogito; Yapı Kredi Yayınları; Üç Aylık Düşünce Dergisi; Sayı: 1-Yaz 1994; İstanbul; s, 25-26).

meyi iyi biliyoruz: Birinci ruh kaynağı, *insan birimi* olarak *yurttaş*ı belirleyici olarak *halkçı bir mülkiyeti* yaratmayı amaçlarken ikinci ruh kaynağı, *bireyi öne çıkarıp bireyci bir mülkiyeti* yaşama geçirmeyi amaçlar.

Bu iki *ruh kaynağından* birinci ruh kaynağı, yani Büyük Fransız Devrimi kaynağı, *halkçı mülkiyet* üzerinde *sosyal devleti* örgütlerken ikinci ruh kaynağı, yani ABD devrimi kaynağı, Amerikan toprağında koloninin *elitleri* tarafından İngiliz sömürgecisine karşı yapıldığı için *efendiyi değiştirmekle* birlikte *toprak mülkiyeti ve kölelik düzenini* değiştiremedi. Tam da bu nedenle bu ruh kaynağı, *sosyal içerikten yoksun, sosyal devlete kapalı bir bağımsızlık savaşı* olarak tarihe geçti.

Yine birinci ruh kaynağında mücadele ya da sınıflar savaşı *kilise ile devlet-halk* güçleri arasında gerçekleşti, yani *devlet ile halk birleşti* ve kiliseye karşı mücadele verdi. Böylece yüksek aşamadaki din adamlarının yüzyıllar süren *tinsel üstünlükleri ve ayrıcalıkları* kaldırılarak *egemenlik* altına alındı; Kilise'nin üstünlüğü, dokunulmazlığı ve töre üstü durumu sona erdirildi; Kilise mallarına el konuldu, taşınmazlarından vergi alınmaya başlandı. Devletin din ile öte-dünya ilişkileri kesildi ve devlet etkinlikleri seküler (dünya işleri) alanda yoğunlaştırıldı.

Bizim devir aldığımız sekülerizm teriminin *kaynağı* ve *öyküsü* böyledir. Doğal olarak Fransız sekülerizmi *gökten inmedi*; onun kaynağını Ortaçağ'da buluruz: Ortaçağ manastırlarında, ahiret işi ile uğraşanlara *rügüler*, dünyasal ilişkileri yürütenlere de *seküler* adı verilirdi. Bu nedenle Büyük Fransız Devrimi'nden sonra Fransa'da, devletin din işleriyle ilgisini kesip dünya işleriyle uğraşması politikasına *sekülerizm*, bunun okullarda uygulamasına *laisizm* (laiklik) dendi. Bizim toprağımızda Kemalizm'in ilkelerinden biri olan laiklik, Atatürk'ün sağlığında *anayasal* bir ilke oldu ve *devlet politikası* olarak yaşama geçirildi. İkinci ruh kaynağında ise *kilise ile halk birleşti ve devlete karşı*

mücadele verdi. İkinci ruh kaynağının yarattığı *gelenek* özellikle *Protestanlıkta* düşünce özgürlüğünü ve Hıristiyanlığın tinsel-törelsel gelişmesini öngören bir *çığır* olarak gelişti. Liberalizm *demokrasi* ile eşanlamlı gözükmüşse de demokrasi bireyin haklarını savunmaktan çok *halk yönetimini* geçerli kılmak amacına yönelik olduğundan özünde birbirlerinin *karşıtıdır*lar. Demokrasi bir bakıma *çoğunluk* diktatörlüğüdür.

Bugün Türkiye’de bu *iki ruh kaynağı* birbirine karıştırılmakta ya da sekülerizm ile *laiklik* birbirine *vurulmakta* süreçte kimileri kalkıp *Türkiye kendi laikliğini terketsin ve Protestan cemaatlerin gerici sekülerizmini kabul etsin,* diyebilmektedir.

Birinci ruh kaynağında laiklik, yani Fransız-Türk laikliğinde laiklik, *din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması olmazsa olmaz koşulu gereği yurttaşı ve toplumu dinlerin baskısına karşı korumayı,* daha açık bir dille söylersek *yurttaşı ve toplumu özgürleştirmeyi* amaçlar. İkinci ruh kaynağında laiklik, yani ABD sekülerizminde ise laiklik, *din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması koşulu gereği devleti, dinlere-inançlara karşı eşit uzaklıkta tutmaya* çalışır; amacı da budur.

Laik bir toplum yaratabilmek için köktendinci inancın Dünya ile ilişkisi *kesilerek* vicdanlara sıkıştırılmalı, buna karşın insanın aklı ve doğanın aklı üzerine yapılanan Alevi inanç *yaşama taşınmalıdır.* Köktendinci inanç *işlevsiz* kılınarak, Alevi inanç *işlevli* kılınarak laik toplum *güvence* altına alınmalıdır.

Aleviler biliyor ki laik bir toplumda devlet, ne *dinlidir ne de dinsiz.* Devletin *inanç özgürlüğünü sağlamakla* yükümlü olması, bireyin *inançlı* ya da *inançsız* olabileceğinin; buna karşın, devletin bir inancının *olamayacağı*nın önkoşul olarak kabul edilmesi demektir. Bu nedenle Kızılbaşlar laiklik gereği devletin; a- hiçbir dinin, dinsel anlayışın, devlet ve toplum düzenini biçimlendirip yönlendirmesine olanak tanımaz;

b- tüm inançlara özgürlük verir; farklı inançta olanların özgür-

lüğünü engellemek isteyenlere müdahale eder, anlayışını yaşama geçirmek istiyorlar.⁹

√ *Zorla din eğitimi verme, Alevi yerleşim birimlerine cami yap-turma ve imam atama, iş ve bürokrasi alanlarından Alevileri dışlama uygulamalarının, Osmanlı'nın şiddete dayalı yabancı-laştırma politikasının Cumhuriyet dönemindeki devamı oldu-ğuna inanıyorlar ve bu uygulamaların sona erdirilmesini isti-yorlar.*

√ *Camileri ortak ibadet yeri olarak görmüyorlar; kendi inançla-rının gereklerini, kendi ibadet yerlerinde, yani cemevlerinde özgürce yerine getirmek istiyorlar. Çocuklarına, devlet zoruyla din dersi verilmesini bir zulüm olarak algılıyorlar ve bu uygula-manın en azından Türkiye'nin de imzaladığı Çocuk Hakları Sözleşmesine aykırı olduğunu bıkmadan usanmadan yineliyor-lar. Müze olarak devletçe işletilen HBV Dergâhı'nın, asıl sahi-bine yani kendilerine iadesini talep ediyorlar.*

Bu toprağın yurttaşları, aydınlanma yaratıcıları olarak *kıyıma* uğramak istemiyorlar artık. Bu isteğin bir kanıtı anlamında onlarca insanın diri diri yakıldığı Sivas/Madımak Oteli'nin, *Sivas Utanç Müzesi* olarak düzenlenme-sini dile getiriyorlar.

⁹. Korkmaz, Esat; *Kızılbaş Aydınlanma*; demos yayınları; İstanbul-2011; s, 156-160.

RIZA KAPISI OLARAK ALEVİLİK

*Gerçek insanları bilirdim Allah,
Ondan gayrisine tapmazdım billah,
Ne Kâbe kalırdı ne de Beytullah,
Yerine bir arpa eker giderdim.
İbreti*

Alevilik nedir? sorusuna kısaca *Yol'*dur, demek gerekir: Çünkü *Yol, felsefe, öğreti ve inançtır*. Bütün olarak bakıldığında *rıza kapısı* olarak algılanır. Üç türlü rıza vardır:¹

1- Kişinin Kendisi İle Rızası (Dâr Pirlere Bağlanmak)

Pir önünde, kişinin *kendi özüyle hesaplaşmasıdır/ yüzleşmesidir*; kendi kendini *ölçmesi*, kendi kendini *yargılamasıdır*. Bir başkasının ta-

¹ "Rıza üç türüdür: 1- Kişinin kendisiyle rızası; 2- Kişinin toplumla rızası ve 3- Kişinin tarikatla rızası.

Kişinin kendiyle rızası; sûfinin pir önünde başı secdede iken kendi kendini ölçmesi, kendi kendini yargılamasıdır. Kendi özüyle yüzleşmesidir. Hiç kimsenin tanıklığı şikâyeti olmaksızın kendi özünü yargılamasıdır. Kendi suçunu kendi özüyle görmesidir. Yeryüzü bir uğraş alanı, secde bir aynadır. Sûfi ancak kendini aynada seyrederek insan aşamasına çıkar...

... kişinin toplumla rızası... kişinin içinde bulunduğu toplumdan, toplumun kişiden rızasıdır. Bunun kuralları bellidir. Yolumuzda kişinin eline, diline, beline sahip olması gerekir. Bu üç mühür, kişiyi kötülükten uzak tutar. Bir sûfi bunlara gem vuramazsa. Kendini bulamaz. Toplum ondan, o toplumdan razı olmaz.

... Yolumuza giren her can rıza ile girer. Hiçbir zorlama, hiçbir baskı sözkonusu değildir. Yolumuza rıza ile giren canın, yolumuzun gereklerini inanarak, severek, rıza ile yerine getirmesi gerek. Yolumuza giriş musahiplikle başlar...

Tarikatta rıza olursa toplumda rıza olur. Toplumda rıza olursa, kişinin özünde rıza olur. Böylece üç rıza birleşmiş olur. El ele, el Hakk'a ulaşmış olur." (Korkmaz, Esat; *Yorumlu İmam Cafer Buyruğu*; Anahtar Kitaplar yayınevi; Üçüncü Baskı; İstanbul- 2007; s, 182-183).

nıklığı ya da şikâyeti olmaksızın, *özeleştir*i yapmasıdır. Bu anlamda *Pir Önü*, bir *aynadır*; Yol eri aynada kendini görecektir, kendisiyle baş başa kalacak, eğer bir suçu/ hatası/ eksikliği varsa kendini *ele verecektir*. Bunu başarabilen Hak yolcusu, *insanlık* aşamasına çıkmış demektir.

Yol eri için insanlık aşamasını *hak etmek*, yani kendisiyle rızalaşmasını *mühürleyebilmek* için, dâr pirlерinin felsefesini *felsefe*, öğretisini *öğreti*, inancını *inanç* bilmek durumundadır. Bu olgu aynı zamanda, Aleviliğin *peygamberli bir kültür* değil, *okullu bir gelenek* olduğunu kanıtlar.

Dâr / Dâr Pirleri

Bu nedenle Alevilikte *dâr*, Hallac-ı Mansur'un asıldığı direk anlamında *darağacı* olarak algılanır. Dâr pirlерine gelince bunlar; *Hallac-ı Mansur*, *Fazlullah Hurûfi*, *Seyyid Nesimi*, *Hz. Hüseyin* ya da kimi kaynaklara göre *Hz. Fatma* 'dır.²

Dâr-ı Mansur, asılma duruşuyla simgelenir; darağacında asılarak öldürülen Hallac-ı Mansur gibi, Yol uğruna ölümü göze almayı anlatır. (3)(4) *Dâr-ı Fazlı*, yüzüstü yere kapanma duruşuyla simgelenir, *Fazlullah Hurûfi* gibi, Yol uğruna başı boyundan kestirmeyi be-

2. "Doğrusu 'ayak mühürlemek' diye adlandırılan bu duruşun İmam Hüseyinden kaldığı açıklandığı halde, niçin Fatma Ana Dâr'ı denildiğini anlamak güç. Hiçbir açıklama yok sadece kısa bir Dâr-ı Fatma tanımlaması var..." (Kaygusuz, İsmail; *Alevilikte Dâr/ Dâr'ın Pirleri*; Alev Yayınları; İkinci Baskı; İstanbul- 1995; s, 86).

3. Daha geniş bilgi için bkz.: Massignon, M. Louis; *İslâm'ın Mistik Şehidi Hallâc-ı Mansûr'un Çilesi*; Cilt: I-Çev.: Dr. İsmet Birkan-; Ardıç Yayınları; Ankara- 2006.

4. "İdam cezası 26 Mart 922'de infaz edilmiştir. Anlatılanlara göre, ayakları zincirli Hallac, idam yerine raks ederek ve tasavvufi sarhoşluğunu anlatan bir rubai okuyarak girmiş; ... Halk onu taş tutmaya başladığında, menkıbeye göre Şiblî de bir gül atmış ve bunun üzerine Hallac bir iç çekmiştir. İç çekişinin sebebi sorulduğunda, 'Onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar onun için de mazurdurlar. Onun yaptığı gücüme gitti. Zira o biliyor, bunu yapmamalıydı', demiştir. 'Beni düşmanın attığı taş değil, dostun attığı gül yaralar' sözü, bir Türk atasözü haline gelmiştir. Hallac'ın elleri ayakları kesilmiş, çarpmıha gerilmiş veya daha güçlü bir ihtimalle darağacına çekilmiş, sonra da boynu vurulmuş, ardından da vücudu yakılarak külleri Dic'leye savrulmuştur. Bütün hayatı boyunca hazırlığını yaptığı ölüm buydu işte..." (Schimmel, Annemarie; *İslam'ın Mistik Boyutları*; Kabcacı Yayınevi; İstanbul- 2001; s, 80).

timler. *Dâr-ı Nesimi*, diz üstü duruşuyla simgelenir, Nesimi gibi, Yol uğruna yüzülmeye hazır olmayı anıştırır. *Dâr-ı Hüseyin*, ayak mühürleme duruşuyla simgelenir, Hz Hüseyin gibi, Yol uğruna canını vermeye hazır olmayı dile getirir.⁵

2- Kişinin Toplumla Rızası (Eline-Diline-Beline Sahip Olmak)

Kişinin toplumla rızası; *eline-diline-beline sahip olmakla* gerçekleşir. Kısaca *Edeb* olarak algılanan bu üç *mühür*, kişiyi *kötülükten* uzak tutar. Bunu gerçekleştirmeyen Hak yolcusu hiçbir zaman kendini *bulamaz*; toplum ondan, o toplumdan razı *olmaz*.

Edeb'in açılımını yaparsak; *eline sahip olma*, hırsızlık yapmama, kan akıtmama anlamında, Alevi barışçılığının ve cana saygısının bir simgesi durumundadır; bu yolla bir Alevi eli, suç işleme aracı olmaktan çıkarıp *güzellikleri yaratma aracı* haline dönüştürmüştür. *Diline sahip olma*, yalan söylememeyi, sözle insanları birbirine düşürmemeyi, kov ve gıybette bulunmamayı simgeler; böyle davranarak bir Alevi, dili dedikodu yapma, fitne ve fesada katılma aracı olmaktan çıkarıp *doğruyu söyleme*, söz güzelliğini yaratma aracı haline dönüş-

5. "Dâr, cemde pir önünde duruş biçimidir. Pir önünde durmak, Kırklar katında durmak, Hz. Şah-ı Velâyet katında durmak demektir. Dâr duruşu dört türlüdür: 1- Mansur Dâr'ı (Dâr-ı Mansur); bu dâr Hak yolunda asılan Mansur'dan kalmıştır. Bu dâr'a duran canlar, pir önünde elleri-kolları salınmış bir duruma bürünürler. 2- Fazlı Dâr'ı (Dâr-ı Fazlı); göğsüne bıçak saplanarak yüzükoyun terk edilen Hz. Fazlı'nın anısından kaynaklanır. Cemde; -Aşk ola!, dendiğinde sûfinin yüzüstü kapanması biçiminde uygulanır. Bunun anlamı, Fazlı gibi bıçak yüreğindedir, demektir. 3- Nesimi Dâr'ı (Dâr-ı Nesimi); derisi yüzülen Nesimi'nin anısına dayanır. Sûfi Fazlı Dâr'ından doğrulup oturduğu zaman Nesimi Dâr'ına durmuş olur. Bu dâr'ın anlamı, Nesimi gibi Hak yolunda postumu yüzdürdüm, demektir. 4- Fatıma Dâr'ı (Dâr'ı Fatma); bu dâr Hz. Hüseyin'den kalmıştır. Bir gün Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin evliyalar sultanı Hz. Ali'nin yanında oturuyorlardı. Hz. Ali, onlardan su istedi. Hz. Hüseyin çabuk davranıp suyu getirmek için yerinden fırladı. İşte bu sırada sol ayağının başparmağını taşa vurdu. Parmak kanamaya başladı. Hz. Ali'ye suyu verirken parmağının kanamasından utandı. Hz. Ali görmesin diye sağ ayağının başparmağı ile sol ayağının başparmağını kapadı. İşte Fatıma Dâr'ı, bu olayın anısına dayanır. Fatıma Dâr'ına duran can, pir karşısında sağ ayağının başparmağını sol ayağının üstüne kor..." (Korkmaz, Esat; *Yorulmuş İmam Cafer Buyruğu*; Anahtar Kitaplar; Üçüncü Baskı; İstanbul-2007; s, 138)

türmüŝ olur. *Beline sahip olma*, marifet kapısının birinci makamında tanımlanan, nefesine sahip olma, zina yapmama anlamında, gayrimeŝ-ru ilişkilerden uzak durma anlayışının güdücülüğünde bir Alevi, cinsel organların, zina aracı olmaktan çıkarılıp herkesin eşiyle sevgilisiyle birlikte yaşamasının güzelliklerini yaratma aracı haline dönüŝtür- müŝ olur.

3- Kişinin Yol'la Rızası (Musahip Tutmak)

Kişi Yol'a, baskı ve zorlamadan uzak bir zeminde, *kendi rızası* ile girer. Yol'a rıza ile giren can, Yol'un gereklerini *severek, inanarak* yerine getirmek durumundadır. Yol'a giriş; malı mala, canı cana *katmak* anlamına gelen *musahiplikle* başlar. Musahipler arasında gerçek anlamda *rıza olursa* Yol'da rıza olur. Yol'da rıza olursa *toplumda rıza* olur. Toplumda rıza olursa kişinin kendi özüyle rızası gerçekleşir. Böy- lece *üç rıza birleşmiş; el ele, el Hakk'a ulaşmış* olur.

Musahiplik, iki sūfinin, bu yolla iki ocağın *kıyamete kadar kar- deşliğidir*. Musahipliğin Ali ile Muhammet'ten kaldığına inanıldığı için, musahiplik andı içenler, *Ali-Muhammet yoluna girmiş* sayılır. Hakk'a yürüme ya da dargınlık, ayrılık gibi nedenlerle bu andın koşulları sü- rekli ya da geçici ortadan kalksa bile *bir daha yapılmaz*.

Musahipler mürşit izniyle hakikatte *Hak* olurlar. Hak musahibi olmak için musahiplerin birbirine *teslim-i rıza* olmaları gerekir. Musa- hip kardeşini kendi seçer; ancak, bu seçimde *kimi ölçütler* vardır. Ön- celikle her kişi kendi musahibini seçerken *kendi yaşıtında* ve *kendi düzeyinde* birini bulmalıdır; seçtiği kişi, kendi konumuyla uygunluk göstermelidir. Bir musahip *emsalini bulmak* durumundadır.

Musahiplikte *üç ortak özellik* vardır: 1- *Dil ortaklığı*; musahip olacakların aynı dili konuşuyor olmaları gerekir. Tersî durumda anlaş- maları olanaklı değildir. 2- *Aile durumu, yaş ve düzey eşitliği*; evlen-

memiş biriyle evli birinin, genç biriyle yaşlı birinin, bilgili biriyle cahilin, zalimle mazlumun, mürşitle müridin, pirden el almış biriyle pirsizin musahip olması doğru değildir. 3- *Yaşama yeri birliği*; musahip olanların aynı kentte, aynı köy ya da mahallede oturuyor olmaları gerekir. Bu bağlamda bir kentli ile bir köylünün musahip olmaları doğru değildir. Çünkü onların anlaşmaları olanaksızdır.

Görüldüğü gibi dili aynı olmayan; aynı yerde oturmayan; yaş, düzey ve konum bakımından birlik göstermeyen kişilerin musahiplikleri *sakıncalıdır*. Aksi durumda, Kırklar ve Muhammet-Ali katında edilecek andın *bozulması* söz konusudur. Pir önünde kardeş olanlar, Kırklar katında Kırklar'la kardeş olurlar. Ve bu andı bozanlar, Muhammet-Ali yolundan çıkmış sayılırlar; işleri bozuk, sonları karanlıktır. Musahip olacak kişilerin baba, ana ve eşlerinin de bu musahipliği *onaylamaları* gerekir. Bu nedenle iki kişinin evlenmeden önce musahip olmaları *doğru değildir*. Çünkü ileride eşler arasında çıkacak bir anlaşmazlık bu andın *bozulmasına* yol açabilir. Bir musahip bir musahiple düşkün olsa yine kendileri birbirini *kaldırır*. Musahibin düşkünü pır, rehber *kaldıramaz*.⁶

Musahiplik, kır-köy koşulları temel alınarak yapılanı biçimlenmiş, asıl bâtmî örgütlenmeyi *önceleyen* ve kendi kararını verebilecek duruma gelen her Aleviyi bâtinî örgütlenmeye *hazırlayan önemli* bir örgütlü yapıdır. Ne var ki kapitalist ilişkiler kır-köyü-otlağı *işgal* edince, Aleviler kentlere, giderek Avrupa'nın büyük kentlerine savrulmuştur. Savrulur savrulmaz da bâtinî örgüt ve bâtinî öğretmenlerin denetimi dışına çıkmış, musahip olmanın *koşullarını* yerine getirmek *zorlaşmıştır*. Zaman yitirmeden günümüz koşullarında, *musahipliği nasıl yaşatabiliriz?* sorusunun altından kalkmak için, bir *güncelleme* çalışmasının içine taşmalıyız kendimizi.

⁶ Mélikoff, Irène; *Uyur İdik Uyardılar/ Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları*-Çev.: Turan Alptekin; Demos Yayınları; Üçüncü Baskı; İstanbul- 2009; s, 83-93 arası; Korkmaz, Esat; *Musahip ve Musahiplik; Alevilik Temel Eğitim Seti*; İmajans Reklam-Yayıncılık; İstanbul- 2002; 5 nolu kitapçık.

Musahiplikten Kirveliğe

Alevi topluluk aklı, musahiplik konusunda yaşanan bu zorluğun *ayrımına* varmış, musahipliği bir bakıma *güncelleyerek kirveliği yaşamına taşımıştır*. Kirvelik, Aleviliğin başlangıç tasarımlarında *yoktur*. Sonraları, musahipliğin güncellenmesi koşullarında, ona yüklenen anlamlarla *beslenmiş*, özellikle ocaklı gelenekte *kurumlaşmıştır*.

Alevilikteki *musahiplik ve kirvelik* kurumuyla Ezidilikteki *ahret kardeşi ve kirvelik* kurumu arasında *büyük bir benzerlik* vardır: Ezidilikte erkek ya da kadın ayrı ayrı ahret kardeşi seçebilirken Alevilikte, evli olmak koşuluyla erkek eşinin *rızalığını* alır ve musahibini seçer. Musahiplik andıyla iki evli erkek musahip olduğunda, *dört kişi* karşılıklı musahiplik kurallarına bağlanır. Bu uygulamadan anlaşılıyor ki Alevilik, Ezidiliğe göre daha fazla *erkekleşmiştir*, yani *yabancılaşmıştır*. *Erkeksi bir Aleviliği* yaşadığımızı kabul etmek durumundayız. *Ne yapacağız?*: Alevi tarihini *geriye doğru* izleyeceğiz; kadın-erkek eşitliğinin olduğu yerde duracağız ve oradaki Aleviliği *güncelleyerek* bu yabancılaşmayı *sıyrıp atacağız*.

Ezidilik üzerine alan çalışması yaparken kaynak kişilerin verdiği bilgileri ölçü aldığımızda, Alevilikteki musahipliğin karşılığı olan *ahret kardeşliğinin* Ezidi yaşamında ne denli önemli olduğu anlaşılır: Bir şeyh ya da pir ailesinden *ahret kardeşi* seçmek, her Ezidinin uymak zorunda olduğu beş farz yükümlülüğünden biridir. Kişi, ahret kardeşi olarak *hemcinsinden birini* ya da *karşı cinsten birini* seçme özgürlüğüne sahiptir. Şeyh ailesinden ahret kardeşi seçmek *amaç* olmasına karşın, yaşam koşullarının dayatması sonucu, *farklı kastlardan* seçilebilmektedir. Birbirleriyle evlenmeleri kesinlikle *yasak* olan ahret kardeşleri, evlilik alanını daha da *daraltmamak* için kardeş olma tercihlerini, birbirleriyle evlenmelerine *izin verilmeyen* kastlardan seçerler.

Günümüzde bile Ezidi yaşamını belirlemede *yaşamsal bir önemi* vardır. Kendi içinde evlenme *zorunluluğu* olan ruhban kastı ile sıradan Ezidiler arasındaki ilişkiyi *düzenlemektedir*. Ezidiler bu farzı

yerine getirmekle kast sınıfından Ezidilerle, mürit kastından Ezidileri, *karşılıklı sorumluluğa* dayalı, acıyı-sevinci paylaşma temelli bir *örgütlenme* içine sokar. Olanaklarını birlikte *tüketirler*, olanaksızlıklara karşı birlikte *mücadele* ederler. Kaynak kişilerin de belirttiği gibi ahret kardeşi bir Bu-Dünya, bir de Öte-Dünya için tutulur. Öldükten sonra Öte-Dünya için tutulan ahret kardeşin görevleri başlar: Başka bedenlerde tekrar dünyaya gelmeden önce, Bu-Dünya'daki bedenlerle işlenen iyilik ve kötülüklerin hesabını vermek üzere Melek Tavus'un huzuruna ahret kardeşleri birlikte çıkarlar.⁷ *Pir Şemo Mejdin* ise "Evlendiklerinden sonra erkekler erkeklerden, kadınlar kadınlardan ahret kardeşi seçerler", diyor.⁸

Ahret kardeşleri öz kardeşle *bir* tutulduğundan, evlenmeleri *yasaktır*; cinsel ilişki, *ensestle* bir tutulur. Bu nedenle Ezidi ahret kardeşini, kendisinin içinde olmadığı bir *endogam* kasttan seçer. Çoğu Ezidi ahret kardeşinin çocuğunu ya da çocuklarını, *kardeş* çocuğu/çocukları olarak gördüğünden onun/onların *vasiliğini* üstlenir. Aralarında hiç kan bağı olmayan iki kişiyi yaşam boyu *kardeş* kılmaya ve birbirlerine karşı *sorumlu* olmaya, birbirlerini *koruyup kollamaya* and içmeleri *toplumsal dayanışmanın* ana halkalarından birini oluşturur. Ahret kardeşinin önemi bir qewlde şöyle dile getirilir: "Şeyh farzdır, pir alamettir./ Hosta ve mürebbi onlar kadar kutsaldır./ Ahret kardeşinin sorumluluğu ağır bir sorumluluktur./ Ahret kardeşi güç kamçısıdır./ Ve altın küpedir./ Ahret kardeşi edinen bir kimse, onu bir daha bırakamaz./ Bırakan kişi Melek Tawis'in lütfundan pay alamaz."⁹ Qewl-

7. Şeyh Yusuf Uca/Oğuz (Şimiz)-Batman/eski bir Ezidi köyü-/ yaş: 72/ eğitim: ilkokul. Söyleşi yeri: Oğuz köyü/ söyleşi tarihi: 16 Aralık 2014; Şeyh Adil Musa Mirza/ Şengal'dan göç etmiş Şeyh Yusuf Uca'nın misafiri/ yaş: 37/ ilköğretim okulu 6. sınıftan terk/ söyleşi yeri Oğuz köyü-/ söyleşi tarihi: 16 Aralık 2014; Şêx Celal Xêro/ Kampın eğitimden sorumlu müdürü/yaş: 49/ eğitim: idadi/ Irak'ta Kürtçe öğretmeni. Söyleşi yeri: Kampın öğretmenler odası/ söyleşi tarihi: 17 Aralık 2014.

8. Pir Şemo Mejdin/ yaş: 36/okuma-yazma bilmiyor (savaşta ve üzerlerine yönelik saldırılardan okumaya fırsat bulamadığını belirtti); söyleşi yeri: Batman Ezidi Kampı; söyleşi tarihi: 16 Aralık 2014 (Uğurcan (Korux) köyü Ezidi Kampı).

9. Hamzeh'ee, M. Reza'dan aktaran Fahriye Adsay; *Yezidi Kadınlar/ Kültürel Sınırların Edilgen Taşınıcıları*; Avesta Yayınları; İstanbul- 2014; s, 67'de dipnot.

deki vurgudan da anlaşılacağı gibi ahret kardeşliği, Ezidilik yoluyla *rızalaşmanın-rızalık* sağlamanın koşulu durumundadır.

Ergenlik zamanı ya da ergenlik sonrası, ahret kardeşi olmaya *karar* verenler, birlikte *Laleş*'e giderler ve kurban keserler; Laleş'in *Be-yaz Suyu*'ndan (Kaniya Sipî) birbirlerine su verirler. Ardından yine karşılıklı –*Ahret istiyorum* (*Ez axreté dixwazim*) ve –*Sana verdim* (*Min date*), sözlerini söylerler. Bunu karşılıklı *hediyelerin* alınıp verilmesi izler; hediyeleşme *her yıl* tekrarlanır. Laleş'e gitme olanağı bulunmayanlar için bu tören *her yerde* yapılabilir.

Ahret kardeşlerden birinin *ölmesi* durumunda diğeri, onun cenaze töreninde mutlaka *bulunmak* durumundadır. Tören sırasında, defin işlemlerine *yardım* eder. Yıkama işinde şeyh, pir ve ahret kardeşi hazır bulunur: Pir su döker, şeyh de ölüyü yıkar. Ahret kardeşi ise *düğüm atar* (girêyê serî). Kefenin ayak ve baş kısımlarına atılan düğümlerin, ahret kardeşi tarafından atılması *gelenektendir*. Ahret kardeşinin bulunmaması ya da ölmesi durumunda şeyh ya da pir, kendisini, ölenin *ahret kardeşi* ilan eder. Doğal olarak kefen düğümünü de bağlamak ona düşer.¹⁰

Ahret kardeşliğinin *dışa dönük yüzü* olarak kirvelik, kendi inancında *olmayan* komşu topluluklarla bir arada yaşayabilme olanaklarını yaratır. Çeşitli etnik ve dini toplulukların yan yana yaşadığı bölgelerde *kirve*, başka bir dini cemaatten seçilerek, *barış içinde bir arada* yaşanabilmiştir. Karşılıklı yükümlülük her iki ailenin de işine yarımış, günlük yaşamın *önü* açılmıştır.

Ahret kardeşliği Ezidi toplumunun *ıçyapısında* bir *toplumsal akrabalık* yaratırken kirvelik, başka etnik ve dini topluluklar arasında bir *toplumsal akrabalık* yaratmıştır. Ahiret kardeşliği ve kirvelik, Ezidi yaşamının *ıçe ve dışa dönük* yanlarını düzenlemiştir. Kirvenin aile-

10. Adsay, Fahriye; *Yezidi Kadınlar/ Kültürel Sınırların Edilgen Taşıyıcıları*; Avesta Yayınları; İstanbul- 2014; s, 66-67-68; Kreyenbroek, Philip G; *Ezidilik/ Arka Planı, Dini Âdetleri ve Metinsel Geleneği*-Çev.: Amed Gökçen/Damla Tanal-; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; İstanbul- 2014; s, 139; Yalkut, Sabiha Banu; *Melek Tavus'un Halkı Ezidiler*; Metis Yayınları; Dördüncü Baskı; İstanbul- 2014; s, 97-101 arası.

siyle çocuğun ailesi, birbirlerine *yakın akraba* olurlar; bu nedenle *evlenme* ve *ensest* tabuları, kirvelikte de geçerlidir.

Sünnet Ezidilikte dinsel bir yükümlülük mü? Yoksa koşulların *zorlamasıyla* kurumlaşan bir durum mu?, sorularının yanıtı, Ezidilerin yaşadığı bölge, komşuların sünnete bakışı gibi nedenlerle *farklı* olmuştur. Komşular Müslümansa Ezidiler için sünnet, bir *zorunluluk* olarak yaşama taşınmış; komşular Hıristiyansa sünnet, Ezidi inancının bir *gereği olmaktan çıkmıştır*.

Burada *altının çizilmesi* gereken önemli bir durum vardır: Tıpkı Alevilikte olduğu gibi Ezidilikte de *başlangıçta* kirvelik yoktur. Alevilikte, musahiplik yükümlülüklerinin güncellenmesi ve yerine getirilmesi *zorluğu*, kirvelik kurumunun *kurumlaşmasına* neden olmuş ve musahiplik yükümlülüklerinin bir kesiminin *taşıyıcısı* durumuna gelmiştir. Ezidilikte ise bu zorunluluk, Müslümanlarla iç içe yaşama koşulları nedeniyle kendini dayatmış, *düşman* içerisinden kirve seçilerek birlikte yaşamanın *taşıyıcısı* olmuştur.¹¹

Kana dayalı örgütlenmenin *temel* alındığı uzak geçmişte, *kan-içi evlilik yasaktı*; çünkü sakat doğumlara yol açıyordu. Alevilikte musahiplik *toplumsal bir akrabalık* kurumu olarak yerleştiğinden, musahip çocukları birbirinin *kardeşi*di. Bu nedenle kan toplumlarındaki kan-içi evlilik yasağı, musahiplik kurumuna taşındı; musahip çocukları *kardeşti ve evlenemezlerdi*.

Musahiplik kirvelik donunda güncellenince bu yasak, *kardeş* olarak algılanan kirve çocuklarına taşındı. Ötesinde musahiplikteki acıyı-sevinci paylaşma, *mal ortaklığı-can ortaklığı*, kirveliliğin koşulları durumuna geldi.

Sünnet ritüeli, özünde; *yaşarken dirilmedir*, yani bir *erginleme* törenidir. Genel algıda anne kanı *dişildir*; bu kanla beslenen çocuk da *dişildir*. İşte sünnet, dişil olan çocuğun anne kanından-anneden özgürleşerek *erkek* olarak dünyaya gelmesini simgeler. İkincisi sünnet

11. Korkmaz, Esat; *Melek Tavus'un Talihsiz Halkı Ezidiler / Kırmızı Ezid'in Kuzuları*; Anahtar Kitaplar Yayınevi; Dördüncü Baskı; İstanbul- 2015; s, 221-227 arası.

olan çocuk, sünnet ritüeli ile birlikte Aleviliğin köken kutsallığını *gö-mülür* ya da bu kutsallık tarafından *yutulur*. Sünnet ritüeli tamamlandı-
dığında kökeninden *Alevi* olarak yeniden doğar. Ve yaşamın *sırrına*
katılır.¹²

Ama Alevi zeminde zamanla kirvelik de ciddi bir *yabancılaşma-ya* uğradı: Tıpkı aşurenin gerekçelerinde olduğu gibi kirvelik-sünnet gerekçeleri de *peygamberli bir kültür olmamasına karşın peygamber öykülerine* bağlandı. Söylencenin diline uyarsak; Hz. Muhammet *doğuştan sünnetli* olduğuna inanılan Hz. İbrahim'in geleneğini devralmış ve torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'i sünnet ettirmiş, onların *kirvesi* olmuştur.

Bu ciddi bir *kirilenmedir*; ayrıca söylencesel anlatım, hem musa-hipliğin, hem de kirveliğin felsefesiyle *çelişki* oluşturmaktadır. Kültürümüzün felsefe-tasavvuf özünü *ölçü* aldığımızda, doğanın/doğamızın *doktoru* Hızır'dır. Hastalıklardan sakınmak için doğamıza bir müdahale söz konusu olduğunda Hızır'dan *onay* almak koşuldur. Koşul olmanın sorumluluğunu önce düşüncemize sonra davranışımıza taşıyıp kirveliği, peygamber öykülerinden *temizlemeli* ve Hızır'a *bağlamalıyız*.

Şimdi de tasarımımıza uygun bir sünnet gülbangı verelim:

-Bismişah! Allah Allah!
Sünnet buyurdu Hz Ali,
Bıçak tutan Hızır eli,
Delil olsun Hacı Bektaş Veli.
Aydınlık olsun kirvelerin geleceği.
Gerçeğe Hû! Eyvallah!

12. "Birincisi, cenin annesinin kanıyla beslendiği için onun bütün kanı, dişildir. Bundan dolayı da ikincisi, erkek çocuğu kesin olarak annesinden ayıran erginleme, ona eril kan sağlamadır..." (Eliade, Mircea; *Doğuş ve Yeniden Doğuş/ İnsan kültürlerinde Erginlenmenin Dini Anlamları*-Çev.: Fuat Aydın-; Kabalıcı Yayınları; İstanbul- 2015; s, 69)

SIR OLARAK ALEVİLİK

*Ali gibi er gelmedi cihane
Ana da buldular dürlü bahane
Yedi kez uğradım ulu divane
Men Ali'den başka Tanrı görmedim
Derviş Ali*

Alevilik *sır* sahibidir: Sırrını Hz. Ali ve Hızır'a bağlar. Sırrın *açıklımını* vermeye çalışalım: İnsan söz konusu olduğunda iki türlü doğum vardır: Anneden doğmak, yani *biyolojik doğum* ve öğrenciden doğmak, yani *kültürel doğum*.

Biyolojik doğumda anne belli, baba bellidir. Kültürel doğumda taraflar bu denli *açık* değildir: Biyolojik doğumdaki babanın karşılığı kültürel doğumda *öğretmen*dir. Biyolojik doğumdaki babanın spermının karşılığı kültürel doğumda öğretmenin *bilgisidir*.

Biyolojik doğumda, babanın gebe bırakma gücü olarak tanımlanan spermin babadan anneye akması olgusu kültürel doğumda, öğretmenle öğrencinin *bir eğitim süreci yaşaması* ve gebe bırakma gücü olarak tanımlanan bilginin öğretmenden öğrenciye *akması* biçiminde algılanır. Biyolojik doğumda gebe kalan organ olan *rahim*, kültürel doğumda *gönle*, rahmin çıkış kanalı ise *ağza dönüşür*.

Hz. Ali Yol'un sır kimliğidir; O'nu biz, *Yol doğumuyla* (kültürel doğum) gönlümüzden doğurduk. Doğurduk doğurmasına ama O, bizim çocuğumuz değildir: O en büyük öğretmen olarak algılanan *yaşamın* çocuğudur. Yaşamın çocuğu olduğu için her Alevinin içinde *kendisinden büyük biri* olarak yaşar bu *sır kimlik*. Yorumdan da anlaşılacağı gibi *iki Ali* vardır: Biri, tarihsel olarak yaşamış *zâhirî Ali*, diğeri Yol doğumuyla dünyaya getirilmiş *bâtınî Ali*'dir. Zâhirî Ali, bâtınî

Ali'nin *esin* kaynağı olarak algılanmakla birlikte Alevilikte *belirleyici* olan gönüllerin Ali'sidir (bâtînî Ali).¹

Bu sır kimliği *sorun çözücü* olarak kullananlar, yaşama taşınabilir, kullanamayanlar taşınamaz. Kullanmayı öğrendiğinde her Alevi bu sır kimliği, *sonsuz yaşam* içinde *saklama* olanağını elde eder. Sonsuz yaşam içinde *sonsuz yaşam kaynağı* durumunda bulunan bu sır kimlik, yeri-zamanı geldiğinde *ıslak toprakta fışkıran bir ot* gibi yeşerirerir *yeni bedenlerde*.

Harf simgeciliği ölçü alındığında *sır* kimlik, *ba'nın altındaki nokta benim*, diyen Hz. Ali'dir.² Ali olarak *ba'nın altındaki nokta*, varlığa gelen evrenin hareketinin *başlangıcıdır*; simgesel anlamda, her şeyin türediği *yer* ya da her şeyin *toplamıdır*; bu anlamda *tüm çokluğun özüdür*.

Varoluş tasarımı, daha doğrusu bu tasarımı dışa vuran *devriye* bağlamında, *nokta*, başlangıçta, eni-boyu ve derinliği olmayan, doğal olarak *zamanla* ölçülemediği için değişmeyen-dönüşmeyen, yani *olanaksız bir hiçlik*ti.

Derken *hareket* etmeye başlar; noktalar yan yana gelir *çizgileri*, çizgiler yan yana gelir *yüzeyleri*, yüzeyler yan yana gelir *cisimleri* oluşturur; *görüşe taşınan* bu cisimler, insanın ve Tanrı'nın *nitelik* özelliğinden başka bir şey değildir (Tanrı'nın *birinci* özelliği).

Benzer biçimde noktalar yan yana gelir *harfleri*, harfler yan yana gelir *sözcükleri*, sözcükler yan yana gelir *bilinci* oluşturur; *gönül gözü* ile görünüşe taşınan bu bilinç, insanın ve Tanrı'nın *düşünce* özel-

1. "Ancak, Alevilik üzerinde çalışmalarda, başlıca iki yanılgıdan sakınmak gerekir: Bunlardan birincisi; Alevilerin Ali'si olan Şah-ı Merdan'ı, onunla özdeşleştirilmiş bulunan tarihsel kişilikle sınırlama eğilimidir. İkinci yanılgı, ... Alevi sözcüğünün yorumunda görülmektedir. Türkiye Alevilerini, Ali... soyundan gelen ve Ali evladı zinciri bağlantılı çok sayıda soy adlandırışları ile karıştırmamak gerekmektedir." (Mélékoff, Irène; *Alevilikte Ali'nin Payı Nedir?; Prof. Irène Mélékoff'un Ardından* - Çev.: Turan Alptekin-; Demos Yayınları; İstanbul- 2009; s, 41-42).

2. Bâ, Arap alfabesinin ikinci harfidir. Sûfi kültürde, ilk aklın ve varlık türlerinin belirmesine araç olan ilk kâmil insanın, varlığa gelişin ilk eyleminin ya da elifin eksiksiz-kusursuz birliğinden sonra gelen farklılaştırma gücünün simgesi durumundadır. Alevi gelenekte, b'nın altındaki nokta Hz. Ali'dir. (Korkmaz, Esat; *Ansiklopedik Simgeler Sözlüğü*; Anahtar Kitaplar Yayınevi; İstanbul- 2010, s, 141).

liğinden başka bir şey değildir (Tanrı'nın *ikinci* özelliği).

Her iki durumda da oluşum *sonsuz* değin sürüp gider. Madde âleminin varlığı bir noktadan *başlamış* ya da varlıkların oluşumu bir noktaya *indirgenmiş* olur.³

Kendini bil buyruğunun izinde eğitim sürecine adımını atan her Alevi *Ali* olarak algılanan *şifreyi* girmesini *öğrenmek* durumundadır. Şifreyi girme iki biçimde gerçekleştirilir:

*Birincisi, *bedenine taşınmak* istediğinde bu şifreyi girer. Şifreyi girer girmez biyolojik doğumunu geriye dönüşümle yeniden yaşar; *ana rahminde nokta* olur; dokuz ay on gün sonra *elif* olarak doğar.

*İkincisi *Yola taşınmak* istediğinde bu şifreyi girer: Öğretmenin bilgisiyle *beslendiğinde*, kültürel düzlemde anne karnının karşılığı olan *gönülde nokta* olur; gebe kalan *gönülden* simgesel anlamda dokuz ay on gün sonra *elif* olarak doğar.

Anlaşılabacağı gibi bir Alevi hem *biyolojik doğumunu* hem de *kültürel doğumunu* ancak *Ali* olarak algılanan *şifreyi* kullanmakla deneyimleyebilir.

Yol'da eğitimini tamamlamış kişi *kâmil insan* adını alır. Kâmil insanın sözü *nefestir*. Nefesiyle kâmil insan *sır kimliği* kullanabilmek için gerekli koşulları sıralamakla kalmaz, Aleviliğin *kime-kimlere* karşı nerede durduğunu *açık* olarak gösterir, yani *ne olduğunu* dosta-düşmana *çığlık çığlığa* anlatır. Kulak verelim:

√ Bizler, bizi ebedi gerçeğin özüne götüren *birlik dolusunu* içtiğimiz için ilâhi ezbere ihtiyacımız yok, diye bağırıyoruz.

√ Asıl gerçeğe, ebedi gerçeğe ulaşarak Hakk'a kavuştuk; bunun için *mihraba* gereksinmemiz kalmadı, diyoruz.

³. Korkmaz, Esat; *Hiçlik Damlası-Ölümün Doğumu; Hiçlik Defteri 4*; Anahtar Kitaplar Yayın-evi; İstanbul- 2011; s, 105-111

√ Yolumuzda canın önemi yoktur, biz Canan'ı arıyoruz; bunun için aşka âşık olduk, *aşk sanatı* dışında sanat tanımıyoruz, diyoruz.

√ Bizim nazarımızda *kadın-erkek farkı yok*; noksanlık, eksiklik senin görüşlerinde, diye çılgık atıyoruz.

√ Bizler gönül Kâbe bilir, gönle ulaşma yolunun kurallarına uyarız; bu nedenle *insana secde ederiz*; bizim için bundan başka bir ibadet biçimi yoktur, diyoruz.

√ Biz Kuran'ı insanın *yüzünde* ve bağlamanın *göğsünde* bulur, oradaki Kuran'ı okuruz; bu nedenle bize başkaca Kuran gerekmez, diye bağırıyoruz.

√ Tanrı, Konuşan İnsandır; insan Konuşan Tanrıdır; öyleyse ibadet Tanrı'yı *insanlaştırmak* ya da insanı *tanrılaştırmaktan* başka bir şey değildir; bu nedenle insan, toplum ve doğa, yaratıcı-yok edici tanrının *tasallutundan* kurtarılmalıdır, diyoruz.

√ Bizler, geleceğe taşınabilmek için yaşarken *ölmek*, Hakk'a yürüyünce yeni bedenlerde *dirilmek*, yani kendi hiçliğimizden *doğmak*, kendi hiçliğimize *dönmek*, böyle böyle *ölümsüzleşmek* istiyoruz.

√ Bizler, ebedi gerçekler peşinde koşmaktan yanıp yakınan ama yılmayan insanlarız. Biz Yol'unuzun kurbanıyız. Ezelde evet dedik ve bu sözümüzden *asla dönmeyiz*.⁴

Sır kimlik olarak Hz. Ali *örnek* kâmil insandır ve *zorda* kalındığında başvuru kutsal kimliktir. Alevileri, İslâmiyetin dinsel yükümlülüklerinden *özgürleştirmiştir* O. Aleviler namaz kılmaz, camiye gitmez: İnanca göre namaz kılmamalarını, camiye gitmemelerini onlara Hz. Ali söylemiştir. *Hangi Ali?*: Tarihsel olarak yaşamış *zâhiri* Ali değil; çünkü tarihsel olarak yaşamış *zâhiri* Ali, *namaz kılmış, mes-cide gitmiştir*. Sorulması durumunda *-Kılın!*, diyecektir; başkaca bir

⁴. Daha geniş bilgi için bkz.: Korkmaz, Esat; *Kitap/ Yol Rehberi/ Gülbanklar-Erkânlar*; demos yayınları; İstanbul- 2009; s, 35-40

dili yoktur O'nun. Buna karşın kültürel doğum ürünü, gönüllerde yaşayan bâtinî Ali, namaz kılmamış, mescide gitmemiştir Sorulması durumunda *-Kılmayın!*, diyecektir. Eğer kılarırsanız, İslâmiyetin *biçimsel* görevlerine, yani *zâhiri* yükümlülüklerine *bağlanmış* olursunuz; marifet yolculuğunda bu bağımlılık, gerçekle aranızda bir *örtü* olarak girecektir. Ben bu örtüyü çekip attım, yani İslâmiyetin *biçimsel* görevlerini *son kez* yerine getirdim ve sizleri *zâhiri kölelikten özgürleştirdim*.

Bu anlayış, toprağımın bir başka yasaklı kültürü olan Ezidilikte *Şeyh Adi*'ye bağlanır: *Şeyh Adi*, tüm Ezidiler adına İslâmın *biçimsel görevlerini* yerine getirmiş ve Ezidileri bu *görevlerden özgürleştirmiştir*. Eğer özgürleştirmeydi Ezidiler *gerçeği* bulamayacaktı.

Alevilikte Hz. Ali, Hızır ile *özdeşleştirilir*: Bu özdeşleştirme, metafizik tanrıyı *iptal etme* ya da onu *silme* gibi bir sonuç doğurur. Alevilikte Hızır, özdeşleştirme gereği Hz. Ali, doğan-doğuran doğanın *doktorudur*; ötesinde, kendisinden *hurka* giyilen, yani *el alınan*, abıhayattan içmiş *ölümsüz mürşittir*

Hızır, bir türlü gerçekleştirilemeyen isteklerin, dileklerin nesnelleşmesine, toplumsallaşmasına duyulan özlemlerin beslediği, giydiren kuşattığı; doğaüstü yetilerle belirgin bir *düş* varlığıdır, bir kurtarıcıdır. Söylence dünyasında *oynanan kumarda, talih oyununda*, bireyden yana tavır koyan, kimi kez onu kazandıran, onun dileğinin, özleminin gerçekleşmesini sağlayan kutlu kişidir. Bir anda yanlışı doğruya çevirebildiği gibi çirkini de güzelleştiriverir.

Bireyin-halkın inanç kanalında gönül coşkusunu dışa vurabilmek, bunu yaparken önündeki aşılabilir engelleri aşabilmek için *yarattığı*, zaman zaman kendi dünyasına *soktuğu*, eliyle saçıyla ya da bir sözüyle kutsadığı bir inanç kişisidir Hızır. Bu bağlamda, insan için olanaksız olan zemine, *özlem* denen *ata* binilerek yapılan gezintinin başkişisidir Hızır; rüyalarda muştulayıcıdır. Dondan dona girerek yeri geldiğinde insanı *sorgulayan*, yeri geldiğinde *onurlandıran, ödüllendiren*, kimi kez ipuçları vererek *araştırmaya* özendirir. Kısaca insanoğlunun *özlemle yarattığı*, *özlemle devindirdiği, iyilikle, saflıkla*

donattığı; kendi isteğiyle güdümüne girdiği, yönlendiriciliğinden hoşlandığı, zaman zaman birlikte eğlenip birlikte güldüğü, ağladığı, tümüyle kendi yaratısı olan *düşsel* varlığın adıdır Hızır.

Aleviler, halk bilgeliği ürünü kimlikleri *kutsarlar*: Bu bağlamda Hz. Ali Hızır'ın *yeni bedenidir*, yani don değiştirmiş biçimidir. Adı, *Bozathlı Hızır*'dır; -*Bozathlı Hızır seni korusun*, dediklerinde; *Hz. Ali seni korusun*, demek isterler.

Sûfi gelenekte, yaşayan bir mürşit (şeyh) dışında *el alınan* bir diğer kimlik de Hızır'dır. İnançta yolcuların *koruyucu* velisi, abıhayattan içmiş bir ölümsüz olarak algılanan Hızır, mutasavvıflar için bir *yol mürşididir*. Sûfiler yolculuk sırasında Hızır ile karşılaşabilirler; böylesi bir durumda Hızır onlara ilham verir, sorularını yanıtlar, tehlikelere karşı uyarır. Kimi özel durumlarda onlara *hırka giydirir*, yani el verir. Buna bir örnek olarak İbn Arabî (öl. 1240) hırkasını *Hızır'dan aldığı* söyleyenlerdendir. Tasarım gereği Hızır'ın yeryüzünde *ete-kemiğe* bürünmüş kimliği Hz. Ali de aynı görevleri yerine getirir.

Alevilerin Kâbesi İnsandır

Şimdi kâmil insanın *nefes* olarak algılanan sözlerinin açılımını yapalım: Kâmil insanın nefesinde geçen birlik dolusu, *vahdet şarabı* olarak algılanır ve yol erini, kendi varlığından *soyarak* tanrısal olana yönelten bir *araç* olarak algılanır ki bu her şeyden önce pirin, mürşidin, rehberin, yani, öğretmenin *bilgisidir-akıldır*. Bu bilgiyi özümsemekte zorlananlar için ise *sıvı akıldır*. Bu kapsamda *vahdet şarabı*, üzüm yaratılmadan önce *keşfedilen*, içildiğinde hastalıkları iyileştiren, körlerin gözünü, sağırın kulağını açan, insanı ebedi-ezeli amacına taşıyan simgesel *kutsal esin-bilgi* olarak algılanmalıdır.

Diğer taraftan birlik dolusu, *abıhayattır*: Bu bağlamda, doğaya benzeme temelli tasarımlar söz konusu olduğunda, *evrenin sırlarını bilme-kavrama gücü*; bâtinî tasavvuf söz konusu olduğunda ise *ölüm-*

süzlük kazandıran ilâhi aşk olarak bilince-inanca taşınır.⁵

Bâtınî felsefe kişiyi yaşarken *kurtulmuş* kişi durumuna getirip bir bakıma *gençliğini, gücünü ve esnekliğini sonsuza kadar uzatmanın, bedenlerini çürümeyen bedenlere, yani tanrısal bedenlere-irfanî bedenlere* ya da *kâmil bedenlere* dönüştürmenin araçlarını sunar. Bu nedenle *bedenin dönüştürülmesi* işlemi, *erginleyici ölüm ve diriliş deneyimini* içerir.

Hak'la Hak olan insan-ı kâmil; zaman ve mekândan *bağımsızdır*. Yani, kendi canını kendi bedeninin *zincirlerinden*, doğanın canını doğanın *zincirlerinden* kurtararak hem kendini hem de doğayı, *doğa olmayan doğa* duruma taşıyabilir: Artık o, *zamanla ölçülemeyen, söz konusu durumda, görünüşe taşınma olanağı bulunmadığı için de mekândan bağımsız* olan bir konumdadır.

Buna karşın insan-ı kâmil dışında kalan her şey, yani Tanrı'nın *birliğinin* dışında kalan *çokluk*, *çokluğun oluş ve yok oluş yasaları*, zaman ve mekân kalıplarına *bağımlıdır*. İnsan-ı kâmilin bu özelliği onun, Hak'tan halka indiğinde yeteneğini/yorumunu kutsayacak olan *inanç yanını* oluşturur. İncanın çizdiği yuvada, ilahi nurun tecelli edip nefsin ölmesiyle bir *gönül yaşamı* başlar.

Asıl gerçekler, *görünür olanın ötesindeki sırlardır*; bu sırlara, yol eri olmakla ulaşılır. İnsanda gönül tanrısal *bilgi alanı*; ruh, *sevgi alanı*; sır ise aşkın gerçekleri *sezme alanı* olarak algılanır; *gönül gözü* açık olanlar; yolda olgunluğa ulaşanlar, evrendeki her varlığın ve kendi dünyalarında Tanrı varlığının *işaretlerini, belirtilerini* sezebilirler.

Demek ki *Hak'la Hak olmak* ya da *Hakk'a kavuşmak* ikilikten kurtulup, *birliğe ulaşmaktır*. Birliğe ulaşanların *mihraba* gereksinmesi yoktur. Mihrap cami, mescit, namazgâh vb ibadet yerlerinde, *kible* yönünü gösteren ve yalnızca imamın namaz kıldığı, niş biçimindeki

5. "Aslında uzun bir ömür, gençleşme ya da ölümsüzlük vaat eden bir kaynaktan, bir ağaçtan ya da başka bir maddeden söz eden sayısız söylence vardır. Vedalar'ın soma'sı, İranlılar'ın hacma'sı, Yunan ambrosia'sı ve ölümsüzlük iksirini içeren efsanevi Kelt Kazanı ya da Gençlik Pınarı, ulaşılması güç bir ağaçtan elde edilen gençlik meyveleri ve mucizevi otlar saymakla bitmez..." (Eliade, Mırcea; *Asya Sımyası*; Kabalcı yayınevi; İstanbul- 2002; s.: 76).

bölüme verilen addır. Ortodoks inançlarda mihrabın yönü ya Kâbe'nin duvarında bulunan *Karataş*'ı ya da Kubbetü'l Sahra'da bulunan *Kaya* 'yı işaret eder.

Değişen-dönüşen doğanın *hiç değişmezmiş* gibi görünen bir parçası olarak algılanan taşlar, *gücün-kudretin* simgeleri biçiminde inanca taşındı; sonraları *ezeli-ebedi gücü* simgeler oldu. Bir göktaş olduğu kesin olan Kâbe'nin güneydoğu köşesindeki *Karataş* (hacerü'l-esved), hac sırasında herkesin öpmeye *çalıştığı* bu taş Ortodoks inançta *Allah'ın sağ eli* kabul edilir; halk inancında ise *Karataş*, Hesap Günü'nde kendisini öpenlere olumlu anlamda *tanıklık* edecektir. Demek ki o, bir *tanık-taştır*. Söylenceye göre bu taş, ezeli bir taşı ve başlangıçta *beyazdı*; yıllar-yüzyıllar içinde kendisine dokunan *günahkâr* insanların elleriyle *karardı*.

Aynı durum Kudüs'te Kubbetü'l-Sahra'da bulunan *Kaya* için de geçerlidir. Kutsal söylenceye göre Muhammet öncesi tüm peygamberler burada bulunmuş, Muhammet miraç yolculuğunun başında namaz kılmak için onlarla burada buluşmuştur. *Kaya* üzerindeki Muhammet'in ayak izi, miraç yolculuğuna buradan başladığının *kanıtı* gibidir.

Demek ki Müslümanlar Mekke'deki *Karataş*'a yönelen, Hıristiyanlar ise Kudüs'teki *Kaya* 'ya yönelen *kible* topluluklarıdır: Aleviler ise Mekke'deki *Taş* 'a ya da Kudüs'teki *Kaya* 'ya yönelen bir kible topluluğu *değildir*.⁶

Alevilikte Kâbe'nin yerini *insan* alır: *Benim Kâbem insandır*, sözü bunun için söylenmiştir. Kâbe olarak algılanan insanda *Karataş* ya da *Kaya*'nın yerini *gönül* tutar; gönül, Tanrı'nın *evidir*; bu nedenle Alevi ibadet ederken insan denen yapının *gönül* denen bölümüne yönelir. Açıkçası Aleviler *gönle yönelen bir gönül topluluğudur*. Bu nedenle Hak'la Hak olup gönül topluluğunun üyesi durumuna yükselen yol eri için *mihraba* gereksinme *yoktur*.

⁶ Korkmaz, Esat; *Simgeler Sözlüğü*; Anahtar Kitaplar Yayınevi; İstanbul- 2011; s, 708.

Alevilik Ve Kuran

Gelelim kâmil insanın *nefesinde* geçen Kuran'a: Alevilik inancına göre, Muhammet'in *öğretisi* demek olan Kuran üç bölümden oluşur: 1- Dualar. 2- Hz. Muhammet'in yol arkadaşlarına açıkladığı bilgiler ve 3- Hz. Muhammet'in yalnızca Hz. Ali'ye verdiği gizli bilgiler.

Hız. Ali, bu üç bilgiye de sahip olduğundan *Kuran-ı natık* (Konuşan Kuran) durumundadır. İnanca göre, Hz. Muhammet; istekleri ve düşüncesi olmayan, Cebrail tarafından harekete geçirilince konuşan ve Tanrı'nın kelamını aktaran bir *otomat* değil, *bağımsız düşünür* olarak algılanır; Cebrail, Hz. Muhammet'in *sezgisel aklından* başka bir şey değildir.

Muhammet vecd durumundayken kendini *şiiir* diliyle normal durumdayken ise *düzyazı* diliyle ifade ediyordu; Muhammet düşünürken bir *insan* olarak düşünüyordu, *Tanrı* olarak değil; Tanrı, düşünmeyi insanlara bırakır; bilgiyi insana Tanrı vermez, tersine insan, Tanrı'ya *bilgi verir*; insan-ı kâmil bilgisini Tanrı'ya taşıyarak Tanrı'nın, *kendi kendini keşfetmesine* yardım eder; bu kapsamda, insan Tanrı'ya değil, Tanrı insana *gereksinme duyar*; bunun doğal bir sonucu olarak Sünniliğin anladığı/algıladığı anlamda bir *Tanrı vahyi* yoktur; ne yazılmışsa, ne söylenmişse tümü insanların eseridir; bu nedenle bilimsel açıdan ele alınıp incelenebilir.

Her kâmil insan, yaşadığı dönemin *gerçek Kuran'ıdır*; hayatta olmayan kâmil insanların yazıları, sözleri, onların *yaşam deneyimlerinden* başka bir şey değildir; onları dogmatik olarak yorumlamak, içinden kimi söz ya da söz gruplarını seçerek doğru kabul etmek, gerçeklerle bağdaşmaz; her kâmil insan *bağımsız* olarak düşünebilen bir varlıktır; daha önce yaşamış kâmil insanların görüşlerini benimseyebileceği gibi yadsıyabilir de.

Bu nedenle Kuran Alevilikte *Mushaf-ı Osman*, Osman Mushaf'ı ya da Osman Kuranı olarak algılanır. Hz. Muhammet'in Hakk'a yürümesinden sonra devletin sınırları genişleyince Kuran, farklı bölgeler-

de farklı biçimde yorumlanmaya başlandı. Olumsuzluğu ortadan kaldırmak üzere Ömer'in önerisiyle Ebubekir tarafından bir kurul oluşturuldu; ayet ve sureler toplandı, saklaması için Ömer'in kızı Hafsa'ya verildi. Ancak, Kuran'ın okunmasında ve yorumlanmasındaki çelişkiler bir türlü giderilemedi; durum Halife Osman'a ulaştırılınca yeni bir kurul oluşturuldu. Kurul, sayfaları kitaba dönüştürdü. *Daha önceki sayfa ve yazılar yakıldı ya da yok edildi.* Mushaf-ı Osman adı verilen bu yeni Kuran, çoğaltılarak büyük kentlere gönderildi.

Mushaf-ı Osman, bir sürü tartışmayı da beraberinde getirdi. Haşimi lehçesiyle inen Kuran, Kureyş lehçesine çevrilmişti; anlam kaymaları olduğu savıyla Haşimiler, Mushaf-ı Osman'ı kabullenmek istemedi.

Hz. Ali'nin iniş tarihlerine göre sıraladığı sureler, Kurul tarafından kabul edilmedi; bu durum, Ali Yandaşlarınca Ehlibeyt'e ilişkin ayetlerin Mushaf-ı Osman'a alınmadığı biçiminde yorumlandı.

Sonuçta, Peygamber dönemindeki 6666 ayet, Halife Osman dönemindeki düzenlemeyle 6234'e inmiş oldu; daha önceki belgeler yakıldığı ya da yok edildiği için eksik olarak gözüken 432 ayetin ne olduğu tam olarak bilinmiyor.⁷

Alevilik, tektanrıci dinler ölçü alındığında *vahiy dışı* bir gerçeklik olarak çıkar karşımıza. Bu Alevilik İslam *dışında* yapılanıp biçimlenmiştir, demenin bir başka anlatımıdır. Tektanrıci dinlerde inanç, *metafizik-idealizm* bağlamında gökyüzünden yeryüzüne indiğine inanılan *Tanrı buyruklarına* bağlanır. Tektanrıci dinlerin vahyini yadsıma ile birlikte Aleviliğin de *düşünceci-idealist* felsefi yaklaşımlarla kotarılmış bir *vahiy anlayışları* vardır. Bu tasarım kapsamında vahiy, *varlığın içinden dışına doğru taşınan ve dönüşümler geçirerek somutluk kazanan* bir enerjiden başka bir şey değildir.

⁷. Tekin, Arif; *Kur'an'ın Kitap Haline Getirilmesi; Bilinmeyen Yönleriyle Kur'an (Kur'an'ın Kökeni-2)*; Berfin Yayınları; İstanbul- 2012; s, 112-232; Dierl, Anton Jozef; *Anadolu Aleviliği*-Çev.: Fahrettin Yiğit-; Ant Yayınları; İstanbul- 1991; s, 23-24.

Anlaşılacağı gibi Ortodoks tasarımlarda inanç, varlık dışı metafizik bir kabullenme iken Alevilikte *varlık* kökenli bir *ilke-kural* ya da *eğilimdir* Ezidiler, biz bireysel vahye inanır, ona göre davranırız derken bir bakıma bu durumu anlatmak isterler. Bireysel vahiy, metafizik tanrının sözleri değil, karşıtların birliğinin kimliklendirilmiş biçimi olarak algılanan *Melek Tavus* ve *Altı ana Meleğin* yeryüzündeki temsilcileri olan *Ezidi ulularının sözleridir*.

Kuran ayetlerinin tamamı Cebrail tarafından, Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla verilir. Peygamber ya *melek sıfatına* yükselerek Cebrail ile buluşup vahyi alır ya da Cebrail *insan düzeyine* inerek Peygamber'e vahiy verir. İnanca göre Cebrail vahyi Peygamber'e *sesli* olarak iletir ya da vahyi O'nun *kalbine yazar*. Kuran Cebrail tarafından okunarak verildiği için Kuran ayetlerine *vahy-i metlüvv* (okunan vahiy) adı verilir. Melek Cebrail *soyut anlamları* Tanrı'dan alır ve başka meleklerin *koruması* altında Hz. Muhammet'e getirir. Cebrail ortodoks inançta peygamberden daha işlevlidir: Tanrı'dan aldığı *soyut anlamları*, insanların anlayabileceği söze, kalıba döker; bir bakıma Tanrı ile insanlar arasında *çevirmendir*.

Alevilikte insanın aklı *cebraildir*; kendini yetiştiren insan *cebraili* aracılığıyla *fiziğin sırrını çözer*. Doğa, yapısında *gizli olan neden* tarafından *belli bir sona yazgılıdır*: Örneğin *tohum*, ağaç olmaya, *yumurta* civciv olmaya yazgılıdır. İşte Alevilikte, bu yazgının *yazarına* tanrı adı verilir. Kendini yetiştiren yazgısını okur *ve zamanın yerine geçer* ya da *zaman olur ve hareketi ölçer*. Kendini zamanın yerine geçiremeyenler için *zaman*, yaşamın ayak bağıdır; bilinçsiz olursan, yani kendini bilmezsen *zaman* denilen zincire bağlı kalırsın.

Alevilikte Kadının Yeri

Alevilikte kadın dendiğinde *çekip gitmek* yerine *durup düşünmek* gerekir: Çünkü Alevilik bağlamında *nereden geldiğimiz* ve *ne-*

reye gideceğimizin *anahtarını* veren temel olgudur da ondan. Özgürleşmemizde ve özgürleştirmemizde, özcesi kendimizi bilmemizde *te-tik* görevi üstlenen *kadın* olgusu, *ikirciksiz* bilincimize taşınamazsa çok değil yakın gelecekte sistemin *taşıyıcısı* ataerkil değerlere ve ataerkil inanç tasarımlarına *teslim* olacağız.

Alevilikte kadın ya da kadının işlevi; kadınların daha özgür, daha saygıdeğer bir konuma/duruma sahip olduğu daha *eski* bir çağı temsil eder. Ancak ne var ki yüzyıllar içerisinde Alevilikte ailenin ve aile içinde kadının durumu/işlevi genel toplumsal sürece koşut bir *ni-telik* kazanmıştır. Yani, kendisinde var olan geçmişin anısı, *küllenme* yoluna girmiş; üstyapıda uzun ömürlü olmasına ve direnmesine karşın, altyapıda *edilgenleşmekten* kurtulamamıştır: Çiçekte bir tohum olmuş ama bir türlü açamamıştır. Üstyapıda bir *söylem*, bir *sistem* olarak varlığını sürdürürken, onu yaşatan *topluluk belleği* körelme yolunda olduğundan, kaçınılmaz *sona* doğru yol almaktadır. Yüzyılların kazandırdığı gelenekle erkek egemen gidişe karşı direniyor ama *nafile*; direndikçe *sistemin ailesi* olup çıkıyor.

Alevi zeminde ve sözel gelenekte yaşatılan söylemden yola çıkarak kendimizi geçmişe taşıdığımızda, bu söyleme *uyan* bir aile biçimine, bir kadın kimliğine ulaşırız.

O zaman kendimize soralım: Bu durum neyi anlatır?, diye. Bu durum;

- 1- Toplumsal yaşamın uzak geçmişinde ya da başlangıcında *kadın erkeğin kölesiydi* yargısının saçmalığını;
- 2- Kadının sadece özgür değil, aynı zamanda çok değer verilen bir konuma sahip olduğunu;
- 3- Bunu sağlayan nedenin kadının yaptığı işin *kamusal* karakterinden kaynaklandığını,
- 4- Kamusal alanın dışındaki günümüz kadınının toplumsal durumundan daha yukarı, bir toplumsal aşama edindiğini anlatır.

Alevilikte kadın sorununun çözüm yoluna girebilmesi *buluşulan bu kadının, kadın değerlerinin* günümüze taşınmasıyla olanaklıdır.

Alevi inancında insanlar cinsiyetlerine göre değil de tasavvufta-inançta *kat ettiği yola* göre değerlendirilir. Eğer kişi yetişmişliği ve davranışıyla tasavvuf-inanç zemininde ilerlemiş ise ister kadın ister erkek olsun o, sıradan insanlardan *daha üst* aşamadır ve *er* olarak tanımlanır.

Doğrudan demokrasi temelli yol örgütlenmesinde kadın-erkek ayrımı, yani cinsiyet ayrımı yapılmadığı için dervişlik makamı dışındada *halife* olan, tekkeleri yöneten, kendilerine bağlı birçok müridi bulunan kadınların sayısı az değildir: Bunun en çarpıcı örneği *Kadıncık Ana*’dır. Hacı Bektaş Veli’nin Hakk’a yürümesinin ardından O’nun postuna oturur. Halife iken Yol’un birinci piri durumuna gelebilmiştir. Kadıncık Ana, Bektaşiliğin kurumlaşmasını sağlayan Abdal Musa’yı yetiştirmiştir. Aleviliğin-Bektaşiliğin dört büyük dergâhından birinin adına bağlandığı ve Kızıldeli olarak bilinen Seyit Ali Sultan da Kadıncık Ana yetiştirmesidir.

Balkanlar’a geçtiğimizde *Kız Ana* ile karşılaşırız: *Demir Baba Vilâyetnamesi*’nde, tekkede oturan kişi olarak anlatılır. Adına kurulan tekke, bugün de halkın önemli uğrak yerleri arasındadır. Kadınların *post sahibi* olma geleneği XIX. yüzyılda Tokat’ta yaşayan Hubuyarlı Alevilerinin *Anşa Bacıya*, Afyon, Emirdağ ilçesine bağlı Karcalar köyü Alevilerinin *Zöhre Bacıya* bağlanmalarıyla sürdürülür. Alevi zeminde kimi ocak pirlерinin *kadın* olduğunu görmekteyiz: Adıyaman, Çelikan ilçesi, Bulam bucağında *Zebran* (Sarı Gök) ziyareti vardır. Bu ziyaret, *Zebran* adında bir kadın pire ait olup, aynı kandan gelenlerce *ocak* olarak bilinir. Bu kadın pire bağlı ocaktan gelenler, son dönemlere değin kimi Alevi gruplara dini hizmet götürdü.

Alevilikte kadının yerini tam olarak algılayabilmek için temel ibadet biçimi olan *cemlere* bakmak gerekir: Kırklar, Alevi inancında en yüksek makama ulaşanların oluşturduğu bir birliktir. Kutsal gerekçesinin önemi nedeniyle Alevilikte cem, Kırkların yaptığı muhabbeti

canlandırmak anlamına gelir. Açıktır ki Kırklar arasında yalnız erkekler değil, kadınlar da bulunmaktadır: Kırklar'ın 23'ünün erkek 17'sinin kadın olduğuna ve kadınlar arasında Fatma Ana'nın da bulunduğu inanılır. Kırklar'ın içinde kadınların bulunduğu, cemde süpürgecinin okuduğu gülbankla bize aktarılır: *Biz üç bacıydık, Kırklar meydanında süpürgeciydik.*

Kimi bölgelerde farklılık göstermesine karşın cemdeki hizmet sahiplerinin bir bölümü kadındır. Aleviliğin özgün geçmişini ölçü aldığımızda, cem ibadetinde, kadınların da erkekler gibi posta oturmak, cemin yürütülmesini sağlamak gibi görevleri bulunduğunu kabul etmek durumundayız. Örneğin Cumhuriyet'in ilk yıllarında Sivas, Çamşılıh yöresinde dede soylu kadınlar posta oturup cem yürüttüler. Yine Hüseyin Abdal Ocağı'ndan *İsaf Ana* ve *Ela Ananın*, posta oturarak cem tuttıklarını biliyoruz. Bu gelenek Alevi zeminde hissedilen *erkek egemen* yargılarla birlikte önemli ölçüde örselense de günümüzde canlı örneklerine rastlıyoruz: Hacıbektaş postnişininin onayıyla Denizli, Merkez'e bağlı Uyanık köyündeki *Sultan Ana*, kocasının ölümünden sonra posta oturmuş Abdal topluluğuna cem tutmaktadır.

Yol uygulamaları rehberlik hizmetinin özünde bir *kadın hizmeti* olduğunu kanıtıyor: İnançta ve inanç uygulamasında mürşit, talibin *yol babasıdır*; rehber ise *yol anası* olarak algılanır. Cemlerdeki zâkirlik hizmeti kimi ocaklarda ağırlıklı olarak kadınlar tarafından yerine getirilir: Sözgelimi *Ela Ana*, zâkirlik yapmıştır. Aynı yörede yaşamış ve evliya aşamasına taşınmış *Fatonun* uzun süre cemlerde zâkirlik yaptığı anlatılır. Adıyaman bölgesinde çerağ hizmetinin, bir kadın hizmeti olduğu vurgulanır: Kadınlar, Fatma Ana'nın temsilcileri olduğu için *ışık* onlardan gelir. Yine Malatya ve Adıyaman bölgelerinde cemevinin hazırlanması işleri kadınlara verilir: Doğal olarak cemevine gelen mürşit ya da pir, bu kadından *rıza* alarak içeri girer.⁸

Kadın-erkek eşitliğini, yaşamda ve ibadette kadın-erkek birliğliğini kanıtlayan bu uygulamalar, *erkek egemen toplum* insanının ya

⁸. Daha geniş bilgi için bkz.: İbrahim Bahadır, *Kadın Dervişler*; Su Yayınları; İstanbul, 2005.

da sisteme uyarlanmış yabancılaşmış bireylerin anlamakta zorlanacağı çok demokratik bir durumu anlatır. Kadının özgürleşmesinde, Alevi kadınının yeri ayrıcalıklıdır. Bu ayrıcalıklı durumu yaşama geçirmek hepimizin görevi-sorumluluğudur. Hünkârımızın sesine kulak verelim: *Erkek dişi sorulmaz muhabbetin dilinde/Hakk'ın yarattığı her şey yerli yerinde/ Bizim nazarımızda kadın-erkek farkı yok/Noksanlık, eksiklik senin görüşlerinde.*

Alevilik ve Kurban

Kendini Doğatanrıcılık ve İnsantanrıcılık üzerine yapılandıran Alevilikte kurban algısı, özünde çok çarpıcı ve ufuk açıcıdır. Gel gör ki halde, kurban algısının dayanılmaz hafifliğini yaşıyoruz: Bir sığlıktır gidiyor.

Kurbanı Allah-İbrahim-İsmail ve koç dörtlemesine bağlayıp geçip bir kenara oturuyoruz. Ehl-i Sünnet'i izleyen her Müslüman da böyle düşünüyor; ötesinde, İsmail'in yerine İshak'ı koyan her Yahudi de böyle açıklıyor. Özetle farkımız silinmiş durumda.

Öncelikle giderek bizim de ezberimiz durumuna dönüşen dörtlemenin zâhiri bir çözümünü yapalım: Kanlı kurban geleneğinin bağlandığı söylenceye göre, Hz. İbrahim kendi ikilikini birlikte yoketmek için oğlunu kesmek ister; ancak, vücudu terketmeden de birlike varılabileceğini anlayınca eyleminden vazgeçer; sonraları, gerçek kavuşma uğruna simgesel anlamda bir hayvan kesmek gelenek olur.

Gelelim bizim felsefe kaynağımıza: Alevilerin Tanrısı, doğa-severlik/insan-severlik üretmez; tam tersine, doğa-severlik/insan-severlik tarafından üretilir Alevilerin Tanrısı. Bu nedenle Alevilerin Tanrısı, doğa katledildiğinde, insanlar öldürüldüğünde hastalanır; ölüm sancıları içinde kıvrılır.

Tanrı'yı tedavi edebilmek için dörtlülle oynanan söylencenin, her şeyden önce, insanlık yaşamında aşağı-barbarlık döneminden or-

ta-barbarlık dönemine geçildiğini, açıkçası insanlık gelişiminin doğal bir sonucu olarak insan kurban etme geleneğinin *terk edildiğini*, kurban olma olgusunun yaşadığını-yaşayacağını kanıtlamak için insan yerine *hayvan kurban etme* döneminin başladığını simgeler.

Tasavvuf zeminine taşındığımızda *Allah-İbrahim-İsmail-koç* dörtlemesindeki kimlikler, *zâhiri-bâtinî-ölümlüleri ve ölümsüzleri* simgeler; bunlar birbirinin *aynasıdır*: Aynada bu dörtlü, bir *oyun* oynar; oyunun adı *Dünya 'dır* Bu dört boyut Tanrı'ya *bağımlı* değildir; Tanrı, bu dört boyuttan *birdir* ya da *tümüdür*.

Dörtlüğün her biri ya da tümü Tanrı olarak algılandığında, bizim de bağlı olduğumuz *yasalara bağlı* bir Tanrı algısına kendimizi taşımış oluruz ve Tanrı, ancak kendi yasaları içinde *özgürdür*, diye haykırırız.

Okuyan olur, *katkı* olur, paylaşan olur *çoğalır* umuduyla kurban algısının *açılımını* yapmaya çalışalım:

1- Alevilikte kurban, yol erkânında gösterilen durumlarda, Hakk'a yürümeden Hakk'a *kavuşmanın anısına*, lokma edilip yemek için tığlanan belli özelliklere sahip hayvan (*kanlı kurban*) ya da aynı kutsal amacı gerçekleştireceğine inanılan ve ihtiyacı karşılayan yiyecek-içecek, yağ, şeker vb gıda ya da paradır (*kansız kurban*).

Başlangıçta kansız kurban, kanlı kurbanı göre daha *yaygındı*; daha çok *takvimli günlere* ve *adağa* bağlı olarak gerçekleştiriliyordu. Kurban algısının *yabancılaştırılmasına* koşut biçimde, kansız kurban *anlamını yitirdi* ve *uygulamadan kalktı*, ortaya çıkan boşluğu kanlı kurban doldurdu. *Kanlı kurban* geleneğinin yaygınlaşması, insan ile *âlem* arasındaki *eşleşmeyi* güçlendirdi; yaşamın ancak kurban edilen *başka bir yaşamla* başlayabileceği düşüncesini-inancını yerleştirdi. Bu türden düşünce-inanç geleneği, *kurban sunmadan hiçbir yaratımın* ya da *üretimin* gerçekleşemeyeceği algısına taşıdı insanları.

Varlığa gelene *can* vermek gerektiğinde, ona *yaşamını* ya da

ruhunu, kanını vermek gerekir algısı, öne çıktı. Tasarımın mantığını izlediğimizde, varoluşun ya da yaradılışın bir *kurban* olduğunu söyleyebiliriz.

2- Hak yoluna *kendi canından geçen, başını yola adayan* yol ehli can ya da Yol'un gerçek kurbanları olarak algılanan, her Alevinin izinden gitmek durumunda olduğu, kavgasını kavgaya, aşkını aşk bildiği dâr pirllerinden her biri bir kurbandır, yani *Yol ehli can, Hallac-ı Mansur, Fazlullah Hurûfi, Seyit Nesimi* ya da *Hz. Hüseyin*'dir.

3- Yol'da bir engel olarak beliren ve feda edilmesi gereken *nefis* kurbandır. Her Alevi, kendini sorgulamaya yatırdığında nefisini *feda eder*; nefisini, zalimle özdeşleştirdiğinden, nefisini feda etme görüntüsü ardında *zalimi boğar*. Anlaşılacağı gibi nefisini boğmak da, zalime başkaldırmak da bir *kurbandır*.

4- Kaynağını *devriye tasarımı*ndan alan, *varlığa gelişin-varlaşmanın-varoluşun* nedeni durumundaki *eylem* kurbandır. Bu kapsamda, başlangıçta karanlığın aydınlığı *doğurması* bir kurbandır. Varlığa gelişin, varlaşmanın ya da varoluşun, sonraları yaradılışın *kurban etme eylemi* ile başladığı genel kabul görür. Bu bağlamda *evrensel hareketin* başlancıcı olarak algıladığımız ve *b'nin altındaki nokta* olarak bilincimize-inancımıza taşıdığımız Hz. Ali kurbandır.

5- Hacı Bektaş Veli'nin adına bağlanan *Dört Kapı Kırk Makam*'a, yani Aleviliğin *öğretisine* göre kurban *ikrar verdirilmedi*; demek ki *Yol'a girme* kurbandır; kurban olmak, *el almaktır*.

Kurban kime-neye sunuluyorsa onun *donuna* bürünür: Birinci durumda kurban, *doğanın canı* durumundaki Tanrı'nın *donuna* bürünür; bu can kendini *somuta* taşıdığında hayvansa *hayvan-tanrı*dır, insansa *insan-tanrı*dır. Son amaç insan olduğuna göre kurban, yani *hayvan-tanrı*, insana, yani *insan-tanrıya* sunulur. Ölümsüzlük felsefesi gereği, ölmeden evvel *kurban olarak*, yani, bir hayvanı kendi adına

tığlayarak ya da yaşarken *dirilerek*, yaşamın sonsuzluğa açılan kapısı aralanır: *Bu bir kurban miracıdır.*

İkinci durumda kurban Hallac-ı Mansur, Fazlullah Hurûfi, Seyit Nesimi ve Hz. Hüseyin *donuna* bürünür: Kurban onlara sunulur, onlar aramıza *çağrılır*; çağrıda süreklilik sağlanarak dâr pirlerimize *can vererek* ölümsüzleştirilir: *Bu bir kurban miracıdır.*

Üçüncü durumda kurban, nefis ya da zalim *donuna* bürünür: Kurban, nefse karşı verilen mücadeledir, zalime başkaldırmadır. *Bu bir kurban miracıdır.*

Dördüncü durumda, kurban eylem ya da Hz. Ali *donuna* bürünür; kurban sunumunda süreklilik sağlayarak *evrenin ve insanın öyküsü* yazılır; devriye ve devriyenin başlangıç *nedeni* olan Ali kutsanır. Kutsanma görüntüsü ardında varlıkların önsüzden-sonsuz *akışı* kanıtlanmak istenir: *Bu bir kurban miracıdır.*

Beşinci durumda, kurban, ikrar vererek yola giren ya da el alan canın *donuna* bürünür. Kurban olarak Yol yaşatılır; kurban sunumu ortadan kalkarsa eğer Yol *söner*, Yol'un kaynağı *kurur*: *Bu bir kurban miracıdır.*

FELSEFE OLARAK ALEVİLİK

*Daha Allah ile cihan yok iken,
Biz onu var edip ilan eyledik.
Hakk'a hiçbir layık mekân yok iken,
Hanemize aldık mihman eyledik.*

*Kendisinin henüz ismi yok idi,
İsmi şöyle dursun cismi yok idi,
Hiçbir kıyafeti resmi yok idi,
Şekil verip tıpkı insan eyledik.*

Edip Harabî

Geçmişinin hesabını yapamayan bir Alevi, *günübirlik* yaşayan bir insandır. Doğal olarak *gündelik* bilincinin ötesine kendini taşıyamaz ve kendi *yüksek* bilincinden habersizdir. Bir *bilgelik felsefesi* olan Alevilik, *düşünceyle nesnenin uygunluğunu* hakikat olarak algılayarak Ortaçağ'da aydınlanmanın kanalını açtı; *belletilmiş dünya* tarafından *bilincin ayaklar altına alınmasına* son verdi: Doğasal değerleri, doğa-ötesi değerlere karşı *harekete* geçirerek, *metafizik idealizmi* ideoloji edinmiş dinsel toplumun sahte anılarını yerle bir etti. Anlaşılabileceği gibi Alevilikte felsefe, *yaşam bilgeliğinin* peşinde koşma etkinliğidir.

Bâtınî felsefenin *üç ayağı* akla gelir. Bu *üç ayak* şöyle sıralanabilir: Bâtınî doğa felsefesi, bâtinî tarih felsefesi ve bâtinî toplum felsefesi.¹

¹ Korkmaz, Esat; *Kızılbaş Aydınlanma Felsefesi; Kızılbaş Aydınlanma*; demos yayınları; İstanbul-2011; s, 58-64.

Bâtınî Doğa Felsefesi

Evrendeki tüm olay, olgu ve süreçler arasındaki çeşitli ilişkilerin oluşturduğu *maddesel bağımlılığa* bilim dilinde *evrensel bağımlılık* adı verilir. Bu bağımlılık evrenin, birbirinden koparılamaz parçalardan oluşan bir *evrensel bütünlük* olduğunu kanıtlar. Evrenin sürekliliği ve düzenliliği, bu birliğin ve bütünlüğün ürünüdür.

Evrensel bağımlılık; insan bilincinden *bağımsız ve nesnel* bir bağımlılıktır. Metafizik idealist ya da tektanrıci dinlerin *savlarına* karşın gerçekte bu düzen hiç bozulmadı ve bozulmayacaktır.

Bâtınî felsefede *evrensel bağımlılık*, *zâhir-bâtın bağımlılığı* biçiminde açıklanır. Her şey, tüm evren bu bağımlılığın *zorunlu* bir ürünüdür. *Zâhir bâtın*, *bâtın zâhir* olmak ister: Bu değişim-dönüşüm önsüzden sonsuza doğru akar gider.²

Ten gözü-gönül gözü bilgilenme sürecinin iki *kanalı* olarak algılanır: Doğal ve kendiliğinden bir süreçte asıl olan *ten gözüyle görme*dir. İncelenen nesne ten gözünden yitip matematik formüllere dönüştüğünde, diyalektik bilgidен yoksun olanlar *maddenin yok olduğunu* sanır; yani *bâtını* göremez. *Gönül gözü* ya da *düşünce gözünü* işlevli kılanlar bu *sanıyı* yıkar ve *zâhirin* karşıtına dönüşümü olarak algılanan ve *bâtın* olarak tanımlanan *gizil nesneliliği* düşüncede görünüşe taşırlar; yani düşüncede görmeye başlarlar. Başlar başlamaz Tanrı'nın iki özelliği ön alır:

Düşünce özelliği; *düşünce sistemini* kurar,
Nitelik özelliği; *fiziksel nesnelere* sistemini kurar.

Bu iki özelliğin tasarımılanmasında kullanılan yöntem tümdengelimci değil, *tümevarımcıdır*: Görünümlerin *gözlenmesi* üzerine yapılandırılmış bir *genellemeler sistemi* oluşturur.

² Denkел, Arda; *İlkçağ'da Doğa Felsefeleri*; Özne Yayınları; İkinci Baskı; İstanbul- 1998; s, 26-28 arası.

Tanrı'nın iki özelliği somutlandığında; düşünce özelliği ifadesini *bedenin düşüncesinde*, nitelik özelliği ifadesini *bedenin kendisinde* bulur.

Bu kapsamda evren ya da dünya Tanrı'nın *nitelik* özelliklerinin toplamıdır, yani doğadır. Toplumsal akıl, Tanrı'nın *düşünce* özelliğinin, doğanın akli ise şaşmaz Tanrı düşüncesinin bir toplamıdır.

Demek ki Tanrı, her şeyin *yaratıcısı* değildir, ama her şeyin *nedenidir*. Yani Tanrı, kendi *nedeni* olduğu dünyanın *içindedir*; onun *ötesinde* değil. Demek ki Tanrı, *lâmekân* değildir.³

Evrende bir *madde yitimi* vardır; *madde yitimi*, görünen maddenin, görünmeyen maddeye dönüşümünden başka bir şey değildir.

Anlaşılabacağı gibi evrende madde, ille de *görünür* niteliklerle varlaşmaz; *görünmez* madde olarak sonsuz uzayın her yanına yayılmış durumdadır. Evrende, *ışık saçımı* ile gerçekleşen *madde yitimi*; *ışımsız maddeye*, yani *görünmez* maddeye dönüşümdür. Zâhir olan, *enerji saçımı* yapabilen, görünür maddedir. Bâtın olan *enerji saçımı* yapmayan, yani *ışımsız* durumda bulunan maddedir. Sonsuz uzayda enerji (ışık) saçımı yoluyla *tüketilen* madde miktarını karşılamak üzere, *ışımsız maddesel enerjiden* sonsuz boşluğa yeni *madde yığınları* sürülür: *ışımsız madde*, yani görünmeyen madde (bâtın) *ışıklı maddeye*, yani *görünür maddeye* (zâhir) dönüşür.

İnanç diliyle ifade edersek *tanrısal öz görünüşe taşınır*. Düşünce gözü ya da gönül gözü, *ışık olmayan ışığın* ya da *karanlığın aydınlığıyla* görür. Buna karşın zâhir ten gözüyle *ışık olan bir ışığın* aydınlığıyla görür.

Bâtından zâhire, zâhirden bâtına *dönüşüm* sürecinde nesne, kimi niteliklerini *yitirir*, kimi yeni nitelikler *kazanır* ki buna *değişim* adı verilir. Nitelik yitirme ve nitelik kazanma ancak *zâhir* durumda söz

3. “Yalan da doğru da dünyada ispat olur; dünyada kendini ispat etmeyen lâ mekândır, mekânsızdır. Allah'ın mekânı dünyadır, bu nedenle dünyanın her tarafında hazır ve nazırdır. Hazır olan kendini insanlarda ispat eder ve Allah'ın ispatı da insanlardır. İnsanlarda ispat olmayan lâ mekândır... Lâ mekân insanın içindedir ve çocuk doğurmayanlar lâ mekândır.” (Başköylü Seyyid Hasan Efendi; *Hakk'ın Emri Rızası*-Yay. Haz.: Hüseyin Boy; Yurt Yayınları; Ankara- 2007; s. 184

konusu olabilir. Zâhir olan varlığa gelmiş, somut ve gözlenebilir olandır. Tanrısal öz ya da can, henüz görünüşe taşınmamış kimi nitelikleri, bağlı olarak kimi biçimleri taşır.

Bu örtük ve *gerçek* olmayan, ancak olabilir olan taşıyış biçimine *bâtın* denir. Algılanacağı gibi zâhirin *nedeni* bâtın, bâtının *nedeni* zâhirdir; zâhir-bâtın toplamı olarak algılanan evrende, *nedensel* ilişkilerin dışı vurduğu ya da hissettirdiği bir *düzen* vardır. Ve bu düzen amaca uygun, planlı bir gelişim içerisindedir. Doğa denilen şey, daha büyük bir yetkinliğe doğru sürekli değişen zâhir durumdaki tek tek nesnelerin toplamıdır. Bâtın, kendini henüz görünüşe taşımamış, ancak *gizil nesnellikte* bir eğilim olarak *örtük* biçimde bulunan *tümelliktir*.

Bâtın durumda olanın ortaya çıkması, *örtük* tümel yönlerin zâhir durumuna gelmesidir. Bâtın *örtük* olduğundan, değişim sırasında bir nesne ya da bir nitelik *yokluktan varlığa* geliyormuş izlenimini uyardır. Oysa bu bir sanıdır; çünkü yalnızca zâhir olan görünür, görünüşe taşınır, kendini gösterir.

Zâhir durum alma, belirli bir biçimin tam olarak kazanılmasıdır; o biçim açısından düşünürsek bir *yetkinleşmedir*. Örneğin tomurcuk bâtın bir çiçek; yumurta bâtın bir kuştur. Buna karşın hiç biçim taşımayan *gizil nesnellik*, hiçbir zaman zâhir durum alamayacak olan bir *maddedir*; ancak düşüncede görünüşe taşınabilir, kuramsal olarak algılanabilir.

Görüldüğü gibi evrenin oluşumu, bir *madde değişiminden* başka bir şey değildir. Varlığın oluşumuna ya da varlığa gelişe yalnız görünen madde değil, görünmeyen madde de *katılır*. Özünde asıl katılım görünmeyen maddedir (bâtın olandır); görünmeyen madde, varolma ya da yaşama tohumudur; *zâhiri belirleyen özünde bâtındır*.

Bâtınî Tarih Felsefesi

Alevi tarihi, Alevi *geçmişinin* bilgisidir: Alevi tarihselliği ise *geçmişin şimdileştirilmesidir*. Aleviler tarihlerine bireysel, ötesinde

toplumsal *katılım* sağlamak istiyorlarsa *geçmiş* *şimdinin bilincinde* yağurmaları gerekir. Ancak o zaman Alevi bilinci, henüz *gerçek olmayan gerçeğe* uzanabilir, yani tarihi *aşabilir*.

Ancak tarihin bilincinde insan *kendini görebilir*; demek ki insan tarihe, *kendini bilmek için yönelir* O nedenle bilinç, *zorunlu* olarak tarihseldir.

Ama diğer taraftan biliyoruz ki tarih, *herkesin* tarihidir; yalnızca *dürüstlerin* tarihi değil, aynı zamanda *alçakların* da tarihidir. O yüzden Aleviler tarihlerine sağlıklı bakmak zorundadır. Yoksa ölmüş gitmiş kimi alçakların *oyuncağı* olmak isten bile değildir.

Şimdi *bâtınî* anlamda tarihi yaratan gücü tanımlamaya çalışalım: Tarih, hem toplumun yarattığı hem de toplumu yaratan gerçek insanın, geçmişten gelen *gelenek-görenekle*, belirli coğrafya ve iklim koşullarına göre, belirli bir tekniğe ve yöntemine dayanarak yaptığı yaşama kavgasında belirli seviyeye ulaşmış *toplu eyleminden* doğar ve gelişir. *Toplumsal devrimlere* değin, tarihi yaratan bu *toplu eylemdir*.

Tarihsellik mi? Gündelik mi? ikileminde *nerede* duracağımızı bilmek durumundayız. Gerçek anlamda düşünmeyi biz, tarihimizin kıvrımlarından geçerek öğrenebiliriz. Denebilir ki *işitilmiş* ya da *görülmüş* olan şey değil, *bilincine* varılmış olan şey *gerçek* bilgidir.

Bâtınî tarih felsefesine göre tarih ikiye ayrılır:

Zâhirî tarih (öykücü); metafizik ve bireyci tarih felsefesi belirleyici.

Bâtınî tarih(yorumcu); diyalektik tarih felsefesi belirleyici.

Bu ikili ayırmadan da anlaşılacağı gibi *bâtınî* tarih felsefesi *yorumcudur*; geçmişte olup bitenlerin *nedenlerini* araştırır. Konusu *toplum ve toplumsal yaşamdır*. İnsana özgü bir toplum ve insana özgü bir toplumsal yaşam *kurmayı* amaçlar. Yöntemi ise toplumsal olayları etkileyen *nedenler* olarak coğrafya, teknik, tarih ve insan üretici güçlerine dayanarak *toplumsal değişmeyi* kanıtlama temellidir.

Bâtînî Toplum Felsefesi

Bâtînî Hareketlere Gelineye Değın *Akalcı felsefenin* konusu, *metafizik ve doğa bilimleri* idi: Bâtînî hareketlerle birlikte felsefe, *toplum ve toplum sorunlarıyla* ilgilenmeye başladı. Bu anlayış üzerine bir *toplum felsefesi* yapılanıp biçimlendi.

Toplum, maddi gereksinmelerle koşullanmış insanın birleşmiş üretici etkinliğidir. Toplumsal yaşamın bütün öteki görüngüleri politika, kültür vb, toplumsal yaşamın *içeriğini* oluşturur ama *özünü* belirlemez. Toplumun özü, üyelerinin *ortak emeğinde* yatar; *ortak emek*, yaşama araçlarının sağlanmasına yöneliktir ve bu insanlar arasında bir *işbölümünü* zorunlu kılar. Doğal olarak farklı nesnelere, *ortak* bir insan emeği içerir. Böylesi bir durumda insanların çalışma biçimlerinin tek olası şekli *mal değişimidir*; emek araçlarının ve ürünlerinin sahibi üreticilerdir. *Zorunlu olan* devlet, özel mülkiyet ve sınıflar değil, *toplumun kendisidir.*

Sınıfsal çelişkiler taşınamayacak duruma geldiğinde toplumsal gelişme *durur*. Bu hiçbir toplumun *kaçınamayacağı* bir *yasadır*. Üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin *uygunluğu* durumunda toplum gelişir. Üretim ilişkileri, üretim güçlerinin gelişimine *engel* olmaya başladığı zaman toplum çöker; üretim güçlerinin gelişmesine uygun yeni bir sosyo-ekonomik biçimlenmeye dönüşür.

Üretim ilişkilerinin üretim güçlerinin gelişmesine *sürekli* destek olacak bir toplumsal örgütlenişte *sınıflara, özel mülkiyete ve devlete* gereksinme yoktur.

Kâmil insan durumuna yükselen Yol eri, artık kendini *toplum hizmetine* adayacak ve kâmil toplum projesinin gerçekleşmesi için bütün gücüyle çalışacaktır. Rıza Kenti'ne bağlanan bu düşsel proje, *kent-toplum* bağlamında ele alınıp işlenmiştir. Buyruktaki *Rıza Kenti*, Aleviliğin geleceğe yönelik kestiriminde, *düşsel kâmil toplumun* bir anlatımı olarak algılanabilir. Toprağın *temel üretim zemini*, köylülüğün egemen *ezilen sınıf* olduğu Ortaçağ koşullarında; sınıflı toplum

öncesinden taşınan *ilksel eşitlikçi toplum* değerlerinin güdücülüğünde, gelecekte insanlığa kesin kurtuluş getirecek olan düşsel kurtuluş projesidir bir bakıma. *Sınıfların* olmadığı, paranın ortadan kalktığı, herkesin *gereksinimine* göre tükettiği, özlemine göre *yaşadığı*, söylenenin yüzyıllardır *canlı* tutmaya çalıştığı geleceğe yönelik ütopyanın projeye bağlanmış bir biçimidir.⁴

4. “Bir zamanlar bir süfi dünyaya seyahate çıkar. Bir gün yolu, bir kente düşer. Bu kent, şimdiye değin gördüğü kentlere benzemiyordur. Sabah zamanı herkes işine gücüne gitmekte, sessizlik içinde yaşam sürmektedir. Kentin alışılmamış bir düzeni vardır. Süfi kentin bu düzenini görünce şaşar kalır. Öyle ki yaklaşıp birine bir şey sormaya cesaret edemez. Karnı acıkmıştır. Kenti gezerken bir fırın görür. Ekmek almak için içeri girer. Fırıncıya para uzatarak ekmek ister. Ama fırıncı hayretle paraya bakar:

‘-Nedir bu? Biz bunu kaldırmak için yıllarca uğraştık, büyük savaşlar verdik. Anlaşılan sen rıza kentinden değilsin, Dünyalı olmalısın’, der. Süfi:

‘-Evet ben bu kentten değilim’, diye karşılık verir. Fırıncı:

‘-Belli oluyor. Dur, öyleyse seni görevlilere teslim edeyim. Onlar seninle ilgilenirler. Bizim kentimizde para pul geçmez’, der. Ve süfiyi görevlilere teslim eder. Görevliler önce kendi aralarında tartışırlar. İçlerinden biri:

‘-Meclise götürelim. Ulular karar versin’, der. Diğerleri de bu görüşe katılırlar. Bunun üzerine tümü meclisin yolunu tutar. Yol boyu süfi düşünür. İçinden:

‘-Paranın geçmediği bir kent; Görevliler, Ulular Meclisi. Ne büyük, ne görkemli yerdir Ulular Meclisi’, diye kurar. Neyse bir süre yürüdükten sonra divana varırlar. Ama süfi bu kez iyice şaşırır. Çünkü Divan denilen meclis, hiç de düşündüğü gibi büyük ve göz kamaştırıcı değildir. Düşündüğünün tam karşıtıdır. Sessiz bir köşede küçük bir yapıdır. Yerlere basit kilimler serilmiştir. Ak sakallı ulular, bağdaş kurmuş kentin sorunlarını tartışmaktadırlar. Görevliler uluları selamladıktan sonra:

‘-Bu Dünyalı kentimize girmiş. Acıkmış. Ekmek almak için bir fırına girmiş. Fırıncıya para vermeye kalkmış. Yabancı olduğunu anlayan fırıncı gelip bize teslim etti. Ne yapalım?’, diye sorarlar. Ulular:

‘- Neden buraya getirdiniz? Törelirimizi biliyorsunuz. Konakta bir yere yerleştirin, Aşevine götürün, gerekeni yapın!’, diye buyururlar.

Bunun üzerine görevliler süfi ile birlikte geri dönerler. Önce Aşevi’ne götürürler. Karnını doyururlar. Sonra konuklar için yapılmış konağa götürürler. Bir odaya yerleştirirler. Süfiye kentte ne yapması, nasıl yaşaması gerektiğini anlatırlar.

‘-Burada para pul geçmez. Burası rıza kentidir. Rızalıkla her istediğini alır, her istediğini yaparsın’, derler. ‘-Yeter ki rızalık olsun. Bunu unutma’, diye de uyarırlar.

Süfi konağa yerleşir, gezip dolaşır. Rahatı yerindedir. İsteddiği yerde yiyip içer. Hiç kimse ‘-Ne arıyorsun?’, diye sormaz. Birkaç gün sonra eşyalarını toplar. Kentten ayrılmak ister. Ama görevlileri karşısında bulur. Görevliler:

‘-Gidemezsin’, derler. ‘-Bu kent rıza kentidir, adı üstünde. Sen buraya rızan ile geldin. Biz de sana yiyecek verdik, yatacak yer sağladık. Bu kentte kaldığın sürece bizden razı kaldın mı? Süfi:

‘-Kuşkusuz razı kaldım, sağ olun!’, diye karşılık verir. Görevliler:

‘-Gidemezsin’, derler. ‘-Bu kent rıza kentidir, adı üstünde. Sen buraya rızan ile geldin. Biz de sana yiyecek verdik, yatacak yer sağladık. Bu kentte kaldığın sürece bizden razı kaldın mı? Süfi:

‘-Kuşkusuz razı kaldım, sağ olun!’, diye karşılık verir. Görevliler:

Bu *Toplumsal Projeye* baktığımızda; bireyin önemi, eylemlerinde ve uğraşlarında toplumsal grupla ne ölçüde *ilgili* olduğuna, ortak esenliğe hangi *katkıda* bulunduğu göre belirlendiğini görürüz. Yani,

‘-Şimdi bizim de sizden razı kalmamız gerek. Bu yiyip içtiğin, yattığın günler için çalışman gerek’. Süfi:

‘-Mâdem ki töreniz böyle çalışayım’, der ve kabul eder.

Görevliler süfiye yapabileceği bir iş verirler. Konakladığı odadan alıp daha büyük bir eve yerleştirirler. Artık o da rıza kentinin bir insanı olmuştur. Her sabah işine gider; akşama değin çalışıp evine döner. Yavaş yavaş dost, arkadaş edinme çabasına girer. Ama her kiminle konuşmaya kalksa ilk sorulan; ‘-Sen Dünyalı mısın?’ olur. Bu kentin insanları kavga, çekememezlik, kendini beğenmişlik gibi tüm kötülüklerden arınmış durumdadır. Böylece günler, aylar geçer. Süfi kenti iyiden iyiye sever. Dünyayı gezme düşüncesinden vazgeçer. Bu kente kalmaya karar verir. Ama hâlâ yalnızdır. Bir gün yakın bulduğu bir arkadaşına açılır:

‘-Sizin bu kentte nasıl evlenilir?’, diye sorar. Arkadaşı:

‘-Kentin ortasındaki bahçe var ya, işte orada her cuma günü tanışmak, dost edinmek isteyenler toplanır. Gençler gelirler. Herkes orada beğendiği, anlaştığı biri ile evlenme yolunu arar. Orada tanışırlar. Anlaşırlarsa evlenirler’, der.

Süfi cuma günü söylenen bahçeye gider. Kocaman bahçe tıklım tıklım doludur. Türlü giysiler içinde genç kızlar kelebek gibi dolaşmaktadır. Genç kızlar, oğlanlar sohbet etmektedir. Birbirini beğenip anlaşanlar uzaklaşmaktadır. Anlaşamayanlar ayrılıp başkasına yaklaşmaktadır. Süfi olup bitenleri bir süre hayranlıkla izler. Sonra kanının kaynadığı bir kıza yaklaşır. Ama o bacının ilk sorusu:

‘-Sen Dünyalı mısın?’ olur. Süfi aylardan beri bu sözü duymaktan iyiden iyiye bıkmıştır:

‘-Evet, Dünyalıyım, ne olacak?’, diye karşılık verir. Bacı:

‘-Davranışlarından hemen belli oluyor. Ama alınma zararı yok. Sen ki beni kendine eş seçmek istiyorsun, bu konuda ben de sana yardımcı olurum, davranışlarını düzeltirsin’, der.

Bacı ile süfi arkadaş olmaya karar verirler. İşten artan zamanlarında buluşup konuşurlar. Süfi bir gün bacı ile buluşmaya giderken yolun kıyısında kocaman bir nar bahçesi görür. Bahçenin ne duvarı, ne bekçisi, ne de korucusu vardır. Hemen bahçeye dalar. Kimse görmeden bahçeden birkaç nar koparır. Yakalanırım korkusuyla acele davranıp ağacın birkaç dalını kırar. Ama ne gelen vardır, ne de soran. Süfi narları toplayıp bacı ile bulaşacakları yere gelir. Henüz bacı ortalıkta yoktur. Narları bir tabağa koyar. Masanın üzerine yerleştirir. Bacının gelmesini bekler. Bir süre sonra bacı gelir. Narları görmesine karşın, hiç ilgilenmez. Oysa süfi bacının narları görüp ilgilenmesini, sevinmesini bekler. Her zamanki gibi yerine oturur. O zaman süfi dayanamaz ve bacıya narları gösterir. Bacı:

‘-Bunları nereden aldın?’ diye sorar. Süfi narları nereden kopardığını söyler. Bunun üzerine bacı:

‘-Beni düşündüğün için sağ ol. Ama o bahçenin yerini, varlığını ben de biliyorum. Canım isteseydi gidip ben de alabilirdim. Şimdi benim canım istemiyor. Bu narlar burada boşuna çürüyecek. Başkalarının hakkını boşuna çürütmüş olacağız. Gelirken öğrendim. Narları koparıken bahçeye de büyük zarar vermişsin. Oysa daha dikkatli davranıp bahçeye zarar vermeyebilirdin. Burada senden kimse bir şey kaçırıyor ki... Bunca zaman-dır rıza kentinde yaşıyorsun. Bu kentte rızalıkla her şeyin serbest olduğunu bilmeliydin. Şimdi anlıyorum, sen bu kente ayak uyduramayacaksın’.

Bunları söyledikten sonra bacı süfiyi bırakıp gider. Görevlilere söylemiş olmalı ki, görevliler süfinin yaptıklarını divana bildirirler. Divan süfinin durumunu tartışır. Sonunda süfinin rıza kentine uyamayacağına karar verir. Bunun üzerine görevliler Dünyalı süfiyi rıza kentinden atarlar”. (Korkmaz, Esat; *Yorumlu İmam Cafer Buyruğu*; Anahtar Kitaplar Yayınları; Üçüncü Baskı; İstanbul- 2007; s, 178-182)

bireyin yaptığı her şey için topluluk önkoşuldur. Topluluğun önkoşul olması, bireysel mülkiyetin olmadığı, her şeyin herkese ait olduğu ve *gereksinmelere* göre paylaştırıldığı toplumsal tasarımı öne çıkarıyor. Bu bağlamda Alevi düşü, göksel değil, bireyin topluluğa ve doğaya karşı *sorumluluklarından* ve toplumsal/doğasal *yükümlülüklerinden* doğar. Böyle olmasına karşın öğretisi, bireycilikle *karşıtlık* içinde bulunmaz. Toplumculuk ve bireycilik bağlamında, topluluk üyesi birey, kendi varlığını kanıtlamak için, kendi *özerkliğini* talep eder.

Alevi düşü, kendi *geleneksel* yaşama biçimlerinin bir parçasıdır. Yaşama biçimi *eğitim*, toplumsal *denetim* ve ritüellere *katılımla* iletilir ve içselleştirilir. Bu nedenle geleneksel yaşama biçiminin *terk edildiği* yerlerde bu düş yer yer *örselenir*. Alevilik *İslamlaştırıldığı* ölçüde ise yok olur. Onun yerini *Cennet* alır.

Alevi ütopya, sosyalizmi de öteleyen ezilenlerin *ölmez kurtuluş düşüdür*: Açıkçası Bu-Dünya'da kurulacak olan *Cennet*'tir. Bu nedenle her Alevi *eylemi-etkinliği ve uygulaması*, bu düşü *kırmaya* yönelik bir *gerçekliktir*. Çünkü düş *kırılmak için kurulur* Bir düş *karılmadan* yeni düş *kurulamaz*: Bütünüyle *kırlamayacağı* bilinse de *kırmak* için durmadan *koşar* insan; ütopyanın *çekici* yanı da budur işte.

Alevi gelenekte umut, ezilenlerin düşüne bağlanılmasıyla *umutsuzluğun karnından doğan* ve insanı gerçeği *görmeye*, gördüğü gerçeklerde *yaşamaya yönlendiren*, giderek kültürümüzün varoluş tasarımını *açığa vuran* durumdur; ötesinde, umutsuzluğun *doğum sancısı* ya da *feryadı* olarak algılanan *gürültülü duygu* hali olarak algılanabilir.

Toprağımın en gerçekçi *politikasını* ve *siyasetini* üreten Kızılbaş geçmişi, sona ermiş, yani olmuş-bitmiş bir *altın çağ* olarak algılayamayız. Akıl, adalet, erdem, özgürlük ve bilgelik terimleri üzerine *uzun ömürlü* tasarımlar geliştiren bu *altın çağ*, sürekli güncellenerek günümüze ve geleceğe *taşınmak* durumundadır. Biz bu taşınmayı *hızlandırmakla* yükümlüüz.

Artık *vicdanımızla buluşmanın* zamanı gelmiştir. Buluşma sağlandığında *acılar* bizim öğretmenimiz olacaktır. İşte o zaman, yaşlıla-

rımız kurtuluşumuzun dansını çocuklarımızın oyunlarında *izlemeye* başlayacak; görmenin aydınlığında *Minerva'nın baykuşu*⁵ kanatlarını çırpacak, *bilgi kâsesi* olarak algılanan kafalar *ışık* ile dolacak ve bilgiler *melekût âlemine* yükselecektir.

Kurtuluş, umudun *geri dönmesiyle* olacak. O zaman kurtuluş için *geriye taşınıp* umudu doğurtmaktan, geçmişimizi görmeye başlamakta başka seçenek yok gibidir. Bu olanaksızlıktan *olanak üretmek*, yani umudu *geri çağırarak*, bir *bilgi ve bilgelik* işidir. Bir insanın *felsefe* olması, bilge olma çabası içine girmesi ile olanaklıdır. Eyleme geçmeden önce olanaklar ölçüsünde bilmeye çalışacaksın ancak eylem anında *bilginin ötesine* sıçramalısın. Yaşam bilgeliği peşinde koşabilmek için kendine bakmak, kendini eğitmek, kendindeki *hakikat* ile karşılaşmak gereklidir. Hakikat ile karşılaşmak için, yaşamı düşüncenin hizmetine vermekten *vazgeçip*, düşünceyi yaşamın *hizmetlisi* yapmak gerekir.

Güzellikler yaratıyor olmakla birlikte yarattığımız güzellikleri önüne katıp sürükleyecek bir *yabancılaşmayı* da yaşıyoruz. Bu nedenle haldeki Kızılbaşlığın taşıyıcısı kimlikler, kendi benlerini kendi *hakikatlerine* hazırlamıyorlar. Kızılbaş ütopyayı, yani *ezilenlerin* ütopyasını sevecek kadar onun *yanında* duramıyorlar. Sunulanın dışında bir şey istemeyi *unuttu* çoğunluk Kızılbaşlar.

Umudun anlaşılabilmesi için, *umutsuzluğun* da bilinmesi koşuldur: Umutsuzluk, adına *umut* denilen çocuğu doğuramayan, *kısır* duruma gelmiş *umarsızlık hali* olarak tanımlanabilir. Öyleyse *umut*, sahip olunmak istenenler tarafından tanımlanan *ben* imgesini yaratacak *itkidir*; itki olarak umut, umut olarak kendini *sürdüremez*; zaman zaman *hiçlik* olarak betimlenen *umutsuzluğun-umarsızlığın* içine taşınıp önce onun edilgen bir parçası olup beslenip belli bir büyüklüğe ulaş-

⁵. Minerva, Antikçağ süflüğünde, bilgi ve bilgeliğin simgesi olarak algılanan, Yunan kökenli Athena ile özdeşleştirilen Roma'nın koruyucu tanrıçasıdır. Minervanın baykuşu ise koruyucu tanrıça Minerva'nın bilgi ve bilgeliğinin kimliklendirilmiş biçimini dışa vuran simgesel kalıp sözdür. (Korkmaz, Esat; *Ansiklopedik Simgeler Sözlüğü*; Anahtar Kitaplar Yayınevi; İstanbul- 2010; s, 876)

tıktan sonra *doğarak* varlığını sürdürebilir ancak.

Her şey *niceliksel* olana indirgenmiştir bugün: Böylesi bir süreçte, elde edilen şeyin sağladığı *mutluluk* zamansal *genişliğini* yitirmiştir. Öyle değil mi? Modern insan için *zorunlu olan*, anı hızla *unutmak* ve kendini, kendine *koşan* zamanın içinde *yitirmek*dir.

Deneyim konusu yapılabilen dünya, şeyleri *sınırsız* biçimde *sömürülür* kılan dünyadır. Nesnelere bitimsiz biçimde *sömürülür* kılan dünyada *değer* olarak görülen şey ise *düzene ait olmak* ve *onun bilincini taşımaktır*. Umutsuzluğu bir seçeneksizlik olarak sunmaktadır, modern dünya bugün bize. *-Ben seçeneksiz umutsuzum, çığılığı* sunuyor. Bu durum, kapitalist düzenin insan doğasına ve bu doğanın özgürleşmesine uygun tek düzen olduğu yargısını taşımaktan başka bir şey değildir. Kendi ruhuna *kapalı*, bedeninin *bilgeliğinden* uzaklaşmış, yani kendini *yitirmiş* çağımız insanı, anlık tat veren araçları kolayca elde edebildiği için *amaçsızlığını örtebilmekte*, sistemin verdiği-sunduğu amacı, *koştugu amaç* olarak öne alabilmektedir. Mutluluk, üretim-tüketim dengesini sağlamaya, mutsuzluk bu dengenin *bozulmasına* indirgendiği için modern insan, kendi karanlığından kendini *doğurtma* becerisini kaybetmiş görünüyor. Kendi karanlığının *isimsiz acısı* içinde debelenmektedir. Kapitalist sistem, ölçüsüz istekler, artan acı ve hüznün, barış yokluğu ve zihinsel bulanıklıkla belirgin çağdaş insanı yaratmıştır: Acılarına ad koyma *özürlü* olduğu için sistemin sunduğu amaç peşinde koşarken *mutlu* gözükten insan.

İki Gelenek-İki Ütopya

Özlemlerimiz, *can gölgesinde ütopik deftere* yazılır. Çabamız, *ütopik deftere yazılanları okuma uğraşı* olarak algılanmalıdır. Böylesi bir çaba içerisine girdiğimizde;

-Hazır olarak verilenin ya da belletilenin dışına kesinlikle ken-

dimize rastlayacağız,

-Hallerin eline esir düşen sözlerimizi esaretten kurtaracağız ve özgün anlamlarına kavuşturacağız,

-Yasaklı kültürlerin anılarını çağıracağız; kendimizi bıraktığımız yerde bulacağız ya da gelecekte kendimizi bekleyeceğiz; anılardan özgürleşmekten korkacağız,

-Konuşurken ötesinde dinlerken sorgulacağız, yaşanan anın ve geleceğin tehdidini ortadan kaldıracak olan başkaldırımız bizden uzaklaşmayacak,

-İçimizi elden geçirmenin zamanı geldi de geçti bile, diye bağıracağız; bizi bizden ayırma girişimleri boşa çıkacak, diyorum.

Alevi Ütopyası, Müntzer geleneğinin *kaynak kültürleri* arasında yer alır: More geleneğinde olduğu gibi Allahlı, devletli, peygamberli *değil*, tam tersine aşağıdan yukarıya bir halk hareketinin üretisi-yaratısı olduğu için göksel kökenli *Allah*, O'nun kulu *peygamber* ve bu iki gücün yeryüzündeki temsilcisi *devlet* inkâr edilir.

Alevi Ütopya, yani Rıza Kenti, Müntzer Ütopyası'nın, yani *Yeni Kudüs*'ün kaynak kültürüdür dedik. Bunun nedeni açıktır: Batı'da yaşanan ister *kentsel* kökenli olsun (Güney Fransa'da olduğu gibi), ister *kırsal* kökenli olsun (Almanya'da olduğu gibi) *Bâtunî nitelikli* başkaldırı kültürlerinin ideolojisi, *kendi Doğusu*'ndan gelir.

Bir zincirin *halkaları* bağlamında *Bâtunî hareketler* başlığı altında toplayabileceğimiz Fransa'da *Katharizm*, İtalya'da *Patarenizm*, Almanya'da *Anabatizm* ya da *Anabaptizm*, Balkanlar ve Makedonya'da *Bogomilizm*, Anadolu ve Balkanlar'da *Paulisyanizm*, yayıldığı topraklarda, *komünistik* düşlerin, bu kapsamda *evrensel bir mesajın* taşıyıcısı oldular. Başlangıçta, *Mani*'nin öğreti-inancını önce Eski Ermenistan toprağına, sonra da Batı'ya taşıyan *Paulisyanizm* oldu. Bir bakıma, Doğu-Batı arasında *zinciri tamamlayan bir halka* işlevini yerine getirdi.

Ortaçağ koşullarında; Batı Avrupa'da, *iki geleneğe bağlanan iki*

tür ütopya ön aldı: Thomas More ve bu geleneğe bağlanan ütopyalar ile Thomas Müntzer ve bu geleneğe bağlanan ütopyalar. Sanırım sırası geldi, Kautsky'e kulak verelim; "İki heybetli insan sosyalizmin eşliğinde duruyor: Thomas More ve Thomas Münzer. Dönemlerinde Avrupa'yı saran iki kişi: Biri ülkesinde en üst politik makama yükselmiş, eserleriyle çağdaşlarının hayranlığını kazanmış devlet adamı ve bilge; diğeri, çabucak bir araya topladığı proleter ve köylü yığınları karşısında Alman hükümdarlarının tir tir titrediği bir ajitatör ve örgütleyici. İkisi de bakış açısı, yöntem, mizaç bakımından taban tabana zıt, ikisi de amaçları, yani komünizm, gözü peklik, inançlarına bağlılık ve sonuçları açısından aynı: İkisinin de ölümü giyotinle olmuştur."⁶

Öncelikle belirtelim ütopyalar, uzak geçmişin *başlangıç saflığı* üzerine kurulur: Zamanı *geriye* sarıp aklımızı *kendi aleyhine* çeviremezsek, başlangıç saflığından bugünkünden *farklı* bir yaşam-düzen yaratamayız. Demek ki başlangıç saflığı üzerine yapılandırdığımız ütopyalarımızın kimi içeriklerini-parçalarını *kendi olanaksızlığından* ayırıp *güncelleyemediğimiz* için, bugünkü bu sömürü düzeni filiz verip gelişti. Ezilenlerin ütopyası, Yer Olmayan Yer'de ve egemen düzenin dışında, çoğunlukla uyumsuzdur: Tarihin içinde, ezilenlerin hafızasında kayıtlıdır. Güncellenemese de, bu konuda tümünden başarısız olunsa da ezilenlerin ütopyası, kendi başarısızlığından doğan bir anka'dır.⁷ *Anka*, Bâtînî tasavvuf kültüründe, simgesel anlamda, zihinde biçimlenen *varoluş* ya da âlemin *maddi varlığı* anlamına geldiği gibi, *ölmeden evvel ölmeyi* ya da *yaşarken dirilmeyi* de çağırıştır. Mitolojiye göre anka, bulunduğu yerdeki kuşları avlıya avlıya batıya doğru uçar; göçü sırasında çocukları da kapar; bu nedenle *şikâyet* edilir ve bedduaya uğrar, nesli tükenir. Söylence, âlemdeki maddi varlıkların; tıpkı anka gibi bir bakıma var, bir bakıma yok; hem var, hem yok olduğunu anlatır. İnsanı, sanılarla gerçek arasında gezdirir.

⁶. Kautsky, Karl; *Thomas More ve Ütopyası*-çev.: Oğuz Özügül-; Pencere Yayınları; İstanbul-2006; s, 11.

⁷. Korkmaz, Esat; *Ansiklopedik Şeytan Tasarımı Terimleri Sözlüğü*; Anahtar Kitaplar Yayınevi; İstanbul- 2006; s, 80.

Anlaşılacağı gibi ütopyaların tarihselliğinin araştırılması, yitirilmiş-unutulmuş bir geçmişin, yitirilen-unutulan kavranışına *dönmeyi* gerektirir: Dönmeyi bir *zorunluluk* olarak öne çıkardığı için ütopya, aynı zamanda, güncelleme çabasının ürünü anlamında *güncelliktir* ya da güncellenememiş bir geçmişin günümüze yansıyan bir *kalıntısıdır*; şimdinin çatışmalı ortamına taşınma özlemiyle *doğuma* hazırlanan, *doyurulmamış aç geçmiştir*. Ezilenlerin ütopyası söz konusu olduğunda, bu *doyurulmamışlık*, bu *aç geçmiş*, egemenler dışında herkesi *rahatsız-tedirgin* eder; bu rahatsızlık-tedirginlik, ütopyanın *olanaksızlığından* kopardığı parçaların yaşama taşınmasına aracılık eder.⁸ Her *aracılık* yaptığında, şimdinin eleştirisinden yola çıkarak geleceği kurmak isteyenlerin *gönül çocuğu* olarak usulcacık sokaklarda-meydanlarda *gezinmeye* başlar. Anlatmaya *gerek yok*: Şimdinin düzeninde, şimdinin kafasında ütopyaya *yer yoktur*; o, kendi düşüne taşınmak isteyenler için yerin ve zamanın *dışında* bir sığınaktır.

“Kusursuz bir toplum düşüncesi birçok kültürde ve tarihin büyük bölümünde insanlığın aklını meşgul etmiştir; ama bu gerçekleştirilebilir bir geleceği görür gibi olmaktan çok, yitik bir cennetin anısı olarak yorumlanmıştır. Platon ideal cumhuriyetini tarih öncesi bir Altın Çağ’a yerleştirmişti ve günümüzden iki yüzyıl kadar öncesine dek kusursuz bir toplum, geri getirmenin olanaksız olduğu bir geçmişte ya da hiçbir haritada yer almayan uzak bir diyarda bulunan bir yer olarak düşünülmüyordu. *Ütopya*’nın (1515) yazarı Sir Thomas More-hem ‘iyi bir yer’ hem de ‘hiçbir yer’ anlamındaki bu terim onun tarından ortaya atılmıştır- düşsel topluluğunu uzak bir diyara yerleştirdi... İnsani amaçların ister Platon’daki gibi değişmediğine ya da Marx’taki gibi

8. “Ütopyanın yer-olmayanı, çoğu kez egemen düzenin dışında ve genellikle çoğunluğun paylaştığı düşüncelerle uyumsuzluk halinde, çok çeşitli yerlere dağılmıştı... Ütopyanın tarihselliğinin araştırılması, unutulmuş bir geçmişin, çoğu kez yitirilmiş olan kavranışına geri dönmeyi gerektirir... Ütopya aynı zamanda güncelliktir, gerçekleşmemiş bir geçmişin kalıntısıdır, çatışmalı bir şimdinin eleştirisini güçlendirme zorunluluğu olarak yeniden ortaya çıkan, doyurulmamış bir ihtiyacın bir tür anımsanmasıdır... Ütopya rahatsız eder.” (Riot-Sarcey, Michèle; *Ütopya Sözlüğü* / Michèle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet-Antoine Picon-Çev.: Turhan Ilgaz.; Sel Yayıncılık; İstanbul- 2003;Giriş; s, 5-6).

evrildiğine inanılsın; ister bu amaçların özü doğa yasalarının bilimsel keşfi yoluyla biliniyor ya da bir inanç meselesi olarak kabul ediliyor olsun, geriye insan yaşamının olağan çatışmaları kalır... Bir uyum durumu arayışı ütopyacı düşünce açısından tamamlayıcıdır ve temel gerçekdışılığını ortaya koyar... Çatışmadan bağımsız bir varoluş insan açısından olanaksızdır... İnsanın düşleri gerçekleşmiş olsaydı, sonuç, boşa çıkmış her ütopyaadan daha kötü olurdu. Neyse ki ideal bir dünya tasavvuru hiçbir zaman gerçekleşmedi... Ütopyalar toplu kurtuluş düşleridir ve uyanıkken birer karabasan oldukları görülür.”⁹

Ütopya, amacın izinde, şimdiki zamanın *kurban* olarak sunulduğu, karşılığında *geleceğin* gerçekleştiği bir tasarımdır. Tasarımda, toplumsal örgütlenişin hemen her türden işlevselliği *anonimlik* içinde düzenlenir. Bu-Dünya'nın *pisliğinden* korunmak için Ütopya, yeryüzünün *en az bulunduğu yerde* kurulur. Anlaşılacağı gibi Ütopya, *ilk ezber* olarak algılanan *uzak geçmişten* esin almakla birlikte *öncenin özlemini iptal* eder; daha iyi bir dünyaya yönelik *sıla özlemi*, önceyi düşünmeyi *inkâr* eder.

Açıktır ki “Ütopyaacı çare öncelikle olumsuz olmalıdır ve tüm diğer kötülüklerin kaynağı olan bu kökü koparmak ve yoketmek için bir savaş tamtami işlevi görmelidir.”¹⁰

Ütopya her ne kadar *terim* olarak Thomas More tarafından üretilmişse de köken anlamında, insanlığın *başlangıç* koşullarına taşınabilir; geriye taşınmaya *en yatkın* tasarım durumundadır. Başlangıç toplumlarında ütopya, dünyanın değil ama insanlığın *sonuna* bağlanır: Bir bakıma, *toplumsal zamana yapılan ölüm töreninden* sonra başlayan yaşamdır. İnsanlığın bu son yıkımına ya bir tufan, ya bir deprem, yanardağ patlaması, yangın ya da önü alınamaz bir salgın *neden* olur. Bütün bunlar başlangıç insanların ütopyası olarak tanımlayabileceğimiz, yaşamın yeniden canlanmasının bedeli anlamında *çekilme-*

⁹ Gray, John; *Kara Ayın/ Apokaliptik Din ve Ütopyanın Ölümü*; Çev.: Bahar Tırnakçı; Yapı Kredi Yayınları; İstanbul-2013; s, 27-28-29-30.

¹⁰ Jameson, Fredric; *Ütopya Denen Arzu*; Çev.: Ferit Burak Aydar; Metis Eleştiri; İstanbul-2009; s, 30.

si zorunlu acıdır.¹¹

“Ortaçağ’ın karanlık ve baskıcı... kaos ortamında özgür, adil ve herkesin mutlu olduğu bir toplumsal düzen özlemine ilişkin eserler verildi. Bunların arasında en önemlileri Thomas More’un (1478-1535) Ütopia, Tommaso Campanella’nın (1568-1639) Güneş Ülkesi ve Francis Bacon’un (1561-1626) Yeni Atlantis adlı eseridir. Aslında ilk ütöpik devlet örneği önce Platon tarafından herkesin bildiği ‘Devlet’ adlı eserle İsa’dan önce verilmiş, toplumun iki üst katmanını (yönetici ve asker sınıfı) içine alan bir sosyalizm düşünülmişti. Thomas More ise eserinde tümüyle sınıfsız bir toplum düşünmüş, eşitlik ilkesi uyarınca özel mülkiyeti yasaklamıştı. Tüm dinlere ve dinsizlere aynı sevgi, saygı ve hoşgörü içinde yaklaşmış, savaştan özenle kaçınmıştır. Campanella, mevcut devlet yapısı karşılığı nedeni ile yaşamının 27 yılını tutuklu geçirmiş, eserinde o da mal, mülk, kazanç ayırımına karşı çıkmış, ülkenin dünya görüşüne bilim ve felsefeyi egemen kılmıştır. Devletin başına ülkenin en bilge kişisini geçirmiş, ideal toplum düzeninin doğayla uyumlu olmasını şart koşmuştur. Ülkede çarşı-pazar alışverişini ve para kullanımını kaldırmıştır. Her iki düşünürde de çalışma saatleri 4-6 saatle sınırlandırılmıştır. Bacon ise yapıtını ‘bilim toplumu ütopyası’ üzerine kurgulamış, her şeyin din üzerine kurulu olduğu Ortaçağ’ın Hıristiyan devlet tasarımına bir alternatif sunmuştur. Söz konusu yazarlar kendi ütöpik devletlerini yaratıp, kendi ütöpyalarını kurarken ülkelerinin içinde bulunduğu toplumsal açmazlardan, siyasi düzensizliklerden etkilenmişler, Rönesans ruhuna uygun, hoşgörüyü ve bireyin özgürlüğüne dayalı, sanatın ön plana çıktığı, içinde sevgi, saygı odacıklarının bulunduğu, mutluluğu ön planda tutan, insana yakışan yaşam alanları oluşturmuşlardır.”¹²

11. “Ancak imkânsızın büyüyle harekete geçerez: Bir ütöpya doğurup kendini buna hasredemeyen bir toplum, köhneleşme ve yıkım tehdidiyle karşı karşıyadır adeta. Hiçbir şeyden büyülenmeyen bilgelik, verili, mevcut mutluluğu tavsiye eder; insan bunu reddeder ve bir tek bu reddediş bile onu tarihsel bir hayvana, yani bir hayal edilmiş mutluluk meraklısına çevirir.” (Cioran, E.M.; *Tarih ve Ütopya*-Çev.: Haldun Bayrı-Metis Yayınları; Üçüncü Basım; İstanbul-2013; s. 82)

12. Pütün, Dr. Reyhan.; *Gezi'nin Gerçek Kahramanları*; Milliyet; Düşünenlerin Düşüncesi; 20 Haziran 2013; s. 25

Aslında More geleneğinin kaynak kimliği Platon'dur (İ.Ö. yak. 427-yak. 347): Platon'un siyasi diyaloglarının Rönesans dönemi ütopyacılarına, en başta da Thomas More'a esin verdiği kabul edilir. O dönemde Helenizm tarafından *ütopya*, henüz *kavramlaştırılmış* değildi. Siyaset, yaşama geçirilebilir bir programdı. "Ütopyalar, terimin ortaya atılmasından önce de vardı. Platon'un *Politeia*'sı (Devlet) More'dan H.G. Wells'e kadar birçoklarına model oluşturdu. Eüemeros (...) *Hiera Anagraphe* (Kutsal Şeylerin Tarihi) adlı yapıtında ütöplik bir adadan söz etti. Plutarkhos da Lykurgos'un yaşam öyküsünü anlatırken ütöplik bir Sparta betimledi. Atlantis efsanesi birçok düşsel ülkeye esin kaynağı oldu. 15. yüzyıldaki keşifler ise daha gerçekçi ortamların tasarımılanması olanak verdi. Örneğın More *Utopia*'da Amerigo Vespucci ile bağ kurdu. More gibi hümanist temaları işleyen ütopyalar arasında Antonio Francesco Doni'nin *I mondi* (1552; Dünyalar) ve Francesco Patrizi'nin *La città felice* (1553; Mutlu Ülke) adlı yapıtları vardı..."¹³

Aziz Thomas More olarak da bilinen Sir Thomas (1477-1535), Oxford'da iki yıl Latince ve biçimsel mantık eğitimi aldı; 1494'te gelenek hukuku eğitimi almak üzere Londra'ya döndü. 1496'da baroya avukat yetiştiren dört resmi kurumdan biri olan *Lincoln's Inn*'e kabul edildi. 1501'de baroya girdi. Dört yıl boyunca, *Chartreuse* tarikatına bağlı bir manastırda kaldı ve keşişlerin yaşamlarını paylaştı. Fransisken tarikatına *yakınlık* duymasına karşın bağımsız bir Hıristiyan olarak Tanrı'ya ve insanlara *daha iyi* hizmet edeceğine karar verdi. Eylül 1510'dan, kralın hizmetine girdiği 1518 yılına değın, Londra'nın iki yönetici yardımcısından biriydi. 1513-1518 arasında Latince ve İngilizce yazdığı *History of King Richard III* (Kral III. Richard'ın Tarihi), İngiliz tarih yazıcılığının ilk başyapıtı kabul edilir.

1515'te, bir İngiliz-Felemenk ticaret anlaşmasının gözden geçirmekle görevlendirilir. Felemenk'te başlayıp Londra'ya dönüşünde tamamladığı *Utopia*, Aralık 1516 yılında Leuven'de yayımlanır. 1521'-

13. *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*; Cilt: 31; İstanbul; s. 84

de hazine bakanı yardımcısı olur ve şövalye unvanını alır. 1523'te, Avam Kamarası'nda sözcü seçilir; 1524'te Oxford, 1525'te Cambridge üniversitelerinin yöneticisi olur. Aynı yıl *Lancaster Düklüğü* yöneticiliğine atanan More, Kuzey İngiltere'nin yargı ve yönetimi üzerinde söz sahibi durumuna gelir. 1527 yazında, bir elçilik görevinden döndüğünde, VIII. Henry'nin bir erkek evlat doğuramadığı için Aragonlu Catherine'yle evliliğinin geçersiz olduğu savıyla karşılaşır; bu sava karşı çıkar. Evliliğin geçersiz olduğunu ilan etmesi için Papa'ya gönderilen mektubu imzalamaz. Din adamları, kralın kilisenin *başı* olduğunu onaylayınca, görevinden çekilmek ister.

Kral, 1533'te *Catherine*'den boşanarak *Anne Boleyn* ile evlenir. Anne Boleyn'in *taç giyme* törenine katılmayan More, kralın *suçlamlarına* muhatap olur. 17 Nisan 1534'te, *Londra Kulesi*'ne hapsedilir. 1 Temmuz 1535'te mahkemeye çıkarılır; jüri, oybirliğiyle More'u *suçlu* bulur. More, önce vatan hainlerine verilen, *gerilip asılarak dört parçaya bölünme* cezasına çarptırılırsa da kral bu cezayı *boyun vurmaya* çevirir. İdam edildikten sonra, papa XI. Pius tarafından *azizliğe* yükseltilir.¹⁴

More, Platon'dan beri bilinen, *ideal site* anlayışını güncelleyerek *yeni bir tür* yaratır. Eşitlikçi bir sitenin temellerini, *somut* örnekleri kullanarak kurgular; hem *edebi* bir tür yaratır hem de toplumsal tabulara *meydan okur*. Kurguda yergi, mizah ve alay, diyalektiği sürekli *canlı* tutar. Bu durum, dogmatizme karşı bir *set* oluşturur. Kendisine yönelik *eleştiriyi* kendi içinde taşır ve kendisine özgü *yöntemi* geliştirir. Okuyanı, egemen ideolojiyi *sorgulamaya* yöneltir ve gerçeği *keşfetmeye* zorlar. Başkalarıyla birlikte eşit, adil ve mutlu yaşamak gibi toplumsal boyutta *etik* bir hedef oluşturur. Kurguda kullanılan *retorik*, olanaksızın *başka yerde* gerçekleştirilmiş olduğuna ve bu olanaksızın burada ve şimdi gerçekleşmesi için, bizim uygun tarihsel koşulları *yaratmak* sorumluluğumuzun olduğuna yönelik bir inanç yaratmak ister bir bakıma. More'un ütopyik kurgusunda, “Ada Ütopya adını ta-

¹⁴. *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*; Cilt: 23; İstanbul; s. 134-135

şırken, hükümdarı Âdem'dir (halksız prens), başkent, karanlık kent anlamına gelen Amorot'dur, ırmağın adı susuz anlamına gelen Anhydra'dır, anlatıcı Raphaël Hythloday, anlamsız söyleyen büyük meleğin adını taşımaktadır, vb.”¹⁵

More'un Ütopyası, *bilgece* bir kurguyla eklemlenmiş iki kitaptan oluşur: II. Kitap'ı, Felemenk'te, I. Kitap'ı ise dönüşünde Londra'da yazdığı genel kabul görür. I. Kitap, çağın toplumunu *sorgular* ve sorguladığı toplumun *üretisi* durumunda bulunan *kötülük*lere karşı duruş alır.

Tasarımda *More*, Anvers'de *Pierre Gilles* ile karşılaşır; O *More*'u, Amerigo Vespucci'nin keşif gezilerine katılan ve filozof bir denizci olan *Raphaël Hythloday*'la tanıştır. Kurgu, Raphaël'in *bilinmeyen ülkelere* ilişkin yolculuklarının anlatılmasıyla yol alır. Derken Gilles, *More* ve Raphaël, *sorgulama* içerikli bir söyleşiye girerler: Hükümdarların zorbalığı nasıl önlenecektir? Şiddete ve savaşa neden olan iktidar açgözlülüğünün önü nasıl alınacaktır? Filozoflar, daha iyi bir yönetim için hükümdara yardım etmeleri gerekli midir?

Söyleşi kapsamında, *kötülük* üreten toplumsal sorunlar, zenginliğin *eşitsiz* dağıtımından kaynaklandığı konusunda ortak anlayış belince *adaletin* alanına girilir: Raphaël, sorunu gündeme getirir ve çözüm önerilerini sıralar. Yasa, hırsızları ölüm cezasıyla cezalandırmakla *adaletsizdir*; çünkü *caniye* verilmesi gereken cezayı hırsıza verir; hırsız aleyhine *orantısız* ceza uygular. Yaşamın *değerine* saygı göstermediğinden uygulama *insanlık dışıdır*. Bu nedenle yasa uygulaması, hırsızların *sayısını* azaltamamıştır.

Raphaël'e göre nedeni açıktır: *Aç* olan bir kimseyi, hiçbir şey *çalmaktan* alıkoyamaz. Peki, ne yapılacaktır? Çözüm, *ekonomiktir*: Hırsızlığın kökünün *kurutulması* için, *yoksulluğa* çare bulunması gerekmektedir. Hırsızlık, insanın *içinde* olan, ona *doğuştan* verilen bir *kötülük* değildir. Yoksulluğun nedeni, *özel mülkiyettir*; özel mülkiyet

15. Madonna-Desbazeille, Michèle; *Ütopya Sözlüğü*/ Michèle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet-Antoine Picon-Çev.: Turhan Ilgaz-; Sel Yayıncılık; İstanbul- 2003; s, 257.

üzerine oturan iktidar, zayıfları ekonomik yönden *ezmektedir*. Üçlü söyleşide, İngiliz ve Fransız sarayları eleştirilir, *avutucu* reformları karşı çıkılır ve *başka bir dünya icat* etmek için, özel mülkiyetin ve paranın köktenci bir biçimde *ortadan kaldırılması* gerektiği kanısına varılır.

II. Kitap'ta, I. Kitap'ta yapılan eleştirilerin *düzeltilmesi* durumunda, nelerin gerçekleşeceği sıralanmaya çalışılır: Bir bakıma More'un düşsel tasarımı, genelde İngiltere'nin, özelde Londra'nın *tersine* dönüşüm ürünü gibidir. Böyle olmasına karşın, yani *hiçbir-yerde* olduğu savlanmasına karşın, bu Ada, Yeryüzü'nün herhangi bir yerindedir; O'nu, keşif yolları üzerinde, bilinmeyen *herhangi bir yere* konumlandırmak olasıdır.

Her şeye karşın İngiltere'ye benzerlikleri çarpıcıdır: Anakara'dan bir *kanalla* ayrılmış durumdadır ve 54 kentten oluşmaktadır. (İngiltere'de Londra dışında 53 kontluk bulunmaktadır). Ütopya'nın karanlık kent anlamına gelen başkenti, *sisten* başını alamayan Londra'nın *kasfetli* havasını anımsatmaktadır. Şöyle de düşünülebilir: More'un Ütopyası, bizim evrenimizin güneşinin *ulaşamadığı* bir yerde, yani *karanlıkta*, karanlık bir Güneş tarafından *karartılan*, karanlıkla aynı yasaya bağlı *başka bir gözle* görülebilen *düşsel* bir adadır.

En önemlisi More'un Ütopyası'nda, Tanrı *iptal* edilmektedir: Tanrı iptal edildiğinde ortaya çıkan *yetki boşluğu*, kralın *eylemiyle* doldurulmaktadır. Kral Utopos, Ütopyayı; bir *kanal* kazdırarak anakaradan ayırır. Böylece Ada, *özerk* bir yapıya kavuşur; kendi içine *kapalı*, ulaşılması *zor* bir dünyadır artık.

Giderek doğal durumundan *sıyrılıp* bir *kültür* ortamına bürünür; üst derecede bir *insanlık ve uygarlık* aşamasına taşınır. Açılan kanalla dış dünyadan *korunmuş* olduğundan, yıkım getirecek bir salgın hastalık olması-yayılması söz konusu değildir. Siteler *surlarla* korunmuş durumdadır; bütün siteler, birbirine *benzemekte*, sokakların açılım düzeni ulaşımı, olağanüstü *kolaylaştırmaktadır*. Evler sanki birbirinin *eşidir*, kapılarında *kilit* yoktur. Toplumsal yaşamın saydamlığını ve gizlenecek bir sırrın bulunmadığını simgelemek üzere, *cam* malzeme

bolca kullanılmıştır. Ayrıca özel mülkiyetin oluşma riskine karşı evler, *on yılda* bir değiştirilmektedir. Yine de sistem, bu-dünyaya taşınabilme olasılığı yaratmak için tümüyle *kusursuz* değildir: Kötülük azaltılmış olmakla birlik *ortadan* kaldırılabilmiş değildir.

Mal ortaklığı, herkes için *eşit bir zaman* paylaşımı yaratır: Yaşam aralığı olarak düzenlenmiş olan gün, yalnızca *6 saatlik* bir çalışmayı öngörür. Anlaşılacağı gibi herkesin, kişisel olarak kullanacağı *boş zamanı* vardır. Boş zaman, *aylaklıkla* geçirilmez; çünkü aylaklık, kişinin kendi kendini *kaybetmesi* demektir.

Özel mülkiyetin ve paranın ortadan *kaldırılmış* olması, her türden *kişisel iktidarı ve zorbalığı* önlerken tam tersine, *yurttaşlık* temelinde bir toplum sözleşmesinin olanaklarını yaratır. Ütopya'nın sitele-ri, *özerktir* ve kendi iç işlerini, Ütopyalılar arasından 1 yıllığına seçilen görevlilerce yürütür. Her birey, gizli oyla yapılan seçimlerde oy kullanma hakkına sahiptir. Yasama görevini yürütecek olan vekiller ve hükümdar seçimle belirlenir; gerektiğinde *halk* tarafından görevden alınabilir.

Ütopya'da uygulanan ve kendi kendine yeten ekonomi, lüksü kovarken sefaleti ortadan kaldırır. Para ortadan kaldırıldığı için, para anlamında altın da değer *yitirir*: Bu durumu mizahi olarak öne çıkar-sın diye altın *oturak* yapımında kullanılır.¹⁶

More geleneğini yaklaşık 100 yıl sonra Thommago Campanella (1568-1639) *Güneş Ülkesi* (Site) adlı yapıtıyla pekiştirdi. Rönesans hümanizmi ile Katolik ilahiyatını uzlaştırmaya çalıştı. 1583'te, Dominiken tarikatına girerek Tommaso adını aldı. Felsefeye deneysel yaklaşım ilkesini yansıttı ve felsefenin temeli olarak deneyimin gerekliliğini savundu. Heretiklikle suçlandı, tutuklanarak yargılandı ve hapsedildi. Calabria'ya dönmesi koşuluyla birkaç ay sonra serbest bırakıldı. Ancak koşula uymayarak Padova'ya gitti; orada Galilei ile tanıştı

16. Dürüşken, Çiğdem; *Ütopya; Thomas More*; Çev.: Çiğdem Dürüşken-; Kabcacı Yayınevi; İkinci Baskı; İstanbul-2012; *Sunuş/Thomas More ve Utopia*; s, 7-23; Madonna-Desbazeille, Michèle; *Ütopyalılar Sözlüğü/ Michèle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet-Antoine Picon*; Çev.: Turhan Ilgaz; Sel Yayıncılık; İstanbul-2003; s, 256-260.

ve O'nu savundu (1616). 1593 yılında cinsel sapıklıkla suçlanarak Padova'da tutuklandıysa da beraat etti. Bu kez de Hıristiyan inancıyla ilgili konuları bir Yahudiyle tartışmakla suçlanarak yargılanmak üzere Roma'ya götürüldü; heretiklik suçlamalarına karşı kendini savundu.

1599 yılında, Calabria'daki İspanyol egemenliğine karşı başlatılan ayaklanma hazırlığının manevi önderi durumuna geldi. Hazırlığın ortaya çıkartılması üzerine tutuklanarak Napoli'ye götürüldü; işkence altında ayaklanmanın önderi olduğunu itiraf etti. Deli rolünü ustalıklarla oynadığı için ömür cezası, ömür boyu hapse çevrildi.

Hapisteyken Güneş Ülkesi'ni yazdı ve Katolik öğretilerini metafizik kuramının ışığı altında yenide ele aldı. 27 yıl hapiste yattıktan sonra serbest kaldı (1626). Görüşlerini Roma'ya kabul ettirebilmek için yoğun bir çaba içerisine girdi. Umduğu sonucu elde edemedi; 1634'te Napoli'de, İspanyollara karşı bir komponun ortaya çıkartılması üzerine Fransa'ya kaçan Campenella, kral ve kardinalca hoşnutlukla karşılandı.

Campenella'nın Güneş Ülkesi adlı yapıtı, Rönesans'ın getirdiği kültürel yenileşme hareketinin, devlet ve toplum yapısına yansımalarının özgün bir örneği kabul edilir. Yaklaşık yüzyıl önce yaşamış Thomas More ve bu geleneği sürdüren öteki ütopyacılar gibi, Campenella da bu yapıtında, Platon'un Politeia'sını örnek alır. Platon'un ideal devletinde olduğu gibi Campenella'nın Güneş Ülkesi'nde de yöneticiler, aydınlanmayı içselleştirmiş kişilerdir. Ülkenin en yüksek yöneticisi, filozof bir rahiptir. Bireylerin görevi, toplumsal yarara öncelik verilerek düzenlenmiş durumdadır. Özel mülkiyet yoktur ve her şey ortaktır. Mülkiyet konusunda yasak o denli kesindir ki insanların kendi aileleri ve evleri de yoktur.¹⁷

Güneş ülkesi, Thomas More'un Ütopya'sını örnek alır: Kurgu, okyanusta kaybolmuş bir ada üzerinde kurulmuş, kusursuz ülkeyi keşfeden bir gemicinin anlatısıyla yapılır. Doğu'da konumlanan ülke, Taprobane (Seylan) adası üzerinde yer alır. Ada halkı Hindistan

¹⁷. *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*; Cilt: 7; İstanbul; s. 202.

kökenlidir. Site bir yamaca konumlanmış durumdadır; dört ana yöne yönlendirilmiş yollar, sitenin dört kapısında son bulur. Yerleşme, yedi gezegenin adlarını taşıyan yedi daire üzerine serpilmiştir. Yamacın en üstünde, tepenin doruğunda, yine daire biçimli inşa edilmiş, gökyüzünü simgeleyen bir kubbeye örtülü tapınak yer alır. Tapınağın ortasında bulunan mihrabın üzerinde, gökyüzünü ve yeryüzünü gösteren iki harita vardır.

Sitenin yönetimi, her şeye hükmeden, her işle ilgili kesin yargıda bulunan ve Güneş adıyla anılan bir filozofa bırakılmıştır. Ona Pon, Sin ve Mor, yani Erk, Bilme ve Sevgi adlarındaki üç prens yardımcı olur.

Görüleceği gibi Campanella'nın Sitesi, biçimiyle, yönetimiyle ve diniyle evrenin yapısının sanki bir izdüşümüdür; astrolojik bir kentle karşı karşıyayız. Gezegenlerin buluşma anlarını simgeleyen gün-günler, tohum atma, hasat, çitleşme ve üreme zamanı olarak düzenleniyordu. Doğa hem sitenin modeli hem de tapım nesnesiydi. Tanrı'yı doğayla, İsa'yı akılla, Hıristiyan yasalarını doğal yasalarla özdeşleştiren Campanella, felsefeye dayanan bir doğa dini kurmuştu. Bu doğa dini, Güneş tapımıyla birlikte bir bütün oluşturuyordu: Doğarken ve batarken Güneş'e, Gökyüzü'nün ışığı, Doğa'nın babası, diye sesleniliyordu.

Güneş sitesi, More'un Ütopya'sının edebi çerçevesini ve içeriğini büyük ölçüde korumasına karşın, dini ve ideolojik temeli bütünüyle farklıdır. More'un Ütopyası, hiçbir yerde varolmayan ve tanımlanan haliyle yeryüzünde gerçekleştirilemeyecek olan bir ülkenin betimlesi iken Campanella'nın Güneş Sitesi, mesihçi-kehanetçi geleneğin ütopyacıl türe dönüştürülmüş bir mekândır. Mesihçi dönem zemininde, Platongil kusursuz cumhuriyetin güncellenmesidir bir bakıma. Doğrulanişını, tanrısal kehanette bulur.¹⁸

“Güneş Ülkesi'nde öyle mi ya, orada görev bölümü yapıldığından, meslekler, emekler ve işler paylaşıldığından, insanlar günde dört

¹⁸. Frajese, Vittorio; *Ütopyalar Sözlüğü*/ Michéle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet-Antoine Picon-Çev.: Turhan Ilgaz; Sel Yayıncılık; İstanbul-2003; s. 48-52.

saatten fazla çalışmıyor. Kalan zamanlarını güle oynaya öğrenmeye veriyorlar, tartışıyorlar, okuyorlar, anlatıyorlar, yazıyorlar, yürüyüş yapıyorlar, zihin jimnastiği yapıyorlar, beden eğitimi yapıyorlar, üstelik neşe içinde. Oturarak oynanan oyunlara izin verilmiyor, ne asık kemiğine, ne zara, ne satranca, ne de bu tür bir oyuna. Top oynuyorlar, balon oynuyorlar, çember çeviriyorlar, güreşiyorlar, cirit atıyorlar, ok fırlatıyorlar, tüfek atıyorlar. Kahredici yoksulluk altında ezilen insanların kötü huylar edineceklerini, kurnaz, asık suratlı, hırsız, sinsî, serseri, yalancı olacaklarını ve güvenilmez tanıklıklarda bulunacaklarını söylüyorlar. Zenginliğin ise onları terbiyesiz, kibirli, cahil, hain, bilgisizliğine rağmen ukala, hilekâr, övünge, sevgi yoksunu, iftiracı kimselere dönüştüreceğine inanıyorlar’, diyor Campanella... Adalet anlayışları, her insana hakkını teslim etmek üzere kurulmuş; ne biraz eksik, ne biraz fazla. Tanrısal yasanın felsefi özünü, yani, ‘Sana yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına yapma, sana yapılmasını istediğin şeyi başkalarına da yap!’ ilkesini düstur edinmişler...”¹⁹

More geleneğinin üçüncü kimliği, Campanella’nın çağdaşı Francis Bacon’dır (1560-1626). Soylu bir İngiliz ailesinin çocuğu olarak Londra’da doğar. 1571 Nisan ayında, VIII. Henry tarafından 1546 yılında kurulan Trinity College’a (Cambridge) girer. 1576 yılında, hukuk eğitimine başlar; bu arada, Paris elçisi Sir Amyas Paulet ile birlikte Paris’e gider. 1579’da babasının apansız ölümüyle mali sıkıntıya düşer ve İngiltere’ye dönerek hukuk eğitimine kaldığı yerden devam eder. 1591 yılında, II. Essex Kontu Robert Devereux’nun sadık danışmanı olur. Kontun, Kraliçe I. Elizabeth’i tahtan indirme girişimlerinde bulunması üzerine, araları bozular. 1593 yılında, Middlesex Parlemtosu’na girer. 1603’te Kraliçe Elizabeth ölür, yerine I. James geçer; O’nun dönemi, Bacon’ın parlak yıllarıdır; sir unvanını alır ve şövalyeliğe yükselir. 1617’de mühürdar olur; 1618’de ise başyargıçlığa yükselir ve *Baron Verulam* unvanını alır. 1626’da zatürre hastalığına

¹⁹. Dürüşken, Çiğdem; *Güneş Ülkesi/ Thoma Campanella*-Çev.: Çiğdem Dürüşken-; Kabalcı Yayınevi; İkinci Baskı; İstanbul- 2011; Sunuş; s, 7-8 ve 9.

yakalanır ve yaşamını yitirir.

Bacon'ın Yeni Atlantis tasarımı kaynağını Platon'dan alır. Atlantis efsanesine ilk kez Platon, *Timaio* adlı diyalogunda değinir ve kaynak olarak da *Solon*'u gösterir. Solon'un bu bilgileri, Mısırlı rahiplerin 9 bin yıllık tarihsel belgelerine dayanarak aktardığını belirtir. Platon Atlantis'in Herakles Sütunları'nın ötesinde, Küçük Asya ile Libya ülkesinden daha büyük olduğunu söyler. Atlantis orduları bütün Batı Avrupa ve Libya ülkesini ezip geçmiştir; ancak Atinalıların gösterdiği direnç karşısında gerilemek zorunda kalırlar. Platon'a göre İ.Ö. 9600'de, yaşanan bir deprem sonunda bir gecede Atlantis adası sulara gömülür. "Hepsi de altın çağın mutluluğunu yaşıyorlardı. Özgürlüklerini... tehdit eden Atlantisliyle savaşmak zorunda kaldılar ve onları yenmesini bildiler... Atlantis o çağın emperyalist ve yozlaşmış Atina'sının imgesidir. Atlantis dalgalar arasında kaybolur ve sanki zamanın akışı onun kaderini dünyanın geri kalan kısmına bağlamış olan savaşın içinde doğmuş gibi, ilk kentin toprakları ve halkı tufanda yok olur; yalnızca Mısırlılar, Atlantis'in uygarlık düzeyinin anısını saklamaktadır."²⁰

Kritias adlı diyalogunda Platon, Atlantis ile ilgili daha başka ayrıntılar da verir: İdeal bir demokrasiyle yönetilen Atlantis adası, bir yeryüzü cenneti olarak betimlenir. Ada, doğal ve yapay surlar, güzel konutlar ve yollarla donanmış durumdadır. Halkın uygarlık düzeyi çok yüksektir. Ne var ki giderek yozlaşan ahlak ve siyasal yaşam, Tanrı Zeus'u kızdırır; Zeus'un hışmına uğrar ve sulara gömülür.²¹

"..., bir gün Avrupalı denizcilerden oluşan bir gemiye biner, denizin dalgalarına kapılır, karşıt yönden esen rüzgârlarla sarsılır, sonunda uçsuz bucaksız enginlere saklı bir adada soluk alır, ıssızlıklara demir atar. Bir Masal Ada'dır burası, bir Yok Ülke'dir, başka deyişle, Bacon'ın felsefe-bilim UTOPIA'sıdır. Yeni Atlantis ya da Bensalem'-

20. Bertrand, Jean-Marie; *Ütopya Sözlüğü*/ Michéle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet-Antoine Picon-Çev.: Turhan Ilgaz-; Sel Yayıncılık; İstanbul- 2003; s, 190-191.

21. *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*; Cilt: 3; İstanbul; s, 285.

dir adı. İsa'nın göğe yükselişinden yirmi yıl sonra Hıristiyanlığı benimsemiş, yani Hıristiyanlığın en doğal, en saf değerleriyle şekillenmiştir. Din adamları aynı zamanda filozof ve bilim adamlarıdır. Ulu ışığın önderliğinde, doğanın sırlı alanlarını keşfetmek için yaratılmışlardır. *Solomon Evi* ya da *Altı Günlük İşler Okulu* adını verdikleri bir enstitü adanın feneridir. Bu *Ev*'in âlimleri belli günlerde adadan demir alan gemilerle dünyanın dört bir yanına keşif gezilerine çıkar. Akla hayale gelmedik bütün bilgileri toplar, yeni halkları, yeni yaşam tarzlarını, yepyeni gelenek ve görenekleri tanır, gerisin geri dönüp *Salomon Evi*'nin birbirinden gizemli, atölyelerinde bu bilgileri işler, yeni deneylere malzeme kılar ve dünyayı henüz hiç tanımadığı yeni eserlere imza atarlar.”²²

Bacon, siyasal, toplumsal ya da ekonomik herhangi bir gelişmeden, bilimsel ve teknik gelişmeler çıkarsamak olanaklı mıdır?, sorusuna Yeni Atlantis tasarımıyla yanıt verir. Sayısız memur ordusu ve baş edilmez yasaklar tarafından cehenneme dönüştürülmüş yaşanan dünyanın tersine çevrimini gözler önüne serer bir bakıma: Bensalem adasına çıkanlara yürütmenin neredeyse iptal olduğu bir devletin her yerde hazır ve nazır olduğunu gösterir. Ada sakinlerinin etkinliklerinin hemen hemen tümü, uzmanlaşmış yetkili kişi ve kurumlarca yönlendirilir.²³

More geleneğine bağlı, yani bilge-bilgeler belirleyici ütopya, olanaksızın içinde yine olanaksız olarak tanımlayabileceğimiz *iyi yerdir*: “O iyi yerde, daha baştan itibaren artık hiçbir şeyin can sıkıcı, üzücü olmaması durumu söz konusudur. Neşeli, abartılı, hatta küçük küçük gerçekleştirilebilen bir şeylerin de bulunduğu bir yer, bir masal ülkesidir burası. Kızarmış güvercinler insanın ağzına kendileri uçup geliyorlardır, nehirlerden şarap akıyordur.;..., bunların dünyada, *olmakta olan, gelecekteki bir zamanda* değil de ..., *mevcut, uzak* bir

22. Dürüşken, Çiğdem; *Yeni Atlantis*-Çev.: Çiğdem Dürüşken-; Kabalcı Yayınevi; İkinci Baskı; İstanbul- 2011; Yeni Atlantis'e Önsöz; s, 9.

23. Baudras, Jean-Luc; *Ütopya Sözlüğü*/ Michéle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet-Antoine Picon-Çev.: Turhan Ilgaz-; Sel Yayıncılık; İstanbul- 2003; s, 26-27.

mekânda tasarlanmalarıdır...., sadece ‘şimdi’den uzak bir zamanda vardır bu yerler... Thomas More’un Rönesans U-topia’sı bile o zaten mevcut olana ulaşabilmek için sadece bir gemi yolculuğu gerektirir; Campanella’nın yüz yıl sonra karşımıza çıkan... *Güneş Ülkesi* de öyle. Bunların hepsi, bir gezi broşürü üzerindeki dayanılmaz çekici resimler gibi, ‘saadetin, sonsuz mutluluğun adalarıdır.’ Ya da en azından bir güney sahilini andırırlar.... 19. yüzyılın başında... sosyal ütopya belirgin şekilde şimdinin uzaklarındaki bir zaman düzlemine kaydırılır.”²⁴

More döneminde, yani XVI. yüzyılın başlarında, sanayi özelliklerle hâlâ loncalara bağlı zanaatçıların elindeydi. Sermaye hâlâ önemli ölçüde ticari sermaye biçiminde gözükiyordu; bu biçimiyle bile feodal üretim tarzı üzerinde yıkıcı etkilerde bulunuyordu.

“...; Londra burjuvazisinin düşün dünyası içinde büyümüş olan More bu yüzden, bağımsız bir halk hareketinden başka bir şeyden çekinmeyen biri, ‘düzenden yana bir kişiydi.’ Parolası şuydu: Her şey halk için, ama halk tarafından değil. Oysa Almanya’da Reformasyon bir halk hareketi olarak başlamıştı. Alman ulusunun tüm sınıflarının ortak sömürücüsü Roma’daki papalıktı. Sınıflardan biri papalığa başkaldırınca zorunlu olarak diğer sınıfları da birlikte sürüklüyordu. Kentler, şövalyeler, köylüler, herkes Roma’ya karşı kralları dehşete düşüren bir hız ve şiddetle başkaldırdı. Ama hareketin ileri aşamalarında Roma’nın sömürüsüne karşı mücadele, alt sınıflarda genel olarak sömürüye karşı mücadeleye dönüştü, Almanya’nın Roma’ya karşı ulusal ayaklanması bir içsavaş, bir Köylüler Savaşı haline geldi. Bu içsavaşta alt sınıfların gücü kırıldıktan sonra Almanya’da Reformasyon giderek sırf hanedanlara özgü bir sorun biçimine girdi. Lutherçiler başlangıçta ulusun tüm sınıflarına hitap ediyordu; ne ki ulus içindeki çelişkilerin uzlaşmaz olduğunu ve belirli bir sınıfa seçmek zorunda kaldıklarını görünce krallığın yanında yer aldılar. Lutherçilerdeki bu değişiklik ancak 1525’teki büyük Köylüler Savaşı’ndan sonra iyice su

24. Bloch, Ernst; *Hıristiyanlıktaki Ateizm*; Çev.: Veysel Atayman; Ayrıntı Yayınları; İstanbul-2013; s, 332-333.

yüzüne çıkmıştır. More'un, krallık için taşıdığı tehlike yüzünden Lutherci öğretiyi saldırmaması buradan anlaşılmalıdır.”²⁵

Ne var ki More, Papalığa karşı mücadelenin sömürüye karşı mücadeleye olduğunu tam olarak kavrayamadı: Bu nedenle başlangıçta ulusal bir hareket, bir halk hareketi olarak yapılan Reformasyon *on ters* geldi.

VIII. Henry, karısı İspanya prensesi Katharina'dan boşanarak Anna ile evlenmeyi kafasına koymuştu. Ancak evdeki hesap çarşıya uymadı, papa boşanmayı onaylamadı: Bunun üzerine Henry Katolik kilisesinden ayrıldı ve İngiltere'de Reformasyonu harekete geçirdi. More, Lutherciliğin başlangıcına olduğu gibi bu tür bir Reformasyona da *karşı* durdu. Görüşünde direndi ve ulusal bir kilisenin kurulmasını *önlemek* için elinden gelen çabayı gösterdi.

Kaldı ki kralın otoritesinin artmasını da onaylayamazdı. Tam tersine bu otoriteyi sınırlamak istiyordu, ama bu sınırlama *aşağıdan* değil, *yukarıdan* gelmeliydi. Bu iş için *halk katında* gerekli öğelerin bulunmadığına inanıyordu ve böylece *teorik bir yanılısamanın* içine kendini taşıdı: O'na göre krallar papa tarafından *sevk ve idare* edilmeliydi, papa ruhbanlar meclisine *bağlı* olmalıydı ve bu meclis de *hümanizm* ruhunu taşımalıydı.

“Jüri heyeti tanıklardan aşağı kalmıyordu. İddianameyi bile okumadan More'u suçlu buldu. Karar şöyleydi: ‘Suçlu, şerif William Bingston'un refakatinde Tower'e geri götürülecek ve oradan Tyburn'e kadar Londra sokaklarında sürüklenecek, yarı ölü bir hale gelene kadar darağacında sallandırılacak, sonra hâlâ hayattaysa cinsel organı kesilecek, karnı yarılacak, barsakları çıkarılıp yakılacak. Bedeni dörde bölünüp her parçası kentin dört kapısında ama kellesi Londra köprüsünde mızrağa geçirilecek.’ Kral More'un cezasını boynunu vurma cezasına indirdi... More, son ana kadar mizahı elden bırakmadı... 6 Temmuz 1535'te Tower'de idam edildi. Giyotin baştan savma kurul-

25. Kautsky, Karl; *Thomas More ve Ütopyası*-çev.: Oğuz Özügül-; Pencere Yayınları; İstanbul-2006; s. 169.

muştı, merdivenleri çıkarken sallanıyordu. Bu yüzden, kendisine refakat eden Tower'in komutanına şakayla şöyle dedi: 'Lütfen çıkma- ma yardım et, aşağıya nasıl olsa kendim inerim.'"²⁶

More'u *büyük* yapan ne idi? More her şeyden önce *öncü* bir düşünür oldu: Yeni ortaya çıkan üretim tarzını ve onun toplumsal sonuçlarını herkesten önce sezmekle *çağını aşıyordu* More. Kapitalist üretim tarzının yeni yeni başladığı bir dönemde bu üretim tarzının özüne öylesine nüfuz etmiş ki, kafasında tasarladığı ve bu üretim tarzının zararlarını ortadan kaldırmak için karşısına çıkardığı zıt üretim tarzı, komünizmin, yani *sosyalizmin ütopyasının* önemli ilkelerinden pek çoğunu içeriyordu.

Müntzer'in komünizmi, yani ütopyası More'unkinden bütünüyle farklı nitelikteydi: Müntzer, kaynak kültürlerin tektanrıci dinlerin başlangıcına aktardığı *ilksel-dinsel eşitçiliği*, sınıf mücadelesinde ezilen sınıfların *kurtuluş rehberi* yapmıştı. More ise halk katındaki sınıf savaşımdan sakınan bilgelik bilgisini *kurtuluş rehberi* yapmalk amacındaydı. Anlaşmaları olanaklı değildi: Komünist More, Müntzer ve Müntzer geleneğine bağlanan halk hareketlerini *iğrenç bir zındıklık* diye lanetliyordu.²⁷

26. A.g.e; s, 182.

27. "Öte yandan More, ..., Alman Anabaptistleri de mahkûm ediyordu..... More 1532'de kaleme aldığı... yazısında şöyle der: 'Tyndall'ın, bir zamanlar vazettiği bu iğrenç zındıklığı yalnız savunmakla kalmadığını, üstelik bunun o günden beri Anabaptistlere eşlik ettiğini görebilirsiniz. O gerçek kilisenin kendi nezdinde olduğunu öne sürüyor ve şu sözleri söyleyenlerin de Kutsal Kitap'la ve tanrı kelâmıyla uyum sağladığını iddia ediyor. Çocukların vaftizi geçersizdir. Hıristiyanlıkta ne manevi ne de dünyevi bir kral olmalıdır; kimse bir şey için bu benimdir dememelidir. Çünkü tanrı kelâmına göre bütün topraklar ve mülkler insanların ortak malı olmak zorundadır, bütün kadınlar erkeklerin, hem en yakın akrabaların hem de en yabancı kişilerin ortak malıdır. Her erkek her kadının kocası, her kadın her erkeğin karısı olmalıdır; son olarak aziz kurtarıcımız İsa sadece bir insandır, asla bir tanrı değildir.' Komünist More'un 'iğrenç bir zındıklık' diye komünizmi lanetlemesi garip bir tutarsızlık gibi görünüyor. .. More ile Münzer arasındaki karşıtlık, sosyalizmin tarihi boyunca süregiden, ancak Komünist Manifesto ile aşılacak büyük karşıtlığın yani ütopyacılık ile işçi hareketi arasındaki karşıtlığın nüvesini barındırıyordu.... More, aşağıdan başlayarak sömürüye son verme girişimlerinden ürkek çekmiştir. Bu yüzden... sınıf mücadelesi içinde gelişmemiştir..." (A.g.e; s, 210-211).

Ne yazık ki günümüz sosyalistleri çok büyük bir ağırlıkla More'un ütopya anlayışını *ezberledi*; More'un *zındıklıkla* suçladığı, doğal olarak burjuvazinin *yasakladığı*, giderek kafalardan *sildiği* Müntzer ve bu geleneğe bağlanan komünizmle-ütopyayla *kucaklaşamadı*. Bir gerçeği dile getirmenin yeri geldi: Müntzer ve Müntzer'e bağlanan halk hareketi, kutsal ideolojisini hep kendi *doğusundan* aldı, yani Almanya İtalya-Fransa'dan, İtalya-Fransa Balkanlar'dan, Balkanlar toprağındaki Eski Ermenistan'tan, Eski Ermenistan Suriye-Irak-İran'dan; bu topraklar da ağırlıklı biçimde Zerdüştlük denilen kaynaktan. Böyle algılandığında sosyalistler olarak bizler, Ortaçağ'da *yasaklı kültürler* tarafından egemene karşı başlatılan *Allah'a başkaldırmakla* belirgin, *peygambersiz ve devletsiz* bâtinî hareketlerin ütopyasıyla buluşamadık, yüzyıllar öncesinden XIX. yüzyılın ikinci yarısında Marx ve Engels tarafından tasarılan toplumsal aydınlanmaya bir *merhaba* olan *yasaklı aydınlanmayı* içselleştiremedik. Devrimciliğimizi, toplumsal geçmişimizle *gerekleştiremedik*. Takılıp kaldık More ve More geleneğine bağlanan ütopyaların *devletli-kralı* tasarımlarına. Belletilmiş başkaldırı türlerinden farklı bir başkaldırıcıyı, yani egemenle taraf olan kutsal ideolojinin başkışisi olan Allah'ı *iptal etmek*, okullu bir geleneği yaşama taşıyarak pergamberi ve devleti *ortadan akaldırmak* için yola koyulanların *kazanımlarını* kullanamadık: Çok yazık.

Bilgelere değil de halk hareketlerine bağlanan *ütopta* temelli tasarımlar, doğası gereği *devletsiz* tasarımlardır. Bu tür tasarımın sahiplerine göre hukuk, mahkemeler, hapishaneler ve ordunun *toplamı* diyebileceğimiz *devlet*, toplumsal düzensizliğin çaresi değil, tam tersine bu düzensizliğin *nedenidir*. *Devletsiz* bir toplum, insan var oluşunun *en istenilir* birlikteliğidir bir bakıma. Tam da bu nedenle, bir gün buldukları makamdan-aşamadan uzaklaştırılabilecekleri algısını öne çıkardığı için devletin ve devletle işbirliği içinde bulunan kilisenin aşamalarını dolduran kimliklerde korku yaratarak, ezilenlere günün birinde kendilerini yönetecek denli özgür olabilecekleri *umu-*

dunu vererek yaşadığımız ana taşınabildi, bu *ütopyalar*. Çünkü nedeni *nini sır* olarak saklayabildiğin sürece *korku ve umut*, insana göre daha uzun ömürlüdür. *Olanaksız istemek gerçekçi duruma geldiğinde*, bireysellik, *ütopya* temelinde, karşı-kültürlerin *üretken tarlası* halini alır. *Gerçekçi ol, olanaksız iste*, sloganının altında toplandıkları için *yasaklamayı yasaklayarak düşü iktidara taşımaya* çalıştılar. Başarının karşıtı anlamında her *başarısızlık*, başarıyı *besleyen bir yaşam kaynağı* oldu: Bu nedenle *halk hareketlerine* bağlanan hemen her *ütopya*, kendi *başarısızlığından doğan bir anka* olarak geçmişten geleceğe taşındı.

Thomas Müntzer (1488-1525), Alman köylü başkaldırısının önderi, Anabaptist. Tartışmalı olmakla birlikte, Merkezi Almanya'da *Stolberg*'in küçük bir köyünde doğdu. Önce Leipzig Üniversitesinde, daha sonra Frankfurt Üniversitesi'nde öğrenim gördü; Yunanca, İbrance ve Latince dillerinde uzmanlaştı. 1516 yazından 1518 kışına kadar Müntzer, *Frohse*'de bir manastırda kaldı. Martin Luther'in 95 tezinin 31 Kasım 1517'de yayımlanması üzerine, manastırdan ayrılıp *Wittenberg*'e gitti.

Burada *Luther*'le karşılaştığı anlatılır; Luther'in reformlarının siyasallaşmasına ilişkin görüşleri nedeniyle tanışmaları pek de sıcak başlamaz; Luther Müntzer'i *küçümser*.

Müntzer, Kilise Babaları'nın yazılarını, Alman mistiklerinin eserlerini, binyılcı metinleri ve Luther'in tezlerini *okumakla* işe başladı. Katolik ruhbanlarla ve Françeskocularla giriştiği tartışmalarla kendini *gösterdi*.

1519'da *Orlamhün*'de ve *Jüeterbock*'daki kısa süreli görevlerinin ardından *John Eck* ve *Andreas Karlstadt* arasındaki, hemen arkasından *Luther* ve *Eck* arasındaki ünlü tartışmalara *tanıklık* etmek için *Leipzig*'e hareket eder.

1519 yılının Aralık ayında *Beuditz*'deki rahibe manastırında *günah çıkarma* yetkisine sahip rahip aşamasını kabul eder. 1520 Mayısı'nda, Müntzer, *Thüringen*'deki *Zwickau*'da papaz olur ve kiliseyle belir-

gin ilk karşı karşıya gelişini o zaman yaşar. 1521 ve 1522 yıllarında, bir şekilde, Luther ve Müntzer'in düşünceleri arasındaki büyüyen *ayrılık* iyicene belirginleşir; Müntzer kendi *anti-entelektüalizmini* geliştirir ve *bebek vaftizini reddeder*.

Müntzer 1521 Nisanı'nda *Zwickau*'ten kovulunca, *Prag*'a kaçar. İlk başlarda, Luther'in *takipçisi* olarak kabul görür, coşkuyla karşılaşır, kalacak yer sağlanır ve üniversite şapellerinde, Latince ve Almanca vaazlar vermesi yönünde davetler alır.

Daha sonra *hoşgörü* dönemi sona erer: *Prag Manifestosu*'nu yazar; Almanca ve Latince yazılan Manifesto, öfkeli, kilise karşıtı ve vahiysel bir eserdir. Manifestoda, "Bunu söylüyor ve yaşayan Tanrı adına yemin ediyorum: Tanrı'nın Hakikatini Tanrı'nın kendi ağzından duymayan.. kişi ölü bir şeyden ibarettir..."²⁸ diyordu.

Aralık 1521'de, Müntzer, *Prag*'tan ayrılır. 1522 Martı'nda *Melanchton*'a yazdığı mektubunda şöyle sesleniyordu, "Sevgili Kardeşler, artık gecikmeyin! Zaman bu zamandır! Hasatın eli kulağında. Prenslerinizi şımartmayın, yoksa kaybettiğinizi çok geçmeden göreceksiniz."²⁹

Bir yıl kadar oradan oraya dolaştıktan sonra, Mart 1523'de, *Thüringen*'daki Elektöral Saksonya'ya ait *Allstedt*'te papaz olur. Haziran 1523'te, eski bir rahibe olan *Ottillie von Gerson*'la evlenir. Kasım'da, *George Spalatin* ve *Bilge Frederick* tarafından sorgulanır. Suçladıklarıyla *özel yüzleşme* istenir. Ancak Müntzer *halka açık bir tartışmadan* yanadır; sonuçta bunların hiçbiri gerçekleşmez.

Müntzer ile Luther arasında yaşanan *kopuşun* temelinde bir yönüyle *İsa*'yı algılama biçimi yatıyordu: Müntzer'in *İsa*'sı, Luther'in *İsa*'sına göre *katı ve acıdır*; inanandan *ıstırap ve nefis körlüğü* içinde seferber olmasını talep ediyordu; inanan Tanrı'nın *Sözü*'nü duyabilecekti. İnsanın içsel olarak *yenilenmesi*, yani içine taşınıp nefisini körel-

28. Christin, Olivier; *Ütopya Sözlüğü* Michéle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet-Antoine Picon-Çev.: Turhan Ilgaz-; Sel Yayıncılık; İstanbul- 2003; s, 178

29. A.g.e; s, 179.

terek acılar içinde yeniden doğması gerekiyordu. Müntzer düşünce-inancında, *arınma süreci*; arzuların ve dünyasal bağların *terk edilmesiyle* kazanılan bir olgunluk durumuydu. Olgunluk durumunun kazanımı olarak algılanan *Tanrı korkusu*, inananların korkusunun yerini dolduruyordu. Tanrı'nın başında bulunduğu *yeni bir krallık* kurmayı amaçladığından Müntzer, sözcüğün gerçek anlamıyla bir *devrimciydi*. Süreçte toplumsal ve siyasal yapı, Müntzer'in düşün yapısını etkiler, onu biçimlendirir; *Binyılcı* görüşlerine devrimci bir içerik kazandırır.

13 Temmuz 1524'te, Müntzer, prenslere yönelik olarak Saksonya Elektörü'nün huzurunda, Eski Ahit'in *Daniel*'le ilgili kitabının, *Hükümdarlara Vaaz* başlığıyla bilinen II. Bölümü üzerine vaaz verir; vaazda, kendini prenslerin rüyalarını tabir eden *Yeni Daniel* olarak tanıtır. Daniel 2:44'ü dünyevi krallıkların tümünü yerle bir edecek Tanrı'nın krallığını *kuracak* biçimde yorumlar. Ve *Yeni Daniel* olduğunu anımsatır; Elektör ve oğluna, *Tanrı istencinin aletleri* olmalarını önerir; eksiksiz ve yenilmez bir reformu gerçekleştirmelerini *buyurur* Tersisi durumda, kılıcınız kınında *paslanacaktır*; işte o zaman, kılıç sizden alınacak ve *Tanrı adına eyleme geçen halka* verilecektir, der. Hükümdarı ve oğlunu ikna etmeyi başaramayan Müntzer, bu kez onları, inananları *ezen* ve Tanrı yolundan *çevirmeye çalışan zorbarlar* olduklarını belirtir.

Gelişmeler üzerine Luther, 1524 Temmuzunda Prensler'e mektup yazar; Müntzer ve Andreas Karlstadt'a *saldırır* 31 Temmuz ya da 1 Ağustos'ta Müntzer ve Allstedt'den diğerleri duruşmaya, Saksonya Dükü John'un huzuruna çağrılır. Müntzer, *Allstedt*'ten kaçır.

Ağustos 1524'te, *Köylüler Savaşı*'nın, yani *köylü ayaklanması*'nın liderlerinden biri olur. Sloganı: *Her şey ortaktır*. Allstedt'ten kaçışının ardından, Thüringen'deki *Muehlhausen* adlı imparatorluk kentine ulaşır.

Thomas Müntzer'in önderlik ettiği köylü hareketinin adı *Anabaptizm* (*Anabatizm*), yani *Vaftizsizcilik* idi. Harekete katılan Alman köylüleri, Katolik ve Protestan kiliseleri tarafından *esrikler ve deliler*

olarak suçlanıyordu. Hareket, yatay anlamda çok genişti ve bu geniş zeminde, içine kapalı birimler halinde yaşayan Anabaptistler, bölgeden bölgeye *farklılıklar* gösteriyordu. Bu nedenle *ortak* teolojileri ve kilise öğretileri yoktu, ama yine de egemene isyan geleneğinin *gerçekesini* oluşturan anlamlı *yakınlıklar ve ortaklıklar* vardı. Baskı, tehdit, sürgün koşullarında, *yarı-kaçak ve göçebe* bir yaşam sürmek zorunda kalan Anabaptistler, kendi aralarında da *acımasız bir rekabeti* yaşama taşımaktan geri durmadılar. Anabaptizmin doğuşunu, Luther ya da Zwingli'nin *Reformasyon* hareketinden soyutlamak olnaklı değildir. Alman köylüleri, aşarın *kaldırılmasını*, rahiplerin yerleşik cemaatler tarafından *özgürce* seçilmesini, Kutsal Kitap'ın *herkesçe* okunup yorumlanabilmesini ve *Havariler* dönemindeki gibi bir kilisenin yapılandırılmasını istiyorlardı. Ne var ki bu istekleri bir türlü *gerçekleşmedi*. Durum karşısında Katolik ve Protestan rahiplerin *semavi* görevlerini yadsıdılar, Kutsal Kitap'ın yorumlanmasının, kilise mensuplarının *tekelinde* bulunmasını eleştirdiler.

Eylül ayının ortalarında, Müntzer ve arkadaşı, eski köktenci rahip *Heinrich Pfeiffer* ile birlikte varolan Şehir Meclisi'nin dağıtılması; Tanrı Sözü ve ilahi adalet temelli *Ebedi Meclî'in* kurulması çağrısını yapar: Orta sınıf esnafla Şehir Meclisi arasında süre gelen *gerginlikten* yararlanmak ister.

Çağrı, çevre köylere dağıtılır; ancak çağrı içeriği *kent* sorunlarına yoğunlaştığından, köylerde istenilen *desteği* yaratmaz. Bunun üzerine 27 Eylül 1524'te, Müntzer ve Pfeiffer, Muehlhausen'dan *sürülür*.

Müntzer 1524'ün son aylarını *Nuremberg*'te geçirir; Şubat'ın ortalarında *Muehlhausen*'a döner. Bunu izleyen ayda, *Tanrı'nın Ebedi Birliği* kurulur; Müntzer ve Pfeiffer, Muehlhausen *Şehir Meclisi*'nin yönetimini devralır ve yerine *ütopyasının* dünyalaşmasına aracılık edeceğini umduğu *komünist* bir toplum kurmaya soyunur. Bu bağlamda, Müntzer ütopyası, Hıristiyanlığın getirmiş olduğu Tanrı erki düzenden kopuşun *entelektüel uzanımıdır* bir bakıma. *Bencil* bireyciliğin sonu, *gerçek* eşitliğin yolu açılacaktı böylece. Toplumun işleyişinde-

ki *yolsuzluklar* karşısında emeğin ve kaynakların *ortak* hale getirilmesiyle *tolumsal uyumun* sağlanabileceğine ilişkin *varsayım* bir sisteme kavuşturuluyordu.

Anabaptistlerle Reformasyon arasındaki kopuş, *vaftiz* olayıyla patlak verdi. 1525 yılının Ocak ayında Zwingli ile Anabaptistler arasında *halka açık* bir tartışma yaşandı: Tartışma kapsamında, vaftizin ancak İncil’leri *anlamış* olanlara ve *yeni bir yaşam* sürmek isteyenlere uygulanması gerekir; çocuklar bundan bir şey *anlamaz*; bu nedenle vaftiz onlar için *uygun* değildir, savını Protestan Kilisesi’ne karşı savundular. Savunmakla kalmadılar, özel mülk durumundaki bir evde, Conrad Grebel ilk kez bir *yetişkini*, eski keşiş Georg Blaurock’u *vaftiz* ediverdi. Bu uygulama, Kilise’yi, devleti ve toplumsal bedeni bir arada tutan *bağları* koparıp atmaya anlamına geliyordu.

Müntzer politik ve dinsel baskıya karşı Tanrı’nın saflarında yer aldığına inanan 8000 kadar köylüye *Frankenhausen Muharebesi*’nde (15 Mayıs 1525) önderlik eder. Yenilir, yakalanır, işkence edilir ve idam edilir; kafası ve gövdesi *sergilenir*.

Frankenhausen yenilgisinden sonra, Müntzer’in önderlik ettiği Alman köylü başkaldırısı, *yeni öncülerin* rehberliğinde Almanca konuşulan bölgelere hızla yayılır.

Zürih Kent Meclisi, 1526 yılından başlayarak *yetişkinlere* vaftiz uygulayanları ölüm cezasıyla cezalandırmaya başladı. Bununla yetinilmedi 1529 yılında Spire Diyet Meclisi’nde, Katolikler ve Protestanlar; Anabaptistlerin, tüm imparatorluk toprakları üzerinde *kovuşturulmaları* konusunda anlaşmaya vardılar. Kovuşturmalar sonucu, çok sayıda Anabaptist *idam* edildi.

En önemli lider Müntzer’in çocukluk arkadaşı *Melchion Hoffmann*’dı. Strasbourg’u karargâh yapan Hoffmann, kısa zamanda Almanya genelinde *etkinlik* kurdu ve *devrimci bir şiddeti* yaşama taşıdı. Ne var ki 1533’te Münster’de, *Yeni Kudüs*’ün kurulmasının arifesinde yakalanıp mahkûm edildi.

Münster, Kuzeybatı Almanya’da, genellikle papaz olmayan piskopos tarafından yönetilen küçük, dini bir devlettir. Önemli bir ticaret

merkezi olan kent, hükümdar piskoposun dayatmalarıyla tüccar ve lonca liderlerinin çıkarları arasında bir *gerilimi* yaşamaktadır. Böyle olmakla birlikte, *şehir demokrasisine* dönük önemli kararlar alır ve iktidarı, *Şehir Meclisi*'ne teslim eder.

Gelişmeler üzerine Thomas Müntzer'in *bağlıları kente* dolar ve *Yeni Kudüs*'ün Strazburg'da değil, *Münster*'de kurulmasına karar verilir. Bu arada militanlıklarıyla belirgin *Mattys* ve *Backelson* Münster'e gelerek yönetime el koyar; *mal ortaklığı* kararını yürürlüğe sokar; karşı çıkanlar kentten kovulur; kovulanların ve kaçanların malları *müsadere* edilir. Evler de kamu mülkiyetine geçer; kapıları *açık* bırakılmak koşuluyla aileler oturabilir. Başka bölgelerde yenilgiye uğrayan Anabaptistler de Münster'e akın eder; kovulan ve kaçanların yarattığı *boşluk* doldurulur.

İktidarı bu kez *Backelson* alır: Meclisi dağıtır ve yeni kabine oluşturur. Başka ülkelerden ve bölgelerden Münster'e ulaşmak için yola çıkanların büyük bir bölümü *öldürülür*. Kent, kuşat altına alınır. Yaz boyunca ayakta kalmayı başarır da sonunda *düşer*. Backelson ve yönetim arkadaşları tutuklanır; bir *kafes* içinde ülkenin her yanında dolaştırılır; tekrar Münster'e getirilir; işkence edilerek *öldürülürler*.

Bedenleri tekrar *kafeslere* konur ve *Aziz Lambert Kilisesi*'nin kulesinden *aşağıya* sarkıtılır; zaman içinde kafesler *yenilenir*; bedenlerden arta kalan *kemikler*, Kilise'nin yeniden inşa edildiği XIX. yy'a değin kafeste kalır.³⁰

³⁰-Geç Ortaçağ Avrupası'nda kırsal isyan biçiminde beliren Müntzer Hareketi; "Almanya'nın kuzeybatısındaki Münster kentinde bir komünizm deneyimine yol açtı. ... Kilise'yi ve baskın toplumsal düzeni reddinin bir simgesi olarak ikinci bir vaftiz uygulamasını teşvik ettiler. 1534 başlarında Anabaptistler, çok sayıda vaizin, rahibenin ve halktan insanın Anabaptistliği benimsemesini sağladıktan sonra, ilk silahlı ayaklanmalarını gerçekleştirdiler ve Münster belediyesiyle Pazar yerinin denetimini ele geçirdiler. Bu kent Anabaptistlerin kalesi oldu. Yakın kentlerdeki Anabaptistler buraya akın ederken, Lutherçiler de buradan kaçtılar. Dünyanın geri kalanının Paskalya'dan önce yıkılacağı ama Münster'in kurtulup Yeni Kudüs olacağı ilan edildi. Katolikler ve Lutherçiler kovuldularsa da kalanlar kent meydanında yeniden vaftiz edildiler. Katedral yağmalandı ve buradaki kitaplar yakıldı... Kutsal Kitap dışındaki tüm kitaplar yasaklandı. Ortak mülkiyet yönünde ilk adımlar atıldı... Evlerin kapıları her zaman açık tutulmalıydı... Özel mülkiyet yasaklandı ve çok çeşitli suçlar için ölüm cezasının yanı sıra iş denetimi getirildi... 1534 yılı sonbaharında Bockelson kendini Münster kralı ilan etti.

İşte böylece, Batı'da, Sovyet Devrimi'ne kadar düzenli bir yönetime, yani *devlet olmayan bir devlet yönetimine* sahip tek *komünist cumhuriyet* son bulmuş olur.³¹ Ne mi oldu? Berlin Duvarı çöktü; Demokratik Alman Cumhuriyeti çöktü: Thomas Müntzer'in komünist cumhuriyeti, *çöküntünün altında kaldı*. Bizlere düşem sorumluluk, çöküntünün altına kalan bu komünist cumhuriyetin anılarını yaşadığımız yere çağırmaştır.

Eski Ahit'ten *Ortaçağ Binyılcılığından* miras bir dünya görüşüne yaslanan Müntzer, ütopyasının izini sürmeye başladığında, imansız hükümdarlara, prenlere ve ruhbanlara *direnmenin* zamanının geldiğine inandı. Bunu *etik* bir görev olarak öne çıkardı.

Bu anlayışı *içselleştiren* Müntzer ve Müntzer'e bağlanan bâtinî hareketler, Hıristiyan dünyasında ikitanrıcı (düalist) idiler: Kötü-Tanrı Bu-Dünya'nın kralı, İyi-Tanrı Öbür-Dünya'nın kralıydı. Bir bakıma

---

Kendini yalnızca dünyevi bir hükümdar olarak değil, dünyanın son günlerine başkanlık eden bir Mesih olarak da görüyordu.... Artık kent Kilise'ye bağlı güçlerin ağır kuşatması altındaydı ve halk açlık çekiyordu.... ve 1535 Haziranı'nda kentin savunma sistemi kırıldı. Bockelson yakalandı. ...kent meydanında kızgın demirle işkence edilerek öldürüldü. Münster'de Leidenli Jan'ın kurduğu din-erkil-komünist rejim binyılcılığın tüm işaretlerini taşıyor. Norman Cohn binyılcı mezhep ve hareketleri beş ayırdedici özelliği olan bir kurtuluş düşüncesine bağlı olarak tanımlar: İnançlılar topluluğunun yararlanması bakımından ortaklaşadır; cennetten ya da öbür dünyadan çok yeryüzünde gerçekleşmesi bakımından dünyevidir; yakında ve ansızın ortaya çıkacak olması bakımından ufuktur; yeryüzündeki yaşamı iyileştirmenin yanı sıra dönüştürmesi ve kusursuzlaştırması bakımından bütünseldir; gelişinin tanrısal aracılıkla olması ya da gerçekleşmesi bakımından mucizevidir. Jakobenlerden başlayarak modern devrimciler bu görüşleri paylaştılar ama binyılcılar dünyayı ancak Tanrı'nın yeniden yaratabileceğine inanırken, modern devrimciler bunun ancak insanlık tarafından yeniden biçimlendirilebileceğini düşündüler... modern inanç, siyaseti insanlığın ezeli günahlardan bilginin gücü sayesinde kurtulabileceği düşüncesi gütmüştür. En köktenci biçimleriyle bu inanç son iki yüzyılı tanımlayan devrimci ütopyacılık deneylerine payanda olmuştur." (Gray, John; *Kara Ayin/ Apokaliptik Din ve Ütopyanın Ölümü*-çev.: Bahar Tırnakçı-; Yapı Kredi Yayınları; İstanbul-2013; s, 24-25-26)

31. Bu borcu ödemek için olsa gerek: "Berlin duvarının düşüp komünist rejimin tükenmesinden birkaç ay önce, Alman Demokratik Cumhuriyeti,... Thomas Müntzer'in 500. Doğum yıldönümünü kutlamaya hazırlanmıştı. Friedrich Engels'in... sözünü etmiş olduğu, Alman 'devrimci geleneği'nin bu örnek kişiliği, sayısız yayınlar, sergiler ve çeşitli etkinliklerle anılacaktı. Rolf Luhn ve Martin Sünder'in Mühlhusen'de açılacak anıt için hazırlanan küçük bir broşürde söyledikleri gibi, 'Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, Alman tarihinde ilk kez, kesinlikle halkın ve dolayısıyla da Thomas Müntzer'in devrimci çizgisinde kayıtlı bir devlet doğmuştur..' (Christin, Olivier; *Ütopyalar Sözlüğü/ Michèle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet-Antoine Picon*-Çev.: Turhan Ilgaz-; Sel Yayıncılık; İstanbul- 2003; s, 178).

Hıristiyan dünyasındaki Müntzer geleneği, Kötü-Tanrı'yı iktidardan indirip İyi-Tanrı'yı Bu-Dünya'da yönetime getirmek istiyordu: Tam da bu nedenle Müntzer, *-Bu-Dünya'da Tanrı'nın krallığını kuracağım, bunun için kiliseye-papaza ihtiyacım yok, bunu sıradan Alman köylüleriyle yapacağım: Bu-Dünya'daki eşitsizlikleri Öbür-Dünya'ya havale edenlerin başını keseceğim*, diye haykırıyordu.

Bu geleneğin ikitanrıcı algısında; *varoluş* tasarımı, *karşıtlar* biçiminde konumlanmış durumdadır: *İyi Tanrı* (gizil nesnelliğin kimliklendirilmiş biçimi olarak algılanan İsa'nın Tanrısı) ile *Kötü Tanrı* (açık nesnelliğin kimliklendirilmesi biçiminde algılanan zalimlerin/ezenlerin Tanrısı) arasındaki *çatışmanın aşılmasıyla* gerçeklik kazanır.

Kutsal söylencelerin mantığını izlediğimizde; önce İyi Tanrı'nın denetimindeki *gizil nesnelliğin* açılımlarının söz konusu olduğunu görürüz. Açılım, bir *yabancılaşmadır* sonuçta: Aynı zamanda İyi Tanrı'dan bir *uzaklaşma* sürecidir. Uzaklaşmaya koşut biçimde İyi Tanrı, açılımının *uç noktalarını* gütmekte *zorlanmaya* başlar.

İşte tam da bu noktada açık nesnelliği güdecek olan Kötü Tanrı *devreye* girer: Sıranın kendisine geldiğini *anlar* ve *saldırıya* geçer. Gizil nesnellik gizilliğini *koruyamaz* ve somutlar dünyası, cansızdan canlıya doğru aşama aşma *görünüşe* taşınır. Kötü Tanrı, yani Şeytan, İyi Tanrı'yı *varlığın içine sıkıştırır*; insan söz konusu olduğunda *bedenin içine*.

Şeytan, İsa'nın Tanrısı'nın *hapishanesi* olur: Hapishane yapısı Şeytan'ın *vücudu*, hapishanenin içindeki *mahpuslar* ise İyi Tanrı'nın *vücudu* olur bir bakıma. Bir bütün olarak insan İyi Tanrı-Kötü Tanrı *karışımı* bir varlıktır: İki tanrının *savaş alanı* yani.

İsa bu savaşta İyi Tanrı güçlerine *komuta* edecek, Kötü Tanrı'nın *kötü sırrını* açıklayacak, insanları Kötü Tanrı'nın *kötü ürürünün eğilimlerinden* (dünyasal eğilimlerden) uzak tutarak *kesin kurtuluş* yolunu açacaktır.

Müntzer'i etkileyen *Binyılcılık* hareketinde belirleyici olan, *bin yıllık saltanat*, tarihsel sürecinde betimlendiği biçimiyle Hıristiyan

dünyasındaki Müntzer geleneğine ilişkin ütopyanın *başlıca örneği* olmuştur. Bu düşünce-inanç, İsa'nın yeryüzüne dönüşünü *çabuklaştırmayı* amaçlayan eylemlerle *içselleştirilip* taşınır. İçselleştirilip taşınır taşınmaz, *tarih-dışı* olan bu toplumsal ve dini proje, yani *ütopya*, yaşanan toplumsal koşulda *gerçekleştirilebilme* olanağı kazanır; daha doğrusu, olanaksız olan istendiğinde yakalanan gerçek, *düşlenen* ütopya gibi algılanır. *Millenium*'la ilişkilendirilerek pekiştirilen Binyılcılık, yaşanan koşuldaki yıkım, felâket ve düşüşle gelecekte yer alan bir dinginlik, mutluluk ve barış zamanını *karşı karşıya* getirir. İnanana düşen görev, gelecek zamanın kutsal aktörleri olan *İsa* ve çevresindeki *seçilmişlerin*, yeryüzüne *zuhurunu çabuklaştırmaktır*. Kutsal Kitap'ın diliyle ifade edersek Yuhanna'nın, Kıyamet anlatsının XX. Bölümü'nde *millenium* terimiyle tanımlanan şeydir. Tanrısal ütopya olan bu zamanın, kutsal gerçekleşmesi, *Deccal* figürünün eşlik ettiği kıyamet belirtileriyle *doğuma* hazırlanır.³²

Yasaklı kültürlerde, başkaldırı kültürlerinde, tektanrıci dinlerin *Cennet*'i, yani *Tanrı'nın ütopyası*, iptal edilip *bu dünyaya* taşınır. Bu kapsamda Müntzer hareketinin ütopyası, İsa ve çevresindeki seçilmişlerin *yeryüzüne* zuhuruyla birlikte, göklerden yere incek olan *Yeni Kudüs*'tür.

Kızılbaş ütopya, sosyalizmi de öteleyen ezilenlerin *ölmez* kurtuluş *düşüdüdür*: Bu nedenle her *Kızılbaş eylem-etkinlik ve uygulama*, bu düşü *kırmaya* yönelik bir *gerçekliktir*. Çünkü düş *kırılmak için kurulur*. Bir düş *kırılmadan* yeni düş *kurulamaz*: Bütünüyle *kırılmayacağı* bilirse de *kırmak için durmadan koşar* insan; ütopyanın *çekici* yanı da budur işte.

32. "Binyılcılık, Yuhanna'nın Kıyamet anlatsının, lafsına bağlı olarak okunmasına tanınan öncelik üzerinde temellenir, buna bir de zamanların sonuna ilişkin beklenti ve Selamet'i gerçekleştirmek üzere tarihi akışını çabuklaştırmak arzusunu eklemek gerekir. Binyılcılık özlemleri kurulu düzeni yadsımanın tahumlarını taşır. Bu bağlamda Marx ve Engels tarafından proletaryaya verilen tarihi ve erekbilimsel rol, proleter sitenin laikleşmiş paruzia rolünü üstlendiği bir yorum şemasına yerleşmektedir." (Multon, Hilaire; *Ütopyalar Sözlüğü*/ Michéle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet-Antoine Picon-Çev.: Turhan Ilgaz-; Sel Yayıncılık; İstanbul- 2003; s, 42)

Kızılbaş gelenekte umut, ezilenlerin düşünceyle bağlanılmasıyla *umutsuzluğun karnından doğan* ve insanı gerçeği görmeye, gördüğü gerçeklerde yaşamaya yönlendiren, giderek kültürümüzün varoluş tasarımını açığa vuran durumdur; ötesinde, umutsuzluğun *doğum sancısı* ya da *feryadı* olarak algılanan *gürültülü duygu* hali olarak algılanabilir.

Toprağımın en gerçekçi *politikasını* ve *siyasetini* üreten *Kızılbaş* geçmiş, sona ermiş, yani olmuş-bitmiş bir *altın çağ* olarak algılayamayız. Akıl, adalet, erdem, özgürlük ve bilgelik terimleri üzerine *uzun ömürlü* tasarımlar geliştiren bu *altın çağ*, sürekli güncellenerek günümüze ve geleceğe *taşınmak* durumundadır. Biz bu taşınmayı *hızlandırmakla* yükümlüüz.

Artık *vicdanımızla buluşmanın* zamanı gelmiştir. Buluşma sağlandığında *acılar* bizim öğretmenimiz olacaktır. İşte o zaman, yaşlılarımız *kurtuluşumuzun dansını* çocuklarımızın oyunlarında *izlemeye* başlayacak; görmenin aydınlığında *Minerva'nın baykuşu* kanatlarını çırpacak, *bilgi kâsesi* olarak algılanan kafalar *ışık* ile dolacak ve bilgeler *melekût âlemine* yükselecektir.

Kurtuluş, umudun *geri dönmesiyle* olacak. O zaman *kurtuluş için geriye taşınıp* umudu doğurtmaktan, geçmişimizi görmeye başlamak başka seçenek yok gibidir. Bu olanaksızlıktan *olanak üretmek*, yani umudu *geri çağırarak*, bir *bilgi ve bilgelik* işidir. Bir insanın *felsefe* olması, bilge olma çabası içine girmesi ile olanaklıdır. Eyleme geçmeden önce olanaklar ölçüsünde bilmeye çalışacaksın ancak eylem anında *bilginin ötesine* sıçramalısın. Yaşam bilgeliği peşinde koşabilmek için kendine bakmak, kendini eğitmek, kendindeki *hakikat* ile karşılaşmak gereklidir. Hakikat ile karşılaşmak için, yaşamı düşüncenin hizmetine vermekten *vazgeçip*, düşünceyi yaşamın *hizmetlisi* yapmak gerekir.

Güzellikler yaratıyor olmakla birlikte yarattığımız güzellikleri önüne katıp sürükleyecek bir *yabancılaşmayı* da yaşıyoruz. Bu nedenle haldeki *Kızılbaşlığın taşıyıcısı* kimlikler, kendi benlerini kendi *hakikatlerine* hazırlamıyorlar. *Kızılbaş ütopyayı*, yani *ezilenlerin* ütöp-

yasını sevecek kadar onun yanında duramıyorlar. Sunulanın dışında bir şey istemeyi unuttu çoğunluk Kızılbaşlar.

Umudun anlaşılabilmesi için, *umutsuzluğun* da bilinmesi koşuldur: Umutsuzluk, adına *umut* denilen çocuğu doğuramayan, *kısır* duruma gelmiş *umarsızlık hali* olarak tanımlanabilir. Öyleyse *umut*, sahip olunmak istenenler tarafından tanımlanan *ben* imgesini yaratacak *itkidir*; itki olarak *umut*, *umut* olarak kendini *sürdüremez*; zaman zaman *hiçlik* olarak betimlenen *umutsuzluğun-umarsızlığın* içine taşınıp önce onun edilgen bir parçası olup beslenip belli bir büyüklüğe ulaştıktan sonra *doğarak* varlığını sürdürebilir ancak.

Kızılbaş Ütopya, Müntzer geleneğinin *kaynak kültürleri* arasında yer alır: More geleneğinde olduğu gibi Allahlı, devletli, peygamberli *değil*, tam tersine aşağıdan yukarıya bir halk hareketinin üretisi-yaratısı olduğu için göksel kökenli *Allah*, O'nun kulu *peygamber* ve bu iki gücün yeryüzündeki temsilcisi *devlet* inkâr edilir.

Kızılbaş Ütopya, yani Rıza Kenti, Müntzer Ütopyası'nın, yani *Yeni Kudüs*'ün kaynak kültürüdür dedik. Bunun nedeni açıktır: Batı'da yaşanan ister *kentsel* kökenli olsun (Güney Fransa'da olduğu gibi), ister *kırsal* kökenli olsun (Almanya'da olduğu gibi) *Bâtınî nitelikli* başkaldırı kültürlerinin ideolojisi, *kendi Doğusu*'ndan gelir.

Ortaçağ'da başkaldırı, koşullar gereği çeşitli biçimler altında yaşama taşıdı. Örneğin Almanya'daki *köylü isyanı* (kırsal isyan), feodalizme karşı *silahlı bir başkaldırı* idi; buna karşın Fransa'da isyan (kentsel isyan), *kentlerin feodalizme karşı mücadelesi biçiminde* gerçekleşti. Anadolu'nun *peygambersiz* ve *devletsiz* yasaklı kültürü *Kızılbaşlık*, yoksul köylülüğün önderlik ettiği bir başkaldırıydı ve kentlerin *esnaf* temelli başkaldırısıyla (Ahilik) *yazgı ortaklığı* yaptı. Ancak, esnaf-işçi temelli *kentsel başkaldırı*, Fransa'da olduğu gibi *etkinlik* kuramadı; çünkü Anadolu toprağında burjuvazi, kendi değerleriyle yaşama müdahale edemedi. Onun için Alman toprağında olduğu gibi, *kırsal bir başkaldırı* olarak kendini yaşama taşıdı Kızılbaşlık. İslamiyet belirleyici anlamda bir *feodal devlet diniydi* ve *devlete baş-*

kaldırmak, aynı zamanda, *Ortodoks İslamiyete başkaldırmak* anlamına geliyordu.

Bir zincirin *halkaları* bağlamında *Bâtinî hareketler* başlığı altında toplayabileceğimiz Fransa'da *Katharizm*, İtalya'da *Patarenizm*, Almanya'da *Anabatizm* ya da *Anabaptizm*, Balkanlar ve Makedonya'da *Bogomilizm*, Anadolu ve Balkanlar'da *Paulisyanizm*, yayıldığı topraklarda, *komünistik düşlerin*, bu kapsamda *evrensel bir mesajın taşıyıcısı* oldular. Başlangıçta, *Mani*'nin öğreti-inancını önce Eski Ermenistan toprağına, sonra da Batı'ya taşıyan *Paulisyanizm* oldu. Bir bakıma, Doğu-Batı arasında *zinciri tamamlayan bir halka* işlevini yerine getirdi.³³

33. Korkmaz, Esat; *Gerçekçi Ol Olanaksız İste-Kızılbaş Ütopya*; demos yayınları; İstanbul-2014; s, 45-79 arası.

ÖĞRETİ OLARAK ALEVİLİK

(Dört Kapı Kırk Makam)

*Dört Kapı selamın verip aldılar
Pirin huzuruna çekip geldiler
El ele el Hakk'a olsun dediler
Henüz masum olup cihana geldim
Muhiddin Abdal*

Alevi öğretisi, Hacı Bektaş Veli'nin adına bağlanan *Dört Kapı Kırk Makam* eğitim programıdır. Bize taşınan Alevilik, *Anadolu* doğumludur. Devletin uzanamadığı yerlerde, uzansa bile baş edemediği coğrafyalarda, adına okul dediğimiz *dergâh ve tekkelerde*, adına öğretmen dediğimiz *pir, mürşit, rehber* önderliğinde, bu eğitim programı öğretilerek Alevilik dünden bugüne taşınabildi. Yarına taşınacaksa Alevilik, çağdaş demokratik kitle örgütlerimizde ve geleneğin örgütsel yapılarında, aynı yöntemle bu eğitim programı *içselleştirilmek* zordur.¹

Buyruk ve Makalat'a göre *dört ulu kapı* ve bu dört ulu kapıya bağlı *kırk makam* vardır. Birinci kapı *şariat*; ikinci kapı *tarikât*; üçüncü kapı *marifet* ve dördüncü kapı, ana kaynak olan *hakikat* kapısıdır. Dört kapının dördünün de kendine özgü özellikleri/kuralları bulunur.

Hacı Bektaş Veli, *Kırk Makam'ı*; Tanrı yolundaki yol erinin, *Hakk'a* ulaşabilmesi için geçmesi gereken evreler olarak tanımladı. Yine Hacı Bektaş Veli, her kapının gereğini yerine getirenleri ayrı ayrı *grupladı* ve onlara bir *sıfat* verdi. İnsanın oluşumuna katılan ve *toprak, su, ateş ve hava* olarak belirtilen dört unsurdan her birini, bir kapı ehline *simge* yaptı.

¹ Daha geniş bilgi için bkz.: Korkmaz, Esat; *Dört Kapı Kırk Makam*; Anahtar Kitaplar Yayınevi; Dördüncü Baskı; İstanbul- 2013

ŞERİAT KAPISI

Dört Kapı Kırk Makam üzerine yapılan Alevilikte ilk kapı ve buna bağlı *on makam*, şeriat ya da şeriat kapısıdır. Ancak buradaki şeriatın, İslamlıktaki şeriatla hiçbir *ilişkisi* yoktur.²

Aleviler şeriate karşıdır ve bunun kan bedelini ödemiştir. Gökyüzünden yeryüzüne indirilen Tanrı buyruklarının toplamı şeriattır ve her Alevi, işte bu şeriate karşıdır. Yani varlığın dışında-ötesinde bir yerlerde, önsüz-sonsuz, değişmeyen-dönüşmeyen, her şeyi *gören*, her şeyin *yaratıcısı ve yok edicisi* bir Tanrı yoktur. Olmadığına göre gökyüzünden yeryüzüne buyruklar gönderemez.

Çünkü Alevilikte Tanrı varlığı *içindedir*, insanın *içindedir*: İçimizdeki Tanrı'nın adı *candır*; bizim için geçerli Tanrı budur. Herkesin içindeki can bir araya geldiğinde, canların toplamı anlamında *canan* elde edilir ki bu da hepimiz için geçerli Tanrı'dır.

İçimizdeki Tanrı, bir buyruk göndermek istese; gökyüzünden yeryüzüne doğru değil, *içimizde dışımıza doğru* gönderir yargısı Aleviliğin *hafızasına kazanmış* durumdadır.

Örnekleyelim: İnsanın içindeki Tanrı insana, *-Çocuk yap!*, diye bir buyruk verebilir. İnsan bu buyruğu yerine getirebilmek için bütün

² Sünni Ortodoks İslamlıkta şeriat; başta Kuran olmak üzere hadis (Muhammet'in ortaya koyduğu emirler), icma-i ümmet (din bilginlerinin, dinle ilgili bir konuda görüş birliğinde olmaları) ve kıyas-ı fukaha (İslam hukukçularının yaptığı kıyas) adı verilen dört kaynaktan çıkan buyruk ve yasaların tümüdür. Bu kaynaklardan ilk ikisi temeldir; değişmez ve değiştirilemez; kişi açısından bu iki kaynağa dayanmayan ya da bunlardan kaynağını almayan bir yaşam kuralı söz konusu olamaz. Akıl ürünü olarak öne çıkarılmaya çalışılan son iki kaynak (icma-i ümmet ve kıyas-ı fukaha) ise Kuran ve hadislerdeki belirsizlikleri gidermek ve boşlukları doldurmaktan öte bir anlam taşımaz. Tanrı ve Peygamber buyruklarının yaşam karşısında yetersiz kalmasıyla şeriate bir üçüncü kaynak yaratıldı. Kuran ve sünnette açık bir kuralın bulunmaması durumunda İslam hukuku bilginlerinin görüşlerine başvuruldu; bilginler bir soruyla ilgili olarak görüş birliğine varınca bu icma sayıldı ve itiraz edilemez bir kanıt olarak görüldü. Ayet, hadis ya da icma ile hüküm belirlenmemiş hukuki olaylarla karşılaşıncaya, şeriatın dördüncü kaynağı üretildi; boşta kalan olaya, benzer bir başka olay ölçü alınarak hüküm verildi. Görüldüğü gibi icma-i ümmet ve kıyas-ı fukaha, Tanrı-Peygamber buyruklarına uygunluk zorunluluğunu dayattığı için, insanları sözde akıl üretme eyleminin içine sokarak, akılcı düşüncenin yerine körü körüne inanmayı geçirmektedir. Şeriat, yalnızca kesin buyruklar ve kesin yasaklar koymakla yetinmez; aynı zamanda yapmaya ya da yapmamaya özendirici hükümler de dikte ettirir. (Korkmaz, Esat; *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşılık Terimleri Sözlüğü*; Anahtar Kitaplar Yayınevi; İstanbul- 2005; s, 618-619)

olanaklarını seferber eder. Çocuk yaptığında, *Konuşan Tanrı* 'nın buyruğunu yerine getirmiş olur. Yumurtanın içindeki can yumurtaya -*Civ-civ ol!*; tohumun içindeki can tohuma -*Çiçek ol!* buyruğunu verebilir. Yumurta civciv, tohum çiçek olduğunda *Sessiz Tanrı* 'nın buyruğunu yerine getirmiş olur.

Demek ki Alevilikte, *varlığın içindeki tanrının varlığın dışına, insanın içindeki tanrının insanın dışına gönderdiği buyrukların toplamı şeriattir*. Bu kapsamda Alevilikte şariat berekettir: Çünkü insanın şeriatı *çocuk*, yumurtanın şeriatı *civciv*, tohumun şeriatı *ağaç*, ağacın şeriatı *meyve* ya da *çiçektir*.

MAKAMLAR:

1- İMAN ETME:

Mürşit önünde, yol'un bütün kurallarına uyacağına söz verme; bu inancını ikrara bağlama; gönül yoluyla Hakk'a ilişkin anlamı, seziyi/bilgiyi yakalama. Mürşit önünde ikrar veren can, soyunmuş demektir. Soyunmak; yola girerek talip olmak, bir dergâha bir mürşide bağlanmak, nasip almaya gelmek, nefsin isteklerinden ilgisini kesmek demektir. Görüldüğü gibi *Şariat Kapısı*'nın birinci makamının anlamı, *inancını ikrara bağlamadır*. İnancını ikrara bağlayan talip, gönül yoluyla *Hakk*'a ilişkin *bilgiyi* yakalama sürecine girmiş demektir.

2- İLİM ÖĞRENME:

a- Akla dayanan bilimleri öğrenme; doğa ve toplum olaylarını, nesnel yasaları, yaşamı ya da çevreyi düzenleyen insan kararlarını konu edinen bilimleri öğrenme; aklın asıl üretim alanını çizme; çizilen bu alanı kutsama. *b-* Söylenenlere dayanan bilgileri edinme; vahiy yoluyla gelen ve Tanrı buyruğu olduğuna inanılan buyrukları belleme; bu buyrukları, gökyüzünden yeryüzüne indirilen kutsal metinler olarak değil, sezgisel akılla kutsal olanın algılanmasıyla dışa vurulan ila-

hi nitelikte sözler olarak anlama; bunu biçimsel görme; öz arayışına girme. c- Yol'da gönül yoluyla önce kendini, sonra kendi özünde Tanrı'yı bulma; bunu ettiğine indirgeme; sezgisel aklını kullanarak kesin bilgiye ulaşma.

3- İBADET ETME:

Önemi nedeniyle bu makamı ayrıntılı olarak verelim:

a- TANRIYLA SÖYLEŞME

Gönül ibadeti *akıl yürütmelerle* gönül bilgisi dediğimiz *irfanı artırma* çabası içinde olma; bu çabayı sonuçlandırmak için bir davranışa girme ya da Tanrı'yı evinde, yani gönülde *mihman etme ve O'nunla söyleşme*dir. İnançta gönül, hem Tanrı'nın *evi* hem de tanrısal olana ulaşma aracı olan gönül bilgisinin, sezgisel aklın *birikmiş* biçimidir.

b- MUHABBET

Alevilikte temel ibadet biçimlerinden biri olarak algılanır: Muhabbet dendiğinde Yol'da Tanrı'ya, ululara-pirlere ya da yapılan bir işe, eyleme karşı gönülde uyanan *sevgi-bağlılık* akla gelir. Ötesinde, bir şikâyetin, sorunun tartışılıp değerlendirilmesi, bir sonuca bağlanması için yapılan *etkinliğe* de muhabbet adı verilir. *Muhabbet meydanı açmak* Yol aşkının kapısını aralamak, kulak abdesti verip kulak abdesti alarak, yani karşılıklı bilgiyle *yıkanarak* dâr'a taşınan şikâyeti ya da tartışılan konuyu en olumlu sonuca bağlamaya çalışmaktır. Demek ki muhabbet, *kulaktan* beslenmeyi, yani konuşarak, dinleyerek öğrenmeyi koşul gören, bu nedenle bizi *okullu* duruma getiren temel ibadet biçimlerinden biridir. Bu ibadet yükümünü yaşama geçirebilmek için *muhabbet sahibi* olmak gerekir. Muhabbet sahibi olmak, muhabbet meydanı açacak ya da muhabbete katılabilecek denli Yol bilgisine sahip olmakla olanaklıdır. Ham ervah, yani *yaşayan ölü* durumunda bulunanlar bu ibadet görevini yerine getiremezler.

c- NİYAZ

Bir Yol ulusuna, büyüğüne ya da Yol'da bir makamı simgeleyen şeye, yere saygı göstererek Tanrı ile ilişkiye geçme *niyaz* olarak inanca taşınır: Niyaz, Alevilikte temel ibadet biçimleri arasında sayılır. Bu kapsamda, bir pire, mürşide *saygı göstermek*, yine bir ulunun adı anıldığında sağ elin başparmağını *dudağa götürmek* ibadet anlamında bir niyazdır. İnançta niyazın kökeni, *güzelliğin görülmeye olan eğilimi* yasası gereği Tanrı'nın kendini bilmek için aynaya bakma isteğine bağlanır. Bu bağlanma bize her şeyin aşk ile aşk için varlığa taşındığını anlatır. İnsan *Konuşan Tanrı* olduğu için bir bakıma her şeyin temsilcisidir: Niyaz kapsamında insana karşı dönülerek, insan *kible* edinilerek aslında büyük yaratıcıya yalvarılır/yakarılır. Diğer yandan insan onurlandırılarak, şerefendirilerek Tanrı'nın kendini *tanımasına*, *bilmesine* katkıda bulunulur. Tanrı'nın insana gereksinmesi olduğu vurgulanmış olur. Buyruk'a göre niyaz, bir gönül lokmasıdır; dosttan dostta giden yürek sevgisinin yoludur. Her niyazda, dost yüreğinde bin bir çiçek açar; her gönülden bin bir tohum saçılır; her tohumdan binbir dostluk doğar.

d- CEM ve 12 HİZMET

Ana ibadetimiz *cem*, cemevinde halka oluşturacak biçimde bir düzen alarak ve Tanrı'nın yansıması olarak algılanan *didara* (yüze, birbirinin yüzüne) dönerek, kendini Tanrı'ya teslim etmedir. Halka biçiminde ibadet etmenin; göksel varlıkların bir sistem ve uyum içinde, bir merkez çevresinde dönmelerinden esinlenilerek biçimlendiği kabul edilir. Cemin yapıldığı geniş odaya *meydan* adı verilir. Bu nedenle meydan açmak, *ibadet yapmak* anlamına kullanılır. Meydan, bir ibadet yeri olarak caminin yerini tutar: Ancak, camide *şeriat*, meydanda *marifet*; camide *Kible*'ye dönüş, meydanda *karşılıklı kible oluş* vardır. Camide *hoca* ve *müezzin*, meydanda *mürşit* ve *rehber* bulunur; camide *yazılı Kuran*, meydanda *konuşan kuran* okunur. Camii, *dünya* meydanıdır, *güven* yeridir; orada yapılan ibadet *borç* ödemektir. Mey-

dan, büyük *mahşerdir*, insanı sonsuz yaşama götüren *ölüm* sahnesidir; bir *kurban* yeri, sonsuz *saltanat* yeridir; orada yapılan ibadet *miraca* varmak içindir. Alevilikte Sünni Ortodoks İslamlığın algıladığı anlamda ibadet tümüyle *biçimseldir*. Asıl olan *özdür*. Kaldı ki İmam Ali, bu biçimsel görevleri tüm yandaşları adına yerine getirmiş ve Alevileri bu görevlerinden *bağışlamıştır*. Bu nedenle inançta Ali, bir *kurtarıcıdır*. *Namaz*, Ortodoks İslamlıkta, simgesel anlamda, göğe, yani Tanrı'nın huzuruna yükseliş olarak algılanan *mirac*; *huzur aracını canlandırma* anlamında *görev* olarak algılanır. Sûfi gelenekte, *salât* anlamında, simgesel olarak, Tanrı'yı *anma*, Tanrı'ya *yakın olma hali* ya da nefsin boğulması anlamında *sözlü kurban* biçiminde tanımlanır. Nefis boğulduğunda, *tanrısal bütünleşme* gerçekleşir; kişi aklını yitirir. Akıldan yoksun olan için namaz yükümlülüğü *ortadan kalkar*. Görüldüğü gibi tasavvuf geleneğinde namaz, Ortodoks İslamlıktaki gibi anlaşılmaz. Bu kapsamda, namaz anlamında ibadet *salât*, yani Tanrı'yı *anmadır*. Sûfi gelenekte gülbank, âşık ile Maşuk arasında içten bir *sohbettir*. Dilenen hemen gerçekleşmese de yaralı yüreği *teselli* eden sevgi dolu bir *söyleşidir*. Demek ki Tanrı'ya duyulan arzunun dile gelmiş halidir *gülbank*.

Sünnilikteki *salâvat vermenin* Alevilikteki karşılığı *anma-anım-samadır*: Sünnilikte Arapça anlamlar olumlanır; bu bağlamda *salât* dua, *salâvat* ise dualar demektir. Alevilikte Arapça anlamlar olumsuzlanır; bu bağlamda *salât* gülbang (hayırlı), *salavat* gülbanglar (hayırlılar) demektir.³

Salât, Sünni zeminde *namaz*, Alevi zeminde ise *anma* biçiminde kurullandı. Bu nedenle Alevi inanç uygulamasında *salât namaz* anlamında, *salavat* da peygamberin *resullüğünü* kutsama anlamlarında kullanılmaz. Tam tersine Muhammet ve Oniki İmamlar anılarak-anım-sanarak kutsanır. Bu nedenle herhangi bir *düvazımam* okunarak erkân yerine getirilir.

3. “Bazıları, salât sözcüğü ile (...) ‘ulaştırma, birleştirme’ anlamına gelen vasl sözcüğü arasında bir bağlantı kurmuştur; böylece ibadet, ‘bağlanma vakti’, ‘Allah’a yakın olma anı’ haline gelir...” (Schimmel, Annemarie; *İslam’ın Mistik Boyutları*-Çev.: Ergun Kocabıyık-; Kabcacı Yayınevi; İstanbul- 2001; s, 153)

Alevilerin camiye gitmedikleri, Sünni anlamıyla namaz kıldıkları bilinen bir gerçektir. Bunun tarihi, sosyal, felsefi ve dinsel nedenleri vardır: *a- Tarihi neden*; camiler, egemen politikanın, bu politikaya destek veren Sünniliğin propagandasının yapıldığı birer örgüt evi durumuna getirildi. Yalnızca Sünni insanların namaz kılıp ibadet ettiği yerler olarak bağımsızlaşan camilere Alevilerin gitmesi, kendi inançlarını *yadsımaları* anlamına gelirdi. *b- Sosyal neden*; Alevilere camilerde yapılan saldırı ve hakaretler, bu kesimin camilerden *kopmasına* yol açtı. Türklerin kitlesel ölçekte Müslümanlığı kabul ettiği dönemde, Ali yandaşlarının camilerden kopma süreci hemen hemen tamamlanmıştı. Camilerden uzaklaşan Aleviler, İslam özkaynağını sorgulayarak, kendi ibadet biçimlerini yani *cem*'i yarattılar. *c- Felsefi neden*; Alevi düşüncesinde ibadetin amacı, Tanrı'ya yönelik olarak yapılan kulluğun, Tanrı katından insana yansması ve insanın *olgunlaşması*dır. Ceza ya da ödül duygularıyla yapılan ibadetin *adannışlıkla* ilişkisi yoktur. Tam tersine bu anlamda namaz kılmayı mutlaklaştırma, Tanrı'yla buluşmayı *engelleyen* bir oyalamadır. *d- Dinsel neden*; Alevilerin-Bektaşilerin namaza bakış açısı, Sünnilerden farklıdır. Aleviler-Bektaşiler, Kuran'da namazın bugünkü uygulanış biçimiyle dile getirildiğini kabul etmezler. Kuran'da belirtilen *salat*'in namaz *değil*, Tanrı'yı içten anıp selamlama anlamına geldiğine inanırlar.

İnançta ibadet edilirken beş kible temel alınır: *a- Cemin* yapıldığı Mansur Meydanı'nı temsil eden *kalp kiblesi*; *b- Mansur Meydanı*'nda giriş kapısının solunda yer alan ve bir ceza makamı olarak Kolu Açık Hacim Sultan adına kurulan meydan taşı'nı temsil eden *ten kiblesi*.⁴ *c- Çerağ*, post ya da mürşidi temsil eden *akıl kiblesi*; mürşit,

4. "Kolu Açık Hacim Sultan da ulu halifelere dedi. Hünkâr, bâtin kılıcını ona sunmuş, 'Erenler meydanında cellatlığı sana verdik, ancak, haksız iş yapma, sana zararımız dokunur', demişti. Hacim Sultan bâtin kılıcını aldıktan sonra yürüdü. Tam o sırada meydan sakası, merkebiyle mutfak için su getiriyordu. Hacim, 'Erenlerin verdiği kılıcı şu merkepte bir sınavayım, bakalım' dedi ve kılıcı sıyırdığı gibi merkebe vurdu, belinden ikiye böldü. Hünkâr bunu duyunca, 'Kolları tutsun', dedi. Bu söz üzerine Hacim, çolak oldu. Halifelere başvurdu; 'Amanın, yalvarın Hünkâr'a, beni dinlesin, lutfedip beni bağışlasın', diyerek yalvardı. Halifeler ayağa kalkıp Hünkâr'a niyaz ettiler; 'Erenler Şahı, Hacim'in eksikliğini bağışlayın, yine kolları açılınsın', dediler. Hünkâr dileklerini kabul etti, 'Kolu açık olsun', buyurdu. O an Hacim Sultan'ın kolları açıldı. Fakat verdiği nasibi geri almadı; o hizmet, yine onda kaldı..." (Hacı Bektaş Veli; *Vilâyetname (Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli)*/ Yay. Haz.: Esat Korkmaz/ Can Yayınları; Dördüncü Baskı; İstanbul- 2011; s, 150)

Dört Kapı Kırk Makam'dan geçerek, ham ervah durumundan olgun duruma taşınmış insan; post, o insanın makamı, toplumdaki konumlanışı; çerağ ise o insanın bilgisi, o insanın nesnel sınırlarının ötesinde topluluk ya da toplum bilincidir. Bunların tümü *akıl kablesiyle* bir bakıma *aydınlanma kablesiyle* temsil edilir. *d-* Törede mürşidin oturduğu yeri temsil eden *fehîm kablesi*; Fehîm, Arapça anlama, kavrama, kavrayış anlamlarına geliyor: Burada, mürşidin Tanrı sözünü anlaması ve bunun gereğini yerine getirmesi anlatılmak isteniyor. Anlama gücü ve bunun gereğini yerine getirme gayreti bir tür kible olarak algılanıyor. *e-* Tanrısal güzellik olarak algılanan insanı temsil eden *can kablesi*; Alevilik/Bektaşiliğin teorik boyutunda ve kutsal kökene giden yolda; her adımda yabancılaşmadan biraz daha uzaklaşıp daha çok Tanrı olan süreçte, son ve eksiksiz varlık olarak beliren insan, Tanrı'nın kendisi olarak *can kablesiyle* temsil ediliyor.

Cemlerde, Hz. Ali soyundan gelenlere bağlanan 12 hizmet yürütülür: Kimi bölgelerde hizmetlere verilen adlar ve hizmet sıralaması değişiktir. Yaygın hizmet sıralaması şu şekildedir: 1- Cemi yönetme, 2- Görgüsü yapılanlara ve ceme katılanlara yardımcı olma, 3- Cemde düzeni ve sessizliği sağlama, 4- Çerağları uyandırma, meydanı aydınlatma, 5- Deyiş, düvaz, miraçlama söyleme, okuma, 6- Meydanı silme, süpürme, 7- Su getirme, dağıtma; sofranın sonunda el temizliğini sağlama, 8- Kurban ve yemek işlerine bakma, 9- Semah dönme, 10- Cem yapılacağını duyurma, 11- Cemevini temizleme ve 12- Cemin ve ceme katılanların güvenliğini sağlama.

Her hizmetin bir sahibi (sorumlusu) vardır; kimi bölgelerde hizmet sahiplerinin adları ve sıralanışı değişiktir. Yaygın hizmet sahipleri ve sıralaması şöyledir: 1- Dede, 2- Rehber, 3- Gözcü, 4- Çerağcı, 5- Zâkir, 6- Ferraş, 7- Saka-ibriktar-, 8- Sofracı-kurbancı-, 9- Pervane-semahçı-, 10- Peyik, 11- İznikçi ve 12- Bekçi.

Dede, Alevilikte, mürşitlik aşamasına gelmiş, cemdeki on iki hizmet sıralamasında ilk sırada gösterilen cemi yönetme hizmetinin sahibi durumunda bulunan önder kimliktir. Dedeler, cemdeki dedelik

hizmeti dışında, toplumsal yaşamda da önemli roller üstlenmiş durumdadır: Taliplerini, Alevi töresine göre terbiye eder, onları eğitir ve aydınlatır.

Cemdeki on iki hizmet sıralamasında yer alan, dedenin, babanın yöneteceği törenleri hazırlama, yola girecek canlara yolu öğretme görevini yerine getiren kimlik ise rehberdir.

Meydanda düzeni sağlama işini yürüten görevli gözcü; çerağları yakıp meydana aydınlatmakla görevli kimlik çerağcı; deyiş, düvaz, miraçlama söyleme ve saz çalma görevlerini yerine getiren kimlik zâkir; süpürme hizmetini yürüten görevli ferraş; ibrikle su dökme işini yürüten görevli ibrikdar; sofrayı kurma, kaldırma görevini yerine getiren kimlik sofracı; müzik eşliğinde semah dönem kimlikler semahçı; cem yapılacağı haberini komşulara, cemaate ulaştırma görevini yerine getiren kimlik peyik; cemevinin temizliği işini yürüten görevli iznikçi ve Cemin, ceme gelenlerin evlerinin güvenliğini sağlayan kimlik ise bekçi adını alır.

Semah Hizmeti:

Sahibini semahçının (pervanenin) oluşturduğu, semah dönme hizmeti. Kırkların Cemi'nde, toplumsal akılla yıkandıktan sonra gerçekleştirilen semah; kul durumundan yorum ve yetenek varlığı durumuna dönüşen insanların, kadın erkek ayrımına gitmeden yaşama geçirdikleri *teatral nitelikte* ilk toplu davranıştır. İnanç tanrısına değil, tanrı insana ve onun sorumluluklarına yönelik *toplu bir tapınmadır* bir bakıma. Semah, Alevi dinsel söylence ürünlerinin *sanatsal* biçimlendirilişidir; bu da ortodoks dinde sonun başlangıcı ve felsefi dinin *doğuma* hazırlanmasıdır. Çünkü burada doğaüstü güçlerin insansal olarak biçimlendirilişi bu güçleri insansal kılmakta, öbür dünyaya ilişkin güçler olmaktan çıkarmaktadır. Demek ki semah, mutluluk içgüdü-sünü tatmin edebilmek için kendini söylence dünyasına taşıyan insanın özünün, görünüşlerinden ya da ortaya çıkışından başka bir şey değildir.

“Semah, Arapça kökenli bir sözcüktür. *‘işitmek, uçmak, gökyüzü’* gibi sözlük anlamları vardır. Ayrıca terim olarak, müzik ezgilerini dinlemek, vecde gelip devinmek, kendinden geçip oynamak, dönmek demektir. Bu nedenle Alevilerin yaptıkları ritüel dansa semah, Mevlevilerin yaptıklarına ise sema denmektedir. Semah adının ne zamandan beri kullanıldığı bilinmemekle beraber, Orta-Asya Şaman ve diğer Uzak-Doğu inanç kalıntılarını taşır. Bu nedenle gökbilimsel danslardan sayılır. Semahların eski dönemlerdeki izleri oldukça belirsizdir. Eldeki verilere göre, semahların İsa’dan önce de oynandığı ileri sürülmektedir. İlk olarak ateş çevresinde yapılan ritüel Şaman dansları, daha sonraları tasavvuf ve İslamlığın etkisiyle cem denilen toplantılara girmiştir. Anadolu öncesi biçimi hakkında fazla bilgimiz yoktur. Anadolu’ya göç eden Oğuzlar tarafından getirildiği düşünülmektedir. Benzer dans figürlerine Erken Çin dönemi kaynaklarında da rastlanmaktadır. Bunlar kadın-erkek birlikte, yalnızca kadınların ya da erkeklerin oynadıkları dans-oyunlarıdır.

Semahların doğuşu konusunda ise Alevi-Bektaşî inancında Kırklar Cemi olayı vardır. Aleviler ilk semahın Kırklar Meclisi’nde oynandığını kabul ederler... Semahlar, her ne kadar çıkış kaynağı olarak Kırklar Meclisi olayına indirgense de aslında İslamlık öncesi, Orta-Asya çoktanrılı inançlardan, gökbilimsel danslardan kalıntılar taşır. Semahta gezegenlerin, Güneş çevresinde dönüşleri simgelenir ki bu da çoktanrılı inanç sisteminden geldiğini gösterir... Cem töreninde mürşit postunda oturan Dede, Güneş’i temsil etmektedir. Diğer oyuncular ve anabacılar, yıldızları ve gezegenleri oluştururlar. Semahta ellerin yukarı kalkması Gök-Tanrı’ya, yere doğru uzanması Yer-Tanrı’ya olan inancı ve tapınmayı anlatır. Ayakların yere vuruşuyla kötü ruhlar kovulur. Ellerin göğüste çapraz olarak birleşmesi, tüm insanlığı kucaklamak ve sevgi dağıtmaktır..., semahlarda İslami motifler fazla yer almaz. Yalnızca Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Hacı Bektaş Veli sevgisi, Ehlibeyt ve 12 İmam kültü, ulu sayılan kişilere saygı ve bağlılık aşırı biçimdedir. Dairesel dönüşlerde bir gülün biçimleriyle bir atın

yürüyüşünü ya da turna kuşunun uçuşunu, kanat süzüşünü görürüz...”⁵

Görüldüğü gibi Alevilikte *geriye dönüş tapımı* nedeniyle inanç kaynağı ile nesnel kaynak her zaman *aynı yerde* bulunmaz. Geriye dönülerek yaratılan inanç söylencesine göre semahın kaynağı, Kırklar Meclisi’dir: Hz. Muhammet Miraç dönüşünde, Kırklar Meclisi’ne uğrar; Selman-ı Farisi bir üzüm tanesiyle içeri girer ve Hz. Muhammet’e, *-Ey yoksulların hizmetçisi! Bu üzüm tanesini bize paylaşır*, der. Cebrail bir tabak getirir ve Hz. Muhammet, onun içinde üzüm tanesini ezip şerbet yapar; bu şerbet, Kırklar’dan birinin dudağına değince tümü kendinden geçer; kalkıp, *-Ya Allah!*, diyerek semaha dururlar.

Cem ve muhabbet toplantılarında semah dönülmesi, Hz. Muhammet’in Kırklar Meclisi’nde semah dönmüş olmasının bir kanıtı olarak algılanır. Bele bağlanan şed ve tülbent o gece Hz. Muhammet’in kırk parça edilmiş sarığının Kırklar tarafından bellerine bağlanmış olmasının anısını simgeler.

Alevilik-Bektaşılık düşüncesinde semah, Hz. Ali başkanlığında toplanan Kırklar Meclisi’nde yapılan semahı anmak için gerçekleştirilen bir dinsel ibadettir; kesinlikle bir oyun olarak kabul edilmez. Hace Bektaş Veli bu konuda; *-Semah ariflerin aleti, muhiplerin ibadeti, taliplerin maksududur. Hakka ki bizim semahımız oyuncak şey değil, ilahi bir sırdır, mecazi değildir O kimse ki semahı bir oyun sayar; o, cifedir, namazı kılınır kimse değildir*, der.

Semahın yalnızca erkekler ya da yalnızca kadınlar tarafından dönülen biçimleri varsa da büyük çoğunluğu kadın-erkek birlikte icra edilir. Semah sırasında, ünlü Alevi-Bektaşî şairlerden özel bir ezgi eşliğinde nefesler okunur; ayaklar çıplaktır; el ele tutuşmak yoktur; karşı karşıya geçilir ya da halka oluşturulur, kollar ileriye uzatılır ve geri çekilerek göğüse kavuşturulmak suretiyle hareket yinelenir; ayaklar, çalınan ezginin temposuna uygun, ayak parmakları birbiri üzerine konularak yürünüp dolaşılır.

⁵. Erseven, İlhan Cem; *Aleviler’de Semah*; Ant Yayınları; İkinci Baskı; İstanbul-1990.

Semahlar ağırlama, canlanma ve yeldirme bölümlerinden oluşur; buna bağlı olarak ağır, orta ve hızlı olmak üzere üç bölümlü dönebilir. Ağır semah nefesleriyle başlayan bu kutsal dans, giderek nefeslerin ritmine göre hız kazanır; semah sırasında yorulan olursa birinin dizine niyaz ederek onu semaha kaldırır ve kendisi çıkar; nefesin son beyiti olan şah beyitte yazanın adı geçince semah kesilir, ozana saygı gereği biraz durulur ve yeniden semah dönmeye başlanır.

Semah yapanlar, meydanda açılan boşlukta, oldukları yerde değil, dolaşarak oynarlar; mürşit/dedenin oturduğu kısma gelince semahçılar, çerağ tahtı denilen bu kutsal yere sırtlarını dönmezler; yüzleri çerağlara dönük, elleri göğüslerinde bağlı ve boyunları hafifçe öne eğik biçimde geçerler ve yeniden dolaşarak semaha devam ederler.

Belli başlı semah türleri şu şekilde sıralanabilir: 1- Çoban Baba semahı, 2- Miraçlama, 3- Ali nur semahı, 4- Çark semahı, 5- Kırklar semahı, 6- Dem geldi semahı, 7- Turnalar semahı, 8- Kırat semahı, 9- Erkân semahı, 10- Gençler semahı, 11- Gönüller semahı, 12- Ya Hızır semahı, 13- Nevruz semahı, 14- Muhammet-Ali semahı ve 15- Hacı Bektaş semahı.

e- ZEKÂT

Şimdi de ibadet kapsamında *zekât* üzerinde duralım: Zâhir anlamıyla düşünüldüğünde zekât, zengin Müslümanların mal ve paralarından, *helalliğini* sağlamak için her yıl kırkta birlik payını yoksullara dağıtması demektir. Bâtını olarak düşünüldüğünde ise üç türlü anlaşılır:

a- Yol'da, Tanrı katına ulaşabilmek için *kendi varlığından vazgeçme*; kendi varlığından vazgeçerek *kendini temizleme*. Bu bağlamda kendi varlığından vazgeçme; birey olarak dünyasal isteklerine *sırt çevirme* anlamını taşır; amaçlanana ulaşabilmek için kimi doğal gereksinimlerini karşılamada *perhizli olma*; felsefede doğal olandan sapma değil, doğal olana karşı durmayı bir *eğitim* aracı olarak kullanma.

b- *Benini* yadsıyarak *Birliği* yani herkesin herkes için ortak *ben-*

lerinin katılımıyla oluşan ve bağımsızlaşıp yabancılaşarak *kutsal köken* durumuna yükselen *toplumsal bilinci* ya da *topluluk bilincini* ak lama. Bu yolla toplumsallaşma; toplumsallaşarak topluluğu ya da toplumu günahlarından/eksikliklerinden temizleme.

c- Kendi bilgisinden diğer insanları *yararlandırma*. Bu yolla kendini *temizleme*; kendindekini bir başkasına aktararak toplumsallaşma-ya/topluluk ya da toplum bilincinin oluşmasına *katkıda* bulunma.

f- ORUÇ

İbadet kapsamında yer alan oruca gelince *oruç*, zâhir anlamda belli günlerde sahurdan iftara kadar bir şey yememe-içmeme biçiminde yaşama taşınan bir uygulamadır. Alevilikte ibadet anlamında yaşama taşınan oruç uygulamalarına bakalım şimdi de:

Yas Orucu:

a- 1-10 Muharrem günleri Kerbelâ'da şehit edilenlerin anısına su içmeyerek, eğlencelerden uzak durarak *yas tutma*. Hicret'in 61. yılının 10 Muharrem Cuma günü [18 Ekim .] Hz. Ali'nin küçük oğlu, Hz. Muhammet'in torunu Hz. Hüseyin ve yandaşlarının Kerbelâ'da şehit edilmesinden duyulan derin *üzüntü ve acı*, matem olarak algılanır.

Bu nedenle 1-12 muharrem günleri; Kerbelâ'da şehit edilenlerin anısına oruç tutulur. Oruç süresince özellikle kırsal kesimde, akşamları oruç açıldıktan sonra belirlenen evlerde toplanılır; bilenler Kerbelâ olayını ayrıntılarıyla anlatır ya da varsa kitaptan okunur; Hz. Hüseyin'e mersiyele söylenir.

Aleviler, Sünniler gibi Ramazan ayı boyunca oruç tutmazlar. Ancak Hz. Ali, Ramazan ayının 19.'unda yaralandığı ve 21.'inde Hakk'a yürüdüğü için; Ramazan ayının 19-20 ve 21.nci günleri *yas günü* kabul edilip oruç tutulur.

Yine Muharrem orucundan önce kimi bölgelerde, dermansız bir hastalığa yakalananların iyileşmesi dileğiyle *oğundurma orucu* adı verilen bir oruç tutulur. Böyle olmakla birlikte Anadolu Alevileri için

temel olan Muharrem ayında 12 gün süreyle tutulan oruçtur. Bu oruç kimi yörelerde Hz. Hüseyin'in amcasının oğlu Müslim Akil ve iki oğlu (Muhammet ve İbrahim) için de tutularak 15'e tamamlanır.

Matem orucu, zalimlerden gelen ancak yerine getirilmesi olanaksız olan bir yıkımın bedelini ödeme duygusunu yaşatmayı amaçlar. Matem orucu süresince; su içilmez, ancak, oruç açıldıktan sonra hoşaf, ayran gibi sulu gıdalar alınır. Kurban tığlanmaz/Saç-sakal tıraş edilmez/ Çamaşır değiştirilmez/ Cinsel ilişkide bulunulmaz/ Eğlence, düğün yapılmaz ya da bu tür yerlere gidilmez/İçki içilmez/ Ağaç kesilmez/ Böcek öldürülmez/ Kokulu maddeler koklanılmaz/ Süslenilmez/ Aynaya bakılmaz/ Türkü söylenmez/ Oyun oynanmaz vb.

Anadolu Alevisi yaşam tarafından yadsınan ya da yaşamla çelişen hiçbir şeyi kabul etmez. Bu bağlamda geçmişten gelen bu yasakların *banyo yapmama, tıraş olmama, çamaşır değiştirmeme* vb yaptırımları, toplumsal çağdaş yaşamda geçerliliğini yitirdiğinden terkedilmiştir. Önemli olan Muharrem orucuyla yaşatılmak istenen ruhtur.

Aleviler, muharrem ayının birinci gününden onuncu günü öğle zamanına değin su orucu tutarlar; onuncu gün öğleyin oruç biterse de matem, on ikinci günün ikindisine değin sürer. Matem orucuna şu gülbankla niyet edilir:

-Bismişah! Allah, Allah!... Hak-Muhammet-Ali aşkına; Kerbelâ'da şehit olanların ve Oniki İmamlar'ın ruhları ve dâr pirimiz Hz. Hüseyin'in ruhu için Fatıma Ana'mızın şefaati dileğiyle susuzluk orucu tutmaya niyet ettim. Ulu Dergâh kabul etsin... Gerçeğe Hû!

Matem orucu açılırken ise şu gülbank okunur:

-Bismişah!... Allah, Allah!... İmam Hüseyin'e, O'nun izinden gidenlere, mücadelesini sürdürenlere selam olsun. Yezit'e, O'nun kinini sürdürenlere yüz bin lanet olsun. İmam Hüseyin aşkına tuttuğum susuzluk orucunu Ulu Dergâh kabul etsin. Gerçeğe Hû!

Şimdi de *matem gülbangını* verelim:

-Bismişah!... Allah Allah!... Tanrım, tuttuğumuz susuzluk orucu anısına bizleri Hak-Muhammet-Ali sevgisiyle aydınlat; aydınlat ki bu sevgi bize yol gösterebilir. Tanrım, tuttuğumuz susuzluk orucu anısına her türlü olumsuzluğumuzdan arınmamız için Hz. Hüseyin ve Kerbelâ şehitleri bizlere aracı olsun. Tanrım bizleri, Ehlibeyt yolundan, Oniki İmam katarından, pirimiz hünkârımız Hâce Bektaş Veli'nin şefaatlardan ayırmasın; gönül susuzluğumuzu onların nuruyla gidersin.
Gerçek erenler demine ya Ali Hû Dooost!

Muharrem orucu süresince özellikle kırsal kesimde, akşamları oruç açıldıktan sonra belirlenen evlerde toplanılır; bilenler Kerbelâ olayını ayrıntılarıyla anlatır ya da varsa kitaptan okunur; Hz. Hüseyin'e mersiyeler söylenir.

Hızır Orucu:

13-14-15 Şubat günleri, Hızır'ı çağırma, O'ndan dilekte bulunmayı hak etmek için, doğanın *döllenmesi*, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin hastalandığında üç gün yemek yemeyen Hz. Fatma ile Hz. Ali'nin eylemelerinin *hatırlanması* anısına *su içmeyerek* oruç tutarız; susuzluğumuzu çoğaltırız. Hızır Bâtınlıkta, simgesel anlamda, doğuran doğanın *doktorudur*. Ötesinde kendisinden hırka giyilen, yani el alınan, abıhayattan içmiş *ölümsüz mürşittir*. Hızır-İlyas dendiğinde Alevilik-Bektaşilikte, Ehli Haklarda ve Yezidilikte, *yeniden dirilmenin, canlanmanın, dönüşen zamanın* simgesi anlaşılır. Hızır özlemin atlısıdır bir bakıma. Anadolu halk inancında Hızır, ulu bir ermiş kabul edilir. Ölümsüzlük suyu içmiştir. Zaman zaman dünyaya gelip halkın arasına katılarak darda olanların yardımına koşar ve doğaya yeniden can verir. Üzerinde çiçeklerden yapılan bir cübbesi bulunan, kırmızı pabuçlu, ak sakallı ve nur yüzlü bir yaşlı olarak betimlenir. Bastığı yerde güller, çiçekler açar; ekinler yeşerir; bülbüller ötmeye başlar.

Elini sürdüğü kişi dertlerden, uğursuzluklardan ve hastalıklardan arınır; ömür boyu sürecek bir bolluğa kavuşur. Hızır tapımı, hemen hemen tüm halkların söylencelerini süsleyen bir öğedir. Söylencenin çok özel bir yeri olduğu Alevilik inancında-kültüründe ise daha bir anlamlıdır. Anadolu Aleviliğinin kurucu piri Hacı Bektaş Veli'nin söylence zemininde birinci dereceden yardımcıdır. Hızır, bir türlü gerçekleştirilemeyen isteklerin, dileklerin nesnelleşmesine, toplumsallaşmasına duyulan özlemlerin beslediği, giydiren kuşattığı; doğüstü yetilerle belirgin bir düş varlığıdır, bir kurtarıcıdır. Söylence dünyasında *oynanan kumarda, talih oyununda*, bireyden yana tavır koyan, kimi kez onu kazandıran, onun dileğinin, özleminin gerçekleşmesini sağlayan kutlu kişidir. Bir anda yanlışı doğruya çevirebildiği gibi çirkini de güzelleştirir. Bireyin-halkın inanç kanalında gönül coşkusunu dışa vurabilmek, bunu yaparken önündeki aşilamaz engelleri aşabilmek için yarattığı, zaman zaman kendi dünyasına soktuğu, eliyle saçıyla ya da bir sözüyle kutsadığı bir inanç kişisidir Hızır. Bu bağlamda, insan için olanaksız olan zemine, *özlem* denen *ata* binilerek yapılan gezintinin başkışisidir Hızır; rüyalarda muştulayıcıdır. Dondan dona girerek yeri geldiğinde insanı sorgulayan, yeri geldiğinde onurlandıran, ödüllendiren, kimi kez ipuçları vererek araştırmaya özendirir. Kısaca insanoğlunun özlemle yarattığı, özlemle devindirdiği, iyilikle, saflıkla donattığı; kendi isteğiyle güdümüne girdiği, yönlendiriciliğinden hoşlandığı, zaman zaman birlikte eğlenip birlikte güldüğü, ağladığı, tümüyle kendi yaratısı olan düşsel varlığın adıdır Hızır. Aleviler-Bektaşiler, halk bilgeliği ürünü kimlikleri kutsarlar: Bu bağlamda Hz. Ali Hızır'ın *yeni bedenidir*, yani *don değiştirmiş* biçimidir.

Hızır orucuna başlarken niyet gülbangi, sonlandırırken de açma gülbangi okunur:

-Bismişah!... Allah Allah!.. Hak-Muhammet-Ali aşkına; dertlerimize derman, hastalarımıza şifa, borçlarımıza kolaylıklar versin diye çağırduğumuz Hızır için, Hızır orucu tutmaya niyet ettim. Ulu Dergâh

kabul etsin. Gerçeğe Hû! Eyvallah!

-Bismişah!... Allah Allah!.. Hızır çağırınlar aşkına tuttuğum umut orucunu Ulu Dergâh kabul etsin. Gerçek erenler demine Hû! Eyvallah!

17-18-19 Şubat günleri Hızır'ın dünyayı ziyaret günleri olarak algılanır. Dünyayı ziyaret eden Hızır kor-ateş anlamında cemre kimliğine bürünür ve 20 Şubat'ta havaya düşer, yani havayı döller; 27 Şubat'ta suya, 6 Mart'ta toprağa düşer, yani onları döller. 20 Şubat'ta hava bayramı, 27 Şubat'ta su bayramı ve 6 Mart'ta toprak bayramı kutlanır. 13 Mart'ta ise sıcaklık yürüyen hava, su ve toprak ısınır ateş olur. Bu nedenle bugün de ateş bayramı olarak kutlanır. 21 Mart'ta, yani Nevruz'da, doğanın doğum gününde, Hz Ali'nin doğum gününde, daha önce ateşle buluşup gebe kalan hava, su ve toprak doğurur. Ve hava, su ve toprak bayramı kutlanır. Doğanın doğumunun ilk müjdecisi çiğdem olduğu için bu bitkinin pembemsi beyaz yaprak rengi ya da sarı erkek organı rengi Ehlibeyt'i simgeler.

Hızır erkâmı kapsamında *Hızır Gülbangı* okunur:

-Tanrı'dan ruhsat alıp gebe kalan doğaya göz-kulak ya Hızır: Yetiş ya Hızır bizi kurtar. Gel artık darda olanlarımıza elini uzat. Destur alıp cümle varlık doğurmak üzere; onlara ebelik yap. Girdiğin evlere dert girmesin; bastığın yerlerde güller açsın, ekinler yeşersin, bülbüller ötsün. Dokunduğun canlar dertlerden, uğursuzluklardan ve hastalıklardan arınsın. Gel artık bir türlü gerçekleştiremediğimiz isteklerimiz, dileklerimiz berekete dönüşsün; özlemlerimiz kırulsun yeni özlemler oluşsun. Gel artık özlem denen atımıza bindirelim seni, düşlerimizde gezdirelim. Ali ol, Hace Bektaş Veli ol; dondan dona bürün, bize öğretmenlik yap. Senin için oruç tutuyoruz gel artık: Umudumuzu doğurtalım. Dil bizden, nefes hizmet pirllerimizden olsun. Gerçek erenler demine Hû! Eyvallah!

g- HAC

İbadet bağlamında hacca gelince *hac*; zâhir anlamıyla ömründe en az bir kez belirlenmiş günde Kâbe'ye gitme; Kâbe'ye gidip orayı tavaf etmedir. Alevilikte ibadet olarak algılanan Bâtını tanımlara baktığımızda bunun üç biçimde yapıldığını görüyoruz:

a- İmamı ziyaret etme; ziyaret edip hizmetinde bulunma.

b- Kâbe olarak algılanan insanın kalbini kazanma, gönlüne yönelme. İnançta kalp/gönül; hem Tanrı'nın evi, hem de emek verilerek, yaşanılarak elde edilen gönül bilgisinin/sezgisel aklın birikmiş biçimidir. Gönülde/kalpde Tanrı konuk; bilgi ağırlıyandır. Bilgiyle gönül evinde Tanrı'yı ağırlama ve O'nun hizmetinde bulunma hac olarak algılanır.

c- Hakk'a ermek için *gönül yolculuğuna* çıkma. İnsan-ı kâmil olarak eksiksizliğe/kusursuzluğa erişen insan; Sudur'daki çevrim'in son yayı üzerinde gönül yolculuğu olarak tanımlanan ikinci bir çevrime girer. Bir bakıma, melekût âlemine; gaybı tanımak ve tanrısal *feyz* almak için yolculuk yapar. Bu çevrimin ilk yarısında ve inanç kanalında *Hak ile Hak* olur; ikinci yarısında ise *Hak'tan halka* iner ve toplumsallaşır. Bu yolla kendi inancını *dünyalaştırmış* olur; bilimin/aklın gezinebileceği nesnel bir sürecin parçası durumuna gelir.

h- GAZA EYLEME

Zâhir olarak vatanını korumak için savaşa gitme, ülkesi için savaşma, anlamında kullanılır. Bâtını anlamına gelince *nefsiyle mücadele etme*, demektir. İnançta; insanda her türlü kötülüğü yapmaya yatkın duygu hali olarak algılanan nefis, *en büyük düşman* kabul edilir. Bu bağlamda en büyük savaş, insanın kendi içinde kendi nefesine karşı verdiği savaştır. Gaza ya da cihat denince, insanın *kendini terbiye etmesi* anlaşılır.

ı- CENABETTEN ARINMA

Cenabetten arınma olgusu da bir ibadettir: Zâhir anlamı, boy ab-

desti almayı gerektiren durumdan kurtulmadır. Boy abdesti (gusül), cinsel yaklaşım ve ilişkiden sonra alınır. Önce niyet edilir; besmele çekilir; namaz abdesti alınır; ağız, burun üçer kez yıkanır, buruna su çekilir, ağız çalkalanır; önce sağ, sonra sol omuzdan üçer kez su dökülür; hiç kuru yer kalmayacak biçimde bütün beden yıkanır. Gelin şimdi de cenabetten arınmanın Bâtını tanımlarına bakalım:

a- *Tanrı'ya sırt çevirmeme*; Tanrı'dan bilgisiz/habersiz olmama anlamına gelir. Alevilik/ Bektaşilikte Tanrı'ya sırt çevirmeme; Hak'la Hak olmak için yola çıkan tarikat yolcusunun, yol erinin kâmil insan olmak için verdiği uğraşta *her türlü özveriye katlanması gerektiğini* vurgular.

b- Gerekli olgunluğa ulaşarak *yol sırlarını öğrenme*. İnsan-ı kâmil aşamalarını geçerek yol bilgilerini öğrenme; bu yolla kendini *manevi olarak temizleme*.

c- Gerekli olgunluğa ulaşmadan *yol sırlarını öğrenme durumuna düşmeme*; bu yolla kendini *kirlenmekten koruma*.

4- HARAMDAN UZAKLAŞMA:

Zahir anlamı, kazancını yasal yollardan kazanmadır. Bâtın anlamına gelince; gönlünü/beynini bozguncu düşüncelerle doldurmama. Gönül, sezgisel aklın birikmiş biçimidir ve insanın marifete erişme gücünü temsil eder. Yine insanın, Tanrı yoluna açılan kapısı olarak algılanan ve bu anlamda kutsal sayılan iç varlığıdır; Tanrı'nın evi'dir; Tanrı'nın tecelli ettiği, görünüş alanına çıktığı, Tanrı ile ilgili bilgilerin geldiği yerdir. Bu bağlamda bir Alevi/Bektaşi, her şeyden önce bir gönül adamıdır. Tarikat yolcusunun ruhsal arınmaya ermek için geçmek zorunda olduğu aşamalar sıralamasında yer alan, tutkulardan uzak kalmaya alışmayla belirgin sadr makamı, bir gönül aşamasıdır. Gönül adamı, gönül bilgisi olarak tanımlanan irfan ile beslenir ve gönül kıblesi olarak algılanan meydana yönelir.

5- NİKÂH KILMA:

Zahir; a- Evlilik dışı ilişkilerde bulunmama. b- Yakın akraba ile evlilik yapmama. Bâtın; a- İkrar vererek yola girme. İkrar, tarikata girmek için verilen sözdür. İkrar vermek ise tarikata girmek için söz vermek; tarikata girdikten sonra yol'un bütün kurallarına uyacağını üstlenmek demektir. İkrar verilmesi durumunda talibin iradesi, mürşidin rızasında yok olur. b- Yol'da şeytana uymama. İnançta şeytan, Tanrı'ya başkaldıran meleklerin, kötü ruhların başı olduğuna inanılan varlıktır. Somutta ise nefistir. O nedenle, nefsin isteklerine uymak, şeytana uymak anlamını taşır ve yoldan sapma nedeni olarak gösterilir. İnsan gönlündeki nefis, şeytani sultan olarak algılanır.

6- ÇEVREYE ZARAR VERMEME:

Zahir; çevreyi kirletmeme. Bâtın; Hiçbir şeyin nedensiz/işlevsiz oluşturulmadığı kanısıyla tüm canlı-cansız varlıkları, doğayı, doğada var olan dengeyi koruyacağına, kollayacağına söz verme; sözünü yerine getirme. Aleviler/ Bektaşiler tevhit anlayışının bir sonucu olarak yaratılmış her şeyde Tanrı'nın varlığını görürler. Hiçbir şeyin nedensiz/işlevsiz yaratılmadığı sanısını sürekli canlı tutarak, *yaradandan ötürü her varlığa saygı* duyarlar. Mürşitlik aşamasına gelmiş bir babaya *Babalık icazetnamesi* verilirken; *kutsal tören* sırasında, *tüm canlı-cansız varlıkları, doğayı, doğal dengeyi koruyacaklarına* söz verdirirler. Aleviler/Bektaşiler, uygarlığa ve teknolojik gelişime bağlı olarak çevresel yıkımlar çıkmazdan önce; Tanrı halifesi olmaları inancı içinde her şeyin ve tüm güzelliklerin korunmaları gerektiği bilincine varmış oldular. İnançta her şey sevgiden oluşur. Sevgi Tanrı'nın gizemli gücü olarak doğanın her yanına yansır. Her güzel işte o sevgi yankılanır. O sevgi, uygarlıkları beşiğinde sallar; baharda açılan tomurcuklarda yaşam bulur. Tomurcuklara tutunan çiğ taneciklerinde gizlenir; yeni doğmuş bir yavru gibi insanlığa el uzatır. Kuşaktan kuşağa geçer, yürekten yüreğe akar. Mürşit, yalnızca muhiplerinin sorunlarıyla kendini sınırlayamaz; tüm dünyayı, onun ötesinde tüm evreni ilgilendiren

her türlü sorunla ilgilenmek durumunda/ zorundadır. Mürşit, çevrede olup biteni izlemeli, her şeyin dengede olduğundan emin olmalıdır. Alevi/Bektaşî felsefesinde tuz, doğadaki dengenin simgesi durumundadır. Bu nedenle, bir eğitim mekânı olarak algılanan Bektaşî sofrası tuz tadarak açılır ve tuz tadarak kapanır. Tuz tende ve doğada dengeyi sağlar; dengelenen ten, bir başka insana ve doğaya dengeli davranışlarla yaklaşır. Yine Alevi felsefesinde insan, feyz-i mukaddes; insan için gerekli olanlar ise feyz-i akdes olarak algılanır. Bu kapsamda her şeyin insan için var olduğunun bilincine varan Alevi/Bektaşîler; çevreyi/doğayı korumanın insanı korumak anlamına geldiğini; yine her şeyin doğal işlevleriyle birlikte Tanrı emaneti olduğunu bilirler. Meleklerin bile taşıyamadığı bu sorumluluğu, bir Tanrı halifesi olarak yükümlenmeyi temel bir görev olarak görürler. Bir Alevi/Bektaşî doğayı ya da doğal olanı değiştirmeye yeltenmez; her şeyin doğal yasalar ve koşullar içinde akıp gittiğini kabul eder; doğal yasalar ve koşullar içinde kalmak koşuluyla yine doğal çareler aramaya koyulur. İnançındaki idealizmine başvurmaz; tam tersine, doğal olan zeminde kalır ve yöneldiği doğal çareyi idealizmiyle kutsar. Alevilik-Bektaşilikte eğitim zevk etme, tanrısal görünümleri izleme ise zevk almazdır.

7- SÜNNET-İ CEMAAT OLMA:

Zahir; Peygamberin emirlerine, örfüne uyma; Hz. Muhammet'in söz, davranış, uygulama ve onaylarını kabullenme. Bâtın; a- Yol töreleri konusunda bilgisiz olmama; b- Hz. Ali ve soyundan gelen imamların söz, davranış, uygulama ve onaylarını kabullenme; c- Pire, mürşide itaat etme. Pir, mürşit; müritlerine kurtuluş yolunu ve tanrısal sıraların çözümünü gösteren, dervişleri yöneten ve yönlendiren, üstün aşamalı tarikat ulusudur. Bu nedenle, sözü/isteği yasa niteliği taşır. Mürit bu söze/isteğe uymakla sünnet-i cemaat olma şansını yakalar.

8- ŞEFKATLİ OLMA:

Zahir; insanlara yumuşak, sevecen davranma. Bâtın; bütün yara-

tılmışlarla kardeş olma; onları Tanrı emaneti bilip koruma. Genelde insan, özelde kâmil insan bir Tanrı halifesidir. Öte yandan tevhit anlayışının bir sonucu olarak doğadaki her şey Tanrı'nın bir görünümüdür. En fazla Tanrı/ konuşan Tanrı olmak kimliğiyle kâmil insan, kendi dışındaki her şeyi korumak/ kollamak göreviyle yükümlüdür. Bu bağlamda, canlı/cansız her şeye sevecen davranmak durumundadır.

9- ARI GİYME-ARI YEME:

Zahir; a- Kuran'ın buyurduğu şeyleri yeme, giyme. b- Temizliğe özen gösterme. Bâtın; Tanrısal nitelikleri tanıma; onları etiğine indirme, davranışlarının bir parçası durumuna getirme. Gönül bilgisi yoluyla gerçeği yakalama; bunu tanrısal özellikler olarak algılama; algıladığı şeyleri ahlakının temeline yerleştirme; davranışlarına yansıtma.

10- YARAMAZ İŞLERDEN SAKINMA (EMR-İ MARUF):

Zahir; Tanrı buyruklarına uyma; yasaklardan kaçınma. Bâtın; a- Tanrı'ya yaklaşma; bu çaba içinde olma. b- Bu çaba içindeyken şeytandan uzak durma. Burada şeytan insanın nefsidir: İnsan, nefsinin dünyasal isteklerine gem vurmasını bilmelidir; aksi durumda yoldan sapar.

TARİKAT KAPISI

Dört Kapı Kırk Makam üzerine kurulu Alevilikte, ikinci kapı ve buna bağlı olan on makam, *tarikât* ya da *tarikât kapısı*dır. Bu kapı inançta, *birinci doğum* olarak algılanan *şeriatı* ya da *şeriat kapısını* izler ve *ikinci doğum* olarak bilince çıkar.

MAKAMLAR:

1- EL ALMA, TÖVBE ETME:

a- Bir mürşide bağlanma. Mürşit, Dört Kapı Kırk Makam'dan geçmiş, ham ervahlıktan sıyrılıp olgun/yetkin duruma gelmiş insan demektir. Öncelikle Hak'la Hak olarak, Tanrı halifesi olmanın gerekleriyle donanmıştır. Onun da ötesinde, Hak'tan halka inen, bir birey/toplum hizmetlisidir.

Bu nedenle o, bir yol göstericisidir/ışıklandırıcısıdır. Tarikat kapısına adımını atan bir talip her şeyden önce bir mürşide gereksinme duyar. O yol göstermeden doğruyu yakalayamaz. İnançta el, bir tutma, dokunma organı olmanın ötesinde tanrısal gücü de simgeler. *b-* Kötü ve günah işlerden vazgeçerek Hakk'a yönelme. *c-* Dünyasal tutkular, nefsin isteklerinden sıyrılma, sıyrılarak tarikata/yola yönelme. *d-* Dünya ve dünya ile ilgili şeylerden vazgeçerek Hakk'a dönme.

2- MÜRİT OLMA:

a- Mürşidin isteğine uyma. Mürit, günah kabul edilen sözler söyleyebileceği kaygısıyla mürşit karşısında sessiz kalmalıdır/susmalıdır. Alevilikte, *dilin afetleri* olarak algılanan sözlü kötülüklerden kaçınma, az konuşma ve mürşidini sabırla dinleme, müridin önem ve özenle uyması gereken bir *edep*dir. *b-* Eğitim alma isteğinde olma. Alevilikte zorlama yoktur. Onun içinde *Gelme gelme, dönme dönme*, derler. Bunun anlamı, yola gelirken iyice düşün; gönlünde kesin bir eğilim belirirse *Hak* yoluna gir; girdikten sonra, artık dönmek olmaz,

demektir. Yani mürit, eğitilmeye yatkın, eğitim almaya istekli olmalıdır. İstenmeden, eğitilmeye yatkınlık sergilenmeden mürit olunmaz. c- Düşünce ve davranıl düzeyinde verilen eğitimi özümseyebilmek için canla başla çalışma. Müridin sadece istekli olması da yetmez; verilen eğitimi etiğine ve davranışına aktarabilmek için, her türlü özveriye katlanmaya hazır olmalıdır.

Yoldan, erkândan dönen mürit dönektir. Mürşit ve musahibi kabullenmeleri gerekir. Yola girmeyen, hakikati kabul etmeyen; mürşit ve musahibi hak saymayan mürit lanetlidir. Böylesi bir mürit yola, erkâna, ceme sığmaz; onun sürgün edilmesi gerekir. Mürşit ile müridi birbirine *Şedd-i Şah* bağlar; şed, teslim olmaktır, bağlılık göstermektir. Mürit cesettir, mürşit ise candır; can cesetten çıkarsa yaşam sona erer. Bir mürit, üç gün rehber önüne çıkmazsa onun inancı yok olur. Bir mürit erkân sahibinden erkân isteyemez; çünkü erkân sahibinin yolu, evliyaların, enbiyaların yoludur. Eyvallah bu yolun sağında; Tanrı'nın buyruğu ise bu yolun sonundadır. Mürüvvet önünde, kerem ardındadır. Bir mürit bir müridin evine vardığında önce eşiği, ardından kendisini, sonra da ocağı niyaz etmesi gerekir. Bu mihmanın ev sahibine armağanı ve hizmetidir. Bu armağan ve hizmet karşılığında ev sahibi mihmána: -Bugün saygıdeğer konuğumsunuz. Ev bizim değil, senindir, demesi gerekir. Mürit, kutsal olarak algılanan kitapların okunması ve mürşidin konuşması sırasında, *itiraz* edemez; eğer ederse günahkâr olur. Tarikat geleneğinde talip, tarikata alınmadan önce belli bir süre *ahlak* ve *edep* denemesinden geçirilir. Manevi yükselmeye istekli ve *seyrû sülük* çilesine katlanmaya hazırsa *mürit* olarak kabul edilir. Yola düşecek, yol göstericisine mutlak bağlanacak, onun rızası dışında yedi adım bile atmayacak olan talip, tarikat hizmetlerini yerine getirmesini sağlayacak değerlerle donanmış olmalıdır. İçi-dışı bir etmeli; dışarıdan *halk* gibi görünmesine karşın içten *evliya* gibi olmalı; geveze olmamalı; terbiyeli, kadına saygılı olmalı; can ve tenle, bütün varı ve varlığıyla mürşit buyruğunda bulunmalıdır.

3- SAÇINI GİDERME, LİBASINI GİYME:

a- Saçını gi-derme; cinsiyet farklarının ortadan kaldırılması bağlamında, *kadının dişiliği, erkeğin kişiliğinin* yok edilmesi olarak algılanan sembolik *çâr darp* erkânından geçme. Alevilikte cinse dayalı hiçbir ayırım yoktur. Kadın ve erkek yalnızca biyolojik yapıları gereği farklıdır; kadın ve erkek birbirinin eşidir; birbirini tamamlar; birinin diğerine üstünlüğü yoktur; birbirlerine göre eşdeğerdedirler. Önemli olan insan olmalarıdır; bu nedenle insanı ilgilendiren konularda bir ayırım söz konusu edilemez. Aleviler/Bektaşiler bu yaklaşımın bir uzantısı olarak yaşamın her alanına birlikte girerler; birlikte eğitim alırlar, birlikte yerler-içerler, birlikte muhabbet ederler, birlikte dua ederler. Cinse dayalı farklılaşma sadece karı-koca ilişkisini kucaklar. Alevilikte evlilik, kutsal bir sözleşmeyle yaratılan bir kurumdur. Bu nedenle *nasip* töreninde herkesin kardeşlik bağı kurduğu ortama eşlerden hangisi nasip alıyorsa diğeri, o sırada *meydana* girmez. Çünkü aralarındaki bağ, kardeşlikten öte bir şeydir. Meydanda bulunanlar birbirleriyle kardeş olur. Kardeşler asla karı-koca ilişkisine giremeyeceklerinden; eşler, sırasıyla biri dışarıda bekleyerek nasip alırlar. Nasip aldıkları sırada her biri meydanda bulunanlarla kardeş olurlar, ancak birbirleriyle değil. Bir Alevi, Alevi kaldığı sürece eşini incitmez, gücendirmez, onu üzecek bir şey yapmaz. Karı kocasında, koca karısında, insanın *güzelliğini, ululuğunu* görür. Cinsiyet bağlamında ve inançta, Allah'ın cemel esmasından kadın; *celal* esmasından erkek oluşur. Bu nedenle erkek *haşin* ve *sert*; kadın ise *narin* ve *güzeldir*. Kadın aciz olduğu için değil, narinliğinin ve güzelliğinin korunması için korunur. Erkek ise haşin ve öfkeli olduğu için değil, kötü niyetliyi ürküttüğü için korunur. Cins ayırımının olmamasının bir kanıtı olarak Aleviler/-Bektaşiler birbirlerine, kadın-erkek ayrımı yapmaksızın *erenler* diye seslenirler. Yine inançta, ilk istenen son oluşandır; yaklaşımı egemendir. Asıl murat edilen Havva olduğu için, *Âdem* bile inançta yardımcı bir varlıktır. *b- Libasını giyme;* kutsal olarak algılanan tennure, haydariye ve hırkaya bürünerek, kanberkiye, kemer kuşanarak, teslimtaş

takarak, taç giyerek ayıpları örtücü olma, kimsenin ayıbını görmeme. Bunlar, ruhsal yüceliği, ululuğu, mutluluğu simgeleyen şeylerdir. İnançta taç, Tanrı'nın sevgili kullarına bir armağanı olarak algılanır.

4- İYİLİK YOLUNDA SAVAŞMA:

a- En büyük düşman olarak algılanan nefsiyle mücadeleye girme. b- Benliğin geçici ve dünyasal isteklerine karşı koyma. İnançta nefis, insanda her türlü kötülüğü yapmaya yatkın duygu durumu olarak tanımlanır ve en büyük düşman kabul edilir. Bu nedenle nefisle mücadele, iyilik yolunda savaşmadır ve *cihad-ı ekber* (büyük savaş) olarak algılanır.

5- HİZMETLİ OLMA:

a- Kendini insanların mutluluğuna adama. b- Bunun için her türlü özveriye katlanmaya hazır olma. Bir Alevi, eğitildiğinde; eğitimle almış olduğu her türlü kazanımı/donanımı, önce bireyin, nesnel sıyrımlarını aşarak toplumun hizmetine sunması gerekir. Yani birey ve toplum hizmetlisi olmak durumundadır; çünkü insanı eğitmenin amacı budur. Bu aynı zamanda bir *ibadettir*; birey ve toplum hizmetinde bulunma zemininde *mutluluğu*, mutluluğu yakalamak için gösterilmesi gereken *özveriyi* paylaşmadır.

6- HAKSIZLIKTAN KORKMA:

a- Tanrı yolunda yürürken, gerçeğe kavuşurken yanlış bir adım atmaktan kaçınma. Tanrı yolundaki tarikat yolcusu Dört Kapı Kırk Makam'dan geçerken *kutsal kökene* yönelik bir korku duymaz; yani bir Tanrı korkusu içinde değildir. Ancak, inançta kendini, amaçlanan noktaya taşırken, inanç Tanrı'sı durumundan insan Tanrı durumuna dönüşürken, bir *hata* yapmaktan korkar; bu korkuyu bir *özeleştir*i biçiminde, bir kendi kendini *kontrol* biçiminde sürekli canlı tutar. b- Tanrı'nın bir yansıması olarak algılanan doğaya ve insana, kötülük/yıkım getirecek işlerden sakınma. Bir Alevi her şeyden önce insanlığa *hiz-*

metlidir; canlı cansız her şeye hizmetlidir; bu hizmet bir tür ibadettir. Tevhit anlayışına göre doğadaki her şey, insan dâhil; Tanrı'nın bir yansımasıdır. Ona getirilecek bir zarar, Tanrı'ya karşı işlenmiş kabul edilir.

7- UMUTSUZLUĞA DÜŞMEME:

a- Kutsal gerçeğe bir gün kavuşacağı umudunu hiçbir zaman yitirmeme. Aleviliğin felsefi ve teorik boyutunda bir kişi inanç kanalında yürürken, amaçladığı kutsal kökene *ulaşma*, onunla *bir olma* umudunu hiçbir zaman yitirmez. *Hak'la Hak olacağı* günü heyecanla bekler; bu bekleyiş gerçekleştiğinde kendini *insan Tanrı* aşamasına taşınmış olur; olgun/yetkin/eksiksiz olmayla belirgin *makam-ı insaniye*'ye taşınmış olur; bireyleşeceği, toplumsallaşacağı anı yakalamış olur. b- Haklının haksızı yeneceğine inanma, bu inancını sürekli canlı tutma. Bir Alevi *Hakk'la Hak olma* zemininde haklının haksızı bir gün kesinkes yeneceğine inanır; Hakk'la Hak olduktan sonra bir *yorum, yetenek* varlığı olarak indiği yeryüzünde ezilenin, ezeni bir gün alaşağı edeceğini bilir; geleceğe yönelik bu kestirimi yakalayabilmek/ yaşama geçirebilmek için *halk katında*, aynı çıkara koşanlarla egemene karşı *savaşır*. İnsanlık kazanımlarıyla kendini donatmayı bir borç bilir; bu kazanımlarını elinden almak isteyenlere karşı *direnir*.

8- HIRKA, ZEMBİL, MAKAS, SECCADE;

İBRET ALMA, HİDAYETE ERME:

a- *Hırka alma*; tanrısal niteliklere bürünme, kutsallık kazanma. İmam Cafer Sadık'a göre hırkanın imanı kapalılık, İslam'ı temizlik, dini tanışıklıktır. Kiblesi pirdir; sözü Tanrı'yı anmaktır. Sırrı şevktir; canı ibadettir; açarı tekbirdir; gusulü, dünya uğraşında temizliktir; kemali doğruluktur; namazı arılıktır; yakası razılıktır; eteği dervişliktir; içi nur, dışı görmektir. Farzı söylemektir; sünneti makastır; marifeti sıdktır; yüzü pir, içi mürrebidir. b- *Makas alma*; tanrısal ahlaka uymayan sünnet dışındaki yenilikleri terk etme; birey/toplum katında ahlak dışılıktan uzaklaşma. Alevilik/Bektaşilikte sünnet; mürşidin söz, davranış,

uygulama ve onaylarını kabullenmedir. Bunun dışında sünnet aramak, inançsal ahlaka aykırıdır. Uyarıcıdan aldığı bilinçle donanan Tanrı yolundaki tarikat yolcusu; bilgisini birey/toplum katına taşır. Burada bilinciyle çelişen bir davranışa giremez; bunu ahlak dışılık olarak algılar.

İmam Cafer Sadık yol ehli canların üç sünneti yerine getirmelerini zorunlu görür: 1- Birinci sünnet *Tanrı*'dır; inananların Tanrı adını dillerinden, sevgisini gönüllerinden düşürmemeleri gerekir. Burada anlatılmak istenen, inanç Tanrısının kutsanması görüntüsü altında, insan Tanrı'nın *tanıklığının* sürekli seslendirilmesidir; asıl tanık/veri kaynağının dışa vurulmasıdır. 2- İkinci sünnet Muhammet'tir; yol ehli can, Muhammet'in söz, davranış, uygulama ve onaylarını kabullenerek kin, büyüklenme ve düşmanlığı yüreğinden atması, toplumla uyum içinde olması gerekir. 3- Üçüncü sünnet *Ali*'dir; bunun anlamı, Muhammet-Ali yoluna gönül rızası ile teslim olmasıdır. c) *Seccade sahibi olma*; a- Her zaman ve her yerde Tanrı tecellilerinin huzurunda olduğunu bilme. Tevhit anlayışının bir sonucu olarak Alevi-Bektaşiler; kendileri dâhil her şeyi Tanrı'nın bir görünümü olarak algırlar. İnanç kanalından yeryüzüne inmesine karşın bir yorum, bir yetenek varlığı olarak belirlediği için, çevresini diğer varlıklardan farklı yorumlayabilen tek yaratıktır. Bu bilincin bir gereği olarak her can kendini, *an-ı daim*'de Tanrı tecellilerinin huzurunda hisseder. İnsanın önceli olan gönlündeki soyut Tanrı'ya nasıl davranıyorsa tecellilerinin huzurunda öyle davranması gerekir b- Tanrısal tecelli olarak algılanan şeye, insana büyük bir saygı ve sevgi besleme; Tanrı sevgisini tecellisine aktararak aynı sevgiyi onda yaşama/bulma.

Diğer taraftan *seccade*; tarikat yolunda bir aşamayı, makamı simgeleyen ve pirin, dedenin ya da babanın oturduğu tabaklanmış tüylü deriden yapılmış *posttur*. Bu nedenle *post hizmeti*, pirliktir, dedeliktir, babalıktır. Postlar kutsaldır; büyük bir saygı ve sevgi kaynağı durumundadır. İnançta *postun* başı teslim; ayağı hizmet; sağ el tutma; solu nefsi kırma; dışı sebat; içi temkin; ortası muhabbet; mihrabı cemal; doğusu sevinç; batısı bilim; koşulu erenler önünde baş

eğmek; canı tekbir; şeriatı yok olma; tarikatı acıma; marifeti rıza; hakikati ise kavuşma ve bekleme, durağı olarak algılanır.

Alevilikte On İki İmam sayısınca on iki post vardır. Bunlar: 1- *Horasan postu (pir postu)*; Hacı Bektaş Veli'nin Horasan'dan geldiğini bildirir; tarikatın temel taşı durumundadır; bu posta kimse oturmaz. 2- *Ahmed-i Muhtar postu (mürşit postu)*; Hz. Muhammet makamı. 3- *Ali postu*; rehber makamı. 4- *Aşçı postu*; Seyit Ali Sultan makamı. 5- *Ekmekçi postu*; Balım Sultan makamı. 6- *Nakip postu*; Kaygusuz Sultan makamı. 7- *Atacı postu*; Kanber Ali Sultan makamı. 8- *Meydancı postu*; Sarı İsmail Sultan makamı. 9- *Türbedar postu*; Kara Donlu Can Baba Sultan makamı. 10- *Kurbancı postu*; Hz. İbrahim makamı. 11- *Ayakçı postu*; Abdal Musa Sultan makamı. 12- *Mihmandar postu*; Hz. Hızır makamı. *d- Zembil alma*: İrfan arayıcısı olma. İrfan Arapça *bilme, anlama* anlamına geliyor. Alevilik-Bektaşilikte ise: a- Evrenin sırlarını bilme, kavrama; b- Uyarıcıdan alınan bilgi; gönül yoluyla elde edilen sezgisel akıl, anlamlarına gelir. e- *İbret alma*: a- Her şeyde Tanrı'nın bir hikmeti olduğunu anlama. b- Ben özelliklerinden arındırılmış ben özelliklerinin katılımıyla beliren *toplumsal bilinçte yaratıcılık görme*. f- *Hidayete erme*: a- Hak yoluna girme. b- Tarikatı/yolu benimseme.⁶

9- NİMET DAĞITMA:

Makam, cemiyet, nasihat ve muhabbet sahibi olma. a- *Makam sahibi olma*; ruhsal bakımdan belli bir olgunluk aşamasına ulaşmış olma. Makam, tarikat yolcusunun ruhsal bakımdan ulaştığı olgunluk *aşamasını* simgeler; bu anlamda *postu* simgeler. b- *Cemiyet sahibi olma*; tarikata girmek isteyen, Bektaşî olmak isteyen talipleri olma. c- *Nasihat sahibi olma*; yol kurallarını, ilkelerini ve törelerini anlatacak denli

⁶. “Hidayete ermek insanın hayrete ulaşmasıdır. Hayrete ulaştığında ise ulaşılacak şeyin hayret, hayretin sıkıntı ve hareket, hareketin ise hayat olduğunu anlar. Dolayısıyla durağanlık yoktur. Durağanlık yok ise ölüm de yoktur. Varoluş vardır. Öyleyse yokluk, söz konusu değildir.” (İbni Arabî'den aktaran: Almaont, Lan; *İbni Arabî ve Derrida/Tasavvuf ve Yapısöküm*-Çev.: Kadir Filiz-; Ayrıntı Yayınları; İstanbul- 2012; s, 37

bilgi ehli olma. *d- Muhabbet sahibi olma*; Tanrı'ya, tarikat ulularına ya da tarikat yolunda yapılan bir işe, eyleme gönülden sevgi ve bağlılık duyma. Bir şikâyetin, sorunun tartışılıp değerlendirilmesi, bir sonuca bağlanması için *muhabbet meydanı* açma.

10- AŞKA ERME, ŞEVKE ERME, ÖZÜNÜ FAKİR GÖRME:

a- Aşka erme; tanrısal varlığı içten gelen bir eğilimle sevme; sevilende kendini yok etme, sevilenle bir olma, seveni yok yalnızca sevileni var etme Aşka erme yolundaki tarikat ehli can, bir âşıktır. Tanrısal varlığın gizemine bağlanarak kendini Tanrı'da, Tanrı'yı kendinde görme aşamasına yükselmiş yetkin kişi demektir. Bu nedenle tanrısal özde ölmezliğin sırrına ulaşılması durumunda beliren, sevenle sevilenin birliğini anlatmak için “*âşık-maşuk*” özdeyişi kullanılır.

Yine, Aleviliğin kıyısında duran, Alevi/Bektaşî ilke ve âdetlerine belirli bir sadakat duyan, ancak nasip almamış durumda bulunan kimseye de âşık denir. Nasip almamış kişi anlamında âşık terimi, tarikat içine çekilme sürecindeki meraklı araştırmacıyı belirtir. Tekkeyi ziyaret edebilir, baba ile konuşabilir. Aşka eren tarikat yolcusu can; vecd durumunda gizli anlamını herkesin çıkaramayacağı, akla, mantığa ve şeriata aykırı şeyler söyleyebilir. Bu durum, kişiyi özgür/bağımsız kılmak için yaratılmış bir yaratıcılıktır. *b- Şevke erme*; Tanrı sevgisinden, tanrısal tecellilerden kaynaklanan coşkuyu duyma. *c- Özünü fakir görme*; Tanrı uğruna dünya varlığından vazgeçme; benin geçici isteklerine aldanmama; büyüklük taslayarak tanrısal varlık karşısında bağımsız bir tavır takınmama.

MARİFET KAPISI

Makalat'a göre; ilham, fehm, aşk, şevk ve muhabbet cana kondu; can dirildi; akıl egemen oldu; geleni, varanı bildi. Çünkü tüm nesnelere canla dirilir, can marifet ile dirilir. Onun için marifetli canlar, erenler canıdır; marifetsiz canlar, hayvanlar canıdır. Su olarak algılanan marifet, gönül gözünden akar ve bostan olarak bilince çıkan canı sular.

Burada *ilham* inançta, kulun kendi isteği, gücü ve çalışmasına bağlı olmaksızın, doğrudan Tanrı vergisi olarak kalbe atılan, gönüle doğan anlam, sezgi, bilgi anlamına gelir. *İlham*, akıl ve duyuların aracılığı olmaksızın, tanrısal gerçeklerin ve sırların, varlık ve olayların iç yüzünün, velinin gönlüne doğması biçiminde algılanır. Bu durum ancak arınmış gönüller için söz konusudur. Akıl ve duyu yanılgılarından uzak olduğu için, *ilham*'da aldanma ve yanılma payı yoktur.

Geleneksel söylemde; *Makalat*'ın bu açıklamasının yüzeysel anlaşılması sonucu, *Akıl şeriat ve tarikat kapıları için gereklidir; marifet ve hakikat kapılarında akla gereksinme yoktur*, biçiminde özetlenebilecek bir *ters bilinç* ortaya çıkmıştır.

Bu doğru mudur?

Bence yanlıştır. Burada anlatılmak istenen şudur: İnançtan akla atlayarak *şeriat* ve *tarikât kapılarında* eğitilen yol ehli can; *zahirden* kaçış görüntüsü altında *bâtını* yani gerçeği akılla kavrama gücüne erişmiştir. Daha açık bir anlatımla *beyin*, *marifet kapısı* ile birlikte daha az *düşünme etkinliğinde* bulunarak daha *üretken* bir aşamaya sıçramıştır. Nesnel süreçteki *doğal yasaları*, *birey ilişkilerini* ve *toplum yasalarını*; özel bir düşünme çabası harcamadan kavrayabilmektedir. Özcesi *üretkendir*. Gördüğü, duyduğu şeyler; bunun da ötesinde görmeden, duymadan soyut olarak algıladığı şeyler arasında var olan ortak yasalar/kurallar/ilkeler kendiliğinden gibi gözükür, ama kesinlikle daha önceki bilgi birikiminin bir sonucu olan süreçte, *beynin bir yansıması* durumundaki *gönülde* belirir. *Hakk'la Hakk olma* yolunda yüründüğünden; yol ehli can, yüklendiği misyonun bir gereği olarak

birey gücünün/yeteneğinin üstünde bir güç/yetenekle donanır. Akıl insandan çok inanç insanı durumuna dönüşür.

Akıl arkada, görülenler/duyulanlar, hatta, görülmeden/duyulmadan soyut olarak algılananlar *öndeymiş* gibi görünür; gerçeğinde önde olan *akıldır*. Akıl alanı terk edildiğinde; akla gereksinme duymadan ulaşıldığına/elde edildiğine inanılan hemen her şey *yok* olur.

Yine burada geçen *fehmi*, inancı anlama ve bunun gereğini yerine getirme anlamını taşır. Alevilik/Bektaşilikte inanç dindir? Dinin *zahir* anlamı; insanın kutsal olanla ilişkisi betimleyen inanış ve dogmalar bütünüdür. Alevi/Bektaşi inancında ise dinin iki anlamı vardır: a- Tarikat makamında beliren inançtır; tektanrıci inancın dünyalaşmasıyla kazanılan ve yeni bir içerikle biçimlenen yarı-ilahi boyuttur. Akılla ulaşılan sonuçları kutsayan, düşüncenin evrimine koşut olarak değişimler/dönüşümler geçirerek *an-ı daim*'de anlamlı ve güncel kalan manevi ilkeler/kurallar bütünüdür. Tanrı'nın eksiksiz sureti olarak beliren insan-ı kâmil'in, bunun yüceltilmesi bağlamında kutbun yaşama görüşüdür. b- Âşktır, sevgidir. Aşk, tarikat makamında beliren inanç dünyasında, kutsal köken olarak öne çıkan tanrısal varlığı, içten gelen bir eğilimle sevmedir; sevginin insanı bütünüyle egemenliği altına almasıyla sevenin sevilende kendini yok etmesidir.

Fiziksel dünya, *hakikat*'in yokluktaki bir yansımasıdır. *İkilik duygusu*, Tanrı'nın varlığı gerçeğini insandan saklayan bir örtüdür. İnsanın içinde, çıktığı kaynakla yeniden birleşme eğilimi vardır. Bu nedenle insan kendi *beni*yle bir savaşım içine girer. *Birlik*'in sağlanabilmesi için *ikilik* aşılarak, *ben* fethedilir. *İkilik duygusunun* aşılması ve *benin* fethedilmesi, ancak *aşk gücü*yle olanaklıdır. Bu aşk içimizde vardır; çünkü o da, Tanrı'nın kendi yapısının bir parçasıdır. Bu bağlamda, içene saz çalıp şiir söyleme yeteneği ve becerisi kazandırdığına inanılan içki olarak algılanan *aşk badesi*, kâmil insanın bilgisinden başka bir şey değildir. Tarikat ehli can, bu bilgiyle donanır; bu bilginin gereklerini yerine getirir. Tektanrıci dinin emirleri, *bâtını* bilmeyen cahillerin yerine getirmekle yükümlü olduğu görevlerdir. Tarikat ehli canlardan bu emirler düşer.

Makalat'a göre cana konan ve canın dirilmesine ve aklın ege- men olmasına yol açan bir diğer durum ise *şevk*'tir. *Şevk*, Tanrı sevgi- sinden, tanrısal tecellilerden kaynaklanan coşkuyu anlatır. Bu inanç- tan akla atlanılarak yakalanan yol sürecinde; üretken kılınan aklın, kendi yaratıları karşısında duyduğu *hazdır/onurdur*. Canı sulayan, dü- şüncenin evrimini kesintisiz besleyen *muhabbete* gelince; onun da ikili bir anlamı vardır: a- Tanrı'ya, tarikat ulularına ya da tarikat yo- lunda yapılan bir işe, eyleme karşı gönülde yanan sevgi, bağlılıktır. Bu sevgi ve bağlılığın kesintisiz yaşanmasıyla tanrısal âlemin gücü içinde erimeye koşut olarak; Tanrı'nın tarikat yolcusundan *ben* özel- liklerini alarak yerine kendi özelliklerini koymasıyla elde edilen *bir* olma olgusuna ulaşılır. Kurgulanan inançla özdeşleşip halk'a dönül- mesiyle inanç dünyalaşır; bunun doğal bir sonucu olarak Tanrı yeryü- züne iner ve yeryüzü tanrılaşır. b- Bir şikâyetin, sorunun tartışılıp değerlendirilmesi ve bir sonuca bağlanması için yapılan cem töreni- dir; muhabbet meydanıdır.

Meydanın Alevi inancında çok özel bir yeri vardır. Meydana ni- yaz etmek; bir aşama olarak algılanan ve tarikat yolunda ceme katı- lanları temsil eden mekâna, bir dileğinin gerçekleşmesi için yakarmak anlamını taşır.

İbadet meydanı, erenler meydanı ya da Kırklar meydanı adlarıyla da anılır. Meydanın giriş kapısının iç kısmına *eşik*; meydanın orta kısmına *dâr* ya da *dâr-ı Mansur* denir. Genellikle giriş kapısının kar- şısında, *küre makamı* olarak algılanan bir ocak (Hz. Fatma Ocağı) bu- lunur. Ocak olmaması durumunda bunun yerine bir çerağ konur. Mey- dana girene göre sağ taraf karşı köşede, yerden biraz yükseltilmiş bir zemin üzerinde Hz. *Muhammet makamı* olarak algılanan *Ahmed-i Muh- tar Postu* (*mürşit postu*); bunun solunda kalan duvarın dibinde *çerağ tahtı*; bunun önünde ise *meydan taşı* bulunur.

Ocak'tan sonra sırayla giriş kapısının sol tarafındaki duvar bo- yunca postlar sıralıdır. Siyah renkli olan *Horasan Postu*'na kimse otu- ramaz, boş tutulur. Alevilik/Bektaşilikte meydan, bir ibadet yeri ola-

rak caminin yerini tutar: Ancak, camide *şeriat*; meydanda *marifet*; camide *kible*'ye dönüş, meydanda *karşılıklı kible oluş* vardır. Camide hoca ve müezzin; meydanda *mürşit* ve rehber bulunur. Camide yazılı *Kuran*, meydanda *konusan Kuran* okunur. Camii dünya meydanıdır, güven yeridir; orada yapılan ibadetler borç ödemedir. Meydan büyük mahşerdir; insanı sonsuz yaşama götüren *ölüm sahnesidir*. Bir kurban yeri; sonsuz saltanat yeridir; orada yapılan ibadet *Mirac*'a varmak içindir.

Tanrı yolundaki tarikat yolcusu sürece girince bir tür *hicrete* çıkar: Nefsinden sıyrılarak gönüle; gönülden sırra; sır'dan ruha; ruh'tan Hak'a; Hak'tan halk'a göç eder.

Buna koşut olarak insanın tanrısal gerçeklere ulaştığı yer olarak gönül, *Tanrı'nın Evi* anlamında insanda somutlanırken; gönlün, kalbin yönelme yeri anlamında *çerağ, post, mürşit*; Tanrı sözünü anlamaya ve bunun gereğini yerine getirmeye yönelme yeri anlamında *çerağ tahtı* ve nefis olarak algılanan *ten*'in yönelme yeri anlamında *meydan taşı* dünyalaşır.

MAKAMLAR:

1- EDEPLİ OLMA:

Eline-diline-beline sahip olarak kötü hal ve hareketlerden uzak durma. Alevi-Bektaşî ahlakının temelini oluşturan edep; el-dil ve bel sözcüklerinin ilk harflerinden türetilmiş olarak algılanır. Bir Aleviye göre hizmetteki edep, hizmetin kendisinden daha değerlidir. Edep kapsamında üç şey önemlidir: *a- Eline sahip olmak*: Hırsızlık yapmama, kan akıtmama anlamında, Alevi-Bektaşî barışçılığının ve cana saygısının bir simgesi durumundadır. Bu yolla bir Alevi-Bektaşî eli, suç işleme aracı olmaktan çıkarıp güzellikleri yaratma aracı haline dönüştürmüş olur. *b- Diline sahip olmak*: Yalan söylememe, sözle insanları birbirine düşürmeme, kov ve gıybetle bulunmama anlamında, Alevi-Bektaşî açıklığının bir simgesi durumundadır. Bu yolla bir Alevi-Bektaşî dili, dedikodu yapma, fitne ve fesada katılma aracı olmak-

tan çıkarıp doğruyu söyleme, söz güzelliğini yaratma aracı haline dönüştürmüş olur. *c- Beline sahip olma*: Nefsine sahip olma, zina yapmama anlamında, gayrimeşru ilişkilerden uzak durma anlayışının bir simgesi durumundadır. Bu yolla bir Alevi-Bektaşî cinsel organları, zina aracı olmaktan çıkarıp herkesin eşiyle, sevgilisiyle birlikte yaşamasının güzelliklerini yaratma aracı haline dönüştürmüş olur.

Buyruk'a göre elini-dilini ve belini kötü kullanan uğrudur. Uğrunun Dört Kapı Kırk Makam ve on yedi erkânda yüzü karadır. Uğru dört çeşittir: *a- El uğrusu*; mal uğrusudur, mal çalan kimsedir; Tanrı katında yüzü karadır. *b- Dil uğrusu*; bilgiliden bilgiyi öğrenip başkasına kendisininmiş gibi anlatan, onları aldatan kimsedir; iki dünyada yüzü karadır. *c- Yol uğrusu*; bir kâmil mürşitten yolun törelerini öğrenip talipleri kandırarak onlara babalık/dedelik yapan kimsedir; iki dünyada yüzü karadır. *d- Gönül uğrusu*; bu bir bel uğrusudur; sarkıntılık edip bir bacının gönlünü çalan; işi bittikten sonra çekip giden kimsedir; Dört Kapı Kırk Makam, on yedi erkânda yüzü karadır.

2- BENCİLLİK, KİN VE GAREZDEN UZAK DURMA:

a- Tanrı yolundaki tarikat yolcusunun, ulaştığı marifet aşamasından düşme endişesini/kuşkusunu taşıması ve bu durumdan korku duyması. Tarikat ehli canda, Tanrı korkusu yoktur; Tanrı'ya ulaşma yolunda bir yanlış yapacağı korkusu; bir şeyi yanlış anlayacağı kuşkusunu vardır. b- Kendine yönelik eleştiriyi/sorgulamayı sürekli canlı tutarak/öne çıkararak bencillikten, kinden ve garezden uzak durma. c- Korumacı bir korkunun/kuşkunun kuşatıcılığında her an vicdanını dinleme; ayna olarak algılanan secdede kendini izleme; eksikliklerini/kusurlarını saptama ve yeni güne daha arınmış olarak çıkma. Tanrı celal sıfatı ile kendi yüceliğini/ ululuğunu/enginliğini gösterecek ve buna dayalı bir korku yaratacak biçimde insanın gönlünde tecelli eder. Bu Tanrı'nın heybet durumudur. Tanrı'nın gönülde, heybet durumunda görünüş alanına çıkmasıyla insan, gaybete girer (kendinden geçer). Gaybet, Tanrı'da yok olma yolunda bir aşama olarak algılanır; Hak'tan gelen doğuşlar ve feyizler nedeniyle çevreden ve kendi fizik varlığı

ğından soyutlanma biçiminde beliren, her şeyden habersiz olma durumunu betimler. Gaybet durumuna giren tarikat yolcusu, kalbini Tanrı'dan başka her şeyden arındırır; Tanrı'yla birlikte olmanın huzurunu yaşar. Bütün benliğini Tanrı bilincine yönelttiği için çevreden ve bu arada kendi duyularından soyutlanır. Bu dünyada olmasına karşın, tanrısal gizemle örtülür ve bir bakıma yok olur. Tanrı cemal sıfatıyla insanın gönlünde görünürse üns (sevinç) oluşur.

3- PERHİZLİ OLMA:

a- Hiçbir şeyde aşırı olmama/aşırıya kaçmama. b- Ulaşılan manevi aşamanın verdiği sarhoşluktan korunma; bu hazzı yanlış algılayıp kendini yitirmeme. c- Mahrem olan şeylerden kaçınma/uzak durma.

4- SABIR GÖSTERME:

a- Bir olgunluk belirtisi, bir aşama olarak algılanan, Tanrı'dan başka kimseye yakınmama. b- Kutsal gerçeğe giderken aceleci olma; taşkınlık yapmama; ölçüyü elden bırakmama. c- Mürşidin verdiği kadarıyla yetinme; nefesine uyup mürşidinden taşıyamayacağı/ kaldıramayacağı isteklerde bulunmama.

5- UTANMA:

a- Yakışksız davranışlardan, uygunsuz işlerden kaçınma. b- Kınanma, ayıplanma endişesiyle bir şeyi yapmaktan ya da yapmamaktan sıkılma.

6- CÖMERT OLMA:

a- Bilgisini ehlinden esirgememe. b- Bilgisinden layık olanı yararlandırma. c- Bunu bir ibadet olarak algılama ve bu yolla kendini temizleme/Arı kılma.

7- İLİM ÖĞRENME:

a- Tarikat yolunda, gönül yoluyla önce kendini, sonra kendi özünde Tanrı'yı bulma. b- Sezgisel aklını kullanarak kesin bilgiye ulaşma.

8- MİSKİN OLMA:

a- Kendisine hiçbir varlık tanımama. b- Eyvallah Kapısı'nın kulu olma bağlamında; edilen bir sözü, yapılan bir işi, gösterilen bir tavrı olumlama/onaylama /benimseme; razı olma, itaat etme; teslim olma, bağlanma.

9- ÖZÜNÜ BİLME:

a- Son amacını âlem-i ekber'de bulan ve küçük evren olarak algılanan insanı tanıma. b- Bu yolla son amacını âlem-i asgar'da bulan ve büyük evren olarak algılanan âlem'in farkına varma. c- Bu bağlamda Tanrı'nın bütün sıfatlarının insanda tecelli ettiğinin ayırımına erme. Alevilerde-Bektaşilerde *gönül bilgisi*, özünü bilmenin bir koşulu durumundadır. İnançta gönül bilgisiyle donanmış yol ehli can, kendinin yüceltilmesinin bir ürünü olan ve büyük evren adıyla anılan; bâtında, Tanrı adına tasarrufta bulunan kutbun teninden/canından başka bir şey olmayan, tanrısal âlemlerle buluşmak ister. Çünkü o, kendi kanıtıdır; bu yolda yürümesine engel oluşturan şeriatı yadsır.

10- ARİF OLMA:

Tanrı'nın; gönül bilgisi, duyarlığı, derinliği yoluyla kendisiyle bütünleşmesine izin verdiği ve bu yolla, kendi yüce varlığını görebilmesi lütfunu sağladığı, kendi özünü tatmanın zevkini verdiği, yüksek olgunluk aşamasına ulaşma. arifin İlahi Hakk'ın özünü tatması durumunda; bilenle bilinen, tek bir varlık olur. Arif bu konuma, kendiliğinden ya da bilimle/öğrenimle değil, duyuş ve sezış yoluyla yükselir; bilgi ötesindeki dünyada olup bitenleri bilme yeteneğine kavuşur. Tanrı ya da tarikat yolcusuna görünen ve onu yolda yüce aşamalara taşıyan kemal halleri dörttür: a- Feth-i karib; kula açılan ve onu nefsin derecelerine taşıyan kalp makamı; b- Feth-i kudret; tarikat sevgisini yayarak gönülleri açma, ruhları ışıklandırma, Ali sevgisini çoğaltma; c- Feth-i mutlak; zat-ı ahadiyet'in (Tanrı'nın) tecellisi. d- Feth-i mübin; kula açılan velâyet makamı.

HAKİKAT KAPISI

Hakikat inançta, Hakk'ın tarikat yolcusundan özelliklerini alarak yerine kendi özelliklerini koymasıyla elde edilen şeydir. Hakikat bir *ilham makamıdır*. İlham, kulun kendi isteği, gücü ve çalışmasına bağlı olmaksızın, doğrudan Tanrı vergisi olarak kalbe atılan, gönüle doğan *anlam, sezgi, bilgidir*. Akıl ve duyuların aracılığı olmaksızın, tanrısal gerçeklerin ve sırların, varlık ve olayların içyüzünün, velinin gönlüne doğması biçiminde algılanır. İlham, ancak arınmış gönüllere iner. Akıl ve duyu yanılgılarından uzak olduğu için, ilham'da *aldanma* ve *yanılma* payı yoktur.

Akılla çelişir gibi görünen bu durum aslında bir görüntüdür. Şeriat ve tarikat kapılarında akılla donanan ve artık fazlaca bir düşünme eyleminde bulunmadan da akılla gidilen sürecin sonuçlarına ulaşabilen insan, üretici insandır. Bu üretici insan marifet kapısıyla birlikte ve inanç kanalında, Hak'la Hak olmayı amaçlayan bir varlık olarak öne çıkar. Sezgileriyle yürüyor gözükür. Daha doğrusu genelde marifet kapısıyla, özelde hakikat kapısıyla Tanrı yolundaki tarikat yolcusu; inanç varlığı ile somut varlığının üst üste örtüşmesi sürecinde, normal insanlardan farklı kimi yetilerle, doğaüstü güçlerle donanmaya başlar. Bu durum, halk adına, topluluk adına kimi misyonları yüklediğini gösterir. Yüklendiği misyonun gücü, birey gücünün üstünde olduğundan, üstelik bu misyon akılla/mantıkla çelişen zaman ve mekânda gezdirildiğinden, bakıldığında duyulur ötesi bir kanalda ilerliyormuş izlenimi uyandırır. Akılın altyapı görevi üstlendiği bir zeminde; toplumsal güç, inanç yarattığı biçiminde öne çıkar.

Gizli, örtük ve perdelenmiş olan ve toplumsal güçle giydirilmiş durumda bulunan tanrısal gerçeği açığa çıkarmak, hakikat kapısındaki can ehli için bir tür keşif olarak algılanır. Tanrı'nın kendine bağlıladığı esin kaynağı ile sıradan insanlara kapalı olan gerçekleri kavrayabilir. Böylesi bir durumda Hak'la arasındaki perde ortadan kalkar. Tarikat yolcusunun, gizli hakikati açığa çıkarması üç aşamada gerçek-

leşir: a) Aklın kesin kanıt kullanarak, Tanrı hakkında kesin bilgi sahibi olması (*muhadara-ilim-yakin*); b- Açıklama ve bilim yoluyla bilme (*mükâşefe-ayn el-yakin*); c- Tanrı vergisi olan bir esinle aracısız bilme (*müşahede-Hakk ül-yakin*).

Görüldüğü gibi Hak'la Hak olan insan-ı kâmil; zaman ve mekândan *bağımsızdır*. Buna karşın insan-ı kâmil dışında kalan her şey, yani Tanrı'nın birliğinin dışında kalan çokluk, çokluğun oluş ve yok oluş yasaları, zaman ve mekân kalıplarına *bağlıdır*. İnsan-ı kâmilin bu özelliği onun, Hak'tan halk'a indiğinde yeteneğini/yorumunu kutsayacak olan inanç yanını oluşturur. İnançın çizdiği yuvada, ilahi nurun tecelli edip nefsin ölmesiyle bir *gönül yaşamı* başlar. Böylesi bir gönül yaşamı süren mürşidin, gönülleri ferahlandıran manevi gücü, *nefes* olarak algılanır.

Bu kapı inançta kutsal köken'le buluşma olarak algılanan marifet kapısını izler ve tanrısal âlemin gücü içinde erime olarak bilince çıkar.

Bu *Hak* ile *yaşama* olgusudur. Tanrı yolunda manevi yolculuğa çıkan tarikat insanı *hakikat* kapısına ulaştığında; *seyr illallah* (Tanrı'ya yolculuk), *seyr fillah* (Tanrı'da yolculuk) ve *seyr maallah* (Tanrı ile birlikte yolculuk) *seyrül sülük* aşamalarını tamamlamış ve *seyr anillah* (Tanrı'dan yolculuk) aşamasına ulaşmış olur.

MAKAMLAR:

1- TÜRAB OLMA (TOPRAK OLMA):

a- Herkesin ayak toprağı anlamında alçakgönüllü olma. b- Tanrı'dan gelen her şeyi gönül hoşluğuyla karşılama. c- Tanrı'nın hoşnutluğunu, onayını kazanma. d- Kendini yol kurallarına bırakma; teslimiyete erme.

2- TÜM İNSANLARI BİR GÖRME:

a- İnsanlar arasında din, dil, ırk ve cins ayrımı yapmama. b- Tüm insanların inançlarına hoşgörüle bakma.

3- ELİNDEN GELENİ ESİRGEMEME:

a- Elinden gelen bir hizmeti, yardımı vermekten/yapmaktan kaçınmama b- Verici olma.

4- KİMSENİN AYIBINI GÖRMEME:

a- İnsanları iyi ve üretici yanından yakalama. b- İnsanların kusurlarını, ayıplarını örtücü olma; onların çoğaltıcı/yayıcı olmama.

5- TEVHİT ANLAYIŞINDA OLMA:

a- Bütün varlık türlerinin Tanrı'da *bir* olduğuna inanma. b- Tanrı'dan başka varlık tanımama. c- Tanrı'nın birliğine ve Ali'nin Tanrı'nın velisi olduğuna inanma. d- Tanrı'nın görüntüsü durumunda bulunan canlı-cansız tüm varlıkları sevmek; bunu bir ibadet olarak algılamak. Ali'nin Tanrı'nın velisi olduğunu vurgulayan ve cemlerde müzik eşliğinde söylenen şiirlere tevhit denir. Tevhidin yaygın söyleneni yedi mısradan oluşur:

Lâ İlâhe İllallah
Ali Mürşid Ali Şâh
Ali Hayder Ali Şâh
Ali Esed Ali Şâh
Ali Şîr'dir Ali Şâh
Eyvallah Şâhım Eyvallah
Lâ İlâhe İllallah

6- VAHDET-İ MEVCUT ANLAYIŞINDA OLMA:

a- Tanrı'ya yakın olma; Tanrı'yla *bir* olma. b- İnsan-Tanrı-Evren üçlüsünden oluşan *birliği* Tanrı olarak algılamak. Varlığın birliğini, yaratanla yaratılanın bir olduğunu savunan vahdet-i vücud, daha çok Anadolu ve İran'da gelişme olanağı buldu. İlkçağ Anadolu Yunan düşüncesinin yanı sıra İslamlık öncesi Türk, Eski İran ve Hint inanışlarının bir sentezi olarak biçimlenen vahdet-i vücud, bir tasavvuf akımı

olarak gelişti. Alevilik-Bektaşilik bu inancı tasavvuf yoluyla aldı. Ve o, Ali'nin kişiliğinde daha da somutlaştırdı. Vahdet-i Vücut biçiminde öne çıkan ilk dönem tasavvuf anlayışı, Alevilik-Bektaşilik inancında vahdet-i mevcut biçimini aldı. Vahdet-i mevcut anlayışında; oluşturan da, oluşan da, oluş da birdir. (İnsan-Tanrı-Evren üçlüsünden oluşan birlik); Tanrı'dan başka mevcut yoktur (La mevcudu illallah). Varlık tekdir, birdir; yaratanla yaratılan özdeştir. Yaratma yoktan var etme değil, gizlilikten görünüş alanına çıkmadır. Görünüş alanına çıkan Tanrı, varlıkların en olgunu, en yücesi olan insanda, deha belirgin bir nitelikte kendini gösterir. Bu nedenle varlıklar arasında Tanrı'ya en yakın, öz bakımından O'nunla eşit olan insandır. İnsanda bulunan düşünme ve yargılama yeteneği, Tanrı iradesinin bir bölümüdür. Bu yüzden insanla Tanrı, eş varlık düzeyindedir. İnsan Tanrı'nın konuşan dili, söyleyen ağızıdır; özcesi insan, konuşan Tanrı'dır. Vahdet-i mevcut anlayışında, varlık türlerinin var olmasından önceki sureti, yani Tanrı'nın bilgisindeki değişmez sureti, *âyan* olarak algılanır. Tanrı'nın bilgisi ve varlık türlerinin sureti, sonsuz ve kalıcıdır. Buna karşın, varlık türlerinin bizim görebildiğimiz varlığa dönüşümü sonludur. Bu nedenle gerçek varlık, *âyan-ı sabite*'dir. Baktığımızda gördüğümüz varlık türleri, *âyan-ı sâbite*'nin var görünmesinden başka bir şey değildir.

Tanrısal esinle olgunluk aşamasına ulaşıldığında kazanılan; belli bir dönemle sınırlı olmama, belli bir sürenin değil tüm zamanın içinde (anda, geçmişte ve gelecekte) var olma durumu kazanılmış olur. Bu durum, Tanrı'nın kendine dost kıldığı ve verdiği ilhamla yaratıcı varlığına kattığı velilerin aşamasını, velâyet makamını belirler.

7- MANAYI BİLME-SIRRI ÖĞRENME:

a- Gönül sezgisi yoluyla duyular üstü bilgiyi ulaşma; marifete erme. b- Bâtın bilgisini, tarikat bilgisini özümseme; hakikate erme. c- Nefsin isteklerinden sıyrılıp derin düşünceye dalarak, *Tanrı Evi* olarak tanımlanan gönülde tecelli eden gayb durumundaki şeylerin, yeni Hakk'ın gayb durumuna getirdiği ancak halk'a bildirmediği şeylerin ayrımı-

na varma; sırrına erme. d- Ulaştığı manayı, erdiği sırrı, ehli olmayan-
dan sakınma; sırrı sır etme; takiye sahibi olma.

8- SEYRÜ SÜLUĞUNU TAMAMLAMA:

a- Seyrü süluk aşamaları sıralamasında dördüncü sırada yer alan ve Tanrı'dan halk'a dönme olarak algılanan *seyr anillah* (Tanrı'dan yolculuk) aşamasını tamamlamış olmak. b- Gerçek gerçek olmak; gerçeğe gerçek olmak. Manevi olgunluğa ulaşan tarikat yolcusunun ruhu/canı; tanrısal görüntüleri gözlemlemek için gayb âlemine seyahate çıkar. Tarikat yolcusunun seyrü sülüğü, yani manevi yolculuğa dört aşamada gerçekleşir: a- *Seyr illallah* (Tanrı'ya yolculuk); beşeri isteklerden sıyrılarak tanrısal iradeye teslim olma. b- *Seyr fillah* (Tanrı'da yolculuk); tanrısal nitelikleri kazanma. c- *Seyr maallah* (Tanrı ile birlikte yolculuk); ikiliğin ortadan kalkarak her şeyin tanrısal olması. d- *Seyr anillah* (Tanrı'dan yolculuk); Tanrı'dan halk'a dönerek birey/toplum hizmetine adanma; hizmetli olma; ruhlar âleminden beşeriyet âlemine dönerek kendine gelme.

9- GERÇEĞİ GİZLEMEME:

a- Sohbet, muhabbet, hakikat sırrını Hakk'tan halk'a taşıma. b- İnançtan akla atlama; aklın kılavuzluğunda kâmil toplumu yaratmaya koyulma.

10- MÜNACAT VE MÜŞAHEDE:

a- Tanrısal sırları ve tecellileri seyretme; bu yolla tanrısal âlemi görme. b- Her an Tanrı Evi olarak algılanan gönülde Tanrı ile söyleşide bulunma. c- Tarikat ulularını övme, onlara bağlılıklarını bildirme.

İNANÇ OLARAK
ALEVİLİK
(Kiblesi Aşk Olan Sevgi Dini)

*Ben âşığım, meşrebimi sormayın;
Meşrebim aşk, mezhebim aşk, dinim aşk.
Aşkı inancımdır ayrı görmeyin;
İnancım aşk, imanım aşk, yönüm aşk.
Âşık Hüdâi*

Alevilikte inanç, *düşünülerek*, yani emek verilerek *üretilen* bir şeydir: Yani bir *icat* değil, bir *keşiftir*. Düşünmeyenin inancı *yoktur*; düşünmeden inanca sahip olduğunu söyleyen bir Alevi, *yabancılaşmış* demektir; şeriatçı inançtan aldığı *ödünçleri* bize-bizlere *pazarlamaya* çalışan bir zavallıdır.

Bâtınî anlamda inanç insanın aklının ve doğanın aklının *sonuçlarına* bağlanır. Anlaşılacağı gibi Alevilikte inanç, *neden* değil, *sonuçtur*: Alevi felsefesinin altını dolduran vahdet-i mevcut tasavvuf anlayışı, *tümdengelimci* değil *tümevarımcıdır*; yani zâhirden bâtına *koşar*; koşarken inancını *keşfeder*.

Tanrı, zâhir anlamda, kendiliğinden var olan, varlığı kendisinden başka bir varlığı gerektirmeyen, önsüz-sonsuz olarak algılanan, her şeyin *yaratıcısı* durumundaki güçtür. Bâtın anlamda ise Canlı ve cansız doğayı güden doğa yasalarının kimliklendirilmesi biçiminde algılanan *doğanın canı*, *doğanın akli*, *doğanın yeteneği* olarak algılanır.

İnsanlar belki de milyonlarca yıl Tanrı düşüncesinden uzak yaşadı; bir ibadet gereksinmesi duymadı. Tarihlendirirsek Tanrı düşüncesi ve bağlantılı olarak ibadet, *ilkel komünal toplumun* belli bir aşamasında belirmeye başladı. Tanrı başlangıçta bir *düzenleyici* olarak tasarımılandı; *yaratıcı tanrı* tasarımı ise köleci toplumun bir ürünü olan tek-

tanrıca Yahudilikte ortaya atıldı; Müslümanlıkta daha da *geliştirildi*.

İlk tanrı tasarımlarında *doğa*; tanrı yaratısı değil, doğrudan Tanrı'nın kendisiydi. Bu geleneği sürdüren bâtinî algı, *doğa-tanrıçılık* tasarımına; insan, tanrı yaratısı değil, dorudan tanrının kendisidir, biçiminde tanımlanan *insan-tanrıçılığı* ekledi. Kutsal mitolojiler bu tasarımın *kanıtı* durumundadır. Örneğin;

1- İskandinav tanrı-doğumunda ilk tanrılık tasarımı olan Ymir; buzlu sislerle sıcak buharların karışımından, yani doğal öğelerin harmanlanmasından doğdu.

2- Eski Mısır tanrı-doğumunda ilk tanrılık tasarımı; doğadan ortaya çıktı. Başlangıçta ilksel bataklık bulunmaktaydı; sular alçalınca bir ada belirdi; adada kurbağalar ve yılanlar kaynaşmaktaydı; derken bunların arasında bulunan bir yumurtanın çatlamasından ilk Ra kaz donunda görünüşe çıktı.

3- Çin tanrı-doğumunda ilk tanrılık tasarımı; havadan ortaya çıktı. Başlangıçta hava vardı; ilk tanrısal güç Pen-Gu, bu havanın içinde oluştu.

4- Zerdüştlük bağlamında İran tanrı-doğumunda ilk tanrılık tasarımı; doğayı önceleyen değil, sonralayan bir olgu olarak belirdi. Doğasal enerji, ışık donunda tanrı olarak ortaya çıktı ve iyiliği simgeleyecek biçimde bilince taşındı.

5- Hint tanrı-doğumunda ilk tanrılık tasarımı; öznel gerçeklik olarak algılanan ruh ile nesnel gerçeklik olarak algılanan maddenin özdeşliği zemininde, doğanın ya da doğa parçalarının soyutlanması, kimliklendirilmesi biçiminde belirdi.

6- Asyalı kandaş toplumların tanrı-doğumunda ilk tanrılık tasarımı; içinde yaşanan nesnel dünyanın Gök, Yer ve Yeraltı gibi kimi bölümlerinin, topluluk zümrelerinin topluluk vicdanlarını temsil etmek üzere bedenleştirilmesiyle doğdu.

7- Anadolu bâtinî tanrı-doğumunda ilk tanrılık tasarımı; görmediğimiz, ancak etkileriyle tanıdığımız doğasal elektrik gücü-

nün ışık biçiminde görünüşe çıkmasıyla doğdu. Kendiliğindenliğin egemen olduğu diğer tanrı tasarımlarından farklı olarak Anadolu bâtinî tanrılık tasarımı; bir akıl yürütme çabasının sonucu olarak bilince/inanca çıktı. Diğer tasarımlarda tanrı; doğal kaynakların ya da doğal gizilgüçlerin yaratısı bir kendiliğinden varlık iken Anadolu bâtinî tasarımında, doğal olanın düşünceyle yorumlanması sonucu bir olgu olarak beliren bir akıl varlığıydı ve yine bir akıl varlığı olan insan donunda yeryüzünde gezinmekteydi. Bu özdeşlik nedeniyle *İnsan Tanrı*, insanın tanrısı değil, doğrudan *insandı*.

Doğanın tanrılara göre önceliğini belirten bu tasarımlara ilişkin örnekler çoğaltılabilir. Ancak özünde, tektanrıci dinleri önceleyen bütün tanrı tasarımlarında doğa ya tanrıların *yaratıcısıdır* ya da doğrudan *tanrıdır*.

Doğayı Tanrı'nın yarattığı savı, tektanrıci dinlerle birlikte ortaya çıktı; ilkin, köleci toplumun dini olan Yahudilik'te ileri sürüldü. Yine de Yahudi tektanrıçılığı, birçok tanrılar arasından birini yeğleme sonucu tektanrıci bir nitelik kazanmıştı. Hıristiyanlıktaki *Baba-Oğul-Kutsal Ruh* üçlemesinde, Yahudilikteki bu yeğleme olgusunun izleri görülür. Gerçek anlamda tektanrıçılığı gerçekleştiren tek din Müslümanlıktır. Müslümanlığın tektanrıçılığı şu önermeyle açık olarak dile getirilir: *Allah'tan başka tanrı yoktur* (Lâ ilâhe illallah) .

Anadolu bâtinîliğinde, özelde Alevi felsefesinde insan büyük âlemin (âlemi ekber), yani tanrısal özün görünüşe çıkmış biçimi olarak algılanan tüm doğanın *kanıtı* durumunda ve Tanrı-Evren [Doğa]-İnsan üçlemesinin sentez varlığı anlamında, küçük âlem (âlemi sugra) olarak somutluk kazanır. Bu tasarım gereği insan bir Doğa Tanrı'dır; daha doğrusu *doğanın tanrısı* değil, doğrudan doğanın kendisidir.

Alevi felsefesinde Hak; yoklukta ya da hiçlikte, yalnızca *kendisi için varlık* olan Tanrı'dan, kendi özünün *ışık* halinde dışarı fışkırması biçiminde inanca çıkan değişim-dönüşümle beliren *potansiyel* Tanrı'dır.

Hak olmadan Tanrı, kendi içindeydi; kendi kendisiyle sınırlanmış durumdaydı; özündeki saklı güç, gerçekleştirme eylemine geçmediği için bir *olanaklar alanı* durumundaydı. Özgürlükten (başkası için varlık olmaması anlamında tutsaklıktan) ve bilinçten yoksun bir *ruh* durumundaki Tanrı; *güzelliğin görülmeye olan eğilimine* kapılarak kendine âşık oldu; kendi özünü *fetiş* anlamda görmek istedi; yasa anlamında öne çıkan bu *zorunlulukla*, dışa yönelme, ışık biçiminde taşma olarak gerçekleşti. Mutlak Tanrı'nın kendi özüne *yabancılaşmasıyla* Hak belirmiş oldu. Tanrı'dan taşan ışığın nesnelleşmesiyle görünüşe çıkan doğa parçalarının, kişileşmesiyle görünüşe çıkan bireylerin *nesne kimliklerinin* ve *bilgi kimliklerinin* içinde saklı bulunduğu Hakk'a, yani *gizilgüç* durumundaki Tanrı'ya dönüşmüş olur.

Aşkta Başka Tanrı Yoktur

Vahdet-i mevcut belirleyici gönül felsefesinde *âlem* denilen şey, *aşktır* ya da *aşkın toplamıdır*. Demek ki aşk, *Tanrı'dır*: *Aşkta başka Tanrı yoktur* ve *Ali aşkın velisidir*, özdeyişi bunun kanıtı durumundadır. Evrenin *hiçlikten varlığa gelmesine* aşk neden olmuştur: *Âşık olmak*, zâhirden bâtına taşınmak anlamında Tanrı'da *hiçleşmektir*.¹

Alevilikte aşkın *ikili* bir algısı vardır: Hem *Tanrı* demektir aşk, hem de Tanrı'nın *görüşlerinin toplamı*, yani *inanç*. Tanrı'nın görüşleri, *kendi bedenine* (doğaya/doğa parçalarına, bu bağlamda bedene) yazıldığı için, Alevilikte *inanç*, Tanrı'nın *bedeninden* derlenen *bilgi donunda manevi bir sunumdur*. Tasarımın mantığı gereği, Yol insanı, *aşka*, yani *inanca* âşıktır.

¹ "Aşk sözünü muhtemelen ilk kullanan Nuri, 'muhip, aşkıdan zevk alırken âşık araya mesafe koyar', diyerek kendini savunmuştur. Bu terim, onunla ilâhi hayatın iç devinimlerini ....- açıkça dile getiren Hallac'a miras kaldı ve Fahrüddin Irakî, şiirsel olarak kelime-i şahadetin sözlerini lâ ilâhe illâl-aşk(aşkta başka Tanrı yoktur) diye değiştirmeye kadar (...) sonraki sûfi düşüncesini kesin olarak etkilemiştir." (Schimmel, Annemarie; *İslam'ın Mistik Boyutları* (Çeviren: Ergun Kocabıyık); Kabcacı Yayınevi; İstanbul- 2001; s, 143)

Bu anlamıyla aşk/inanç, *siyah ışık* ile ten gözünden gizlenmiş, *doğuran bir hiçliktir*. Doğuran hiçlik olarak *Tanrı*'dır. Doğuran hiçliğin çocuğu anlamında aşkımızı/inancımızı, sokaklara, meydanlara, fabrikalara, tarlalara saldıığımızda, egemenler açısından *günah* işlemiş oluruz; çünkü zalimler için *tehlike* oluşturur. Tehlike doğal olarak kişinin başını *belâya* sokar. Bu *günahı* ilk işleyen *kanda dans* geleneğini başlatan, *aşkın/inancın sırrının açıklanacağı yer vaaz kürsüsü değil darağacıdır*; özlü sözünün bağlandığı Hallac-ı Mansur'dur.²

Alevi kültüründe aşk/inanç, *bilmeye* elde edilen bir eğilimdir ve kişiyi aşağıdan, *daha cahil* durumdan yukarıya, *daha bilgili* duruma yükselten *içsel eğilimdir*. Böylesi bir tasarımda aşk/inanç, bir *insanlaşma ortamıdır*; orada insan kendini bulur, keşfeder. Başkasına -bu başkası Tanrı'dır- ulaşmanın yollarını arar bulur. Aşk/inanç, insan olabilmek için gerçek bir *kaçınılmazlıktır*; kendini ve dünyayı yeniden kurmaya çalışan insan için *zorunlu* bir etkinliktir. Gerçek bireyden *dünyaya açıldığımız yerdir* aynı zamanda: Bu anlamda *eşiktir*. Eşik kutsallığının bir gereği olarak *aşka/inanca saygısızlık yapılmaz, niyaz edilir*.

Aşk/inancı yaşarken insan, insan olmanın tüm deneyimlerini *sanatsal bir kalıba döker*; kültürel bir heyecanı tadar. Sözün özü, insan *âşık olmak/inanmak için yaşar ya da yaşamak için âşık olur/inanır*.

Hace Bektaş Veli'ye bağlanan hümanizmde (insancılıkta) aşk, üç biçimde yaşanır; birincisi, *zayıf* ya da *hasta* yaşama acınır, yani âşık olunur; bu aşk, hoşgörü donunda aramızda-çevremizde gezinir-durur.

İkincisi *haksızlığa isyan edene* acırız, yani âşık oluruz: Bu aşkımız, yoksulların, ezilenlerin *son kurtuluşunu* ilân eder; fabrikalarda, tarlalarda ya da kenar mahallelerde dolanır-durur.

Üçüncüsü *içimizdeki Tanrı* 'ya acırız, yani âşık oluruz: İçimizden dışımıza, dışımızdan içimize girip çıkarız.

Böyle âşık olup böyle yaşamazsak hoşgörü ortadan *kalkar*; ezilenlerin kurtuluşu *ertelenir*, içimizdeki Tanrı geride *tanık* kalsın

². "Hallac, kopardığı esrik 'Ben Hakk'ım!' çığlığıyla 'çizgiden çıktığı' için darağacında ölmeye mahkûm edilen 'Tanrı âşığı' tipinin en yetkin örneği olmuştur." (Massignon, M. Louis; *İslâm'ın Mistik Şehidi Hallâc-ı Mansûr'un Çilesi*; Cilt: I-Çev.: Dr. İsmet Birkan-; Ardiç Yayınları; Ankara- 2006; 1914 Basımının Önsözü; s, 9

diye öldürülür.

Aleviliğin anayasası olarak algılanan *varlığa geliş* ya da *varoluş tasarımı*nda, anlattıklarımızı kanıtlayan bir açılım vardır. *Mutlak güzellik* (cemal-i mutlak) ve *mutlak olgunluk* (kemâl-i mutlak) durumunda bulunan Tanrı, *gizli bir hazine* iken, yani doğuran hiçliğin *olanağı* iken *bilinmeyi* sevmiş, kendi güzelliğini görmek istemiş ve *ayna hükmünde* kendini varlığa taşımıştır. Tanrı'nın kendini görme ve gösterme arzusu-na *aşk-ı mutlak* adı verilir. Canlı-cansız her şey, *aşk-ı mutlak* nedeniyle vardır; her şey *aşk-ı mutlak* nedeniyle *hareket eder-döner-sallanır*.

Böyle olduğu için Alevilere göre bâtinî tasavvuf, *din-i aşk* (aşk dini) olarak tanımlanır. Ehl-i aşk sahibi Aleviler, bu dünyanın *nesnel sınırlarının aşılmasıyla* ulaşılabileceğine inanılan *aşk âleminin* yolcularıdır. Tasarımının mantığı gereği olarak âşık olarak algılanan *can*, aşk olarak algılanan *Canan*'ın çevresinde bir pervane gibi döner durur.

İnanç-aşk ya da aşkın-inancın örgütlü biçimi, deneyimden fıskıran *hayret ve heyecandır*; hayret ve heyecanın doğum ürünü anlamında *kurtarıcı bâtinî bilinçtir*. Deneyimin ürünü olarak algılandığı için *aşk-inanç* başlangıçta da belirttiğimiz gibi *neden değil, sonuçtur*. Bu nedenle *Alevi insanı*, yaratıcı tanrıyı ve onun dünya görüşü anlamında metafiziği *inkâr* eder ve *kötülük kaynağı* olarak onunla mücadeleyi *yükümlülük* görür.

Tektarıcı inancın bizi nerelere sürüklediği ölçü alındığında, metafizik, *ucuz bir içki* olarak öne çıkar. *Bağımlısı* durumuna gelip insanlığını inancına *bağladın* mı bir kere, sonucu *önceden belli* bir yıkımın içine taşırınsı kendini; çok geçmez insanlığını tüketirsin. Tüketime koşut, kendi gelişimine kendi elinle *engel* koyarsın; başka türlü düşüneni-inanmanı *ötekileştirir*; ötekileştirdiğinden adaleti ve saygıyı *esirgersin*.³

3. "Dinin ve diğer dünya görüşlerinin sebep olabildikleri en büyük tehlike, bunlara inanan ve bağlanan kişilerin insanlığını tüketmesidir... Kutsal bir hamle yapayım diye insanlığını inancına vakfeden kimse, sonuçları çok vahim olan bir teşebbüste bulunmuştur... 'mutlak' olanı ve 'mükemmel' olanı buldum sevinciyle insanlığını, imanı ile kapatırsa, geriye kalan ömrü süresince tekâmülünü durdurmuş olur... Tekâmülden kendisini, kendi eliyle alıkoyan dindarın diğer vahim olan tavrı, kendisi gibi inanmayan ve yaşamayanı, hakikatten ve erdemlilikten uzak görmesi ve onu ötekileştirmesidir. Bundan daha vahim olanı, bu ötekileştirdiği insanlara adaleti, insafı ve saygıyı esirgemesidir... İnsaniyetini imanı ile özdeşleştiren inançlının, inançlarını revize etme imkânı kalmamıştır..." (Ceylan Yasin; *Dindarlık ve Kişilik*; Radikal İki; 27.05.2012; s, 9)

Vicdanımızın sesi dışarıdan özellikle yukarıdan geldiği sürece, kendimizle *buluşamayız*: Çünkü metafizik insanı, *Tanrı sarhoşu* yapar. Tersine gerçekleşir de vicdanımızın sesi içeriden-gönül evinden gelmeye başladığında ise göksel ve yersel egemene isyan eder, kendi *öfkemizin* ışığıyla aydınlanırız.

İsyanımızın aydınlığında *Öbür-Dünya* ile ilgilenen teolojinin ne gibi bir belâ olduğunu anlarız; teolojinin sırrı antropolojide buluşur, insanı ve toplumu *merkeze* alırız; Bu-Dünya işleriyle ilgilenmeye başlarız. Yaşamın soluğuyla dolu bir Alevilikte, her zaman *umut* vardır ve bu umut *isyanla-sorgulamayla* bağlantılıdır: Böylesi bir koşulda, *gülümseme* ya da *gülme*, sistemin sahteliğini imha edecek olan *şiddeti ateşleyen bir davranışa dönüşür*.⁴

ÜÇ FİRAR

Alevilikte inancın-inanç yasalarının keşfi, *üç firar* ve *üç terk* tasarımlarının düşünceye taşınması ve eyleme yönlendirilmesiyle olanaklıdır. Öncelikle *temizledik, terbiye ettik* desek de kafamızdaki inanç, ağırlıklı olarak *egemenle taraftır*. Öyleyse göksel ve yersel egemene *çalışan* bu inancı, *kendimizle* ve *ezilenlerle* taraf yapmak durumundayız.

4. “Bâtini inanç, neden değil sonuçtur: İnancın kuralları, düşünülerek ve deneyim yapılarak Tanrı'nın bedeninden derlenir. Çünkü inanç kuralları, Tanrı'nın bedeninde gizlidir. Tanrı'nın bedeni somutlar dünyasıdır. Somutlar dünyasında bilinç akımı denilen şey, bedenden bedene ya da nesnenen nesneye akan şeydir; inanç akmaz, inanç akan bilincin sonucudur; o nereye koşarsa inanç da oradadır. Ortodoks dinlerde, tümüyle nesnel bir çalışma yapabilmeyen olanaklı olmadığını bilmemiz gerekir. Nesnel çalışma yapılamıyorsa ruhlara uyanmaz; ruhlarmızın uyanması için düşüncemiz-inancımız etimizin eyleminin gerekçesi olması gerekir; ancak böylesi bir durumda, yani maddi yanımızla bağlantı kurulduğunda ruhlarmız uyanır. Ruhumuz bedenimiz, bedenimiz ruhumuz için bir zil sesidir; ötesinde birbiri için berekettir. Embriyon halindeyken doğmayı diledin, bu aslında Sessiz-Tanrı'nın isteği idi. Dileğin gerçekleşti doğdun; bu da Sessiz-Tanrı'nın buyruğu idi. Yol doğumunda, anne karnına dönmeyi, ağızdan doğmayı diledin; bu Konuşan-Tanrı'nın isteği idi; isteğin gerçekleşti doğdun; bu da Konuşan-Tanrı'nın buyruğu idi.” (Korkmaz, Esat; *Kan Dolambacında Saklambaç Oynayanlar ya da Aydın Düşmanlığımı Yol'un Gereği Saayanlar*; Serçeşme Dergisi; Sayı: 43; İstanbul- Haziran/ 2008; s. 6-7)

Önemli olan bir kişinin *neye* inandığı değil, inandığı şeyin onu *ne* yaptığıdır. Bir de inançtan *firar* ederek düşünelim: Önemli olan bir kişinin *hangi* görüşü savunduğu değil, savunduğu görüşün onu *nasıl* bir adam ya da kadın yaptığıdır.

Vahdet-i mevcutçu tasavvuf felsefesinde, taşınan inancın ya da savunulan görüşün önemi *yadsınmamakla* birlikte *gerekçesini* oluşturduğu *eyleme* dönüşmedikleri sürece *yok* sayılırlar. Çünkü bilinç eylemin-uygulamanın-ritüelin *toplama*, inanç ise eylemin-uygulamanın-ritüelin *sonucudur*

Bu nedenle her Alevi lafla değil, eylem-uygulama-ritüel yoluyla kendini *tüketmelidir* Eylem-uygulama-ritüel *iki biçimde* yaşama taşınır: Dedeler unutulmayı engellemek için *tekrarlayarak*, aydınlar ise dünün kirliliğini yoketmek, yarını kurmak için *güncelleyerek* bilinci-inancı yaşama aktarırlar. Tekrarlama da güncelleme de sözü *davranışa-dokunuşa* taşımadır.

İnançtan Firar

Ortodoks algı belirleyici kafamızdaki inançla *hesaplaşabilmek* için, ondan *firar* edip *karşıdan* ona bakmak, onu *zâhir aklın* sonuçlarıyla *sorgulamak ve parçalamak* yükümlülüğü ile karşı karşıyayız.

Zâhirin akli, nedenden sonuca değil, *sonuçtan nedene* (tikelden-tümele) gitmekten hoşlanılır: Tümevarımcıdır açıkçası. Taşımakta olduğumuz inanç ise tümenden-gelimcidir; *nedenden sonuca* doğru koşar.⁵

5. “Tümelin tikelden çıktığı tezi doğruysa, olanaklı deneyim koşullarının yalnızca tikeller aracılığıyla ortaya çıkabileceğini kabul etmek gerekecektir.” (Bernstein J.M.; *Görünüşü Kurtarmak Niye? Metafizik Deneyim ve Etiğin Olabilirliği*-Çev.: Kemal Atakay- Cogito; Yapı Kredi Yayınları; Üç Aylık Düşünce Dergisi; Sayı: 36; Yaz 2003; s, 223) ; “Tikel genelin içinde varolmak durumundadır, onun dışında bir varoluş tikel için olanaklı değildir. Ancak söz konusu özerkliği sayesinde tikel, genel içinde, ona teslim olmadan kendi varlığını koruyabilir ve geneli kendi tercihleri yönünde değişime zorlayabilir.” (Dellaloğlu Besim F.; *Bir Giriş: Adorno Yüz Yaşında*; Adorno: Kitle, Melankoli, Felsefe; Cogito; Yapı Kredi Yayınları; Üç Aylık Düşünce Dergisi; Sayı: 36; Yaz 2003; s, 18)

Egemenle taraf olan inanç, *metafizik Tanrı'nın akludur*; o bir yere koşmaz, bir yere gitmez; değişmeyen-dönüşmeyen *önsüz-sonsuz* bir ilke ya da ilkeler bütünüdür. Birey bilincimizi, toplumsal bilincimizi ötelere de onun yerini, metafizik Tanrı'nın dünya görüşüyle doldurursak *yandık* demektir.

Zâhirin akli der ki inanç *koşar*; ama akıl *nereye* gidiyorsa oraya koşar ve aklın sonuçlarını *karşulamak* için *örgütlenir*. Örneğin tohumun içindeki akıl *ağaç* olmak için; yumurtanın içindeki akıl *civciv* olmak için koştuğundan, o da hemen civcivi ve ağacı kutsayacak biçimde bir koşu içerisine girer. Doğal olarak bunun tersi de doğrudur: Ağaç tohum, civciv yumurta olmak için koşuya başlayınca inanç hemen harekete geçer; yumurtayı ve tohumu *kucaklar*. Tanrı bu eğilimin dışına çıkamaz; böylesi bir özgürlük yoktur: Seyh Bedreddin *Varidat* adlı kitabının 3. paragrafında bu durumu çarpıcı biçimde açıklar; “Tanrı buyruğu, onun özü gereğidir; sözle, harflerle, Arapça ya da başka bir dille açıklanacak türden değildir...”⁶

Görüldüğü gibi burada inanç, hiçbir koşulda zâhirî aklın sınırları *dışına* çıkamaz; böylesi bir yetenekten *yoksun* olduğu için, *istese* de bunun altından kalkamaz.⁷

Alevilik öncelikle, *inanç yanı* da olmasına karşın kendisini *bilimsel olarak* ifade etme şansına sahip ender kültürlerden biridir. Özünde bîatınî inancın, *kör* bir yanı yoktur; bîatından gelen algıya ya da bîatın kaynaklı sezgiye kalbin-gönlün verdiği bir *onaydır*. Bu onay nedeniyle *doğru* denilen şey, bedende *kök* salar. O zaman inanmak, öğrenmekle elde edilen bir kazanıma dönüşür; buradaki *öğrenmenin öğrencisi* olabilmek için *bilgiyle esriyebilmek* koşuldur. “İnanan kişi, tamamlanmamış olanda tamlığı bilir ve onu Yokluk olarak tasavvur

6. Korkmaz, Esat; *Şeyh Bedreddin ve Varidat: Anahtar Kitaplar Yayınevi: Üçüncü Baskı; İstanbul- 2010; s, 101.*

7. “Gene de belirtildiği gibi, en yüksek iyi idesi kabul edilemez, çünkü bu idenin araçları (Tanrı ile ruhun ölümsüzlüğü) ve her tür duygusallığın dışında yer alması, akla karşı bir hakarettir.” (Bernstein J.M.; *Görünüşü Kurtarmak Niye? Metafizik Deneyim ve Etiğin Olabilirliği*-Çev.: Kemal Atakay-; Cogito; Yapı Kredi Yayınları; Üç Aylık Düşünce Dergisi; Sayı: 36; Yaz 2003; s, 216)

eder... Varlığı ve Yokluğu şimdinin karşısına koyar.”⁸

Yalnızca duyu organlarının algılamasıyla yetinen insanlar, nesnel alanın görünüşüne *aldanır* ve tanrısal gerçekliğe ulaşamazlar. Tanrı hem zâhirin hem de bâtının sahibidir. Tanrı *bilinmeyenin bilinmesini sağlamak* için kendini görünüşe *taşır* ama üzerini de *hakikat* ile örter. Örtünün kilidini açacak *anahtar*, âşık tarafından aşk gücüyle *aşk denizinin* içinde ele geçirilmek durumundadır.

Alevilik bir *bilgelik felsefesi-bilgelik öğretisidir*; doğal olarak *yaşam bilgeliği peşinde koşma uğraşı* biçiminde tanımlanabilir. Bilgelik geleneğinde artık *takiye* dönemi kapanmıştır: Bu, kuşatılmışlık karşısında sözlerimize *susturucu* takmamak; Melâmeti anlayışı yaşama taşımak bağlamında *belâya karşı hile* olarak algılanan *dualarla metafizik tanrıyı sorgulamak* anlamına gelir. Sorgulama sonunda inancımızdan *fırar* eder, zâhirin akıl alanına *koşarız*; inancımızı *parçalar* yeniden kurarız.

Açık değil mi? Alevi olmak *ölüme, Cennet ve Cehennem* 'e bağlı olmayan, kötüler için *tehlike* taşıyan bir *âşık kâmil* olmaktır. *Tehlike* yoluna girme, kendini yetiştirme-toplumu kurtarma çabasına giren bir yol erinin *haldeki durumunu* simgeler. Bu bizim *canımızla oynayabildiğimizi*, yani düşünsel deneyim yaparak *görünmeyeni* apaçık *görebildiğimizi* kanıtlar. Tersî durumda, Yol dilinin terimleri, *yabancılaşma* girdabında köktendinciliğe uyarlanabilecek anlamlar *edinerek* özgünlüğünden hızla *uzaklaşmaya* başlar. Bu bizi, kendi sonumuza taşıyan bir *körlük* durumu olarak algılanmalıdır.

Bir *yol ayrımındadır* denilebilir:

√ Ya akıldan inanca atlayıp aklını inancıyla *kilitleyecek*; bu yolla *aydınlanma* zeminini bütünüyle *terk* edecek. Dünyasının nesnel sınırlarını her geçen gün biraz daha *daraltarak*, ruhbanlık aracılığıyla devlete *yamanacak*, egemen yargıya *teslim* ola-

8. Ingaray, Luce; *Başlangıçta Kadın Vardı*-Çev.: İlknur Özallı-Melike Odabaş-; Pinhan Yayınları; İstanbul- 2014; s, 39

cak; ilerici toplumsal dünyadan *ayrılacak*; bu toprağın demokrati, aydını, devrimcisini önce yumuşak bir *taraf* olmaya itecek, sonra da *seyirci* durumuna düşürecek. Sorumluluğunu tamamlamış olmanın *rahatlığı* içinde ve kesinlikle *iyi-niyetli* olarak Ortodoks Sünnilikten ödünç aldığı Cennetine varmanın ulaşmanın *dünyasal hesaplarını* yapacak.

√ Ya da inançtan akla atlayıp inancını aklıyla *keşfedecek-üretecek*. Aydınlanma dünyasını hiçbir biçimde *terk* etmeyecek. Dünyasının nesnel sınırlarını sürekli *genişleterek* emeğin çizdiği toplumsal alana *çağdaş* bir düşüncenin-tavrın *taşıyıcısı* olarak adını atacak. Akıl ve toplum örgütlenmesi zemininde, devletin ve egemen yargının *karşı* kanalında ilerici toplumsal güçlerle *buluşacak*, bu toprağın demokrati, aydını ve devrimcisiyle birlikte *kavga* edecek; onlara katkı verecek, onlardan katkı alacak; bu dünyada hesaplaşacak, *Cennet*’i bu dünyada yaratacak.⁹

Bu da yetmez: *Örgütlü* inanç *dindir* ve egemenle *taraf*tır. Egemenin dünya görüşü durumunda bulunan bu *örgütlü kutsallığı* nasıl parçalayacağız, *tersine dönüşümünü* nasıl gerçekleştireceğiz?, sorularına yanıt bulamazsak söylediğimiz-yaptığımız her şey *boşa düşer*.

Biz biliyoruz ki *birikmiş emek* onu yaratandan *uzaklaştıkça* ve *sahibini boğmaya* yeltendikçe toplumsal bilinç yabancılaşır; *din* durumuna dönüşür. O zaman yapacağımız şey açıktır: *Örgütlü* inanç bağlamında dinden *bireye* değil, *toplumsal iş sürecine* atlayacağız, yani *canlı* emeğe değil onun geçmişine-*birikmiş* biçimine taşınacağız. Yani *dinden, üretim araçlarına* *fırar* edeceğiz.

9. “Alevilik-Bektaşilik bir yol ayrımındadır denilebilir. Aleviler-Bektaşiler, kendi kaderlerini kendileri çizeceklerdir: Kendilerine yönelik düşmanlıklara karşı konumlanarak, kendilerinden umulan beklentilere yanıt vermek üzere hazırlanarak çizeceklerdir kaderlerini... Ya akıldan inanca atlayıp akıllarını inançlarıyla kilitleyecekler; bu yolla metafizik aydınlanma zeminini bütünüyle terk edecekler... Ya da inançtan akla atlayıp inançlarını akılla kutsayacaklar; akln izin verdiği ölçüde kendi metafiziklerini besleyecekler, metafizik aydınlanma dünyasını hiçbir biçimde terk etmeyecekler;...” (Korkmaz, Esat; *Alevi Süreğinde Bektaşi Yolunda Enel Hak*; Nefes Yayınları; İstanbul- 1995; s. 6).

Birikmiş emek her şeyden önce *üretim araçları* olduğuna göre bunlar üzerinde *denetim* kurmaya başladığımızda din *parçalanacaktır*. Parçalanarak bireylerde *vahdet-i mevcut bilinci-inancı* durumuna dönüşecek ve *din olmaktan çıkarak tersine dönüşümle* bâtinî felsefe biçiminde yapılanacaktır.¹⁰

Açıkladığımız nedenlerle *düşüncemizi aşan* bir inancımız olamaz; tersinden söylersek inancımızın, *düşüncemizin nesnel sınırlarını aşma yeteneği/olanağı* yoktur.

Bir *yasaklı kültür* insanı, toprağım özelinde bir Alevi, kendisini böylesi bir noktaya taşıdığında felsefesinin ve öğretisinin *birinci evrensel ilkesini* haykırır: *Dünya, dünyanın bilgisiyile; beden, bedenin bilgisiyile açıklanmalıdır*.

Dünyayı ya da bedeni açıklamak için, dünyanın ve bedenin dışında, bir yerlerde *önsüz-sonsuz* olarak varlığını sürdürdüğü kabul edilen bir Tanrı'nın *görüştüne-davranışına* ihtiyaç yoktur. "Nasıl ki Doğayı

10. "Feuerbach için din, pratik bir fonksiyona sahiptir. Din, doğayı insanın kontrol etmesini hedefler ve doğanın insanın mutluluk tepisine hizmet etmesini sağlamaya çalışır. Din bunu, doğanın etkilerini (...) eylem ve doğanın ürünlerini (...), doğanın verdikleri yapmakla sağlamak istemektedir. 'Bundan dolayı insanın doğaya bağımlılığı (...) aslında dinin nedeni ve başlangıcı. Ama bu bağımlılıktan kurtulma, hem akılcı ve hem de akıl dışı anlamda, dinin son amacı. Ya da doğanın tanrılığı belki dinin temeli ama insanın tanrılığı dinin som amacı.' İnsan akıldan hareketle, doğanın kültürlenmesiyle yine doğanın vahşetinden, kör tesadüflerinden korunan mutlu, güzel bir yaşama varmak istemektedir. Yine insan güzel, mutlu bir yaşama varmak için kültürlüzlükten hareket etmekte, bunu dinle başarmayı denemektedir. Doğayı insan amaçları ve istekleri için uygun hale getirmenin amacı, insanlık tarihinin başlangıcıdır ve bu dindir. Doğa karşısında kendini çaresiz hisseden insan; korktuğu, kendini bağımlı gördüğü nesne karşısında yalvarmayla, kurbanlar sunmayla kendini korumaya çalışmanın dışında bir şey yapamamaktadır. Ya da dinin dindışı formu olan büyücülükle, büyücünün kendinde olduğunu kabul ettiği ve kullanmayı denediği doğaya egemen olan güçleri dindar insan, kendi dışında bir nesneye yerleştirir. Öte yandan da dua ve büyücülüğün de birleştiği tapınmalarla insan, tanrıların istencini, insanların beklentilerini yerine getirmeye zorlamaya çalışır. Böylece dua ve kurban, çaresiz insanın doğayı, kendi istekleri doğrultusunda zorlamaya ve çaresizlik durumundan kurtarmaya çalışmasının aracıdır... İnsan bu sayısız kötüyü dinle ortadan kaldırdığını düşünemediği için Feuerbach, 'Bu yüzden din, insanın çocuksu özüdür ya da dinde insan bir çocuktur', yargısına varacaktır... Tanrı, en yüksek hakikat olarak kabul edilen insanın özüdür. 'Tanrısal varlık, insansal özden başka bir şey değildir ya da daha doğrusu insanın özüdür'. İnsan kendi özünü belirler ve bu belirlemeyle Tanrı'yı da belirler. İnsanın Tanrı'yı düşündüğü bu belirleme insan için hakikattir ve bu yüzden de aynı zamanda en yüksek varoluştur ya da varoluşun kendisidir. Be nedenle Tanrı, varolan gerçek varlıktır.'" (Özbek, Sinan; *Feuerbach'ın Din Anlayışı...*; Felsefelogos 3; 1998/ 2; s, 42).

anlamak için, doğanın dışından getirdiğimiz bilgilere başvurmanın, bizi yanıltmaktan başka yararı yoksa Kutsal yazıların içeriğini anlamak için de bu yazıların dışından bilgilere başvurmanın bir yararı yoktu...”¹¹ Öyleyse dünyayı, dünyanın bilgisiyle açıklayabilmek için. Metafizik Tanrı'nın öldürülmesi gerekiyor: “...Bütün meraklıların en meraklısı olan bu meraklının, bu densizin, bu bağışlayıcının ölmesi gerekiyordu. O beni durmadan görüp durdu; böylesi bir tanıktan öcümü almak istedim, yoksa ben, kendim, yaşamı terketmek zorundayım. Her şeyi, insanı bile gören tanrı: Bu Tanrı ölmek zorundaydı! İnsan böylesi bir tanığın yaşamasına tahammül edemez.”¹²

Bu ilke aynı zamanda *diyalektik ve tarihi materyalizmin de temel ilkesidir*. Çünkü bilmekle yetinmiyor *deneyim* yapıyor: “Bir şeyi yaşantılamak, konuşma dilindeki kullanıma uygun olarak, bir ‘deneyim’ yaşamış olmak demektir. Bir deneyim yaşamak, bir şeyden geçmek, bir şeye katlanmak ve bunu, onun aracılığıyla değişecek tarzda yapmak demektir.”¹³

Tam da bu nedenle bir Alevinin, *başlangıçtaki* amacı ne olursa olsun, varacağı yer açık ve kesindir: *Tanrısız bir doğaya ve Tanrısız bir insana ulaşmak ister*. Bu *ezberimiz* durumundaki *ateizm* değildir: *Ezberimiz* durumundaki *ateizm*, insana benzemeyen Tanrı'yı *inkâr etmekle* yetinir; yeri *boş* kalır. Yaşam *boşluk tanımaz*; ne oluyor ne bitiyor demeye fırsat bulamadan *inkâr* ettiği Tanrı'nın görüşleri o boşluğa *doluverir*. Toprağımın sosyalistlerinin-komünistlerinin, *ateist yaşayıp, camiden gömülmeleri* bu yüzdendir.

Aleviler ise insana benzemeyen Tanrı'yı *inkâr* etmekle yetinmez; yerini *insanla-doğayla* doldurur; insanı *Konuşan Tanrı*, doğayı

11. Fransez, Moris; *Spinoza'nın Tao'su/Akıllı İnançtan İnançlı Akla*; Yol Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.; İstanbul- 2004; s, 48

12. Deleuze Gilles; *Üstinsan: Diyalektığe Karşı*-Çev.: Turhan Ilgaz-; Cogito; Üç Aylık Düşünce Dergisi; Yapı Kredi Yayınları; İstanbul- 2001; Sayı: 25; s, 114

13. Bernstein J.M.; *Görünüşü Kurtarmak Niye? Metafizik Deneyim ve Etiğin Olabilirliği*-Çev.: Kemal Atakay-; Cogito; Yapı Kredi Yayınları; Üç Aylık Düşünce Dergisi; Sayı: 36; Yaz 2003; s, 225

Sessiz Tanrı yapar. Açıkçası doğrudan Tanrı Kabul ettiği insanı ve doğayı öne alarak onlara *musallat* olan Metafizik Tanrı'yı iptal eder; hem insanı hem de doğayı *özgürleştirir*.

Geleceğin ateizmi, insanı tersine dönüşümle tekrar *inkâr* ettiği Tanrı'ya *kul* yapan ateizm değil, insanı ve doğayı *özgürleştiren* ateizm olacaktır.

Zâhirin Aklından Firar

Üç Firarın ikinci halkası; *zâhirin aklından* firardır; şöyle tanımlanır: Birinci evrensel ilkeyle *dünya, dünyanın; beden, bedenin bilgiyiyle açıklanır*, diye haykırdık. Haykırdık haykırmasına ama bir de şöyle düşünelim: Dünya ya da bedenimiz henüz *ortada yok iken* dünyaya ve bedene ilişkin bilgi (*zâhirin aklı*) olamaz. Öyleyse dünya ve beden, kendisine ilişkin bilgiden *daha yetkindir*. Yetkin olana yönelerek *eksikli olan* ya da *olabilir olandan* uzaklaşmak için *zâhirin aklından firar* etmek zorunludur.¹⁴

Akıldan firarın kazanımları, bizi-bizleri *zincirlerimizden* kurtarır: Öncelikle *İnançtan Firar* ile ulaştığın evrensel ilkenin *sorgulanmasını* sağlar. Sorgulanmayla birlikte *akıl eleştirisi*, bir akıl hareketi olan *aydınlanmanın eleştirisi* yapılmış olur. Bugün temel sorunlarımızdan birisi, *sorgulayamadığımız* için *zincirimiz* durumuna gelen *akıldır*. “Ama ‘aydınlanma’yı tikel bir tarihsel fenomen değil, genel anlamda tarihin diyalektiği olarak düşündükleri ve bu diyalektiği de aklın diyalektiği olarak gördükleri için aydınlanma eleştirilerini özellikle bir akıl eleştirisi olarak geliştiriyorlar... Aydınlanma eleştirisinde, Horkheimer ile Adorno'nun yaptığı eleştiri, aydınlanmayı tümünden reddetmiyor. Onlar, aydınlanmanın bir yönüyle ‘ilerlemeci’, bir yö-

14. “Sorun, akıldan vazgeçmek değil (...), onu kendi aleyhine döndürmek ve onu başka türlü gerçekleştirmektir; bu ise yalnızca bildiğimiz akıldan vazgeçerek başarılabilir...” (Eagleton, Terry; *Tatlı Şiddet/ Trajik Kavramı*-Çev.: Kutlu Tunca-; İstanbul- 2012; s, 282)

nüyle ‘insanları küçültmesi ve yönetilebilir duruma getirmesi’ tarzındaki ‘ikili karakteri’nden söz eder... Aydınlanma totaliterdir. Onun nesnelere karşı tutumu, diktatörün insana karşı tutumuna benzer. İlerlemeci olan başlıca olumlu yönü ise aydınlanma, halka söylenmiş olan yalanların ifşa edilmesidir. Aydınlanma, gelişen düşünmenin en geniş anlamında, başlangıçtan bu yana insanlardan korkuyu kaldırmak ve onları kendilerinin efendisi durumuna getirmek amacını gütmüştür. Aydınlanmanın programı, dünyayı gizlerden kurtarmaktı. Mitleri parçalayacak, ham hayalleri bilgi vasıtasıyla alaşağı edecekti. Ama sonunda kendisi de bir mit oldu. Aydınlanma miti, her mitte olduğu gibi hem karanlık, hem aydınlatıcıdır. İnsanların tamamen ihanetine uğramaması için aydınlanma, aklını başına toplamalıdır.”¹⁵

Gerçekten de aydınlanma *aklını başına* almalıdır: Nedeni açık; “Aydınlanma üç şeyi denetim altına almaya çalıştı, ama üçünü de denetim altına almaya çalışırken tahrip etti. Bir tanesi doğa. Araçsal akıl, doğayı denetim altına almaya çalışırken tahrip etti. İkincisi toplum, onu hâkimiyet altına alabilmek için, toplumdaki çeşitlilik ortadan kaldırıldı ve dolayısıyla totaliter bir toplum modeli çıktı ortaya. Ve nihayet kendimiz, ...yaptığı çalışmalar insanın bütün o zenginliğini ortadan kaldırdı. Sonunda totaliter bir kimlik, totaliter bir kendilik çıktı. Bu insanın kendisini de tahrip etmesi demek...”¹⁶

Emperyal güçler halkları, egemenlere karşı ortak bir iradeyi dışı vuran bir güç olmaktan çıkardı; *kalabalık* durumuna getirdi ve orada *tecride* aldı. Devletler Ortodoks kültüre yatırım yaptı, diğer inanç-düşünce ve felsefeleri *tecride* aldı; ana etnik gruplar, kendi kanına *yatırım yaptı*, diğer etnik yapıları *tecride* aldı. Sistem kadını erkeğin *evrenselliğinde*, erkeği de sistemin amacında *tecride* aldı: Bununla yetinmedi tümümüzü, unutmamanın-unutulmanın *dipsiz kuyusuna* fırlatıp attı.

15. Dellaloğlu Besim F.-Soykan Ömer Naci- Keskin Ferda; *Adorno ve Yaptı; Cogito*; Yapı Kredi Yayınları; Üç Aylık Düşünce Dergisi; Sayı: 36; Yaz 2003; s, 37-38-39.

16. A.g.e; s, 51-52.

Tecritin yarattığı *korku*, zihnimizi *felç* eden bir *yaralanma* türü, bir *yara* izi, tenimizde duygusuzlaşmış bir *sertliktir*: Yara, iz ya da sertlik *tedavi* edilmezse önümüze umudun tükendiği *durak* çıkar; bu bizim *kör* noktamızdır.

Günümüzde ilerlemenin sonucu *adı konmamış bir aptallıktır*: Bu aptallık, bizi bugün birbirimizden *ayırır*; çare olarak devreye sokulan *iletişim* ise bizleri birbirimize benzetip *tektip* kıldı. Nereden bakarsak bakalım, *kolektif bir tecrit* söz konusudur.

Özetle genel *özeli* doğurdu, besleyip büyüttü: Unutmanın-unutulmanın *cangılında* hepimiz *tecritteyiz* şimdi. Unutan kişi, *unutulan* da olur çoğu kez: Tecrit korkusu *bilince çağrılırsa* eğer unutulana ilişki *zorunluluk* olup çıkar. Çünkü bizler de tıpkı onlar gibi aynı ilişkilerin, aynı boşa çıkan umutların *kurbanlarıyız*: Geleceği galipler değil, *kurbanlar* üretecektir, bunu unutmayalım.

Küresel kültür bir *vaatten* çok, bir *tehdittir* artık: Önce *arzi*, ardından *talebi*, sonra da insanı *tektipleştirmeyi* amaçlar; amacın her gerçekleşinde, *insan olmak insana ağrı* vermeye başlar. Tektipleşen insanlar *tektip arzi*, *tektip tüketerek* parçası oldukları *tektip bir dünya* üretirler: Üretilir üretilmez eğlence çalışmanın *uzantısına*, trajedi sabır amaçlı *teselliye*, sanat sisteme uyarlanmayı davet eden *telkine* dönüşür.

Böylesi bir toplumsal sistemde *kurtuluşumuz için yabancılaştırmış topluma ikinci bir yabancılaştırma* uygulamak durumundayız. Uyguladığımız yabancılaştırmayla yabancılaştırmış toplumdaki *soyutlandığımızda*, olanaksızın içine taşınan gerçekle *iletişime* geçebiliriz.

Aleviliğin anayasası olan *varoluş tasarımı*nda, ikili bir yabancılaştırma yaşanarak Hallac-ı Mansur'un *Enel Hak* dediği gerçeklik yakalanır: Birinci yabancılaştırmayla Tanrı'nın *çocukları* denilen hava, su, toprak ve ateşe taşınır. İkinci yabancılaştırmayla ise hava, su, toprak ve ateşten *özgürleşilerek* Tanrı olunur.

Somut kavuşmaların gerçekleşmediği ya da anıların çağrılmadığı yerde, anımsama *beklenti* olur: Beklentinin özlemi *rüyadır*; olanaksızın *dili* yani.

İşte şu önümüzde duran şey, karşımda duran sen, o ya da onlar, *dert* olmaya başladığında, gerçek olanaklı olanın içinden olanaksızın içine *kaçar*. Olanaksızın içine kaçan gerçek, şimdiki zaman tarafından *satın alınamaz*: Satın alınamayan bu gerçek geleceğimizi *güvenceye* alır ve günün *saldırısından* bizi *korur*.

Kızılbaşlıkta *yabancılaşmaya yabancılaşma uygulayarak* bilinç aktarılan *Mehdi inancı*, Cennet'i Yeryüzünde kurmayı amaçlayan bir *beklenti rüyasıdır*: *Gerçekçi ol, olanaksız iste*, dediğimizde bir bakıma bunu anlatmak isteriz.

Zâhirin aklından firar etmek, ışıklı dünyanın aklından, daha açık bir anlatımla *ışık saçarak kendini tüketen* somutlar dünyasının aklından *uzaklaşmak* anlamını taşır.

Firar gerçekleştiğinde ulaşılan yer, karanlığın, yine daha açık bir anlatımla *karanlık saçarak kendini tüketen*, görünmeyen (bâtın) varlık doluluğunun aklıdır. Buraya ulaşıldığında var olanın değil, var olacak olanın *varlığını kuracak* akılla *kucaklaşmış* olur.¹⁷

Evrende görünmeyen varlıklar, görünen varlıklara göre oran olarak *çok daha yüksek* olduğundan, zâhiri belirleyen *bâtındır* denilebilir. Bu gerçekten yola çıkıldığında yasaklı kültür insanı, toprağımın Alevisi; firarın ikinci halkasının sonunda ikinci evrensel ilkesini haykırır: *Dünya-beden içeriden yönetilir*. Dünyanın, ötesinde beden yönetilmesi için, dünyanın ve beden dışında bir yerlerde ikâmet ettiği düşünülen Tanrı'nın *görüşüne-davranışına* ihtiyaç yoktur. "Tanrı, evreni dışından değil, içinden yönetir. Tanrı, belirgin yasalarla, tüm varlıkların içinde düzenli, sürekli ve kararlı bir biçimde etkindir. Tanrı ya da doğa, evrendeki tüm şeylerin içinde etkin olan '*içkin yasanın*' ta kendisidir... Tanrı'nın gerçek yasaları, kutsal kitaplarda yazılı olanlar değildir. Tanrı'nın, insanların boyun eğmeyebileceği yasaları olamaz. Tanrı'nın karşı konulamaz, şaşmaz ve istisna tanımaz, gerçek yasaları Evrenin kitabında ve matematik lisanında yazılıdır. İnsanın özgür-

17. "Şu halde bir felsefenin birinci adımı, şeyleri bilinçten def etmek ve onunla dünya arasındaki gerçek ilişkiyi yeniden kurmak, yani, bilincin dünyayı konumlandıran bilinç olduğunu göstermektir..." (Sartre, Jean-Paul; *Varlık ve Hiçlik/ Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*-Çev.: Turhan Ilgaz- Gaye Çankaya Eksen-; İthaki Yayınları; İstanbul- 2009; s, 26)

leşmesi, bu içkin yasayı anlamasına ve bunu sürekli olarak bilincinde tutmasına, yaşamına entegre etmesine bağlıdır... Spinozacı ilkeler şunlardı: Varolan her şeye İçkin Yasa egemendir. Dünyanın hiçbir 'aşkın' boyutu yoktur. Her şeyi, her davranışı belirleyen İçkin Yasa, tek değer ve ölçü kaynağıdır. Bunu kabul ve yaşamına entegre etmek, insanın erginleşmesinin başlangıcı ve önkoşuludur. Realitenin 'aşkın' bir boyutunun olmaması, Dünyanın dışından değil de içinden yönetilmekte olması, onu daha az ilginç ya da daha az esrarengiz yapmaz. Tersine, Evrenin tümünde kararlı ve gerçekten de esrarengiz bir biçimde tutarlılıkla çalışan Tanrısal güç, herhangi bir dinsel metnin dile getiremeyeceği kadar görkemlidir..."¹⁸

Birinci ve ikinci firar nedeniyle yasaklı kültür insanları, toprağın özelinde Aleviler, doğaötesinden-doğaüstünden geldiği varsayılan her türden kutsal/yarı-kutsal metni-çağırıcı düşünmeksizin *inkâr* eder: *Doğaüstü nihilisttirler*. Durup bir de Marx'a kulak verelim: "Tanrı doğaüstü bir varlık değildir, gerçeklikte insan tarafından, kendi doğasının en iyi öğelerinin kendi dışına atılmasıdır (*projection*). Tanrı, insanın gerçek açıklamasıdır (*révélation*) ama onu egemenliği altına alır ve gerçekte onun yabancılaşmasıdır. Demek ki Feuerbach, Hegel'den yabancılaşma sürecini, ama onu tersine çevirerek alıyordu. İnsan kendi öz doğasını kendi dışındaki nesnelere nesnelleştirir. Ama kendini açığa vururken, sadece nesnelere yaratmakla kalmaz; bu nesnelere bağımsız, yabancı bir duruma gelir, ona karşı çıkar ve onu egemenlik altına alır. İnsan kendi zenginliğini Tanrı'da dışlaştırmış ve Tanrı'yı ne kadar zenginleştirmişse kendisi o kadar yoksullaşmıştır."¹⁹ Bu anlayış bir bakıma Spinoza'yi günceller.²⁰

18. Fransez, Moris; *Spinoza'nın Tao'su/Akallı İnançtan İnançlı Akla*; Yol Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.; İstanbul- 2004; s, 343-345.

19. Marx Karl; *1844 El Yazmaları/ Ekonomi Politik ve Felsefe* (Çev.: Kenan Somer); Sol Yayınları; Dördüncü Baskı; Ankara- 2011; E. Bottigelli; Sunuş; s, 23.

20. "Ama buradan, felsefe tarihinin en gelişkin içkinlik düşüncesine varır Spinoza. İçkinlik, evrenin dışında aşkın bir tanrıyı reddeden bir anlayış değil sadece; her bir şeyin, genel ve yargılayıcı söylemlerin tahakkümünden kurtulması, yalnız kendi tekil varolma çabasıyla görünür olmasıdır..." (*Spinoza-Blyenbergh/Kötülük Mektupları* (Yay. Haz.: Alber Nahum-Gaye Çankaya/ Çev.: Alber Nahum); Norgunk Yayıncılık; İstanbul- 2008; Sunuş; s, 25)

Bâtının Aklından Firar

Zâhirden firarın sonunda, *karanlık* biçiminde algılanan bir *varlık doluluğu* ile buluşmuştuk. Bu varlık doluluğunun akli, somuta taşınacak olan *varlığı kuran* akıldır. Varlığı kuran aklın amacı *zâhire* taşınmak olduğu için, bu amaca uygun biçimde *bâtından zâhire firar* edilir. Ve *Üç Firar* süreci *tamamlanmış* olur. Sürecin tamamlanmasıyla anlama-algılama yeteneğimizin tedavisi başlar.²¹ Bu firarı gerçek-

21. "... her şeyden önce, şeyleri kolaylıkla ve yanılıya düşmeden kavrayabilmemiz için anlama yeteneğimizi tedavi etmenin ve saflaştırmanın bir yolunu bulmalıyız... Bir sürü şeye bağımlıyım. Bana sürekli bir mutluluk vermediklerini bilmeme rağmen, bir sürü şeyin peşinden gitmezlik edemiyorum. Doğamı (...) düzeltemiyorum. Peki, doğamı düzeltmek ne anlama geliyor ki? İrademi düzeltmek mi? Oysa iradem dediğim şeyin sadece bir sözcükten ibaret olduğunu biliyorum. Benim içimde, beni bir şeyler istemeye iten bir güç var ve benim bu güç üzerinde fazla bir egemenliğim yok... Yani işin özünde, doğamı düzeltmek derken... onu anlamaya çalışmaktan öteye gidemez... Aslında doğamı tanımak, bir yerde, onu değiştirmek anlamına da gelir. Çünkü doğam hakkında elde edeceğim bilgi, benim dışımda, ölü bir fikir olmayacak, beni değiştiren bir fikir olacaktır... Yani, doğamı iyileştirmek anlamına gelecektir... Yapmam gereken ilk iş, anlama yeteneğimi (...) iyileştirmek, şeyleri oldukları gibi anlamasını sağlamaktır. Anlama yeteneğimi iyileştirmek için ise işe zihnimin 'dış dünya' ile ilk buluşma noktası olan algılama mekanizmamı gözden geçirmekle başlamam gerekecektir... Spinoza'ya göre, tüm algılarımız dört tipe indirgenbilir... 1- Bazı şeyleri algılayışımız 'kulaktan dolma'dır; örneğin, doğduğum günü bu tip bir algılama sonucu bilirim. 2- ..., muğlak bir deneyim sonucu elde edilen, yani anlığın belirlemediği bir algılamadır; örneğin, öleceğimi muğlak bir deneyim sonucu bilirim: Bana benzeyen başkalarının da öldüğünü gördüğüm için ben de öleceğimi ileri sürerim. Bu iki algılama biçimiyle olayların, algıladığımız şeylerin sadece arazları (ilineklere) hakkında bilgi edinebiliriz. 3) ... şeylerin nedenlerini kavrayabiliriz: Eldeki bir sonuçtan, nedenini çıkarırsınız. 4- ... şeylerin özlerini algılayız. Eğer sadece gerçeği arıyorduk, üçüncü tip yani rasyonel, bilimsel algılama ile yetinebilirdik. Ama öncelikli arayışımız bilgili olmak değil, yaşama bilgece bakmak olduğu için, bizi kökten değişime uğratacak, bizi bilge kılacak olan 4. tür algılamayı gerçekleştirmenin yolunu bulmalıyız. Bu 4. tür (...) algılama, rasyonel algılamanın ötesinde, karşılaştığımız her şeyin ve her olayın altında Evrenin tümünü belirleyen o bengi ve sonsuz varlığın işleyişini izlediğimiz bir algılama düzenidir. Spinoza, ... işte bu dördüncü (...) tip bilginin ne olduğu ve nasıl elde edilebileceğini anlatmaya niyetlidir. ... bu oldukça zor bir uğraştır... Spinoza'nın sözünü ettiği bilgi türü, 'sezgisel bilgi'dir ve bunun nasıl bir şey olduğunu anlatmak da, anlatılanı anlamak da kolay iş değildir. Zorluk şurada: Bir şeyi sezgi yoluyla anlamak için, hiç olmazsa bir an için, alışılmış usavurma biçimlerinden kurtulmuş olmak gerekir. Sezgisel anlamamanın, bilimsel anlama ile bir benzerliği olmadığı gibi, inançla edinilen kanaate de benzemez. Kendine has bir bilgilene türüdür ve bir şey, sezgi ile anlaşıldığında, bilindiği bilinir... şeylerin özü hakkında edinilecek bilgi, tek bir taneye indirgenbilir: Tanrı fikri. Her şeyin özü olan, her şeyin varolacaksa nasıl varolacağını belirleyen güç, Tanrı'dır ve sezgi ile edinilmesi gereken, her şeyin içinde bu şaşmaz, değişmez gücün işleyişinin farkındalığıdır. Sezginin ne olduğunu anlamak için belki de bu farkındalık sözcüğü anahtar sözcüktür. Gerçekten de yapmamız gereken, Spinoza'nın Tanrı adını yakıştırdığı bengi varlık hakkında daha fazla bilgiye sahip olmak değil, Tanrı fikrinin, yani olayların oluşmasının altında yatan zorunluluğun giderek daha fazla farkında olmak, o kadar..." (Fransez, Moris; *Spinoza'nın Tao su/Akullu İnançtan İnançlı Akla*; Yol Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.; İstanbul- 2004; s, 113-116)

leştirmenin zorluğu ortadadır: Çünkü duyu organlarımızın ezberi, ışık saçarak kendini tüketen somutlar dünyasını algılayabilir ancak; karanlık saçarak kendini tüketen gizil nesnellik dünyasının, yani bânının kapısı bu ezbere kapalıdır. Devreye içgüdü temelli, bilinçdışı güvenceli sezginin girmesi gerekir: "..., duyu, istenç dışı gelen bir emosyon değil, tıpkı düşünce gibi rasyonel, yani düzene sokan bir işlev, buna karşılık sezgi ise irrasyonel, yalnızca algılayan bir işlevdir. Sezgi, 'önsezi' olarak, istençli bir aksiyonun ürünü değil, iç ve dış durumlara bağımlı, istenç dışı bir olaydır. Sezgi daha çok ruhsal değil de fiziksel nedenlerden ileri gelen, objektif uyaranlara bağlı irrasyonel bir olgu, duyumsal bir algılama gibidir. O halde, bilincin yönelim için kullandığı yardımcı araçlar gerçekte dört işlevden ibarettir: Duyum (yani duyumsal algılama) bir şeylerin var olduğunu, düşünce bunun ne olduğunu, duyu bunun hoş ya da nahoş olduğunu söyler ve sezgi de onun nereden gelip nereye gittiğini belirtir."²² Sezginin izinde karanlıkla birlikte yolculuğa çıkıp varlıkla birlikte ışık olarak doğduğumuzda, üç firar çevrimini tamamlamış, zihnimizi tedavi etmiş oluruz. Bu durum, karanlığın ölümü, ışığın doğumudur; çevrim önsüzden sonsuza aktığına göre bunu, ışığın ölümü karanlığın doğumu izleyecektir.²³

Aleviler karanlıkla birlikte yolculuğa çıkıp ışık olarak doğup ışıklı dünyanın bir parçası durumuna geldiklerinde, yani üç firar çevrimini tamamladıklarında, üçüncü evrensel ilkelerini haykırmışlardır: Gerçeği (bâtını) örten gerçektir (zâhirdir). Bu gerçek (zâhir) aralanmadan, asıl gerçeğe (bâtına) ulaşma olanağı yoktur.

Zâhir, yani somutlar dünyasında, her varlığın bir de görünmeyen yanı vardır. Sadece görünenle yetinilirse evren yasaları olarak algılayabileceğimiz Tanrı'nın akıyla buluşulamaz. Durumu biraz daha yakından görelim: Eğer düşüncemiz, somutun zincirlerinin bir halka-

22. Jung, Carl G; *İnsan ve Sembolleri* (Çeviren: Ali Nahit Babaoğlu); Okuyan Us; 4. Baskı; İstanbul- 2009; Sayfa: 61.

23. "Hiçlik kendini öldürdü, kâinat onun yarasıdır." (Eagleton, Terry; *Tatlı Şiddet/ Trajik Kavramı*-Çev.: Kutlu Tunca-; İstanbul- 2012; s, 345).

sı durumundaysa, biz herhangi bir varlığı *soyamayız*. Bu durum, *soyutlama* yeteneğimizin gelişmediğini gösterir. Canımızın eylemli *donu* olan bedenimizi *soyup* içimize giremeyiz. Doğal olarak canımızı avucumuzun içine almayı hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceğiz. Ama olanaksızla buluşabilmek için *gerçeği örten gerçeği aralamak* durumundayız.

Gerçeği örten gerçektir, algısının izinde düşünsel bir yolculuğa çıktığımızda, karanlığı örten *karanlık* (bâtını örten bâtın), aydınlığı örten *aydınlık* (zâhiri örten zâhir)'tir algısına ulaşırız: Aydınlığın sırrını biliyoruz; nedeni saçtığı ışığın yasa ile gözümüzün görme yasaının aynı olmasıdır.

Karanlığa gelince onun *sırrını* tam olarak bilemiyoruz: *Karanlığı örten karanlık örtü*, ancak karanlık ışıpta *görmekle* kaldırılabilir. *Karanlık ışıpta ten gözümüz iptal olduğu için*, kara renkle belirgin içimizin *örtüsünü* de kaldıramıyoruz. İçimize *dış* muamelesi yaptığımız için, aydınlığın *ezberini* içimize *dayattıyoruz*.

Bu ezberi kırmak için ne yapmalıyız?, sorusu vahdet-i mevcutçu tasavvuf bilgisinde yaşamsaldır: *Karanlığın (bâtının) sırrıyla yasa ortaklığı olan bir başka göze* ihtiyacımız var. Bu göz, *düşüncedir; düşüncemizi göz yaptığımızda*, karanlığın *sır* alanında gezinmeye başlarız; aydınlığı *yırtar*, karanlığı *kurarız*. Kurduğumuzda içimizdeki gönül suyunun renginin *mavi* olmadığını hemen anlarız.²⁴

Gerçeği aralamayı başardığımızda, gerçeği yöneten soyut yasalar -ki Tanrı'nın yasalarıdır- düşüncemize *düşer*: Artık evrenin *dili* çözülmüştür.

Evrendeki tüm olay, olgu ve süreçler arasındaki çeşitli ilişkilerin oluşturduğu maddesel bağımlılığa bilim dilinde *evrensel bağımlılık* adı verilir. Bu bağımlılık evrenin, birbirinden *koparılamaz* parçalardan oluşan bir *evrensel bütünlük* olduğunu kanıtlar. Evrenin sürekliliği ve düzenliliği, bu birliğin ve bütünlüğün ürünüdür.

24. Korkmaz, Esat; *Hiçlik Defteri 6*; Anahtar Kitaplar Yayınevi; İstanbul- 2011; s, 11

Evrensel bağımlılık; insan bilincinden *bağımsız ve nesnel* bir bağımlılıktır. Metafizik idealist ya da tektanrıci dinlerin *savlarına* karşı gerçekte bu düzen hiç bozulmadı ve bozulmayacaktır.

Kızılbaş felsefede evrensel bağımlılık, *sonuç-neden bağımlılığı* ya da *zâhir-bâtın bağımlılığı* biçiminde açıklanır. *Sonuç* ya da *zâhir* her zaman bir *somutluktur*. Gönül bilgisinde somutluk olarak *madde*, bilinçten bağımsız olarak var olan ve duyumlarla algılanarak bilince taşınan tüm nesnel gerçekliği anlatan felsefi bir *kavramdır*. Düşünceci maddeciliğin bu tanımı, metafizik idealizmin yanlış tasarımlarından doğan yanılgıları *ortadan kaldırdı*: Böylece sonsuz çeşitlilikteki somut biçimler dışında *değişmez madde anlayışı* temelinden *yıkıldı*. Bâtını felsefede *madde* ne yaratılabilir ne de yok edilebilir; sürekli olarak değişerek bir durumdan (*bâtından*) bir başka duruma (*zâhire*) dönüşür.

Hareket maddenin bir varlık biçimidir: Hiçbir zaman ve hiçbir yerde *hareketsiz madde* olamayacağı gibi, hiçbir zaman ve hiçbir yerde *maddesiz hareket* de olamaz. Bize duyularımızla iletilen bu nesnel gerçeklik *sonsuz ve bitimsizdir*; bilgimizi, sonsuzca ve tükenmeksiz *yenileyecektir*.

Ten gözü-gönül gözü bilgilenme sürecinin iki *kanalı* olarak algılanır: Doğal ve kendiliğinden bir süreçte asıl olan *ten gözüyle görme*dir. İncelenen nesne ten gözünden *yitip* matematik formüllere dönüştüğünde, *diyalektik* bilgiden yoksun olanlar *maddenin yok olduğunu* sanır; yani *bâtını* göremez. *Gönül gözü* ya da *düşünce gözü*nü işlevli kılanlar bu *sanıyı* yıkar ve *zâhirin* karşıtına dönüşümü olarak algılanan ve *bâtın* olarak tanımlanan *gizil nesnellığı* düşüncede görünüşe taşırlar; yani *düşüncede görmeye* başlarlar.

Bu *bağımlılık-karşıtlık* gereği Aleviler *metafizik idealizmin* tersine:

1- Doğayı; nesne ve olayların rastlantısal bir yığını olarak değil, birbirine organik bağla bağlı ve bağımlı nesne ve olayların bir bütünü olarak görür.

- 2- Doğanın; hareketsizlik ve değişmezlik içinde değil, her an değişip yenileşen ve gelişen bir süreç içinde olduğunu ileri sürer.
- 3- Gelişme sürecinin; basit bir büyüme süreci olmadığını, niceliksel değişimlerden niteliksel değişimlere sıçramalarla geçen bir süreç olduğunu savunur.
- 4- Gelişmenin; alttan üste doğru sarmal bir gelişim izleyerek gerçekleştiğini, nesne ve olayların içindeki çelişmelerden doğduğunu savlar.

ÜÇ TERK

Terk yasaklı kültürde, simgesel anlamda, yola bağlanarak tutkularından, geçici isteklerden *sıyrılma* ya da tutkularından *arınarak*, geçici isteklerinden *sıyrılarak* kendi özünü bilme, anlamında kullanılır. Tasarım, bâtinî tasavvufun *kurumlaşma* döneminin başat ismi *İbrahim b. Ethem* 'e (öl. 790) bağlanır. Üçlemeye IX. yüzyıldan önceleyen değil de bu tarihi sonralayan kaynaklarda sıkça rastlanması, başka bir kimlik tarafından söylendiğini *çağrıştırır*. Ancak İbrahim b. Ethem, bâtinî tasavvufun *yapılanma* döneminin bağlanma kimliğidir; zaman *geriye* sarılmış, *Üçleme*, bu kimliğe bağlanmıştır denilebilir.²⁵ “ İyi bir şair ve derin bir şeyh olan Niyâzî Mısri'nin (ölm. 1697) şerhi, geleneksel tefsir yöntemine iyi bir giriş sunar: ‘ ...Hakikate ulaşmanın aleti ise şudur: terk-i dünya, terk-i ukba (cenneti ve nimetlerini terk etmek) ve terk-i hestî (kendi varlığını terk edip Hak'da fani olmak)’”²⁶ Üç türlü terk vardır:

√ *Terk-i dünya*: Simgesel anlamda, üç terk sıralamasında ilk sırada yer alan, geçici olarak algılanan *dünyaya*, *dünya nimetlerine bağlanmama aşaması*.

25. Schimmel, Annemarie; *İslam'ın Mistik Boyutları*; Çev.: Ergun Kocabıyık-; Kabcacı Yayınevi; İstanbul- 2001; s, 51.

26. A.g.e; s, 326.

√ *Terk-i ukba*: Simgesel anlamda, üç terk sıralamasında ikinci sırada yer alan, bu dünya gibi geçici olarak algılanan *ahirete*, *Cennet'in vereceği mutluluğa bağlanmama aşaması*.

√ *Terk-i terk*: Simgesel anlamda, üç terk sıralamasında son sırada yer alan, geçici olarak algılanan ve terkedilen bu dünyanın ötesinde *ahiretin de terk edilmesiyle* ulaşılan, kişinin özünde Tanrı ışığından başka bir varlığın bulunmaması aşaması: Hak'tan halka göç.

Terk-i Dünya

Terk-i Dünya: Çilecilik (I)

Halk bilgeliğinde *terk-i dünya*, eğitim *miracının* sonuna yaklaşan yol erinin, doğadan ve toplumdan uzaklaşarak, ya bir ormanın kuytu köşesine, ya bir mağaraya ya da bir yapının seçilmiş bölümüne-odasına kapanarak daha önce öğrendiklerini *gözden geçirme*, kendini dinleyerek *gerçeği arama*, biçiminde uygulanır. Ve bu uygulama *çile* olarak algılanır, daha doğrusu eğitimin *mühürleme* aşamasıdır.

Kızılbaşlıkta *terk-i dünya* uygulaması, çile 40 günlük bir süreyi kapsar ve halk takviminde Büyük Çile olarak adlandırılan, işlerin en az olduğu *21 Aralık-30 Ocak* arası gerçekleştirilir. Bu 40 günlük süre *erbain* adını aldığı için, çile çıkarmak *erbain çıkarmak* olarak da bilinir.

Halk takviminde yıl öncelikle *soğuk-yarı* ve *sıcak-yarı* olmak üzere ikiye ayrılır. Yılın soğuk yarısı, 8 Kasım'da başlar ve 179 gün boyunca devam eder; 21 Mart'ta, yani Nevruz'da, doğanın doğum gününde son bulur. 8 Kasım'da başlayıp 22 Aralık'ta biten 45 günlük süreye *Kasım*; 22 Aralık'ta başlayıp 5 Şubat'ta biten 45 günlük süreye *Zemheri*; 5 Şubat'ta başlayıp 21 Mart'ta biten 50 günlük (ya da 45 günlük) süreye de *Hamsin* adı verilir.

10-20 Kasım arası *Koç Katımı*dır. 21 Aralık kışın başlangıcıdır. 21 Aralık'ta başlayıp 30 Ocak'ta sona eren 40 günlük süreye *Büyük*

Çile (Erbain); 30 Ocak'ta başlayıp 20 Şubat'ta sona eren 20 günlük süreye *Küçük Çile* adı verilir. Büyük *Çile karakış* olarak bilinir; 6-9 Ocak arasında *Zemheri Fırtınası* adını alır.

Kutsal mekânlar kapsamında *mağaralar*, başlangıç tasarımlarında doğulan yerler olduğu için zaman zaman mağaraya *dönmek* ya da mağaraya *girmek vatana dönmek* olarak algılanmıştır. Sûfi gelenekte *mağara*, bir tefekkür yeri olarak algılanır: Bu tefekkür *erbain*, *çile*, *halvet* deneyimi olarak yaşama geçirilir.

Çile, yüksek düzeyde bir ruhsal ve ahlaksal duruluğa ulaşmayı, en zor koşullar altında bile Tanrı bilincini ve sevgisini koruma ve geliştirme kararlılığını simgeler. Kırk günlük süreyi kapsayan *çile*, tekelerin *çileevi* denilen bölümlerinde geçirilir.

Mürşit, *çileye* girecek dervişin elinden tutar ve onu *çileevine* götürür. Hücre biçimindeki *çileevinde*, ibadet araçları dışında, hiçbir şey bulunmaz. Yemek ve su, dışarıdan getirilir. *Çile* süresince derviş, Tanrı'ya saygısızlık etmemek için, oturduğu yerde ve alnını sert bir zemin üzerine koyarak uyur. Uyku dışındaki tüm zamanını öğrendiklerini içselleştirmek çabasıyla geçirir: Zorunlu olmadıkça dışarıya çıkmaz ve kimseyle konuşmaz. *Çile* sonunda mürşit, *çileevine* giderek dervişten *çile* boyunca gördüğü rüyaları dinler; *çilesini* tamamlayan derviş yıkanır, çamaşır değiştirir; bu durumu kutsamak için tıglanan kurbanın etinin suyundan pişirilen çorbayı içer, etinden yer.

Görüldüğü gibi bu uygulama, bir tür *çileciliktir*; ancak bu *çilecilik*, *doğaya* ve *ek-doğa* olarak algılanan toplumsal dünyaya aykırı davranmak değil, haksızlığa uyulmasını sağlayan bir disiplin aracı hiç değil. Peki, öyleyse ne? *Ham ervahlıktan* kâmil duruma gelebilmek için bir eğitim sürecine giren insanın, dünyasal isteklere (*nefis*) karşı dayanıklılığını arttırabilmek için geçici olarak başvurulan *eğitim yöntemi*dir sadece.

Bu dünyayı terketme diğer yandan kötü koşullarda ya da baskı altında yönetenler hesabına bir eyleme, davranışa katılmayı *yadsıma* olarak anlaşılır; böylesi bir *terk* süreci ezilmekte olan kitlelerin maddi

istekleriyle *uyum* sağlar. Terk-i dünyanın bu aşamasında, çok özel bir durum devreye girer: Yol eri, *kâmindir* artık; kime karşı, nasıl *kavga* vereceğini bilmektedir. En büyük düşmanı *nefsidir*; daha doğrusu nefsiyle özdeşleştirdiği *zalimdir*.

Vardığı sonucu, Kerbelâ üzerinden güncelleme yaparak somuta taşır: Ehlibeyt ve Ehlibeyt soyundan gelenleri *sevme*, onları *sevenleri de sevme*, biçiminde tanımlanan *tevella* ilkesini, *insanseverlik* zemininden bireyin temel *insan haklarına* kavuşacağı, toplumun *kendi kendini yöneteceği*, herkesin üretime *katılacağı* ve üründen *hakça pay alacağı* bir toplum için mücadele aşamasına evriltir. Evriltir evriltmez, dostlarına tanı koyar.

Ehlibeyt'e, Ehlibeyt soyundan gelenlere ve bunları sevenlere düşmanlık gösterenleri, fenalık edenleri *sevmeme*, bunları sevenleri de *sevmeyip* onlardan *uzak durma*. İlk üç halifeye, onlara *saygı* gösterenlere *sevgisizlik*, *tiksinme* ve *nefret duyma*, biçiminde tanımlanan *teberra* ilkesini, *nefret* zemininden insana yönelik *baskıya*, *aşağılanmaya*, *sömürüye karşı verilen mücadele* aşamasına evrilterek zalimin *zalimliğini* sevmeme, onları sevenleri de sevmeme, anlayışına taşır. Tasır taşımaz düşmanlarına tanı koyar.

Böylesi bir güncellemeyle *nefsini terbiye etmek* zalimi, ezeni, egemeni *terbiye etmek* demektir. Öyleyse *terk-i dünya* uygulaması, Alevi hareketin bir *siyasallaşma* aracıdır.

Terk-i Dünya: Bu-Dünya'yı Soyma (II)

Tanrısal öz olarak algılanan ruh; tek tek bireylerde *bedenleşmekle* ya da doğa parçaları biçiminde *nesnelleşmekle* kaynağından uzaklaşmış, kendi kendisiyle çelişkili bir durum içine girmiştir. Özeldense insanın, genelde doğanın *dirilik* kazandırıcı bir parçasıdır artık; ancak *tutsaktır*. İşte kişi *terk-i dünya* aşamasını yaşama geçirmekle yine doğduğu kaynağa yönelmeye başlar. Yönelmeye paralel olarak doğal

olandan *sıyrılır*, doğaya benzemeyen bir aşamaya çıkarak kendi kendisiyle çelişmesine son verir. Çelişmesine son verdiğinde *doğaya benzetmek* bağlamında somut *beden* kimliğinin ötesinde duyu organlarınca algılanamayan ancak yine *nesnel* olan *bâtını evrenin* bir parçası durumuna gelir. Bunu yaparken doğa parçalarını da kendi *somut nesne kimliklerinin* ötesinde onu yaratan *öze* indirger. Yani hem kendisini hem de doğayı simgelerle ifade ederek *kendini bilmek* ve *doğayı bilmek* zemininde düşünce üretmeye başlamış, kendisini ve doğayı öz-gürleştirmiş olur.

Bu-Dünya'yı soyma, zâhirden bâtına göçme eylemidir; sürekli bir soyma söz konusu olduğu için de terk-i dünya aynı zamanda Bu-Dünya'yı giyinmedir. Zâhir Bu-Dünya, bâtın Öbür-Dünya'dır; demek ki terk-i dünya, Bu-Dünya'dan Öbür-Dünya'ya, Öbür-Dünya'dan Bu-Dünya'ya seyahattir. Kızılbaşlıkta, nesneliğin terk edilmesiyle elde edilen *kazanım* olarak algılanır.

Biri görünen (*zâhir*), diğeri görünmeyen (*bâtın*) olmak üzere iki alan vardır: Görünen alan (*zâhir*), görünmeyen alanın (*bâtın*) bir yansıması durumundadır; bu nedenle gerçek alan, görünmeyen alandır ve tanrısal ortam bu alandadır. Yalnızca duyu organlarının algılamasıyla yetinen yüzeysel bilgili insanlar, nesnel alanın görünüşüne aldanır ve tanrısal gerçekliğe ulaşamazlar.

Anlatımın mantığı gereği, marifete ulaşmak isteyen her Alevi; Bu-Dünya'yı soyarak kendini tanrısal âlem olarak algılanan bâtına taşımak zorundadır.

Bu nedenle bâtını bir eğilim içerisine giren bir Alevinin temelde üç yükümlülüğü vardır:

- a- Soyuttan somuta yönelme zemininde; genel kabul gören ya da kutsal sayılan bir metinden/sözden *bağımsız yorum yapma*.
- b- Akıl yürütme yoluyla; *soyutun içeriği ile somutun özü* arasında akılın gereklerini yerine getirerek yorum yapma.
- c- Kutsal metinlerin zâhir anlamlarını *dışlama* ve iç anlam üzerinde yoğunlaşma.

Bu nedenle Aleviler:

- a- Her şeyin bir *dış yüzü* yanında bir de *iç yüzü*” vardır, savını önkoşul kabul ederler.
- b- Önkoşul gereği *biçime* değil öze bakarak yorum yaparlar; biçim görüntü ve kabuktur; öz ise candır. Kabuk ve can olmadan somutluktan söz edilemez; kabuk, canın eylemidir.
- c- Düşünce özgürlüğünden *gerçeğin ışığı* çıkar, ilkesini temel aldıklarından *kişiyi ve doğayı özgürleştirmeye* çalışırlar.

Zâhirin amacı *bâtın*, bânının amacı *zâhir* olmaktır: Yükümlülüklerimiz eyleme geçtiğinde, unutmayalım; zâhir, yani duyu organlarımızla algılayabildiğimiz somutlar dünyası *ışık saçarak* kendini tüketir; saçacak ışığı kalmadığında *yok* olmaz, *görünmez* olur, açıkçası *karanlık* olur. Karanlık, karanlık saçarak amacı olan zâhire ulaşma yoluna girer: Saçacak karanlığı kalmadığında *yok* olmaz, *görünür* duruma gelir

Her Alevi; evrensel bağımlılığı, zâhir-bâtın bağımlılığı biçiminde bir zorunluluk olarak öne çıkaran *terk-i dünya* uygulamasıyla felsefesinin-öğretisinin *diyalektik açılımını* sunar. Dünyayı *soyarken* ve dünyayı *giyinirken* uymak *zorunda* kaldığı kural-ilke ve eğilimleri saptar. Böylece Tanrı'nın görüşlerini, Tanrı'nın görünen ve görünmeyen *bedeninden* derlemiş olur.

Terk-i Dünya: Kadın-Erkek Eşitliği (III)

Bu dünyayı terk etme, aynı zamanda zâhirle özdeşleştirilen erkeği terk ederek, bânınla özdeşleştirilen kadınla buluşmadır. Bu yola erkekleşmiş olan Aleviliği *tedavi-terbiye* etmedir.

Kadın, İbn Arabî tasarımlarında, simgesel anlamda, Tanrı'nın rahmet ve yaratıcılığının *gerçek tecellisi* ya da Rahim olan Tanrı'nın *sırrıdır*.

Yabancılaşma geçirmiş, daha doğrusu *erkekleşmiş* bätünü algıda kadın, *nefis* ile özdeşleştirilir ve *cahili* simgeler. Sınıflı toplumlarda *hayvanı çoğaltmak* anlamında *evcil doğa* ya da *modern köle*dir kadın. Hint tasavvuf zeminine taşındığımızda kadın, Tanrı anlamındaki *Sevgili*'yi arayan *insan ruhu* olarak çıkar karşımıza. Çin kültüründe ise *Sekiz Ölümsüzden Lan Cai-He*'nin simgesidir.

Âşık olmak, *acıyla yaşamayı* başarmak anlamına gelir: Âşık olmak kolay olmadığına göre erkek için *acı da kolay elde edilir* bir olanak değildir. Kadın, *modern bir köle* olarak *acıyı icra* eder; demek ki kadın için *acı* yaşamın içinde olan bir şeydir: O âşık olduğunda, zaten var olan acısını *sağlıklı yaşama sanatına dönüştürür* o kadar.

Simge dilinde, *bâtın dışıdır*, yani kadın; *zâhir erildir*, yani erkek. Bu durumda kadının kökeni, hiçliğin içindeki *hakikattir* ya da hakikati *çekirdek* olarak yapısında taşıyan *hiçliktir*. Hiçlik adı üzerinde *görünmekten hoşlanmaz*.

Bu nedenle kadın sorununu *bilince* taşımak, gizlenmeyi seven hiçlikteki hakikati, yani kadını *açığa çıkarma* girişimidir bir bakıma. Bu nedenle kadının (bätünün) *doğrusu*, erkeğin (zâhirin) *yanlışıdır*.

Demek ki *somutlar dünyası* erkektir: Erkek *dıştır*, kabuktur. Kendini beş duyu organının *ezberine* terk etmiş durumdadır: Kendini *görmek* için her *içine* bakışında, hem kendi içine (*kendi bätününe*) hem de kadına (*bâtın durumunda bulunan dışıle*) tasallutta bulunur, içindeki kadını *taciz* eder.

Bu nedenle erkek kapitalist toplumda, *kendini tekrar eden bir sıklıktır*. Zâhirin aklının *taşıyıcısıdır*; bu bağlamda bir *hesap makinesidir*; düşünmeyi, *düşünen düşünceden hesaplayan düşünceye* evrilten çağdaş teknolojik gelişmenin, bu gelişmeyi güden egemen sınıfların birinci elden *işbirlikçisidir*.

Bätünün *hakikati* olarak kadın, kendini *görünüşe* taşıdığında bile *kendini kendi içinde* saklamaktan hoşlanır; *gerçeğin içindeki gerçek* bir bakıma. Kadını yaşamın içine taşımak isteyen her erkek, ona yer açmak için kendi *zâhir yanını iptal* etmek, kadını yaşamın içine

taşımak isteyen her kadınsa, zâhrin (erkeğin) kendisine biçtiği, kendisinin de gönüllü kabul ettiği yanını (zâhirini) *silmek* durumundadır. Başka türlü yaşamda yerini alamaz, çünkü yaşam *doludur*. Erkek bu dünyanın *sürekli mihmanı*, kadınsa ara sıra *uğrayanıdır*.

Batı felsefesi hep *erkek* olmuştur; eril değerler ön alsın diye *kutsanmış*, dişil değerler iyi alınıp satılsın diye *süslenmiştir*. Bu nedenle Batılı kadın, ressamın *boyasından* kendini kurtaramamıştır.

Doğulu felsefe ise hem erildir, hem de dişil; eril-dişil *diyalektik karşıtlığını* sürekli yapısında taşımıştır. Doğaya *süs* gerekmez anlayışının izinde kadını *boyaya bandırmaz*; kadın bir *inceliktir* sadece; belki bir *çizgi*. Kadının süslemek için yüzünü boyamaz; kadını simgeleyen çizginin yanına, çiçekli bir *badem dalı* yerleştirir o kadar.

Alevi inancında insanlar *cinsiyetlerine* göre değil de tasavvufta-inançta *kat ettiği yola-elde ettiği aşamaya* göre değerlendirilir. Eğer kişi yetişmişliği ve davranışıyla tasavvuf-inanç zemininde ilerlemiş ise ister kadın ister erkek olsun o, sıradan insanlardan daha *üst* aşamadır ve *er* olarak tanımlanır.

Doğrudan demokrasi temelli yol örgütlenmesinde kadın-erkek *ayrımı*, yani cinsiyet *ayrımı* yapılmadığı için dervişlik makamı dışında *halife* olan, tekkeleri yöneten, kendilerine bağlı birçok müridi bulunan kadınların sayısı az değildir: Bunun en çarpıcı örneği *Kadıncık Ana*dır. Hacı Bektaş Veli'nin Hakk'a yürümesinin ardından O'nun postuna oturur. Halife iken Yol'un birinci piri durumuna gelebilmiştir. Kadıncık Ana, Bektaşiliğin kurumlaşmasını sağlayan Abdal Musa'yı yetiştirmiştir. Aleviliğin-Bektaşiliğin dört büyük dergâhından birinin adına bağlandığı ve Kızıldeli olarak bilinen Seyit Ali Sultan da Kadıncık Ana yetiştirmesidir.

Balkanlar'a geçtiğimizde *Kız Ana* ile karşılaşırız: Demir Baba Vilâyetnamesi'nde, tekkede oturan kişi olarak anlatılır. Adına kurulan tekke, bugün de halkın önemli uğrak yerleri arasındadır. Kadınların *post sahibi* olma geleneği XIX. yüzyılda Tokat'ta yaşayan Hubyarlı Alevilerinin *Anşa Bacıya*, Afyon/Emirdağ ilçesine bağlı Karcalar köyü Ale-

vilerinin *Zöhre Bacıya* bağlanmalarıyla sürdürülür. Alevi zeminde kimi ocak pirlерinin *kadın* olduğunu görmekteyiz: Adıyaman/-Çelikan ilçesi Bulam bucağında *Zebran* (Sarı Gök) ziyareti vardır. Bu ziyaret, *Zebran* adında bir kadın pire ait olup, aynı kandan gelenlerce *ocak* olarak bilinir. Bu kadın pire bağlı ocaktan gelenler, son dönemlere değin kimi Alevi gruplara *dini hizmet* götürdü. Kadının geçmişteki *onurlu* konumunun bir *kanıtı* günümüze kadar taşınmıştır: Denizli’de *Sultan Ana* yaklaşık 10 yıldır cem tutmaktadır. Kadının cem tutmasının *tek* örnek durumunda kalması Aleviliğın ne denli *erkeksileştiğini*, yani *eril* duruma dönüştüğünü de kanıtlamaktadır. Öyleyse zaman yitirmeden tarihimize yönelerek kadın-erkek eşitliğı konusundaki ayrıcalığı-mızı *güncelleyerek* yaşama taşıyalım.

Alevilikte kadının yerini tam olarak algılayabilmek için temel ibadet biçimi olan *cemlere* bakmak gerekir: Kırklar, Alevi inancında en yüksek makama ulaşanların oluşturduğu bir birliktir. Kutsal gerekçesinin önemi nedeniyle Alevilikte cem, Kırkların yaptığı muhabbeti *canlandırmak* anlamına gelir. Açıktır ki Kırklar arasında yalnız erkekler değil kadınlar da bulunmaktadır: Kırkların 23’ünün erkek 17’sinin kadın olduğuna ve kadınlar arasında Fatma Ana’nın da bulunduğuna inanılır. Kırkların içinde kadınların bulunduğu, cemde süpürgecinin okuduğı gülbankla bize aktarılır: *Biz üç bacıydık Kırklar meydanında süpürgeciydik.*

Yol uygulamaları *rehberlik* hizmetinin özünde bir *kadın hizmeti* olduğunu kanıtlıyor: İnançta ve inanç uygulamasında mürşit, talibin *yol babasıdır*; rehber ise *yol anası* olarak algılanır. Cemlerdeki zâkirlik hizmeti kimi ocaklarda ağırlıklı olarak kadınlar tarafından yerine getirilir: Sözelimi *Ela Ana*, zâkirlik yapmıştır. Aynı yörede yaşamış ve evliya aşamasına taşınmış *Fatonun* uzun süre cemlerde zâkirlik yaptığı anlatılır. Günümüzde *erkeksileşen* Aleviliğın ataerkil değerlerini taşıyan Yol önde-gelenlerince olumsuzlanmasına karşın direnen ve kendini kabul ettiren çok sayıda *kadın zâkirimiz* bulunmaktadır. Adıyaman bölgesinde *çerağ* hizmetinin, bir kadın hizmeti olduğu vur-

gulanır: Kadınlar, Fatma Ana'nın temsilcileri olduğu için *ışık* onlardan gelir. Yine Malatya ve Adıyaman bölgelerinde cemevinin hazırlanması işleri kadınlara verilir: Doğal olarak cemevine gelen mürşit ya da pir, bu kadından *rıza* alarak içeri girer.²⁷

Kadın-erkek eşitliğini, yaşamda ve ibadette kadın-erkek birliğine kanıtlayan bu uygulamalar, *erkek egemen toplum* insanının ya da sisteme uyarlanmış *yabancılaşmış* bireylerin anlamakta zorlanacağı çok *demokratik* bir durumu anlatır. Kadının özgürleşmesinde, Alevi kadınının yeri ayrıcalıklıdır. Bu *ayrıcalıklı* durumu yaşama geçirmek hepimizin *görevi-sorumluluğudur*.

Toprağında *kadın hareketine* düşen görev, kendi sorunlarının çözümüne ilişkin *kavganın-mücadelenin* verileceği *alanı* hazırlamak; bu *alandaki* kullanacağı iletişim *dilini* yaratmak; bunu yaparken erkekleri de *özgürleştirmek*; erkeğe bu konumu biçen *erkek egemen toplumu* sorgulamak ve genel demokrasi kavgasının *üretici* bir halkasını oluşturmak olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında Alevilikteki kadın-erkek *eşitliği*, kadının yaşamdaki *onurlu* işlevi, genel kadın hareketi için ne yapılacağını gösteren bir *işaret fişeği* olacaktır.

Yeri gelmişken bir noktanın altını çizmek gerekir diye düşünüyorum: Halde yaşanan Alevilik, yabancılaşmış bir ölçüde erkeksileşmiştir. Yol insanı her canın temel yükümlülüğü, bu kirlenmeyi söküp atmaktır; başka kültürleri ölçü olarak, *Alevilikte kadın çok yüce bir yerdedir*, algısına kapılıp kendine *körük* yapmaya hakkı yoktur.

Terk-i Ukba

***Terk-i ukba* (Öbür-Dünya'yı terketme):**

Bu dünya gibi geçici olarak algılanan ahirete, Cennet'in mutluluğuna bağlanmama aşamasıdır. Kızılbaşlık inancında bu dünya *geçicidir*; bu dünyada gerçekleştirilemeyen özlemlerin, dileklerin gerçek-

²⁷. Daha geniş bilgi için bkz: Bahadır, İbrahim; Kadın Dervişler; Su Yayınları; İstanbul, 2005.

leştirilmesi için *hayal* yoluyla kurgulanan, düşlenen *öbür dünya* da geçicidir.

Çünkü *ash* geçiciyse *izlenimleri* de geçici olmak zorundadır; *aslı yok* olursa *izlenimleri* de *yok* olacaktır. Kişi terk-i dünya aşamasını yaşama geçirirken, yani kendi ruhunu/bilincini kendi *beden kimliğinden* ya da doğayı kendi *nesne kimliklerinden* özgürleştirirken, beden ve nesne kimlikler ölçü alınarak kurgulanan *öbür dünya* kurgusundan özgürleşir. Kaldı ki özlemlerin, dileklerin yerine getirilmesi, haksızlıkların ortadan kaldırılması için *öbür dünya* olarak algılanan bir *düş* evrenine de gerek yoktur.

Cennet yaratılacaksa bu dünyada yaratılmalıdır. Kızılbaş inançta *öbür dünya* denilen şey *nesneden* ya da *bedensel olandan sıyrılan* ve çok ince bir *ışık gücü* olarak algılanan *ruhların oluşturduğu evrendir*. Tanrısal âlemin akıl ya da ruh dünyası da diyebiliriz buna. Öte yandan, gövdeye *dirilik* kazandıran ruh, tanrısal öz ve bu öze *bindirilen* geçici ve değişken duyguların oluşturduğu bir *birikimdir*; bir *toplamdır*, bu anlamda bir *bilinçtir*. Kişiliğin yoğunlaştığı *odak* olarak algılanan *ben* ise bu *toplamın*, *birikimin* bir ifade biçimidir. Duyulardan çıkan yargılar yanılmalara yol açtığından *görünen evrenin*, ötesinde görünen evren veri alınarak yaratılan görünmeyen *düş evreninin gerçek* olduğu sanısını yaratır. Oysa görünen evren ve *düş evreni* gelip geçicidir; gerçek değildir, yani yoktur.

Başlangıçtan beri var olan ve yok olmayacak olan tek güç *düşüncedir*; yokluğu yani görünmeyeni algılamak da varlığı görünüşe çıkarmak da onun içindedir. Düşünce ince bir *ışık gücü* olduğuna göre tek gerçek sürekli bir akış içindeki *enerjidir*. Kızılbaşlıkta ölmek yoktur: Ruh, bir bedenden diğer bir bedene taşınmaktadır. Aslında taşınan ruh, bilinç ya da can olarak algılanan bir *enerji* akışından başka bir şey değildir. Hakk'a yürüme bu enerjinin bir gövdeden başka bir gövdeye geçişidir; bir gövdenin başka bir gövdedeki enerjiiyi alışıdır. İnsan bu durumdan yararlanmalıdır: Bir madde olan gövdenin erki, enerjisi *boşalmadan*, onu yeni bir erkle, enerjiiyle daha açık bir anlatımla bilinçle doldurarak *diriliği* sürdürme olanağını yakalamalıdır. Işıktan

doğmuştu; geçici olan bu dünyayı ve yine geçici olan öbür dünyayı *terk ederek* sonunda salt ışık durumuna dönüşmelidir.

Doğal olarak Cennet ve Cehennem *iptal* edilebilmesi için ölümsüzlük felsefesinde buluşup hem yaşarken hem de Hakk'a yürüdükten sonra *dirilmek* gerekir. Yaşarken dirilebilmek için *yeni bilgi* edinmek, bilgilenerken *kabını genişletmek* koşuldur: Koşul yerine getirildiğinde, bilgili kimlikle *doğulur*, cahil kimlik *boğulur* Bu durum ne kadar sık yinelenirse, kişi kendini *o denli* iyi yetiştirmiş olur. Özetle, *ölmeden evvel ölüp yaşarken dirilmiştir* artık. Ölüm çağırılmış, kulağına *ölme-yeceği fısıldanmıştır*. Ölüm, yaşama *bağarmaktan* vazgeçmiş ve ona *teşekkür* etmiştir.

Hakk'a yürüdükten sonra dirilmek, *bizim elimizde* değildir: *Geride kalanlar* diriltecektir Hakk'a yürüyeni. Ölüm anında can bedeni terk eder ve *Canana* doğru koşar: Bütünden ayrılp doğum dediğimiz eylemle *bedene durmuştu*, şimdi ise bedenden ayrılp *bütüne kavuşur* Bu nedenle Kızılbaşlıkta cenaze erkânı bir yönüyle canı, Canana *uğurlama* törenidir.

Diğer taraftan bâtinî tasavvufta toprak, *-Ben acıktım!*, dediğinde ölüm olayı gerçekleşir biçiminde bir *genel kabul* vardır: Kabul gereği, canın terk ettiği beden, yani *ceset*, acıkan toprağa *lokma* olarak sunulur. Toprak *karnını* doyurur; ondan çiçek yapar, hayvan yapar, insan yapar.

Geride bir şey kalır mı?, diye düşünülmüş: Geride Hakk'a yürüyenin *bilinci-inancı* kalır, denmiş. Hakk'a yürüyenin bilinci-inancı başlangıçta *bedensizdir*; ancak bir bedende sır edilebilir. Sır edilinceye kadar, *sır açıktadır*, yani *çıplaktır* ve *-Beden! Beden!*, diye ağlar durur.

Her Alevinin temel yükümlülüğü onu *ağlatmamaktır*; zaman yitirmeden Hakk'a yürüyenin bilincine-inancına *sahip* çıkmaktır. Hakk'a yürüyenin bilincine-inancına sahip çıkan, onun *yeni bedenidir*. Böylece dondan dona, zarftan zarfa, kalıptan kalıba taşınarak Hakk'a yürüdükten sonra da *sürekli dirilme* gerçekleşmiş, *ölümsüzlük* yakalanmıştır.

Hem yaşarken hem de Hakk'a yürüdükten sonra *ölümsüzlük* yakalandığı için, öldükten sonra *gidilecek* bir yere, yani *Cennete de Cehenneme* de bir ihtiyaç yoktur artık. Daha doğrusu Cennet ve Cehennem Bu-Dünyaya *taşınmıştır*; bize düşen görev, Bu-Dünya'da *Cehennem yaratıcılarına karşı Cenneti yaratmak isteyenleri örgütlemek ve yaşama müdahale etmektir.*

Terk-i Terk: Hak'tan Halka Göç

Terk-i terk: Terk-i dünya ve terk-i ukba sonucu ulaşılan yerin terkedilmesi; Hak'tan halka dönülmesi aşamasıdır. Terk-i terk aşamasında insan artık kendini Enel Hak noktasına taşımıştır. Dünyalaşan tanrısal öz anlamında Hakikat, Gerçek ya da Aşk'tır artık o.

Terk-i terk aşamasına gelmiş yol eri, sırra ermiş mana adamıdır. Bireysel kurtuluşunu tamamlamıştır, yani terk aşamalarından geçerek *hamervahlıktan* kurtulmuş, olgun, yetkin insan durumuna gelmiştir. Yoklukta *varlığa* ulaşmış, ölmeden *evvel* ölmüştür.

Üçüncü terk aşamasının gereği olarak kendi kurtuluşunu sağladığı bu noktadan *yolculuğa* çıkacaktır: Hak'tan halka *dönecek*, halk içinde Hak'la *bir* olacaktır. Kendini araç olarak öne sürerek toplumu *kurtuluşa* taşıyacak bir öncü sûfidir artık; *kâmil toplumu kuracak olan hizmetli.*

Gizli, örtük ve perdelenmiş olan ve toplumsal güçle giydirilmiş durumda bulunan tanrısal gerçeği açığa çıkarmak, ölmeden evvel ölen can için bir tür *keşif* olarak algılanır. Tanrı'nın kendine bağışladığı esin kaynağı ile sıradan insanlara kapalı olan gerçekleri kavrayabilir. Böylesi bir durumda Hak'la arasındaki perde ortadan kalkar. Bu durum üç aşamada gerçekleşir:

1- Aklını kesin kamıt olarak öne sürüp Tanrı hakkında kesin bilgi sahibi olur (muhadara-ilm el-yakin);

2- Açıklama ve bilim yoluyla asıl gerçeği yakalar (mükâşefe-ayn el-yakin);

3- Gönle doğan esinle aracısız tanrısal gerçeği yakalar (müshahede-Hakk ül-yakin).

Gerçekle gerçek olmak ya da gerçek gerçek olmak, manevi olgunluğa ulaşmak için yol erinin ruhu/canı; tanrısal görüntüleri gözlemek için gayb âlemine seyahate çıkar. Yol erinin bu seyrü sülüğü, yani manevi yolculuğu dört aşamada gerçekleşir: 1- Seyr illallah (Tanrı'ya yolculuk); beşeri isteklerden sıyrılarak tanrısal iradeye teslim olma; terk-i dünya olarak dışa vurur. 2- Seyr fillah (Tanrı'da yolculuk); tanrısal nitelikleri kazanma; terk-i ukba olarak dışa vurur. 3- Seyr maallah (Tanrı ile birlikte yolculuk); ikiliğin ortadan kalkarak her şeyin tanrısal olması; ölmeden evvel ölme olarak dışa vurur. 4- Seyr anillah (Tanrı'dan yolculuk); Tanrı'dan halka dönerek birey/toplum hizmetine adanma; hizmetli olma; gayb âleminden nesnel âleme dönerek kendine gelme; terk-i terk olarak dışa vurur.

Kişi *ikilikten* kurtulup *birlike* ulaşırken bir tür *hicrete çıkar*, bu *hicret* olgusu ölmeden evvel ölen canın *miracıdır*; yani nefsinden sıyrılarak gönül'e, gönülden sırra, sır'dan ruha, ruhtan Hakk'a, Hak'tan halka göç eder. Böylece *miraç yolculuğunu* da tamamlamış olur.

TEOLOJİNİN SIRRI

Din ya da inanç, yasaklı kültürlerde; deneyimden fıskıran *hayret ve heyecandır*; hayret ve heyecanın doğum ürünü anlamında *kurtarıcı bâtnî bilinç* ya da *kurtuluş teolojisi*dir; ötesinde *aştır-sevgidir*. Deneyimin ürünü olarak algılandığı için din ya da inanç *neden değil, sonuçtur*. Bu nedenle *yasaklı kültür insanı*, yaratıcı tanrıyı ve onun dünya görüşü anlamında metafiziği *inkâr* eder ve *kötülük kaynağı* olarak onunla mücadeleyi *yükümlülük* görür.

Nobel ödülü sahibi fizikçi Steven Weinberg (1933); "*Din olma-*

dan da iyi insanlar iyi şeyler, kötü insanlar da kötü şeyler yapar. Ancak iyi insanların kötü şeyler yapabilmesi için din gereklidir”, derken bir bakıma bu durumu doğrular.²⁸ Demek ki Lichtenberg’in dediği gibi; “Önemli olan, kişinin neye inandığı değil, inandığı şeyin onu ne yaptığıdır”²⁹

Tektarıncı inancın bizi nerelere sürüklediği ölçü alındığında, metafizik, ucuz bir içki olarak öne çıkar. Bağımlısı durumuna gelip insanlığını inancına bağladın mı bir kere, sonucu önceden belli bir yıkımın içine taşırsın kendini; çok geçmez insanlığını tüketirsin. Tüketime koşut, kendi gelişimine kendi elinle engel koyarsın; inanmayanları ötekileştirir; ötekileştirdiğinden adaleti ve saygıyı esirgersin.

Kurtuluş teolojisi ya da kurtarıcı batinî bilinç, “... kendisine baş muhatap olarak ‘insan olmayanları’ seçmiştir; ‘yoksulları, sömürülen sınıfları, dışlanan ırkları, hor görülen bütün kültürleri seçmiştir...”³⁰

Bu nedenle yasaklı kültür insanı, Anadolu içlerinden İspanya’ya/ Güney Fransa’dan İngiltere’ye, yaşanılan dünyayı Şeytan’ın idare ettiği bir krallık olarak algılamış, egemenleri Şeytan’ın memurları olarak görmüş; bu krallığı ve memurları ortadan kaldırmak, Tanrı Krallığı’nı yoksulların yardımıyla kurmak için kavga vermiştir. Almaya’da Anapatizm, Fransa’da Katharizm, İtalya’da Patarenizm, Balkanlar’da Bogomilizm ve Anadolu-Balkanlar’da Paulusyanizm bu duruma örnektir.

Ya da Katolik zeminde Latin Amerika’da, ‘60’lı yıllarla birlikte, yoksulların, siyah derililerin ve kadınların kurtuluş mücadeleleri İncil’in okunmasında araç olarak kullanılmış; İncil başta olmak üzere tüm kutsal metinler yoksulların gözüyle okunup yorumlanmıştır. Latin Amerika’dan kaynağını alan dünyaya yayılan Kurtuluş Teolojisi, böy-

28. Aktaran Tekin Arif; *Bilinmeyen Yönleriyle Kur’an*; Berfin Yayınları; İstanbul- 2012; s. 5.

29. Benjamin Walter; *Brecht’i Anlamak*-Çev.: Haluk Barışan-Güven İşisığ-; Metis Yayınları; Dördüncü Basım; İstanbul- 211; s. 8.

30. Rowland, Christopher (Editör); *Kurtuluş İdeolojisi/Gerald West/İncil ve Yoksullar: Teolojiji Uygulamannın Yeni Yolu* -Çev.: M. Fatih Karakaya ve Sevinç Altınçekiç-; Ayrıntı Yayınları; İstanbul- 2011; s. 156.

lesi bir çabanın ürünüdür: “... aynı zamanda mücadele ve yoksunluk içindeki bütün insanlarla ilgilenen bir teoloji var. Bu, din ve ilahiyat uzmanlarınca geliştirilen ve onlardan miras kalan bir teoloji olmakta çok, kendilerini mücadelenin ortasında bulan bu insanların öngörülerinden ortaya çıkan bir teolojidir.”³¹

İslami zeminde kurtuluş teolojisi, *tevhit anlayışına* bağlanır: Tanrısal birliğin, insanlığın da birliğini gerektirdiğini öne sürer.³² Hıristiyan dünyada İsa’ya yüklenen anlamlar Ali’ye yüklenir ve tevhit bağlamında, *Tanrı-Ali özdeşliği* vurgulanır. “*Şunu hatırlatmakta yarar var ki İslami kurtuluş teolojisi sadece Hıristiyan denginin bir türü değil, aksine kolonyalizm ve emperyalizme karşı uzun süreli Müslüman direniş geleneğinden esinlenen bir olgudur*”³³

Ama yine de kendisini Bâtınî bir içeriğe taşınan İslam heterodoksisi dışında “*Çok az sayıda Müslüman düşünür İslami esaslarla Marx’ın düşünceleri arasında bazı paralelik ve örtüşmeler keşfetmiştir. Bunlardan biri de Pakistan’ın büyük evladı Muhammet İkbâl’dir (1876-1938). İkbâl’in, Marx’ın en büyük ve tanınmış eseri Kapital için, ‘Cebrailsiz Kutsal Kitap’ ifadesini kullanması, İslam dünyasından yapılmış en çarpıcı değerlendirmedir... Marx, fikir ve felsefe tarihinde söylediği bazı sözler yüzünden düşmanlıklara hedef olmuş insanlardan da biridir. Onun bu anlamdaki sözlerinden biri de ona bütün dinlerin inananlarının düşmanlıklarını kazandıran ‘Din halkın afyonudur’, sözüdür. Bu söz, inananlar tarafından Marx’ın kastetmediği manada, yani din karşıtlığı ve düşmanlığı olarak anlaşıldığı gibi,*

31. Rowland, Christopher (Editör); *Kurtuluş İdeolojisi/Giriş: Kurtuluş Teolojisi*-Çev.: M. Fatih Karakaya ve Sevinç Altınçekiç-; Ayrıntı Yayınları; İstanbul- 2011; s, 20.

32. “Kur’an’ın toplumsal adalet vurgusu üzerine inşa edilen İslami kurtuluş teolojisi, söylemin öznesini merkezden toplumun ihmal edilmiş sınırlarına kaydırmayı amaçlar... İslami kurtuluşçular, özellikle feministler, Kur’an’daki tevhid kavramının da üzerinde durmuş ve Allah’ın birliğinin, cinsiyet, sınıf ve ırk gibi hiyerarşilerle bölünmemiş bir biçimde insanlığın da birliğini gerektirdiğini öne sürmüşlerdir.” (Rowland, Christopher (Editör); *Kurtuluş İdeolojisi/Shadaab Rahemtulla/ İslami Kurtuluş Teolojisi* -Çev.: M. Fatih Karakaya ve Sevinç Altınçekiç-; Ayrıntı Yayınları; İstanbul- 2011; s, 146).

33. A.g.e; s, 147.

Marksistlerin büyük çoğunluğu tarafından da dindarlarla aynı paralelde anlaşılmıştır. Bağlamından koparılan her söz, kastedilenden yüzde yüz farklı anlam ifade edebilir veya amacının tam tersi anlamda yorumlanabilir 'Din halkın afyonudur' sözü, bunun en gözalıcı örneğidir. Bu sözün yer aldığı metnin tamamı şöyledir: 'Dinsel sıkıntı, hem gerçek sıkıntıların bir dışı vurumu hem de gerçek sıkıntılara karşı bir protestodur. Din, ruhsuz bir dünyanın ruhu olduğu gibi, ıstırap içindeki yaratığın feryadı ve kalpsiz bir dünyanın kalbidir Din halkın afyonudur' (K. Marx, Hegelci Hukuk Felsefesinin Eleştirisi, Giriş) Bu, 'Din kurumu olmasa kapitalizmin para, kâr ve çıkar uğruna yönelttiği zulümlere karşı insanlar dayanacak gücü kendinde bulamazdı', demektir. Onun şu sözü de bu metinde geçen anlayışı doğrular niteliktedir: 'Burjuvazi, dini şevki, tanrısal coşkunlukları, bencil hesapların buzlu sularında boğdu.' Bu ifadeler göstermektedir ki Marx'ın dine yaklaşımı, aydınlanmacı filozoflar gibi alerjik ve reddedici değil, anlama amaçlıdır...'34

Yeri gelmişken belirtelim: Sosyalist solun din konusundaki görüşlerinde bir arıza olagelmıştır. "Marx, Roma Katolik Kilisesi'nin 'otoriteye inanç'a yaptığı feodal vurguya karşı erken dönem Lutherçiliğinin 'inancın otoritesine' yaptığı bireyselci vurguyu on altıncı asırda filizlenen kapitalizmin doğal bir müttefi olarak tanımlamıştır... Aksine Marx, Katolikliği, gerici ilkelerinden caymayan ve kapitalizmden bile eski olan umutsuz bir Ortaçağ kalıntısı olarak gördüğü için, devrimci sosyalizm çıkarlarını daha az sahipleneceğini düşünmüştü. Ayrıca Marx'ın her tür Hıristiyanlığın gerici siyasetlerle ittifaka gideceğini düşündüğü iddiası da doğru değildir. Aslında o, politik radikal Hıristiyanlık hareketlerinin dönem dönem tekrar etmesine yol açan ideolojinin dinsel biçimlerine içkin olan mekanizmayı gayet iyi anlamıştı ve Komünist Manifesto'da Hıristiyan sosyalizmini aşağılayarak reddetmesine ek olarak, arkadaşı Friedrich Engels Köylü Savaşları'-

34. Özcan İsmail; Marx'tan Gökten İnmemiş Bir Kutsal Kitap; Kapital; Radikal Kitap; 23 Mayıs 2012; s, 17.

nın bir bölümünde bu dönemsal hareketler konusunda ayrıntılı bir çalışma yapmıştı. Engels, yalnızca Luther'in artan gerici tutumuna yoğunlaşarak değil, ayrıca neo-Anavaftiz (Neo-Anabaptist, y.h.n.) lider Thomas Münzer'in yükselen radikal komünizmini de ele alarak, Almanya'daki erken Reformasyon döneminin köylü ayaklanmalarını incelemiştir. Münzer, en azından kâğıt üzerinde tipik bir komünistti. Ancak Engels'in deyişiyle 'hayali komünist' sayılmıyordu. Çünkü Engels'e göre Münzer'in önerdiği radikal program, ütopyacı Hıristiyanlıktan ilham alıyordu ve dolayısıyla 'hali hazırdaki toplumsal ve siyasal koşulların ötesine geçiyordu.' Gerçek tarihten kök almayan teolojik bir idealizm olarak Münzer'in komünizmi de bu nedenle ancak şiddet yoluyla başarılı olmayı umut edebilirdi ve dolayısıyla tüm ütopyacılıkların kaçınılmaz şekilde son bulduğu tiranlık içinde yozlaşacaktı. Sonuçta Marx'ın da bizzat söylediği gibi, 'Köylü Savaşları, Alman tarihinin bu en radikal olayı, teoloji yüzünden yenildi... Marx'a göre, din ile devrimci politik bir program temelinde kurulan bir ittifakta bile, somut olgularda görüldüğü üzere, pratikte din her zaman politikanın devrimci yanını köreltmış ve sınıf mücadelesinin somut tarihsel pratiğini idealist bir ütopyacılığa yönlendirmiştir.'³⁵

Özetle sosyalistler olarak *insana benzemeyen tanrıyı inkâr ettik*, ama yerini boş bıraktık: Bu nenenle ateist yaşayıp camiden gömülme-yi, bıraktığımız boşluğun bir *ödülü* olarak algıladık. Buna karşın genelde yasaklı kültürler özelde toprağımızın yasaklı kültürü Kızılbaşlık, insana benzemeyen tanrıyı inkâr etmekle *yetinmemiş*, ortaya çıkan boşluğu *insanla/dağla-taşla* doldurmuştur. Ve doğrudan doğayı-doğrudan insanı tanrı kabul ettiği için *tanrısız bir doğaya-tanrısız bir insana* ulaşmayı amaç bellemiş; insanın üzerinde insana *tasallut* eden bir tanrıyı-doğanın üzerinde doğayı *zincire* vuran bir tanrıyı kabul etmek, insanın ve doğanın *özgürlüğünü elinden almaktır* demiştir. Bu

35. Rowland, Christopher (Editör); *Kurtuluş İdeolojisi/Denys Turner/Marksizm, Kurtuluş Teolojisi ve Olumsuzlama Tarzı-Çev.*: M. Fatih Karakaya ve Sevinç Altınçekiç-; Ayrıntı Yayınları; İstanbul- 2011; s, 226-227.

anlayış geleceğin ateizmidir ve sosyalist kafalardaki *din-allah anlayışını terbiye edecek bir öğretmendir.*

Yasaklı kültürler, *yaralı* bir bilince sahiptir; *kan* damlayan bu bilinç, geleceğimizin *güvencesidir.* Çünkü güzellikler dünyaya şölenle gelmez: Annelerimiz *inlemese* bizler *ağlamasak* dünyaya gelmeyecektik.

Emperyal güçler halkları, egemenlere karşı ortak bir iradeyi dışa vuran bir güç olmaktan çıkardı; *kalabalık* durumuna getirdi ve orada *tecride* aldı. Devletler Ortodoks kültüre yatırım yaptı, diğer inanç-düşünce ve felsefeleri *tecride* aldı; ana etnik gruplar, kendi kanına *yatırım yaptı*, diğer etnik yapıları *tecride* aldı. Sistem kadını erkeğin *evrenselliğinde*, erkeği de kendi amacında *tecride* aldı.

Özetle çağımız insanı *tutsak*, şimdiiyi *inkâr* edemiyor; geleceği ve geçmişi *şimdi* yapamıyor. Egemenin düşününde, *kendini yitirmiş* durumda. *Şimdiden uzaklaşmayan şimdi*, beyinlerimizi zincire vurmuş, hiçbir düşünceye artık *izin* vermiyor.

Öyleyse durmayalım; bedenimize ve doğaya ilişkin bilgiyi yanımıza alıp *hiçliğimize* taşınalım; sonra geleceği kuracak olan acılarına sıkıntılara binip *hiçliğimizden feryatlar* içinde doğalım. Bunu başarabilirsek yaşarken *can çekişebiliriz.* Can çekişebilirsek eğer *yaşamı kurabiliriz.*

Genelde yasaklı kültürlerde, özelde toprağımın yasaklı kültürü olan Kızılbaşlıkta, teoloji *sır* sahibidir ve *teolojinin sırrı antropolojidir:* İnsana benzemeyen tanrıyı *inkâr* edip ortaya çıkan boşluğu *insan-la-bedenle* doldurmaya çalışan her Kızılbaş, bu *sırrı içselleştirmekle* yükümlüdür. *Harabi*'ye kulak verelim:

*Daha Allah ile cihan yok iken
Biz anı var edip ilan eyledik
Hakk'a hiçbir layık mekân yok iken
Hanemize aldık mihman eyledik*

*Kendisinin henüz ismi yok idi
İsmi şöyle dursun cismi yok idi
Hiçbir kıyafeti resmi yok idi
Şekil verip tıpkı insan eyledik*

Biz metafizik tanrıyı niçin öldürdük? Niçin insanı *Konuşan Tanrı* yaptık? Yanıtı açık: İnsana, yani bedenlerimize *yer açmak* için yaptık bunu; Tanrı'yı öldürdüğümüzde ortaya çıkan boşluğu *insanla, bedenle* doldurmak istedik hepsi bu.³⁶

Tanrı'yı öldürdüğümüz gün, kendimize bir yer açtık; yer açtık açmasına da dünyayı Tanrı'nın değil *bizim yarattığımızı* bir türlü anlayamadık.³⁷ Durumu içselleştirebilseydik eğer, bedenle-doğayla taraf olup metafizik tanrının *düşmanı*³⁸ olabilirdik. Örneğin Kaygusuz Abdal, Metafizik Tanrı'yı ve O'nun değerlerini/ mekânlarını ödünsüzce sorgular:

*Âdem'i balçıktan yoğurdun yaptın
Yapıp da neylersin bundan sana ne
Yarattın insanı saldın cihana
Salıp da neylersin bundan sana ne*

*Bakkal mısın teraziyi neylersin
İşin gücün yoktur gönül eğlersin
Kulun günahını tartıp neylersin
Geçiver suçundan bundan sana ne*

36. "Batı düşüncesinde Tanrı'nın ölümünü ilan ederken Nietzsche'nin amacı, aslında insana, insan bedenine yer açmaktı. ..., bu boşluğu insanın kendisiyle doldurmayı, Tanrı'dan boşalan yere insanı koymayı öneriyordu." (Daldeniz Elif; *Zerdüşt: Tiksinti Duymayan İnsan*; Cogito; Üç Ayık Düşünce Dergisi; Yapı Kredi Yayınları; İstanbul- 2001; Sayı: 25; s, 253).

37. "İnsanı ilgilendiren dünyayı yalnızca biz yaratmışızdır", der Nietzsche. 'Ne yazık ki', diye sürdürür sözlerini, 'dünyanın yaratıcısının biz olduğumuzu hep unutturuz'. Bu dünyanın yerine başka ve aşkın bir dünya yaratılmış olduğunu, insanlığın öteki dünyayı gerçek, içinde yaşadığı dünyayı ise sahte kabul ederek çağlar boyu günlerini boşa geçirdiğini ileri sürer."

38. "Zira 'bedenin düşüncesi Allah'a düşmanlıktır', ... 'Allah'ın şeraitine itaat etmez, hem de edemez.' Bu yüzden, bedensel olanın yanında yer alanlar, Tanrı'ya düşman olmaya devam edecekler ve devam etmelidir." (Anidjar Gil; *Düşmanın Tarihi/ Yahudi, Arap* (Çeviren: Timuçin Binder); Ayrıntı Yayınları; İstanbul- 2012; s, 43).

*Katran kazanını döküver gitsin
Mümin olan kullar didara yetsin
Yılana emreyle tamuyu yutsun
Söndür şu ateşi bundan sana ne*

*Sefil düştüm bu âlemde naçarım
Kıldan köprü yaratmışsın geçerim
Şol köprüden geçemezsem uçarım
Geçir kullarını bundan sana ne*

*Kaygusuz'um aydur cennet yarattın
Nice kullarını ceh'neme attın
Nicesin ateş-i aşk ile yaktın
Yakıp da neylersin bundan sana ne.*

Bâtınî inanç, neden değil *sonuçtur*: İncanın kuralları, düşünülerek ve deneyim yapılarak *Tanrı'nın bedeninden* derlenir. Çünkü inanç kuralları, Tanrı'nın bedeninde *gizlidir* Tanrı'nın bedeni somutlar dünyasıdır. Somutlar dünyasında *bilinç akımı* denilen şey, bedenden bedene ya da nesneden nesneye *akan* şeydir; *inanç akmaz*, inanç *akan bilincin sonucudur*; o nereye *koşarsa* inanç da oradadır. Ortodoks dinlerde, tümüyle nesnel bir çalışma yapabilmeyen olanaklı olmadığını bilmemiz gerekir. Nesnel çalışma yapılamıyorsa ruhlar *uyanmaz*; ruhlarımızın uyanması için *düşüncemiz-inancımız* etimizin eyleminin *gerekçesi* olması gerekir; ancak böylesi bir durumda, yani *maddi* yanımızla bağlantı kurulduğunda ruhlarımız *uyanır*. Ruhumuz bedenimiz, bedenimiz ruhumuz için bir *zil* sesidir; ötesinde birbiri için *bereket*tir. Embriyon halindeyken doğmayı diledin, bu aslında Sessiz-Tanrı'nın *isteği* idi; dileğin gerçekleşti doğdun; bu da Sessiz-Tanrı'nın *buyruğu* idi. Yol doğumunda, *anne karnına dönmeyi, ağızdan doğmayı* diledin; bu Konuşan-Tanrı'nın *isteği* idi; isteğin gerçekleşti doğdun; bu da Konuşan-Tanrı'nın *buyruğu* idi.³⁹

³⁹. Daha geniş bilgi için bkz.: Korkmaz, Esat; *Kan Dolambacında Saklambaç Oynayanlar ya da Aydın Düşmanlığı Yol'un Gereği Sayanlar*; Serçeşme Dergisi; Sayı: 43; İstanbul- Haziran/ 2008; s, 6-7).

Bu yolla Alevilik *inancı* insanın insana, çevreye, doğaya, topluma *saygısına, sevgisine* ve Tanrı'ya *aşka*⁴⁰ dönüştürürken *dini*, insanın ve doğanın *bilgisine* çevirdi. Âşık Hüdâi, bu durumu ne güzel açıklıyor:

*Ben âşığım meşrebimi sormayın
Meşrebim aşk mezhebim aşk dinim aşk
Aşkım inancımdır ayrı görmeyin
İnancım aşk imanım aşk yönüm aşk*⁴¹

Alevilikte, insanın aklının ve doğanın aklının eğilimleri ya da sonuçları *inanç eğilimleri* ya da *inanç kuralları* olarak algılandığı için inancın ne olduğu, inanç yükümlerinin neler olacağı ancak *düşünülerek* keşfedilebilir; bu keşif kendini *ruhun uyanması* biçiminde dışa vurur.⁴²

Demek ki inanç olgusu bir *keşif* olgusudur; doğal olarak Tanrı da *düşünme* yoluyla keşfedilip bilince-inanca taşınacaktır.

Açıkladığımız nedenlerle *teolojinin sırrı antropolojidir* diyenlerin, *düşüncelerini aşan inançları olamaz*; tersinden söylersek inançlarının, “*düşüncelerinin nesnel sınırlarını aşma yeteneği/olanağı*” yoktur. Doğal olarak *teolojinin sırrı antropolojidir*, diyenler; doğaya, insana ve insanın bilme yetisine yöneldiler. *Doğanın akli ve insanın akli* üzerinde yapılanarak *âdil toplum, yani ütopya* tartışmaları kapsamında, ezilenleri *esenliğe* çıkartacak sınıfların-özel mülkiyetin ve devletin olmadığı bir *kâmil toplum* tasarımını geliştirdiler.

40. “Aşkdan başka tanrı yoktur ve Ali aşkın velisidir (lâ ilâhe illâlaşk, aliyyun veliyulaşk)... aşk, bir ‘insanlaşma ortamı’dır; orada insan kendini bulur, keşfeder. Başkasına -bu başkası Tanrı’dır- ulaşmanın yollarını arar bulur. Aşk, insan olabilmek için gerçek bir ‘kaçınılmazlıktır’; kendini ve dünyayı yeniden kurmaya çalışan insan için zorunlu bir etkinliktir. Ruh ve beden bütünlüğünden daha geniş ve çerçeveli olarak algılanan tarırsal bütünlüğe ulaşmaktır. Aşk, gerçek bireyden ‘dünyaya açıldığımız’ yerdire: Bu anlamda ‘eşiktir.’” (Korkmaz, Esat; *Serçeşme Dergisi*; Sayı: 35; İstanbul- 2007).

41. Âşık Hüdâi; *Bütün Evren Semah Döner* (hzl.: Celal Kılıç); Altıncı Baskı; Güldikeni Yay; Ankara.- 1998; s. 16).

42. “Heiler her fırsatta Friedrich von Hügel’in, ‘ruh maddi şeylerle bağlantı kurduğunda uyanır’, saptamasına gönderme yapmaktan hoşlanırdı. Bu, en yüce manevi tecrübenin duyuşsal bir nesne... tarafından harekete geçirilebileceğini ifade eder...” (Schimmel, Annemarie; *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*; Çev.: Ekrem Demirli; Kabcacı Yayınevi; İstanbul- 2004; s, 13).

AYDINLANMA OLARAK ALEVİLİK

*Veysel, yoktan geldim, yok oldum göçtüm,
Ben diyenler yalan, gerçeği seçtim.
Bir buhar halinde göklere uçtum,
Kayboldum, o sırlı renge boyandım.
Âşık Veysel*

Felsefesini, öğretisini ve inancını içselleştiren her Alevi, kendini bilir. *Kendini bilmek:*

- √ İnanç tasarımlarını nesnel tasarımlarla buluşturmak; bunu gerçekleştirebilmek için ruhunu dölleyerek önce gövdesinin yanılmazlığına, sonra da doğanın yanılmazlığına atlamak,
- √ İnanç temelinde şeriata karşı durmak; gökyüzünden yeryüzüne indirildiğine inanılan Tanrı buyruklarını yadsımak; bunu gerçekleştirecek bir tavır içine girmek,
- √ Toplumsal zeminde eşitsizliğe, zulme, haksızlığa, ezilmişliğe karşı bir tavır, davranış içinde olmak,
- √ Evrensel yasa kavramını doğanın canı, doğanın akli, doğanın doğası vb biçimde algılayarak insan düşüncesinin merkezine yerleştirmek,
- √ Bireyi kurtuluşa taşıyacak bireysel rüyayı, toplumu kurtuluşa taşıyacak toplumsal rüyayı yorumlamak,
- √ Kızılbaş aydınlanma olanağını yaşama geçirmek; yeryüzüne ışık getirmek ya da yeryüzünün ışığı olmak,
- √ Kör inançların düşünce olarak algılandığı, kaderlerin daha yaşama atılmadan çizildiği, insanlık değerlerinin zincire vurulduğu, örselendiği, hırpalandığı insan doğasına, canlı ya da cansız doğaya ters dünyaya karşı savaşçı olmak, demektir.

Tarihsel sürecinde insanlık aydınlanma zeminini, Ortodoks inancından aklına atlayarak, inanç alanı dışına taşınıp doğayla ve toplumla bir *hesaplaşma* içine girerek yarattı: Bilgelerin öncülüğünde yaşama geçirilen bu aydınlanma, İlkçağ aydınlanmacılığı idi: İnsanın be-densel ve zihinsel yeteneklerinin *eğitimle* geliştirilmesini amaçladı. Ardından, akla atlayabilmek için inançta kimi *varsayım* öğelerini kabul eden XVIII. yy aydınlanmacılığı, yani *Rönesans* ile başlayan *burjuva aydınlanması* geldi: İlkçağ aydınlanmasının ürünlerini ortaya çıkararak *bilimi*, kilise baskısına karşı savundu ve geliştirdi; gericiliğe karşı insanın her türden *haklarını* savundu. Ortaçağ'da kendini yitirme noktasına gelen insanı *yeniden keşfetti*; dünyanın insan eliyle *değiştirilebileceği* inancını, insan *sevgisinin* ve insana *saygının* temeline yerleştirdi. Bunu, XIX yy'ın gerçek aydınlanmacılığı, yani *toplumcu aydınlanma* izledi: Tarihin *nesnel* yasalarına dayandı; insanlık-öncesi çağdan, insanın özgürce gelişebileceği insanlık çağına geçişin *nesnel koşullarını* sergiledi ve *yasalarını* açıkladı; ezilen sınıf insanını, üretim araçlarının *özel mülkiyetine* karşı örgütleyerek insanın *kendisini yeniden ele geçirmesini* sağladı.

Alevilik Aydınlanma Halkasının Neresindedir?

Alevilik, bu aydınlanma halkasının neresindedir?, sorusunu yanıtlamak durumundayız. Kitaplar yazmıyor diye *atlamak* bizim güçsüzlüğümüzü gösterir. Alevilik-Bektaşilik bir Ortaçağ ürünü olduğuna göre aydınlanması da bir *Ortaçağ aydınlanmasıdır*. Öncelikle belirtelim: XIX. yy'ın ikinci yarısına gelinceye değin aydınlanma, bir *inanç* ögesine de yer verdiği için *düşünceci-idealizmle* belirgin *metafizik bir aydınlanmadır*.

Bir *idealizm-materyalizm* bileşimi olan Alevilik genelde, İlkçağ aydınlanmasının ve XVIII. yy. aydınlanmacılığının temelini oluşturan *metafizik bir aydınlanma zeminine* oturur. Özeldede ise varsaydığı meta-

fiziğin insan ve insan aklı tarafından sürekli *beslenmesini bir zorunluluk* olarak öne çıkardığı için kimi durumlarda XIX. yy'ın ikinci yarısında *diyalektik ve tarihi materyalizm* üzerine yapılandırılan *gerçek aydınlanmaya* silik adımlar atar.

Eğri oturalım ama doğru konuşalım. Batı bize bir tarih kesiti veriyor ve Ortaçağ olarak adlandırdığı bu tarih kesitine *Karanlıklar Çağı* diyor. Batı'nın bu *ezberini* ölçü aldığımızda Anadolu Aleviliği de öne çıkarılan bu *Karanlıklar Çağı* 'nda yapılanıp biçimlenmiş görünüyor. Aleviler, *-Biz özünde bir aydınlanma hareketiyiz,* diyorlarsa o zaman o *Karanlıklar Çağı* 'nda *kendi ürünleri bir aydınlanmanın olduğunu* kanıtlamak zorundalar.

Aydınlanma denince yalnızca XVIII. yüzyıl aydınlanmasını gündeme taşımak ve aydınlanmanın tümünü bu olarak algılamak *yanılgısından* kendimizi kurtarmamız gerekiyor. İnsanlık kazanımının ana halkaları anlamında *aydınlanma-insancılık* hareketlerini kitaplar yazıyor; biz de sıralayalım: *İlkçağ Aydınlanması, XVIII. yüzyıl Aydınlanması* ve XIX. yüzyılın ikinci yarısında tasarlanıp yaşama geçirilen *Toplumcu Aydınlanma*. Kitapların yazdığı aydınlanma hareketleri içinde bir *Alevi Aydınlanmasına* ya da bir *Anadolu Aydınlanmasına* rastlamıyoruz. Daha doğrusu, *karanlıklar çağı Ortaçağ'da bir aydınlanma hareketi olamaz,* yargısı kafalarımıza *kazınmış* durumda. Bu yargıyı yıkmak, Ortaçağ'da bir *Alevi aydınlanmasının olduğunu* kanıtlamak ve bunu insanlığa *sunmak,* bilim kaynaklarına *taşımak* sorumluluğu ile karşı karşıyayız.

Nedir Alevi aydınlanması? Alevi aydınlanması Ortaçağ koşullarında kendini yitiren insanın yeniden *kendisiyle* buluşmasını, kendi bedeniyle *kucaklaşmasını,* bedeninin bilgeliğinin ayırtına *varmasını,* parçası olduğu doğayla *senli-benli olmasını* amaçlayan bir aydınlanmadır.

Ötesinde kendisini ve içinde yer aldığı toplumu kurtuluşa taşıyabilmek için toplumun-tarihin nesnel yasalarını yakalamaya, bunu gerçekleştirebilmek için sonradan ortaya çıkan ve toplumun başına belâ olan özel mülkiyetten, sınıflardan, paradan ve devletten *kurtulmaya* ça-

İşan bir aydınlanmadır. Toplumcu aydınlanmaya Ortaçağ koşullarından gönderilen bir *merhabadır*.

Anlaşılacağı gibi Alevilik söz konusu olduğunda *aydın katkısı* koşuldur. Katkıyı verecek aydın, *nasıl* bir aydın olmalıdır?, sorusu gerçekten yaşamsaldır.¹

Devletin *ötesinde* kendisini eğitmekle, kendisini eğitecek öğretmenleri yetiştirmekle karşı karşıya kalan bâtinî kültürlerde katkı verecek aydının *niteliği* önemlidir. Her şeyden önce böylesi bir aydın, burjuvazinin ilerici dönemine ilişkin XVIII. yy aydınlanmacılığını benimsemiş, üstyapısal bir kültür ilericisi durumunda bulunan ve halkına *yabancılaşan* aydın kimliğini *aşmak* zorundadır. Bu tür aydınların *küçümsediği*- ki bizim cumhuriyet aydınlarımızın çok büyük bir bölümü bu kapsama girer- Doğulu/Anadolulu insanın *nesnel kaynaklarına*, bu nesnellikten beslenen *inanç alanlarına* yönelmeyi aydın olmanın olmazsa olmaz *koşulu* sayan bir aydın *özelliği* taşımalıdır. Bilme temelli burjuva aydınının nesnel sınırlarını aşamadığımız için aydınlar katında gerçek bir trajedi yaşıyoruz: *Aydınlar aydınlıktan korkuyor*.²

Bunu başarabilmek için bu tür aydınların *küçümsediği* Doğulu insanın, bu kapsamda Aleviliğin *nesnel* kaynaklarına, bu nesnellikten soyutlanarak bir ölçüde *bağımsızlaşan* inanç odaklarına yönelmeyi *aydın olmanın olmazsa olmaz koşulu* görmek durumundayız.

1. “Aydının, var olmak için toplumsal dokunun talebine de onayına da gereksinmesi yoktur. Genel hatlarında çoğunluğun onayını alan kişi değildir aydın: Yapıp-ederken onaylanmaz o, talep de görmez; yapıp-ettikten sonra, genellikle de epey sonra onay görür, görebilir. Demek ki aydının Türkiye’deki açmazı toplumsal bağlamdan çok varlıksal bağlamda değerlendirilmesi gereken türdendir... Batı toplumlarında, özellikle de sivil toplum modelinin bütün bütüne oturmuş olduğu ülkelerde aydın’a gereksinme olup olmadığı tartışılıyor nicedir. Soruna Türkiye açısından bakacak olursak: İçinde bulunduğumuz toplumsal düzen düzeyinde, aydın’ın aşılması, gereksiz bir kimlik olduğunu ileri sürmek olanaksız olmasa bile hayli güçtür. Bu yolda toplumdan bir talep gelmesi gerektiği düşüncesi varsa ki vardır, bu bütünüyle yanlış bir inanıştır...” (Batur, Enis; *Alternatif Aydın; 75 Yılın İçinden*-Yay. Haz.: Ahmet Oktay;- Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.; İstanbul- 1998; s, 40).

2. İrene Mélikoff ile yapılan söyleşiden-Söyleşi-Çeviri: Leyla Binici Güneş:- *Nejat Birdoğan Anısına/ Gülyüzlüm Merhaba*-Yay. Haz.: Esat Korkmaz;- Alev Yayınları; İstanbul- 2008; s, 33-37)

Aydınlanma, insanı ve temel insansal değerleri her şeyin *üstünde* gören, insanlık sorunlarına akılcı çözümler bulmayı amaçlayan, insanın her yönden *gelişmesini* temel ilke edinen bir *öğretidir*. Geniş anlamda, tarihsel süreçte *insanı insan etme* çabalarının bir ürünü olarak algılanır. İnsanın yaratıcı güçlerinin geliştirilmesi, onu *özgür* ve *gönençli* kılmayı ve her bakımdan yükseltip ilerletmeyi dile getirir.

Anadolu *doğumlu* olan Alevilik, her şeyden önce *aydınlanmacı-insancı* bir evren görüşüdür. Bu evren görüşünün görevi, yaşamın ve toplumun *düşünsel ilkelerini* araştırmaktır. Halk kimliği *donuna* bürünerek dünyayı *yorumlamak*, dünyanın ve yaşamın anlamını *temellendirmek* ama bütün bunları *felsefeleştirilmiş bir dinle* sunmaktır.³

Anadolu coğrafyasında Aleviler; tektanrı üç dinin (*İbrahim-İsa-Muhammet dinleri*) şeriatıyla kendinden *kopartılıp* gökyüzüne çıkarılan insanı, önce felsefesinin ve öğretisinin *yorumuyla* kuşattı. *Akıldan inanca* atlanılan zeminde kendi ürünü inanç yaratısınca zincire vurulan ve zavallılaştıran insanı, *inançtan akla* inilen çizgi üzerinde *yukarıdan aşağıya uçurarak* yere, ait olduğu toprağa indirdi. İndirir indirmez de aydınlanmanın-insancılığın (*hümanizmin*) bireysel-kitlesele tabanını *yaratmış* oldu.

Toprak üzerinde gezindirdiği insanı; önce *bireyselleştirdi*, sonra *toplumsallaştırdı*. Onu bir inanç varlığından bir *yorum ve yetenek* varlığına dönüştürdü: İnsan ya da insanlık sorunlarına *akılcı* çözümler bulma yolunda *hizmetli* yaptı. Hizmetli olmanın *aydınlığında*, devletin ve şeriatın *uzığında*, ona *karşı* kanalda, aydınlanmayı-insancılığın (*hümanizmi*) yaratan/üreten asıl toplumsal *tabanı* yakalamış oldu. İçin-

3. "Felsefeleştirilmiş bir din her şeyden önce bir koşul olarak felsefenin teolojiden, aklın inançtan, tanrısal kayranın doğadan kesin çizgilerle ayrılmasını öngörür. Dinin özünü, ilkelerini, çeşitli Tanrı kavramlarını; Tanrı, insan ve evren ilişkisini; inanç, akıl, vahiy ve dogmanın anlamlarıyla karşılıklı ilişkilerini, dinsel deneyimin doğasını, değerini ve gerçekçiliğini, ruhun ölümsüzlüğünü eleştirel ve nesnel biçimde ele alan felsefi din, inanç karşısında akla öncelik verir. Dinin temel inançlarını mantıksal bir çözümlemeye tabi kılar ve sorgularken bunu inananların inançlarını güçlendirmek için yapmadığı gibi, onların inançlarını zayıflatmak için de yapmaz. Felsefeleştirilmiş din, dinin temel ilke ve inançlarını irdelerken kendisine özgü araçları ve yöntemleri kullanır. Bu yöntemler, insana hemen her konuda akıl yürütebilmesi için gerekli temelleri sağlar..." (Bozkurt, Nejat; *Felsefeleştirilmiş Bir Din Olanaklı mı?*; Felsefelogos 3; 1998/ 2; s. 34.

de yer aldığı toplum katında; uygarlık öncesi eşitlikçi toplum değerlerinin *taşıyıcısı* durumunda bulunan *muhalefet* insanının yaşama yordamı olarak algıladığı aydınlanmayı-insancılığı (*hümanizmi*), devlete karşı *halkla taraf* etti.

Aydınlanma dünyasında: Gökyüzünden yeryüzüne indirildiğine inanılan *Tanrı buyruklarına* göre *bedenleşen* ve egemenin güdümünde *canavarlaşan* insana karşı üretici/yaratıcı insanı; *konuşan Tanrı* durumunda ve *halk kimliğinde* kişilendirdi. Bu potada, yani mazlumlar katında 72 milleti eritti; bir yaptı. *İnsan-evren-Tanrı* sorununu yeniden irdeledi: İnancın yerini *akıl* aldı. İnanca dayanan *tanrıbilimin* karşısına, inancı aklın denetimine veren *bâtını felsefeyi* yerleştirdi. Tanrı-evren sorunu *inanç sorunu* olmaktan çıktı, bir *insan sorunu* durumuna geldi.

Batı'da *burjuva insancılığı* (*hümanizmi*) daha tarihin *gündemine* gelmeden Anadolu toprağında Aleviler; İlkçağ aydınlanmacılığının uzantısında ve *İlkçağ insancılığının* (*hümanizminin*) kuşatıcılığında insanın *bedensel ve ansal* (anlama-kavrama) yeteneklerini geliştirdi. Bu yolda, genelde *şeriatçı* dinsel değerlere, özelde *feodal despota* ve onun *uşaklarına* başkaldırdığında, *burjuva sınıf* kimliğinin henüz ufukta gözükmediği bir toprakta; ilksel eşitlikçi toplum değerlerini *bayraklaştırarak*, tasavvuf bağlamında ancak *sezgiyle* ulaşılabileceğini varsaydığı insanlığın *son kurtuluşunu* tarihin gündemine *taşıyiverdi*.

Toprağımın Alevileri; aydınlanmayı-insancılığı (*hümanizmi*), *halk memnuniyetsizliğinin* uzantısında ezilenin *iktidara* yönelik özlemlerinin *taşıyıcısı* durumuna getirdiğinde, kendilerini de tanrıbilimin *karşısına* koydular. Tasavvufi maya biçiminde algıladıkları aydınlanmayı-insancılığı (*hümanizmi*), egemene yönelik *isyanla* bugünlere taşıdılar. Onbinlerle seslendirilen *kayımlara* uğradıklarında ödedikleri *bedel*, *toplumcu aydınlanmayı-insancılığı* (*hümanizmi*) yaşama geçirebilmek için ödedikleri bir *bedeldi* bir bakıma.

Alevi aydınlanması-insancılığı (*hümanizmi*) bugün: Ortaçağ'dan günümüze feodal değerlere/kurumlara karşı verdiği *kavganın*, bu yol-

da kazandığı *deneyimlerin* güvencesinde; kendisini *geleceğe* hazırlıyor. Kendisine *yardımcı* olacak toplumsal dinamikler özlenen *topluluk davranışı* yaratamamış olsalar da Aleviler; inanç tasarımlarında *ters* duran gerçekleri ayakları üzerine *oturtarak* tarihin *nesnel yasalarını*, insanın özgürce gelişebileceği ve insanlığın hızla ilerleyebileceği insanlık çağına geçişin *maddi koşullarını* yakalama uğraşında *kararlı* gözüküyor.

İnsanı aşağılaştırarak, uşaklaştırarak aydınlanmayı-insancılığı (hümanizmi) *boğmaya* çalışan sistemin *dayatmasını*; insanın insanı sömürmesine *son verecek* asıl kimliği, *emekçi kimliğini-halk kimliğini* öne çıkararak-onurlandırarak *çözmeye* çalışıyor.

Talihin hep talihliden yana güldüğü bu toplumsal *cangılda* Aleviler; *inadına* aklının yolundan yürüyerek, insanı, *okunacak en büyük kitap* olarak algılayarak, idealizmini çağdaş insanı *okşayacak* bir *damak tadına* dönüştürerek, genişleyen akıl alanında toplumcu aydınlanmanın-insancılığın (hümanizmin) *tohumlarını* ekiyor.

Görüldüğü gibi Alevilik, *doğüstü* ya da *ötesi* bir gücü, anlayışının *merkezine* koymaz. Tam tersine şeriatın özgürleşilerek kazanılan *nesnel-toplumsal* zeminde, *insanı* merkeze alır. Onu *kutsar*, onu *sever*. Bu da *laikliğin insansal-toplumsal* zemindir.

Alevi Aydınlanmasını Yaşamın Hizmetine Sunmak

Alevilik bugün, sözel kültürden yazılı kültür durumuna dönüşme aşamasını yaşadığı için bir bakıma kendine *başkaldırı* içindedir. Anonim yanı egemen olan bu felsefe/öğreti büyük ağırlıkla sözeldir. Yazılı yanı kimi özgün yapıtların sayfalarında *gizil* durumda saklıdır. Ve ancak bir aydın katkısıyla açığa çıkarılabilir. Bunu gerçekleştirmezsek şeriatçı dinler karşısında Alevi felsefesi yalnız bırakılmış olur. Köktendincilik *lehine* bu felsefe *kurban* edilir. *Yaşarken yeniden dirilmek* temel diyalektiğiyle yaşama geçecek olan bu felsefe, yaşama ola-

nağı verilmeden *boğulur*. Alevi felsefesinin *ölmeden evvel ölmek* tasarımını şeriatçı inancın *öldükten sonra dirilmek* biçiminde kemikleştirilen *mahşer* tasarımına dönüştürülmüş olur.

Şimdi bu sözlü gelenek yazılı bir iletişim durumuna dönüştürülmeye çalışılıyor. Bu bir altüst oluş getirecektir. Sözlü geleneğin dünden gelen saygın kimlikleri ya da kurumları ile yer yer bir *çelişki* yaşanacaktır. Bunu bir ölçüde doğal karşılamak gerekir. Çünkü bu da kendi içinde bir *başkaldırı*dır. Toplumsal tarihte her başkaldırının bir *bedeli* vardır. Demek ki bu altüst oluş da bir *bedel* ister.

Alevi felsefesini, öğretisini ve inancını Alevi yaşamın *hizmetine* sunabilmek için *yazılı kültüre* geçmenin gerekliliğine tanık oluyoruz. Görüyoruz ki sözel geleneğin taşıyıcısı durumundaki *bellekler* Hakk'a yürümelerle sayıca azalıyor; sözlü kültür geleneğinin yaşam alanı her geçen gün biraz daha daralıyor.

Biz her gün konuşuyoruz, biz her gün dinliyoruz; bu sözel kültür sözel olarak sonsuza dek var olacaktır; diyenlere bir sözümüz var: Konuşma sadece birtakım sözcükleri ses aracılığıyla başkalarına iletme olmadığı gibi, dinleme de sadece işitme demek değildir. Böyle konuşulup böyle işitildikçe her geçen gün *biraz daha az şey* bilinecektir. Az şey bilen zor öğreneceğinden *açığı* kapatabilmek için sürekli yalana başvuracaktır.

Öyleyse yapılması gereken nedir?

Yapılması gereken; sözel geleneğin taşıyıcısı olan *bellek* körelmeden aydın katkısıyla Anadolu Aleviliği olarak adlandırdığımız felsefi dini ya da bilgelik öğretisini, sözel malzemeden süzüp *yazılı malzeme* durumuna getirmektir. Bunu başarabilirsek Alevi felsefesi, dünya felsefe kaynağının, Alevi-Bektaşî öğretisi dünya bilim kaynağının bir *parçası* olacaktır.

TARİH OLARAK ALEVİLİK

*Engin düşünceye daldığım anda,
Bedreddin'i hatırlayıp ağlarım.
Ben, benle baş başa kaldığım anda,
Bedreddin'i hatırlatıp ağlarım.*

*Bir deyiş dinlesem sazın telinden,
Dem vursa Serez'den, Aydın ilinden,
Bir gül görsem koparılmış dalından,
Bedreddin'i hatırlayıp ağlarım.*
Derviş Kemal

Alevi tarihi toprağımın *en gerçekçi* siyaseti-politikasıdır. Bu gerçekçi politika-siyaset *yasaklı yoldan* taşınmıştır. Resmi tarihin sınırlarının *dışına* taşınmadan, oradaki tarih *güncellenmeden* yasaklı olan Alevi tarihi kurtarılamaz. Bu gerçeğin bir yanısıdır: Diğer yanı ise “Geçmiş bugünden kurtarılmalıdır”¹: Her iki anlayışı birlikte düşündüğümüzde tarihi kurtarmak için, *resmi tarihin dışına* taşınıp oradaki tarihi *güncellemek*, daha sonra da güncellediğimiz tarihi *bugünün saldırisından* korumak gerektiği anlaşılır.

YASAKLI TARİH

Yasaklı tarih, resmi tarihe *direnmiş* olanları yeniden aramıza *taşıma*, onların *tarihini anımsama* işidir. Bu yolla ezilenlerin tarihine *sahip çıkma* girişimidir. Bunu sağlıklı yapamazsak ölmüş-gitmüş kimi

¹. Dellaloğlu Besim-Odman Aslı-Yardımcı Sibel; *Walter Benjamin'le Olağüstü Haller*; Cogito; Yapı Kredi Yayınları; Üç Aylık Düşünce Dergisi; Sayı: 52; Güz 2007; s. 24-25.

alçakların *oyuncağı* olabiliriz; çünkü tarih, yalnızca *dürüstlerin* değil, *alçakların* da tarihidir.

Geçmişin bilgisini yaşamın *hizmetine vermenin* yolu bir yönüyle *yasaklı tarih* çalışmasından geçer. *Yasaklı tarih* çalışması, geçmişini deneyimleyerek *şimdi* yapmadır. Deneyimsiz yaşam bir bakıma *tarihsiz* yaşam demektir. Geçmiş *yoktur* o yaşamın.

Deneyim yoluyla kendini dışı vuran yaşam, geçmişleriyle bağlantı kurar; o artık *tarihseldir*. Eksikliği yaşam *bağışlamaz*, *boşluk* da tanımaz; ne olup ne bitiyor demeye fırsat bulamadan tarih *egemenin hizmetine* giriverir ya da bizler egemenin hizmetine giren tarihin *hizmetçileri* olup çıkarız.

Önemli olan tarihi *egemenin* değil, *yaşamın* hizmetine sunmaktır; yine de *dikkatli* olmak sorumluluğumuzdur; yaşamın hizmetinde *kullanılırken* aşırıya kaçılırsa *yaşam parçalanır ve soysuzlaşır*; sonunda tarihin kendisi de soysuzlaşır: Böylesi bir son yakalandığında, *ölüler yaşayanları bir bir gömmeye* başlar.

Tarihine dönemeyenler insanı, *günlük* yaşamın içinde, onu *gözlemleyerek* tanımaya çalışırlar. Böylesi durumlarda genellikle *bilgi ile görüntü* birbirine karıştırılır. Çünkü *gerçeklik* dediğimiz şey, kimi kez önümüzde somut olarak dursa da *çıplak gözle kavranamayacak* denli karmaşıktır.²

Bize taşınan yasaklı Alevi tarihi Anadolu doğumludur: Hacı Bektaş Veli'nin öğretmenliği altında yapılanı biçimlenmiş ya da Hakk'a yürüdükten sonra yapılanı Hacı Bektaş Veli'ye bağlanmıştır.³

2. "Tarih, asla gerçekliğin kendiliğinden gelip de içine yansıtacağı veya hemen kendini göstereceği bir ayna değildir. Tarih hiçbir yerde önceden yazılı değildir; satırların arasında gizlenen ve açığa çıkarmanın ya da göstermenin yeterli olacağı bir gerçek değildir; tarih şeylerin içine kazınmış ve sadece aynen anlatmanın yeterli olacağı bir seyir, bir bakış da değildir: Tarih, kelimelerden oluşan bir meseledir. Onu kaydeden, yani onu üreten tarihçinin dışında mevcut değildir. Her tarih bir kurgudur... En yakın tarihimiz bile tıpatıp aynı biçimde, önceden üretilmiş şemalardan, yapısal modellerden, mitlerden hareketle yazılmıştır, yazılmaktadır..." (Dumézil Georges; *Mit ve Destan I/ Hint-Avrupa Halklarının Destanlarında Üç İşlev İdeolojisi*-Çev.: Ali Berktaş; Yapı Kredi Yayınları; İstanbul- 2012; s, 18-19; Giriş/ Üç Varmış Üç Yokmuş-Joel H. Grisward-)

3. Daha geniş bilgi için bkz.: Eyuboğlu, İsmet Zeki; *Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Veli*; Özgür Yayın Dağıtım; İkinci Baskı; İstanbul- 1992; Birge, John Kingley; *Bektaşilik Tarihi*; Çev.: Reha Çamuroğlu-; Ant Yayınları; İstanbul.

Alevilik Anadolu'da, İslâm'ın muhalefetinden (*Ali Yandaşları Hareketi*) beslenmekle birlikte, *İslâm-dışı değerlerin belirleyiciliğ*inde kurumlaşmıştır, diyebiliriz. Ancak, son tektanrıci din İslâmiyet, Anadolu'yu egemenliği altına alınca, İslâmiyet'in şeriatçı kimlik ve değerleriyle *daha rahat mücadele* edebilmek için, Hz. Ali'nin adıyla anılan toplumsal muhalefet hareketi *sahiplenilmiş*, İslâm tarihi *geriye doğru izlenmiştir*.

SAHIPLENİLEN TARİH

Demek ki *doğumundan günümüze* Alevi kimliğiyle yaşanmış bir *yasaklı tarihi* vardır Aleviliğin. Bir de *geriye dönüş tapımı* gereği İslâm'ın *içine taşındığında* *sahiplendiği*, kendini *özdeşleştirdiği*, *kutsadığı* bir *yasaklı tarihi* vardır. Bu *ikili yasaklı tarih* anlaşılmadan Alevi tarihi *sağlıklı* olarak bilince taşınamaz.

İster bireysel olsun, ister toplumsal olsun yapılanıp biçimlenen bir kimliğin, kendini yaratan kaynaklara doğru *geriye yolculuğa* çıkması ve tapım konusu olacak biçimde bu değerleri *kutsaması*, olgusuna *geriye dönüş tapımı* adı verilir. Bu tapımı anlamadan Aleviliği anlamak *olası* değildir: Yıllardır tartıştığımız, bugün de canlılığını koruyan *Alevilik İslâm'ın içinde mi yoksa dışında mı?*, sorunu bunun *kantı* durumundadır.

Anadolu Aleviliğinde *geriye dönüş tapımı* son derece önemlidir: XI.-XII. yüzyıllarda Anadolu'da yapılanıp biçimlenmeye başlayan Anadolu Aleviliği, koşut süreçte, kendisini yaratan kaynaklara doğru *yolculuğa* çıkar; bu yolculuk özellikle Ali Yandaşlarının *izini sürme* biçiminde gerçekleşir. Geriye doğru İslâm'ın doğuş koşullarına taşınırken, İslâm'ın Ortodoks değerlerini ve kimliklerini kaynakta *kurutmak* için tapım konusu *inanç kaynaklarını* yaratır. Bu gerçeklik nedeniyle Alevilikte *nesnel* kaynaklarla *inanç* kaynakları genelde aynı *yerde/coğrafyada* bulunmaz.

Anadolu Aleviliğinde *geriye dönüş*, kalın çizgileriyle yapılanma sürecinde *Babai Hareketi*yle başlar ve *Kızılbaş Hareketi*le, yani Şah Hatayi ile tamamlanır. *Geriyeye dönüş*, Anadolu Aleviliğinin kaynak kültürlerinde, *atalar tapımı* olarak önemli bir işlevsellikçe sahiptir. Önemi nedeniyle bu tapım değerleri Anadolu Aleviliğine taşınmıştır.

Atalar tapımı bağlamında, Hakk'a yürümüş canların canlarının toplamı aslında, *toplumsal bilinç* demektir. Bu bilinçten yararlanma çabası *Alevi eğitimi*ni oluşturur. Ata ruhları, yaşayanların yaşamına *sızmışsa* bir yönüyle *beden* kimliği edinmiş demektir; *sızamamışsa* ya da *sızmaya yatkın* beden düşüncesi bulamamışsa *bedensiz* olarak yaşayanlarla iç içedir.

Anadolu Aleviliği kaynak kültürden kendisine ulaşan atalar tapımı değerlerini Hz. Ali'nin değerleri durumuna *dönüştürür*.⁴

Artık *Konuşan Tanrı* görüntüsü ardında Hz. Ali *ata-baba* ya da *ata-tanrıdır*; daha doğrusu bir *doğa-tanrıdır*. Hz. Fatma, *ata-anadır* ya da *ata-tanrıçadır*, daha doğrusu bir *doğa-tanrıdır*. Doğal olarak *ataların izini geriye doğru sürme* biçiminde tanımlayabileceğimiz *geriye dönüş tapımı*, Hz. Ali'ye ve Hz. Fatma'ya *dönme* biçiminde yaşama geçmiştir. *Dönmenin* gerçekleşebilmesi için Hz. Ali'nin adıyla anılan İslâm Heterodoksisi geriye doğru izlenmiş ve Anadolu Aleviliği *bâtınî gönül zemininde* İslâm'ın *doğuş koşullarına* taşınmıştır.⁵

4. "Gerçekten de İslam tarihinde ve bu tarih içindeki İslam toplumlarında günümüze kadar Hz Muhammed'den sonra adı en çok geçen, bir inanç ve takdis konusu yapılarak etrafında kült oluşturulan yegâne kişi, Hz Ali'dir. İslamın başka hiçbir şahsiyeti böyle bir olguya konu değildir. Hatta İslam dünyasının Şii ve Alevi kesiminde, belki tam bir benzetme sayılmayabilir ama Hz Ali, bir parça Hıristiyanlık'taki Hz İsa konumundadır. Özellikle Alevilik'te Hz Muhammed'den de daha üst bir konumdadır Hz Ali, denilirse yanlış olmaz..." (Ocak, Ahmet Yaşar, *Alevilik-Bektaşılık Söyleşileri-Söyleşiyi Yapan: Ayhan Aydın-*; Pencere Yayınları; İstanbul- 1997; s, 39).

5. "Son dönemde 'tozu dumana kattılar': Ali'li Alevilik mi? Ali'siz Alevilik mi?, diye. Öncelikle belirtelim: 'Mistik maya' olmadan Alevilik olmaz; Ali, mistik tasarımın en üst kimliği olduğu için de Ali'siz Alevilik olmaz. Ali'nin inanç ya da söylene kimliği, Ortodoks kimlikli Ali'nin kimi meziyetlerinin yakalanmasıyla yaratılmıştır. Giderek inanç-söylene tasarımının değerleri, Ortodoks tasarımın değerlerini yok etmiştir. Sorun 'Ali'siz Alevilik' gibi yanlış, yanlış olduğu denli 'duygu çatlatıcı', 'örseleyici' bir yaklaşımı hayata taşımak değil. Sorun, Ortodoks tasarıma karşı bätını tasarımın 'niçin' ve 'nasıl' yapıldığını algılamak, anlamak ve anlatmaktır. Çünkü Anadolu Aleviliği, 'geriye dönüş kültürü'nü büyük bir 'kıvraklıkla' kullanmıştır; Ali olmasaydı bile, kült gereği bir başka 'meziyetli' kimlik, bätını tasarımın konusu olacaktı ve başat inanç kaynağının tam 'ortasına' yerleştirilecekti; söylenelerin birinci dereceden kahramanı olacaktı." (Korkmaz, Esat; *Anadolu Aleviliği*; Berfin; İkinci Baskı; İstanbul- 2008; s, 56'daki dipnot).

Taşınır taşınmaz, bâtinî tavır *eyleme* geçmiş, Ortodoks İslâmiyet'in şeriatçı kimlikleri *tersine dönüşüme* uğratılmıştır. *Kırklar Cemi* bir bütün olarak bu dönüşümün anlatılmasından başka bir şey değildir.⁶

Yanlış algılanıp yanlış uygulandığı için Kırklar Cemini önceleyen *Miraç yolculuğu* üzerinde biraz durmak gerekiyor: Miraç, Arapça yukarıya çıkma, yükselme anlamlarına gelir. Bâtinî kültürde, Hz. Muhammet'in, kendi aklıyla (Cebrail) bâtinin *ayrımına* varması; bâtinin ayrımına varacak biçimde bir *düşünsel yolculuğa* çıkması ve *mürşit* aşamasına ulaşması; kendi aklının sonuçlarına *koşacak* biçimde *seyahat etmesi*, biçiminde algılanır ve *Muhammet miracı* olarak inanca taşınır.

Miraç Yolculuğu

Kırklar Cemi, şeriatçı inançta, yani Ortodoks Sünnilikte tasarım olarak *yoktur*; buna karşın, Kırklar Cemini önceleyen *Miraç yolculuğu* vardır ve bu bir *tasarım* değil, somut olarak gerçekleşmiş bir *olay, olgudur*. Muhammet'in Tanrı'nın peygamberi olma durumunu *pekiştiren*, her şeyin kanıtının Tanrı olduğu algısını öne çıkaran *somut bir mucizedir*.

Sünni inanç ve kaynaklarına göre, Hz. Muhammet peygamberliğinin X. yılında (619), Arap aylarından Recebin 27. gecesi Tanrı'nın bir *mucizesi* olarak evinden alınıp önce Kudüs'teki Mescidi Aksa'ya götürülür; sonra da tanrısal mekâna, göklere yükseltilir. Mucizenin Kudüs'e kadar olan ilk bölümü İsrâ adını alır. Bu bölüm Kuran'ın aynı adı taşıyan suresinin ilk ayetinde şöyle anlatılır: Bir gece kendisine delillerimizden bir bölümünü gösterelim diye kulunu (Muhammet) Mescidi Haram'dan çevresini kutlu kıldığımız Mescidi Aksa'ya götü-

⁶ Schimmel, Annemarie; *İslâm'ın Mistik Boyutları*; Çev.: Ergun Kocabıyık-; Kabalcı Yayınevi; İstanbul- 2001; s, 199-212 arası; Korkmaz, Esat; *Simgeler Sözlüğü*; Anahtar Kitaplar Yayınları; İstanbul- 2010; s, 725-726

ren Allah'ın şanı çok yücedir.

Miraç mucizesinin Kudüs'ten sonraki aşamaları *hadislerle* açıklanmış olmasına karşın, değişik görüşler de yok değildir. Daha çok ehl-i sünnet bilginlerinin oluşturduğu çoğunluğun görüşüne göre, *İsra ve Miraç* yalnızca ruhsal bir olay ya da düş değil, Hz. Muhammet'in uyanık olarak hem *ruhsal* hem de *bedensel* varlığı ile yaşadığı bir *mucizedir*. Köktendinciler ise İsra mucizesinin Kuran'da yer aldığını, bu nedenle Miraç mucizesini kökten *yadsıyanların* dinden *çıkması* sayılacaklarını ileri sürer.

Miraç olayının Kudüs'e kadar olan bölümü Kuran'da kesin olarak bildirilmekle birlikte, Kudüs'ten göklere yükselme aşamaları *hadislerde* yer alır. Hz. Muhammet'in göklerden sonra Arşı, Cennet ve Cehennemi, buralarda bulunanların durumlarını tanımladığı hadisleri ise az sayıdaki *ravilerce* (Hz. Muhammet'in yaptıklarını, söylediklerini ya doğrudan Hz. Peygambere ya da ilk Müslümanlara dayanarak aktaran kimse) anlatılır. Bu nedenle ılımlı Sünni İslam'da Miraç'ın Kudüs'ten sonraki aşamaları da *doğru* kabul edilmekle birlikte, sadece hadislere dayandığından, bu bölümlere inanmayanlar *dinden çıkmış* sayılmaz.

Hadislerde verilen bilgilere göre bu olay şöyle gerçekleşmiştir: Hz. Muhammet evinde ya da Kâbe'nin avlusunda *uyurken*, Cebrail yanına gelir; göğsünü yararak kalbini yıkar; sonra *Burak*'a bindirerek bir anda Kudüs'e götürür. Hz. Muhammet burada öteki birçok peygamberin ruhlarıyla *karşılaşır* ve Mescidi Aksa'da onlara *imamlık* yaparak iki rekât namaz kıldırır. Namaz bittikten sonra Cebrail ile birlikte *Miraç* denilen bir araçla Birinci Göğe yükselir. Buradan Yedinci Göğe kadar meleklerin yardımıyla; Sidret ül-münteha'ya kadar *Cebrail*'in yardımıyla daha öteye ise *Refref* adlı bir araçla gider. Sonunda, Refref'ten de ayrılarak tek başına Tanrı huzuruna ulaşır.

Hz. Muhammet, konuyla ilgili hadislerinde yedi kat göklerde karşılaştığı peygamberler, onlarla yaptığı görüşmeler ve Miraç'ın son aşamalarında ulaştığı tanrısal *tecelliler* hakkında geniş bilgiler verir.

Ehl-i sünnet bilginlerine göre, bu gecede Hz. Muhammet ümmetine üç armağan sunulur:

√ Bakara Suresi'nin son iki ayeti bu gece Hz. Muhammet'e bildirilir;

√ Hz. Muhammet'e, Tanrı'ya ortak koşan ya da O'nun varlığını tanımayanların dışında kalan tüm ümmetinin Cennet'e gireceği müjdelendir;

√ Ortodoks Sünni İslâm'ın en başta gelen ibadeti olan beş vakit namaz bu gece farz kılınır. Bu namazları inanç ve bağlılıkla kılan müminlerin elli vakit kılmışçasına sevap kazanacakları ve namaz kılmakla bir tür Miraç yapmış gibi onur ve değer kazanacakları Tanrı diliyle açıklanır; bu nedenle namaz hadiste, müminin miracı olarak algılanır.

Bâtınîlikte ise Kırklar Cemi ve onu önceleyen Miraç yolculuğu, akıl-mantık alanı *dışında* tümüyle bir söylencedir, yani *akıl yürütme* yoluyla ulaşılan bir tasarımdır. Muhammet'i de Ali'yi de sonralayan ve felsefe-davranış boyutunda yapılanıp biçimlenen bâtinî kimliğin *geriye dönüşle* yarattığı bir *kurgudur*.

Bâtini felsefe, söylenece zemini *dışında mucize* kabul etmez. Çünkü somut olarak, nesnel olarak gerçekleştiğine inanılan mucize, sorgulamanın *dışında* kalır da ondan. Sorgulamanın *dışında* kalan ya da kendini sorgulatmayan her inanç olgusu ancak *dogma* olabilir. Bâtinî felsefeye gelince burada *mucize* bir *akıl* sorunudur; akıl yürütmeyele akıl *dışı* alana taşınarak yaratılan bir akıl olgusu olarak öne çıkarılır. Çıkarılır çıkarılmaz mucize, *keramete* dönüşür.

Gelenekte, kâmil insanın gösterdiği harikalara *keramet* adı verilirken peygamberlerin gösterdiği harikalara *mucize* denir. Keramet terimi ile mucize terimi birbirine karıştırılmaz; çünkü, mucize gösterenle keramet gösteren kimlikler farklıdır. Genelde, tasavvuf geleneğinde olağanüstü şey için *harkulâde* terimi kullanılır: Tanrı'nın koyduğu

olağan yasaları *kıran şey* olarak algılanır; Tanrı, *neden-sonuç zinciri*ni kırmak istediğinde ve bunu gerçekleştirdiğinde, gerçekleştirme eyleminin kendisi *harkulâdedir*, ortaya çıkan sonuç ise *harikadır*. Bu bağlamda *harika* yaşamın yönünü değiştirir.

Bir veli keramet *göstermek* durumunda mıdır?, sorusuna *toplumsal bir yükümlülük üstlenmişse*, binler-milyonlar özleminin-dileğinin gerçekleşmesini ona *bağlamışsa* o veli, *keramet göstermek zorundadır*. Burada keramet, *toplumsallığın sözcüsü* durumuna taşınan veli üzerinden *halkın gücünü* kanıtlamak için devreye sokulur.⁷ Akıllı mantık, kendi yasalarının *dışına* kendini taşır ve kerameti *kurgular*.

Kırklar Cemi

Ortodoks miraç tasarımı; Hz. Muhammet'in *bedeniyle* katıldığı bir Tanrı yolculuğu üzerine yapılandırılır. Kaynağını, akıl alanında olanaksız olan bir mucizeden alır. Bâtinî tasarıma gelince; ham ervahlıktan kâmil insan durumuna gelmenin kanıtı anlamında bir gönül yolculuğu olarak algılanır. Açıkçası peygamberlikten *mürşitliğe dönüşümün* ve Kırklar Cemine katılmayı *hak edişin* acıklı bir öyküsüdür.⁸

Kırklar, Gayb erenleri ululuk/ermişlik sıralamasında yer alan, kim oldukları tam olarak bilinmeyen, ancak varlıklarına ve kutsallıklarına inanılan kırk kişilik evliya, ermiş topluluğudur. Yol inancında, diğer insanlardan farklı kimi Tanrı dostu erenlerin bulunduğuna inanılır: tanrısal sırları bildikleri için kendilerine gayb erenleri denilen bu kişiler, ululuk-ermişlik derecelerine göre sıralanırlar. En üst derecede gavs ya da kutup yer alır; bunu iki imam, dört evlad ve kırklar izler. Kırklar'la ilgili bilgiler daha çok söylencelere dayanır; söylencelerde mekân ve anlatım teknikleri farklılık göstermekle birlikte hemen hemen tümünde öz aynıdır. Kırklar'ın kimler olduğu konusunda da bir

⁷ Daha geniş bilgi bkz.: Mélikoff Irène; *Kırkların Cemi'nde*; demos yayınları; İkinci Baskı; İstanbul- 2011; Korkmaz, Esat; *Kırklar Cemi*; Anahtar Kitaplar; İkinci Baskı; İstanbul-2008.

birlik yoktur; çünkü bunlar söylence kimlikleridir; kimi mistik tasarımlarda Kırklar'ın isim listesi verilse de bu ancak verildiği dönem için anlamlıdır. Daha doğrusu, Kırklar'ı oluşturan kimlikler, ilahi ideolojiye/ilahi ideolojinin kimliklerine ya da bunu resmi ideoloji edinmiş sınıflara, o sınıfın/sınıfların çıkarlarını savunan devlete/devlet kurumlarına karşı olanların, yani artı değer yaratanların, memnuniyetsizlerin kendilerine sözcü olmak üzere yarattıkları, gönüllerince giydirip kuşattıkları bâtinî kurtarıcı kimliklerdir. Bu kimlikler herhangi bir somut kimlikten esin alsa da o kimliğin nesnel/düşünsel sınırlarını aşar; olumsuzluklarından arındırılmış soyut toplumsal kimliğin evrenselliğini taşır. Bir tasarıma göre Kırklar'ın adları şöyledir: 1- Haticet-ül Kübra; 2- Muhammet Mustafa; 3- İmam Ali; 4- Fatima-i Zehra; 5- İmam Hasan-ı Müşteba; 6- İmam Hüseyin Şehid-i Kerbela; 7- Selman-ı Farisi; 8- Veyysel Karani; 9- Huzeyfetül Yamani; 10- Ebuzeri Gaffari; 11- Ammar bin Yaser 12- Ümmü seleme; 13- Ümmü Hani; 14- Ümmü Mektum; 15- Üsame; 16- Salih; 17- Bilal Habeşi; 18- Zeyd bin Haris; 19- Zeynep; 20- İbni Abbas; 21- Akil; 22- Caferi Tayyar; 23- Fazıl bin Cebel Kamber; 24- Kümeyl bin Ziyad; 25- Malik bin Harisül Eşter; 26- Meysemi Temmar; 27- Reşidi Nacer; 28- Hacer bin Adiy; 29- Amr bin Hümeya; 30- Muhammet bin Ebubekir; 31- Sait bin Cübeyr; 32- Cabir; 33- Suheybi Rumi; 34- Dıhyetil Kelbi; 35- Ümmü Eymen; 36- Ebu Deccene ve Kırklar'a dahil edilen melekler.⁸

Kırklar cemi söylencesi ana hatlarıyla şöyledir:

“Bir gün Cebrail, Hz. Muhammet'e Hakk'ın davetini bildirir ve O'na Miraç yolculuğunda rehberlik eder. Sema'da, yolculuk sırasında, önlerine bir arslan çıkar ve kükremeye başlar. Muhammet, ne yapacağını şaşırılmış durumdadır. O anda bir ses; '*Ey Muhammet, yüzüğünü arslanın ağzına ver!*', der. Muhammet, söyleneni yapar; yüzüğünü, arslanın ağzına verir. Arslan,

⁸ Korkmaz, Esat; *Simgeler Sözlüğü*; Anahtar Kitaplar Yayınları; İstanbul- 2010; s, 740-741

yüzüğü alınca sakinleşir.

Muhammet, yoluna devam eder; göğün, en yüksek katına ulaşır. Sonunda Hak tecelli eder ve Hakk'ın yüzünü görür; dost dostla kavuşur. Dost dostla sessiz ve sözsüz olarak doksan bir sır söyleşir. Bunlardan otuz bini şeriat olur, insanlara iner; kalan altmış bini ise Ali'de sır olur.

Cennet'te Muhammet'e bal, süt ve elmadan oluşan bir yemek gelir. Bunlar özellikle seçilmiş yiyeceklerdir. İnsan için sütün ve balın yüz yararı vardır; buna elma da eklenince yararı bin bir olur. Balın peteği insanın mayası; sütün sağıldığı meme insanın ana rahmi; elmanın kabuğu ise insanın derisi kabul edilir. Tanrı süte sevgiyi, bala aşkı, elmaya ise dostluğu bağışladı: üçünü de Cennet ürünü olarak insanlara yolladı.

Muhammet, Miraç'tan dönerken kentte bir kubbe ilgisini çeker; yürüyüp kapısına varır; kapıyı çalar. İçeriden bir ses;

'-Kimsin, niçin geldin?', diye sorar. Hz. Muhammet;

'-Ben peygamberim. Açın içeri gireyim. Erenlerin güzel yüzünü göreyim!', karşılığını verir. Bu kez içeriden;

'-Bizim aramıza peygamber sığmaz. Var peygamberliğini ümmetine yap', yanıtı gelir. Bunun üzerine Muhammet, kapıdan ayrılır. Tam gideceği sırada Tanrı dile gelir ve;

'-Ey Muhammet, o kapıya var!', buyurur. Muhammet, Tanrı'nın

buyruğu üzerine yeniden o kapıya varır; kapıyı çalar. İçeriden;

'-Kim o?', diye bir ses duyulur. Muhammet;

'-Ben peygamberim. Açın içeri gireyim. Mübarek yüzlerinizi göreyim', der. Bu kez içerideki ses;

'-Bizim aramıza peygamber sığmaz. Ayrıca bizim peygambere de gereksinimiz yok', karşılığını verir. Tanrı elçisi umarsız geri döner; makamına varıp sakinleşmeyi diler. Uzaklaşırken Tanrı yeniden dile gelir;

'-Ey Muhammet geri dön. Nereye gidiyorsun? Var o kapıyı arala, o meclise dahil ol!', buyurur. Muhammet, Tanrı'nın buyru-

ğuna uyar. Yine o kapıya varır; kapının halkasına el vurur. İçeriden;

'-Kimsin?', diye ses geldiğinde;

'-Yoktan var olmuş bir yoksul oğluyum. Sizi görmeye geldim.

Girmeme izin var mı?', diye sorar. O an kapı açılır;

'-Merhaba! Hoş geldin, kadem getirdin. Gelişin kutlu olsun, ey kapılar açarı!', diyerek kendisini karşılarlar. Tanrı'nın elçisi;

'-Kutsal kapı, hayırlar kapısı açıldı.Esirgeyen ve bağışlayan Tanrı'nın adıyla', deyip, önce sağ ayağını basarak içeri girer.

İçeride otuz dokuz can oturmaktadır; yirmi ikisi erkek, on yedisi kadındır. Muhammet'in içeri girdiğini görünce hepsi kıyama dururlar; O'na yer gösterirler. Muhammet, geçip Ali'nin yanına oturur, ama O'nun Hz. Ali olduğunu anlayamaz.

Derken;

'-Bunlar kimler? Büyükleri hangisi, küçükleri hangisi?', diye düşünmeye başlar. Sonunda dayanamaz ve;

'-Sizler kimlersiniz? Size kim derler?', diye bir soru yöneltir.

'-Bizler Kırklar'ız', karşılığını verirler. Muhammet;

'-Peki sizin ulunuz kim, küçüğünüz kim? Ben anlayabilmiş değilim?', deyince;

'-Bizim ulumuz da uludur, küçüğümüz de uludur Bizim kırkımız bir, birimiz kırktır', yanıtını verirler. Muhammet'in;

'-Ama biriniz eksik, o birinize ne oldu?', sorusuna içeridekiler;

'-O birimiz Selman'dır; taşraya, parsaya çıktı. Hem niçin soruyorsun? Selman da buradadır O'nu aramızda say', derler.

Hz. Muhammet, Kırklar'dan bunu kanıtlamalarını ister. O an Hz. Ali, mübarek kolunu uzatır. Kırklar'dan biri destur çekip Hz. Ali'nin koluna bıçakla bir kesik atar; kolu, kan revan içinde kalır. Bu sırada diğer otuz dokuz canın kolundan kan akmaya başlar. Bir damla kan da pencereden gelip meydana dökülür; bu kan taşrada, parsada bulunan Selman'ın kolunun kanıdır.

Sonra Kırklar'dan biri Hz. Ali'nin kolunu bağlar; kanı diner. O

an tüm diğer canların da kanı durur. Bu sırada devşirmeden dönen Selman, getirdiği bir üzüm tanesini Hz. Muhammet'in önüne koyar ve;

'-Ey yoksullar hizmetkârı, bir hizmet et de bu üzüm tanesini paylaşdır!', der. Muhammet kendi kendine;

'-Bunlar kırk kişi, üzüm ise bir tane. Bu bir tane üzümü kırk kişiye nasıl bölüştüreyim?', diyerek kararsızlığa düşer. Bunu gören Tanrı, Cebrail'e;

'-Sevgili Muhammet zorda kaldı. Tez yetiş, Cennet'ten bir nur tabak al, ilet. O üzüm tanesini bu tabağın içinde ezip şerbet etsin, Kırklar'a paylaşdırıp içirsin'; buyurur. Cebrail, Cennet'ten bir nur tabak alır; Tanrı elçisinin huzuruna gelir; Tanrı'nın selamını arz edip o tabağı Muhammet'in önüne koyar;

'-Şerbet eyle, ya Muhammet!', der.

Kırklar, üzüm tanesini ne yapacak, nasıl paylaşdıracak diye seyrederken birden Hz. Muhammet'in önünde, nurdan bir tabak belirdiğini görürler. Tabak güneş gibi balkır. Muhammet, tabağın içine bir damla su koyar; sonra mübarek parmağıyla o üzüm tanesini ezip şerbet eder; Kırklar'a sunar. Kırklar, şerbetten içer; tümü mest olur. Ayağa kalkar, *"Ya Allah"* diyerek dest verirler. Üryan büryan semaha dururlar. Muhammet de bunlarla birlikte semaha girer. Semah sırasında Hz. Muhammet'in başından mübarek imamesi düşer. Kırklar, imameyi alıp kırk parça ederler. Herbir parçayı biri alarak kırk parçayı kırk kişi, bağlayıp tennure yaparlar.

Sohbet/semah sona erdikten sonra Muhammet bunlara pirlerini ve rehberlerini sorar. Kırklar;

'-Pirimiz Şah-ı Merdan Ali'dir ve rehberimiz Cebrail Aleyhis-selam'dır', derler.

Bu yanıt üzerine Muhammet, Hz. Ali'nin Kırklar Meclisi'nde olduğunu anlar. Ali, Muhammet'e doğru yürür; Ali'nin yaklaştığını gören Muhammet, tecella ve temenna ile O'na yer gösterir.

rir. Kırklar da Hz. Muhammet'e katılır; saygıyla eğilip O'na yol açarlar. Bu sırada Hz. Muhammet Hz. Ali'nin parmağında, Mirac'a giderken arslanın ağzına verdiği yüzüğü görür."⁹

Cemlerde semah hizmetini önceleyen bölümde Kırklar Cemi söylencesi *şiiir diliyle* anlatılarak, bu başat inanç kaynağı *sürekli canlı* tutulmaya çalışılır.

Söylenceler akıl-mantık alanı dışında, sonradan kurgulanan ürünler olmalarına karşın *yalan* değillerdir. Kırkların Cemi de bir söylencedir; demek ki o da *yalan* değildir. Çünkü her söylence, toplumda yalanın *keşfedilmediği* çağlar üzerine kurulur; toplumsal bir özlemin dışı vurumu olarak belirir. Bu bağlamda sosyal ve tarihsel olayların, Alevi-Bektaşî kimliğinin beyin ve ruh aynasında bir yansımasıdır. Alevi-Bektaşî kimliği Anadolu'da ve Anadolu'ya yakın coğrafyalarda süregelen değişiklikleri, ortaya çıkan altüstlükleri, kendi evren görüşü ve kendi somut araçlarıyla anlamlandırmak istemiştir. Alevi-Bektaşî kimliğine bu isteği dayatan sosyal olaylar ve ortam gözden kaçırılırsa Kırklar Cemi söylencesi anlaşılmaz bir yumağa dönüşür.

Bu nedenle bir söylencenin nasıl söylendiğine değil, niçin söylendiğine bakılır.

Biraz daha somut düşünelim: Kırklar Cemi, Küçük Asya'da, İsa şeriatına tavırlı yerli halkın, Muhammet şeriatına tavırlı Ali Yandaşları'nın ve Orta Asya'dan kopup gelen, ilkel komünal değerlerle donanımlı, *medeniyetin* sömürücü özüne tavırlı yığınların düşünce beslemesiyle yaratılan ve geçmişe taşınıp inanç alanına *oturtulan* bir söylencedir. İnsanlık evriminin bir gereği olarak kabul ettikleri ya da kabul etmek zorunda kaldıkları son tektanrıci din İslamiyet içinde, kendi kimliklerinin dayatması sonucu yaşama geçirilen *başat* bir inanç kaynağıdır. İbrahim-İsa-Muhammet şeriatına karşı zeminde filizlenip boy veren nesnel-toplumsal-düşünsel ve inançsal yaratılar ortamında bir

⁹. Korkmaz, Esat; *Kırklar Cemi*; Anahtar Kitaplar Yayınları; Genişletilmiş İkinci Baskı; İstanbul- 2008; s, 46-53 arası

sentez olarak beliren Aleviliğin, tepkisini *destanlaştırmak* isteğinden doğmuştur. İnanç boyutunda, İslamiyetin doğuş koşullarına taşınarak yaratılan ve *-Ben kimlik olarak o günlerde yaşasaydım böyle düşünürdüm*, demek istenilen, olağanüstü kolektif bir kurgudur. Medeni insan kafasının ürünü olan şeriatçı inanca, aynı medeni insanın kafa yordamını kullanarak verdiği bâtini-heterodoksi nitelikte bir manifestodur. Ortodoks inanç görüntüsü ardında şeriatı temsil eden Tanrı elçisinin; bâtini-heterodoksi inanç görüntüsü ardında akli temsil eden Ali ve arkadaşlarını tanımak durumunda kaldığı bir organı, yani Kırklar Meclisi'ni merkeze alarak bilince çıkarılan *anti-şeriatçı tavrın evrenselleştirilmesidir*.

Bize taşınan Alevilik *Anadolu doğumlu* dedik ama kaynak kültürleri çok yaşlıdır: Neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir diyebiliriz. Geriye dönüş tapımıyla *sahiplenilen* tarih, Hz. Muhammet'in ölümüyle başlar. Hz. Muhammet toğrağa verilmeden Hz. Ali dışındakiler *iktidarı ele geçirmek kaygısına* düştüler; giderek dinsel-siyasal bir ayrılık yaşama taşındı. Ali Yandaşları bir tarafta karşı olanlar diğer tarafta kümelendiler. Feodal bir nitelik kazanan ve *kılıca dayalı* bir yayılmanın temel yöntem olarak belirlendiği Ebubekir, Ömer ve Osman döneminde Ali, memnuniyetsiz halkların *kurtarıcısı* olarak bir bir çekim merkezi oluşturdu. İlk üç halifenin ölümünden sonra Ali halife seçildi. Ali'nin iktidarı döneminde, O'na karşı cephede, Mekke'nin Müslümanlarca fethinden sonra dehşete kapılarak Müslüman olmuş Ebu Süfyan'ın oğlu *Muaviye* vardı. İşte İslam dünyasında ilk büyük bölünme böyle başladı: *Resmi İslâm* (Ortodoks İslâm) bir tarafta, *Ali Yandaşları* (Heterodoks İslâm) diğer tarafta yapılandı.

Şii-Sünni Çatışması

Şii-Sünni çatışması Emevi dönemiyle birlikte yükselişe geçti. Emevi-Haşimi kabile soy rekabeti zemininde; ekonomik açıdan *Me-*

dine-Şam, kişisel açıdan *Ali-Muaviye* anlaşmazlığı üzerine yapılandı. Muhammet dönemi İslamlık ülküsüyle beslenen kabile soy ağırlıklı Arabistan devlet anlayışıyla, Bizans-Sasani deneyimleriyle beslenen kabileler üstü kabile soy ağırlıklı Suriye devlet anlayışı arasındaki siyasal mücadelenin tırmanmasıyla boyutlandı.

Tarihi iyi insanlarla kötü insanlar; sapmış olanlarla sapmamış olanlar arasındaki kişisel mücadelelere indirgeyen araştırmacılar yarıyordu. Emevi ve Abbasi dönemleri; Asr-ı Saadet'ten sapmanın, sivil topluma karşı devletin olağanüstü büyümesinin bir yansıması olan resmi toplumun ağır basmasının değil, temeli doğrudan Muhammet tarafından atılan *yayılmacılığa* bağlı İslam devletinin, zorunlu ve geçici olarak oluşturduğu Medine toplumunu *aşarak* girdiği, doğal gelişmesinin bir ürünüydü.

Ebu Sufyan oğlu Muaviye Mekke'nin fethedildiği gün Müslüman olmuştu; daha sonra Kuran katipliğine getirildi. Muhammet döneminde kendini bir devlet adamı olarak yetiştirdi. Emevi soyunu iktidara taşıdığında; İslam'ın ruhuna hiç de aykırı olmayan, hatta daha önce Ömer zamanında gerçekleştirilen ve Osman'ın halifeliğinde sikkeli biçimde sürdürülen kimi düzenlemeler ve uygulamalarla, devlet anlayışına yeni bir yorum getirdi. İslam devletinin yakın geleceğini iyi okuyan Muaviye, dönemin ideolojik siyasal hesaplaşmasının bir gereği olarak iki yol tuttu:

√ bir yandan, kutsal olarak algılanan Muhammet'in saç tellerinden ve tırnaklarından birkaçının, ölümü sırasında dudaklarına konulmasını vasiyet edip kendisini kutsadı;

√ diğer yandan; asıl tehlike kaynağı olarak gördüğü Hz. Ali ailesini siyasetten uzak tutmak için onlara sürekli para yardımı yapma eğilimine girdi.

Bunlarla yetinmeyen Muaviye Bizanslılarla geçici bir işbirliğine gitti; duygusal anlatımla, Müslümanın Müslümanı kesmesi için kâfir-

le müttefik oldu. Artık, İslam devletinin hükmettiği topraklarda azımsanmayacak bir Hıristiyan nüfus vardı; onların gönülleri hoş tutulmaya çalışıldı. Bu tavır, İslam'ın *engin* hoşgörüsünden değil, her geçen gün biraz daha tırmanan Şii-Sünni çatışmasında onları küstürmemek, onları kazanmak içindi.

İslamlık misyonerlikle değil, kılıçların ucunda taşınarak yayıldı; kılıç ve merkezi güç her şeydi; talan ve sömürgecilik asıl amaçtı. İslam adına işgalden işgale, talandan talana koşan Emevi egemenliği, kendi sonunu kısaltacak bir süreci başlattı.

Kılıca dayalı yayılma o denli hızlı oldu ki bir süre sonra hükmedilen ülkelerdeki kavimlerin nüfusu Arabı geçti; diğer yandan bu yayılma, o denli büyük bir vahşet ve soygun eşliğinde gerçekleştirildi ki Müslümanlık adına temiz çok az şey kaldı; çoğu değer kirlendi. Bu geniş toprakları ve büyük nüfusu, Arap kökenli ve kabileler üstü kabile soy karakterli bir din ile yönetmek hemen hemen olanaksızlaşıyordu. Emevilerin kendini üretebilme koşullarını ortadan kaldırıyordu. Bu sürece koşut olarak Hz. Muhammet'in ölümüyle başlayan Arabın kendi içindeki dinsel-siyasal çatışmalar; Emevileri iktidarsızlaştıran bir tehdit düzeyine sıçramıştı.

İslam, kabile örgütlenmesinden devlet örgütlenmesine geçerken doğrudan çalışmayı ve doğrudan üretimi *keşfetmişti*; ancak bunu ege-men ilişki durumuna yükseltmedi; üretimci ve demokratik olmaktan çok *talancı*, *yayılmacı* ve *tekçi* oldu. Bu nedenle iktidarı elinde tutan kabile soyu ve ona bağlı olan bürokrasi, ganimetten aslan payını alıyordu. Bu durum henüz İslamlık öncesi kabile demokrasisinin alışkanlıklarından kendini sıyıramayan diğer Arap boy ileri gelenlerini çok rahatsız ediyordu. Ya bu baskıya boyun eğecekler ya da savaşacaklardı. Uygarlık öncesi kahramanlık çağının ve İslamlığın ilk kuruluş ülküsünün koşullanmalarıyla biçimlenen o günün kültür ortamında *savaşmak* en doğal, en erdemli tepkiydi; bu nedenle muhalefet savaşmak yolunu seçti.

Çatışmanın boyutlanmasıyla Muaviye önce, Hz. Ali'nin oğlu

Hasan'ı zehirletti. Kesin hesaplaşmaya girilmesiyle camilerde Hz. Osman'ın ruhuna dua edilmeye, hemen ardından da Hz. Ali'ye küfredilmeye başlandı. Bu durum Ali yandaşlarının çoğunlukta olduğu Irak'ın kimi kentlerinde ayaklanmalara yol açtı. Hz. Ali yandaşı olarak ünlenen Hücr;

-Ali'ye okunan küfür ve lanetin geri teperek yönetimi devireceğini, Ali'ye küfredenlerin lanetleneceğini haykırarak, halkı isyana çağırıyordu. Bu karmaşa ortamında, Kufe valisi olan Muaviye'nin üvey kardeşi Ziyat İbni Ebihi, Kufe mescidinin minberine çıkarak konuşmak isteyince, halk kendisini taşla tuttu. Bunun üzerine Vali Ziyat, mescidin kapısını asker gücüyle kontrol altına alıp cemaatı tek tek, kendisine taş atmadığına yemin etmeye zorladı; yemin etmeyenlerin ellerini kestirdi.

Gelişmelerin tehlikeli bir aşamaya sıçramasıyla vali, olayların yaratıcısı durumundaki Hücr'ü, her yerde arattı. Bu arada düşünce ve davranışlarıyla Hz. Ali yandaşı olduğunu açıktan açığa sergileyen öndegelen bir sürü insan tutuklandı ve Hz. Ali'yi inkâr etmeye zorlandı; ama hiçbir tutuklu, cezadan kurtulmak için Hz. Ali'yi yadsımaya yeltenmedi.

Çevresindeki baskı çemberinin sürekli daralmasıyla bir karar vermeye zorlanan Hücr; yandaşlarının silahlı mücadele istemelerine karşın, büyük bir iyimserlikle, zincirlenerek Suriye'ye götürülmeye razı oldu. Muaviye'ye dostlukla el uzattıysa da O'nun;

-Kesin, kellesini! emriyle boynu vuruldu.

Büyük bir itibara sahip olan Hücr'ün katledilmesi İslam dünyasında tepkiyle karşılandı. Bu olay Hz. Hüseyin'in öldürülmesinin bir ön adımı idi

Araplararası kavga, Arap olmayan Müslümanları yakından ilgilendiriyordu. Mevali, dindaşlar arasında eşitliği öngören İslam adına, Arap üstünlüğüne karşı çıkmaya başladı. Süreç içinde Bedevi bireyciliğinin yok edilmesiyle biçimlenen kavimler üstü Emevi Kavmi egemenliğine dayalı devlete karşı kabaran Arap öfkesiyle, Mevali tepki

örtüştü. Ortaya çıkan toplumsal hoşnutsuzluk ideolojik ve siyasal düzeyde, uygulanmakta olan kavimler üstü kavim soy egemenliğine dayalı Emevi devlet anlayışını, İslam'ın esenliği adına yadsıyan *Ehlibeyt* çevresinde toplandı. Dinsel ve toplumsal kokuşmuşluk ortamında; *Bütün bunlar iktidar meşru sahiplerinde olmadığı içindir; iktidar meşru sahiplerine, yani Ehlibeyt'e dönerse, Tanrı'nın yücelttiği ve yönettiği bu soy sayesinde güçlükler ve adaletsizlikler, ortadan kalkacaktır* yargısı belirleyici olmaya başladı.

Genelde Haşimi, özelde Hz. Ali soyunun önderliğinde Emevilere karşı, bir iktidar savaşı başlatıldı.

Gerçek İslam'a ve adalete dönüş yaklaşımı kanalında, mazlumdandan yana, kavim/soy egemenliğine dayanmayan din yorumu; Arapların büyük bir kesimine ve Mevali'ye egemen oldu. Sürecin bu aşamalara sıçramasıyla, Emevilerin ayaklarının altındaki toprak hızla kaymaya başladı.

Arap ve Arap olmayan Müslümanların, Emevi egemenliğine yönelik tepkisini güdümüne alan *Peygamber ailesi* önderliğindeki muhalefet hareketi; başlangıçta tüm kötülüklerin ve olumsuzlukların kaynağını, İslam'dan sapılmış olmasına bağladı. Üzerinde yapılandığı toplumsal haklılığı, İslam'ın kuruluş ülküsüne, İslamlık öncesi Bedevi eşitçiliğine, kahramanlık çağı değerlerine göndermeler yaparak beslemeye çalıştı. Ancak bir *devlet dini* olarak doğan ve yayılmaya dayanan İslam devletinin doğal gelişmesinin bir ürünü olan; tarihsel açıdan bakıldığında bir *ilerlemeyi*, bir *gelişmeyi* simgeleyen Emevi egemenliğini, *sapma* ürünü olarak görmek bir *yanılsamaydı*. Bu siyasal güce karşı, yapısal değişime uğramış, toplumun gündeminden çıkan kabile, kavim değerleriyle bir dünya görüşü oluşturmak da olanaksızdı. Bu iki yönlü güçsüzlük, önceleri Hz. Ali Yandaşı hareketi, bir *bocalama* içine itti. Sonraları, Ortodoks Sünni bir imparatorluğa dönüşecek olan İslamlığı bir bütün olarak aklama sonucunu doğuran bu yaklaşım;

√ bir yandan İslam'ın kaynaklarına sezgisel akıl ve gönül bilgisi yoluyla farklı bir yaklaşım getirerek; inanca inanç kanalından muhalefet etmenin yollarını, yöntemlerini geliştirerek, İslamlık değerlerini bātını açıdan sorgulayıp inanç dünyasında kendisine yeni bir dünya görüşü oluştururken;
√ diğer yandan, Emevi egemenliğine karşı oluşan Arap ve Arap olmayan Müslüman kökenli toplumsal tepkiyi, yaratılan dünya görüşünün şemsiyesi altında toplamaya yöneldi.

İçine girilen bu süreç Ali yandaşı hareketi, her şeyi *sapma* ürünü görme *yanılsamasından* ve yalnızca geçmiş değerlere dayanarak düşünsel yapı oluşturma *güçsüzlüğünden* kurtardı. Tarihin 7 bin yıl öncesinden gelen;

√ uygarlığa adım atılır atılmaz *işkenceyle* yokedilmek istenen,
√ insanlık ölküsünde hep *altın çağ* olarak yaşayan ve
√ her toplumsal çıkmazda *kurtuluş bayrağı* olarak dalgalandırılan *paylaşmacı/dayanımcı* değerler öne alındı.

Öne alınan bu değerler, VII. yy'ın ortalarında İslam toprağında kabaran, yakın gelecekte Arabistan Yarımadası'ndan Asya içlerine, oradan Balkanlara kadar uzanan geniş coğrafya üzerinde insanlık özlemlerini kucaklayacak olan toplumsal muhalefet arasında bir köprü oluşturdu. Orta Asya'dan kopup gelen *göçebe-eşitlikçi* insan kümelelerinin ve Anadolu yerli halkının buluşup kaynaşacağı Şii hareketinin temelleri, daha o zaman atılmıştı.

Bizans ve Sasani devlet deneyimi birikimlerinden dersler çıkararak Muaviye, *kavimler üstü soy* egemenliğine dayalı merkezi bir güç oluşturmak için Yezit'i, kendisine veliaht olarak atadı. Halkı da oğluna biat etmeye zorladı.

Kerbelâ Kıyımı

Yezit'in veliaht atanması, İslam devletinde *yeni* bir sıçramayı gösterir. Artık genişleyip büyüyen İslam İmparatorluğunu ve bu imparatorluğu çekip çeviren hantal bürokrasiyi; *Danışma Kurulu* gibi kabile yöntemi ürünü, Bedevi geleneğinin sürdürülmesine yardımcı olan, buna karşın devletin gelişimini köstekleyen örgütlerin yerine, doğrudan *soy egemenliğine* dayanan ve atamalarla *kesintisizliği* sağlanan merkezi örgütler geçecekti artık. Bu gelişme,

√ kabile kökeninden kopuşu;

√ devletin belli bir egemen zümrenin/tabakanın/sınıfın egemenliğine girdiğini;

√ devletleşme sürecinde bir üst aşamaya ulaşıldığını da simgeleyiyordu.

Yezit, babasının yönlendirmesiyle öncelikle kendisine rakip odakların üzerine yürüdü. Başta Hz. Ali ailesi olmak üzere Medine'de bulunan muhaliflerini kendisine biata zorladı. *Biat etmeyi reddeden kim olursa, hiçbir mazeret dinlemeden öldürülmeli*, emrini verdi.

Biata zorlananlardan Hz. Hüseyin ile Abdullah bin Zübeyr, aileleri ile birlikte Mekke'ye kaçtı. Yezit, Amr bin Zübeyr komutasında 2000 kişilik bir kuvvet göndererek Hz. Hüseyin'le birlikte Mekke'ye kaçan kardeşi Abdullah bin Zübeyr'i tutuklattı.

O günlerde Hz. Hüseyin, Kufeliler tarafından halife seçilmek ve kendisine biat edilmek için çağrılıyordu. Hz. Hüseyin amcazadesi Müslim bin Akil'i, Kufe'ye gönderdi. Gelişmeler üzerine Kufe Valisi Ubeydullah bin Ziyat kent halkını, evlerinde bulunan yabancılara ilişkin bildirimde bulunmaya zorladı; evinde yabancı olup da bildirmeyen, konutunun önünde çarımha gerilecekti.

Kufe'de didik didik aranan Müslim, bir ihbar sonucu saklandığı yerde kuşatılıp yakalandı. Kılıcı elinden alındıktan sonra katır sırtın-

da Valilik Konağı'na götürüldü. Çok susamış olmasına karşın kimse kendisine su vermedi. Vali Konağı'nın kulesine çıkarıldı. Çatışma sırasında yaralanmış olduğu bir İranlı muhafızın kılıcıyla boynu vurularak idam edildi. Cesedi Kasap Pazarı denilen yere atıldı. Yine Hz. Hüseyin'in Kufe'ye gelmekte olduğunu haber vermek için gizlice kente sızan bir ulak yakalandı. Hüseyin'e küfretmeyi reddetmesi üzerine valinin emriyle kuleden atılarak öldürüldü.

Hz. Hüseyin'in Kufe'ye gelmekte olduğunu öğrenen Vali Ziyat, en deneyimli komutanlarından Hur bin Riyah'ı önleyici çıkardı. Hur, üç günlük bir yolculuktan sonra Hüseyin ve taraftarlarını karşıladı. Hz. Hüseyin Hur ile konuştu ve O'nu haklılığına inandırdı. Ancak Hur'u sorumluluktan kurtarmak için Kufe'ye gitmekten vazgeçip Kerbelâ'ya yöneldi.

Yezit adına davranan Vali Ziyat, Hz. Hüseyin'i tutuklamak, Yezit'e biat ettirmek ya da öldürmek için Saad bin Vakkas oğlu Ömer'i komutan atamıştı; 4000 askerle Hz. Hüseyin'i karşıladı. Hz. Hüseyin Emevi toprağından çıkıp gideceğini söyledi. Bu öneri Ömer tarafından Vali Ziyat'a ulaştırıldı. İran ya da Türkistan toprağına geçerek güçlü bir ordu kurup geriye dönmesi olasılığından korkulduğu için öneri, reddedildi.

Hicret'in 61. yılında (m. 680) Muharrem ayının 7. günü öğleye doğru, Hz. Hüseyin ve yandaşlarının suları bitmişti; su almak için Fırat'a gidenler karşı tarafça oklarla vuruluyordu; alınabilecek bir önlem de yoktu. Hz. Hüseyin'in bütün umudu, Ömer'in ordusundan kendisini sevenlerin çıkması idi, ama bu gerçekleşmedi. Sahabeden Habip bin Mezahir'in gidip Beni Esed kabilesinden alıp getirdiği 90 kişilik kuvvet de kuşatmayı yarıp Hz. Hüseyin'e ulaşamadı. Böylece 8 Muharrem de geçti. Ertesi gün Hz. Hüseyin, kardeşi Abbas'ı Fırat'tan su almak için görevlendirdi; Abbas tüm engelleri aşmasına karşın, ancak 20 kırba su getirebildi. Hüseyin bu kez oğlu Ekber'i görevlendirdi; o ise sadece bir kırba su getirebildi. Ömer'le konuşmasına karşın onu ikna edemedi. Kuşatma iyice daraltılmıştı.

Sonunda Ehlibeyt ve 72 yandaşı için kıyım demek olan, sonucu belli savaş başladı. Küçük çocuklar, bebeler ve yaşlılar, uzaktan atılan oklarla öldürüldü. Hz. Hüseyin'in kardeşleri, yeğenleri teker teker Kerbelâ toprağına düştü. Yetmiş iki savaşçı, yetmiş iki dağ gibi Yezit askerine karşı durdu; ama kaderi değiştirme olanağı yoktu.

Muharrem ayının 10.günü önce 18 yaşındaki oğlu Ali Ekber, ardından meme çocuğu Ali Asgar babasının kucağında oklanarak vuruldu.

Olanları gören Hz. Hüseyin, dedesinden ve babasından kalan emanetleri oğlu Zeynelabidin'e teslim etti; ölmeye hazırlandı; süslendi. Başındaki peygamber sarığını yeniden bağladı; babasının kılıcı Zülfikar'ı boynuna astı ve Hz. Hamza'nın kalkanını omuzuna alıp Kerbelâ meydanına çıktı. Söylentiye göre Yezit'in 40 askerini öldürdü; sonra dönüp sağ kalanları öptü ve onlara şam'a doğru gitmelerini öğütledi. Vuruşmak için savaş alanına döndüğünde, düşman tarafından ok yağmuruna tutuldu; kanlar içinde Muharrem ayının 10. günü ikinci üzeri toprağa düştü.

Gövdesi Kerbelâ'da kaldı; kesik başı Kufe'ye oradan da şam'a götürüldü; Yezit bir değnek ile Hz. Hüseyin'in kesik başını ve ağzının içinini karıştırırken, en büyük siyasal rakibinin soyunu kurutmanın huzuru içindeydi. Bir mızrağa geçirilip Ceyrun tepesine dikildiğinde;
-Peygamber'den borçları aldım, diyordu.

Kerbelâ olayı şii, Sünni tüm Müslüman dünyasının en acı olayıdır. İşlam'ın Sünni yorumuyla uyuşamayan Orta Asya'dan gelen göçebe Oğuzlarla Anadolu'nun yerli halkı, Ehlibeyt soyuna yönelik bu kıyımı lanetledi. Hz. Hüseyin'e sahip çıktı. Temsil ettiği düşünceyle kaynaştı. Anadolu toprağında Alevilik-Bektaşilik biçiminde boy vererek, bu düşünceyi, hoşgörü temeli üzerinde yeniden yorumladı. Ona yeni bir ruh verdi. İşlamlık öncesi Türk kültürüyle yoğurdu. Yaşanılan yerden kovulan inancı yeniden yeryüzüne indirdi.

Dünyalaşan bu inancı yaşama yordamlarına, kavgalarına, gülmelerine, oynamalarına onay veren, onları onurlandıran bir toplum-sallığa dönüştürdü.

Nefeslere, dualara, koşuklara girdi. Zaman zaman gönüllerden usulcacık sıyrıldı toprağa yüz sürdü, sulara daldı. Ateş oldu alev alev gökyüzüne yükseldi. Kuş oldu uçtu; Hz. Ali'yi simgeleyen turnalar, Hüseyin'e yas tutup semah döndü.

Bu tarihten sonra İslam coğrafyasında yaşama taşınan tüm özgürlükçü hareket ve düşünceler, İmam Hüseyin'i kendilerine *sembol* yaptılar. Ali Yandaşları, Ebu Müslim Horasani'nin¹⁰ önderliğinde ayaklanarak Emevi saltanatını devirmeyi başardılar. Ne var ki iktidarı ele geçiren Abbasiler de Ali Yandaşlarına zulmetti. Ebu Müslim'i Bağdat'ta *idam* ettiler.¹¹

Aleviler, *teberra ve tevela* ilkeleriyle Kerbelâ kıyımını güncellerler; dostlarına-düşmanlarına *tanı* koyarlar. 10 Muharrem günü saat dört sularında, *Hz. Hüseyin'in kavgasını sürdürmeye yemin ederler*. Bu erkân, ne yazık ki *hafızalardan silinmiş, uygulamadan kalkmış* durumdadır. Yine de *yabancılaşmış* biçimde de olsa Malatya/ Hekimhan'ın kimi köylerinde *Sancak Çekme Erkânı* adı altında uygulanmaktadır. Erkânı, yabancılaşmadan arındırıp *Yemin Erkânı* adıyla vermeye çalıştık. Erkâna, Hatayi'nin bir nefesiyle giriş yapıyoruz:

Yemin Erkânı

Çok cevir eyleme aziz sultanım,
Bugün ben mihmanım canlar içinde.
Sakın incitmeyesin cananım,
Bugün ben mihmanım canlar içinde.

Evliyalar katarına dizildim,
Kırklar ile bile oldum ezildim,
Oniki İmam defterine yazıldım,
Bugün ben mihmanım canlar içinde.

¹⁰. Daha geniş bilgi için bkz.: Bulut, Faik; *Ebu Müslim Horasani*; Su Yayınları; İstanbul- 1999

¹¹. *Aleviliğin Tarihi/ Yüz Soruda Alevilik/Aleviliğin Temelleri*; HAAK-BİR (Hamburg Anadolu Alevileri Kültür Birliği; Anadolu Matbaası; İstanbul; s, 48-78 arası.

İmam Hasan'dan gördüm ben bir nişan,
Şah Hüseyin oldu gözüme gülşan,
Zeynelabidin'den aklım perişan,
Bugün ben mihmanım canlar içinde.

İmam Bakır'dan da bir nişan gördüm,
Hazreti Cafer Sadık idi virdim,
Muhabbete beli, meydana girdim,
Bugün ben mihmanım canlar içinde.

Musa Kazım'dır dilimde kelâm,
Şah İmam Rıza'ya verdim selam,
Taki'ye, Naki'ye eyledim divan,
Bugün ben mihmanım canlar içinde.

Askeri, Mehdi âlemin serveri,
Gül gibi kokar Muhammedin teri,
Erenler vermezler gizlidir sırrı,
Bugün ben mihmanım canlar içinde.

Şah Hatayi'm tanıyalım biz de,
Gamber Ali'den getirirdi meze,
Can bir emanettir, kulağım seste,
Bugün eben mihamanım canlar içinde.

Hz. Hüseyin'e Sesleniş

-Bismişah! Allah Allah!...

Yediğimiz bu aşure, Kerbelâ şehidi Hz. Hüseyinimizin lokması olsun; O'nun direnişini beslesin-büyütsün; O'nu aramıza taşısin; O'nun kavgasına götüren birlik lokması olsun.

Kerbelâ şehitlerinin artan yiyeceklerinden hazırlanan yas lokmasını canlandırmak için yapıp yediğimiz bu aşure, bir isyan olarak sevdiğimiz, bir kıyım olarak yandığımız Kerbelâ anısını yaşatsın; çoğaltsın ve gönüllerimize taşısın.

Çocuk yaşta Kerbelâ kıyımından sağ kurtulan Zeynelabidin anısına hazırlanan kurtulmalık lokmasını canlandırmak için yapıp yediğimiz bu aşure, emperyalist politikalar uğruna öldürülen masum çocuklara yaşama sevinci olsun; acılarının, insanlığın acısı durumuna gelmesini sağlasın; yaralı bilincimizden artık kan damlamasın.

Hz. Hüseyin'in şehit edildiği gün geleceğine inandığımız Mehdi'nin anısına hazırlanan şölen lokmasını canlandırmak için yapıp yediğimiz bu aşure, ezilenleri-sömürülenleri bir gün esenliğe çıkaracak olan umudumuza lokma olsun; artsın eksilmesin.

Öyleyse lokma aşkına soruyorum sizlere;

-Hz. Hüseyin'in kavgasını sürdürmeye yemin ediyorum, diyor musunuz?

-Allah eyvallah!

-Yemin ediyorum, diyor musunuz?

-Allah eyvallah!

-Yemin ediyorum, diyor musunuz?

-Allah eyvallah!

Allah eyvallah sözlerinizi delil kabul ediyorum. Dilerim sözleriniz Bozatalı Hızır tanıklığında ve pirimiz Hâce Bektaş Veli'nin huzurunda Hak Defteri'ne kayıt edilir, hep hatırlanır, hiç unutulmaz.

Gerçeğe Hû! Eyvallah!

Hız. Hüseyin'in Seslenişi

-Bismişah! Allah Allah!...

Benim ve yandaşlarımla Kerbelâ'da şehit edilmesi, sizler için

hem bir keder hem de belâdır; bu anlamda yaradır: İsyân olarak sevin, kıyım olarak yanın Kerbelâ'ya. Anımızı çoğaltmak için yükümlülük alın; anurumuz ve şerefimiz için, benimle ve yandaşlarımla saf tutun.

Şehit edilişimizi, ağlama duvarı olarak öne çıkarmayın: Geleceğe ışık olacak biçimde rehber yapın onu; insanlığın acısı durumuna getirmenin ortak anısı olsun; öykümüz, bizler gibi katledilenlerin öyküsü olsun.

Mersiyelerle anın öykümüzü; insan sevgisine dönüştürün acımızı. Unutmayın Kerbelâ kıyımı, sizlerin almyazısıdır; alınıyınıza başkaldırmak için onu kavganızın tam önüne yerleştirin. Yerleştirin ki dostunuza-düşmanınıza tanı koyabilesiniz.

Öyleyse soruyorum sizlere;

-Tevellâ ilkemizi, zalimlere karşı mücadele edenleri sevme, bu mücadeleye katılanları sevenleri de sevme biçiminde güncelleyerek dostlarımıza tanı koyacak ve onları tarihin derinliklerinden yaşadığımız yere taşıyacak mısınız?

-Allah Eeyvalah!..

-Taşıyacak mısınız?

-Allah eyvallah!

-Taşıyacak mısınız?

-Allah eyvallah!

-Teberra ilkemizi, zalimlerin zalimliklerini sevenleri sevmeme, bunları sevenleri de sevmeme biçiminde güncelleyerek düşmanlarımıza tanı koyup onları tarihin derinliklerinden yaşadığımız yere taşıyıp onlarla Bu-Dünya'da hesaplaşacak mısınız?

-Allah eyvallah!

-Hesaplaşacak mısınız?

-Allah eyvallah!

-Hesaplaşacak mısınız?

-Allah eyvallah!

Allah eyvallah sözlerinizi delilm kabul ediyorum: Ayaklarımın mührünü çözüyorum ve Kerbelâ'nın kavgasını sürdürmeyi sizlere bırakıyorum. Alnımın mührünü çözüyorum ve sırtından bıçaklanarak öldürülen Fazlullah'ın kavgasını sürdürmeyi sizlere bırakıyorum. Dizlerimin mührünü çözüyorum ve derisi yüzülerek öldürülen Seyyid Nesimi'nin kavgasını sürdürmeyi sizlere bırakıyorum. Bir bütün olarak dâr duruşumun mührünü çözüyorum ve Enel Hak dediği için birinci gün çarımha gerilen, ikinci gün bedeni parçalara ayrılan, üçüncü gün ise yakılıp külleri Dicle'ye savrulan Hallac-ı Mansur'un kavgasını sürdürmeyi sizlere bırakıyorum.

Bozathlı Hızır tanıklığında, pirimiz Hace Bektaş Veli'nin hızurunda Hak Defteri'ne kaydedilmesi dileğiyle kavganız kutlu olsun, diyorum. Gerçeğe Hû! Eyvallah!

YAŞANILAN TARİH

Anadolu Aleviliğinin büyük bir toplumsal gücü olduğunu bize kanıtlayan ilk olay, Anadolu Selçuklu Devleti'ne karşı 1240 yılında patlak veren *Babailer İsyanıdır*. Baba İlyas Horasani'nin tutuklanması üzerine Baba İshak tarafından başlatılan isyan, Selçuklu ordularını arka arkaya yenilgiye uğratmıştır. Sonunda Frank askerlerinden de yararlanılarak Kırşehir yakınındaki Malya Ovası'nda yenilgiye uğratılmışlar; hemen hemen tamamı kılıçtan geçirilmiştir. Hace Bektaş Veli'nin kardeşi Menteş de öldürülenler arasındadır.¹²

Malya kırımından sonra Hace Bektaş Veli, Sulucakarahöyük'e gelip yerleşmiştir. Kısa zamanda büyük bir saygınlık ve etkinlik kazanmış; yetiştirdiği dervişleri, Anadolu'nun çeşitli bölgelerine *dergâhlarını* kurmaları için görevlendirmiştir.

¹². Daha geniş bilgi için bkz.: Ocak, Ahmet Yaşar; *Babailer İsyanı/Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*; Dergâh Yayınları; Genişletilmiş İkinci Basım; Ankara- 1996.

Hace Bektaş Veli'nin Anadolu'da etkinlik kurduğu dönem, Anadolu Selçuklu Devleti'nin *son* yıllarıydı. Başlangıçtaki denge siyasetini terk ederek Alevilere *saldırmaya* başladı. Çok geçmedi Selçuklu sınırlarına dayanan Moğollar, bu devleti kendisine bağladı. Moğol istilasına karşı kırdı Aleviler, kentte Ahiler *yazgı ortaklığı* yaparak direndiler.

Hace Bektaş Veli'nin Hakk'a yürümesinden sonra kurulan Osmanlı Beyliği, Anadolu Selçuklu Devleti'nin hatalarını tekrarlamadı; Anadolu'daki güçler dengesini gözettiler. Bu dengeli ilişkiler Alevilere *yararlar* sağladı. Osmanlı yayılması sırasında *açılan topraklara* yerleşen derviş ve babalar, Avrupa topraklarında da kökleşmeye başladı. Zaman zaman geçici gerginlikler yaşansa da bu dengeli ortam *Fetret Devri*'ne kadar devam etti. Osmanlı güçleri, Ankara Savaşı'nda (1402), Timur'a yenilince, Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında *taht kavgası* başladı. Özellikle I. Mehmet (Çelebi Mehmet), Sünniliği devletin ideolojisi yaparak hem kardeşlerine hem de Alevilere karşı acımasız davranmaya başladı. Bu siyaset değişikliğine karşı en sert tepki, *Şeyh Bedreddin İsyanı* oldu. Halifeleri Börklüce Mustafa İzmir Karaburun'da, Torlak Kemal Manisa Saruhan'da isyanı başlattı. Üstün Osmanlı güçlerine daha fazla dayanamadılar ve yenilerek *idam* edildiler. Ardından Deliormanlar'da isyanı başlatan Şeyh Bedreddin de yenildi ve tartışmalı olmakla birlikte 1418'de Serez'de *asıldı*.

Bu tarihten sonra Alevi-Osmanlı ilişkileri, sürekli bir bozulma sürecine girdi. 1501 yılında İran'da Şah İsmail'in Safavi Devleti'ni kurmasıyla birlikte çok daha ciddi boyutlara tırmandı. Osmanlı Devleti, hemen yanı başında bir Alevi Türk Devleti kurulması karşısında kendini *tehdit altında* hissetti. Alevilerin bu devleti destekleyeceklerini düşünerek şiddetli *bakılara* başvurmaya başladı. Osmanlı Şeyhülislamı Ebusuud Efendi'nin Aleviler için, *katli vacip, mallarının yağmalanması helaldir* fetvaları yayımlanır. Bu dönemde onbinlerce Anadolu Alevisi, Yavuz Sultan Selim tarafından *katlettiler*. Osmanlı devleti artık, kesin olarak Sünni bir çizgiye oturmuş durumdadır.

Devlet Sünniliğe yatırım yaptığı için XVI. ve XVII. yüzyıllar sayısız Alevi ayaklanması ve Osmanlı katliamı ile doludur. Öne çıkan

ayaklanmaları şöyle sıralayabiliriz: Şahkulu Ayaklanması (1510-1511), Nur Halife Ayaklanması (1512), Bozoklu Celal Ayaklanması (1518), Baba Zünnun Ayaklanması (1525-1527), Kalender Çelebi Ayaklanması (1526-1528).

İzleyen dönemde Safavi Devleti yıkılmış, en azından Osmanlı açısından *dış tehdit* ortadan kalkmıştı. Diğer taraftan kentlerde Bektaşiler, Yeniçeri Ocaklarında *büyük güç* kazanmıştı. Bu etkenler bir araya gelince küçük yerel olaylar dışında yaklaşık 150 yıllık bir rahatlama dönemi olmuştur.

Osmanlı Devleti Batı karşısında hızla *gerilemeye* başladı: Arka arkaya askeri yenilgiler geliyordu. Devlet yeni ordular kurmak, modernleşmeyi devletin sıkı denetimiyle gerçekleştirmek istiyordu. Halk, iç pazarı Batı kapitalizmine *teslim etmek* niyetinde değildi. Sivil halkın en etkili gücü *Bektaşî tarikatı, bazı loncalar ve Yeniçeri Ocağı* idi. Yaklaşık 30 yıl süren bu çalkantılı dönem, 1826 yılında, Yeniçeri Ocağı'nın kapatılması, binlerce Yeniçeri ve Bektaşî'nin *öldürülmesi*, tekke ve dergâhların *yıkıtılmasıyla* son buldu. Bektaşî dergâhlarından yıkılmayanlar, Nakşibendilere *teslim* edildi; *pir postuna bir Nakşibendi şeyhi atandı*.

Osmanlı yönetimi altında çok zor koşullar altında yaşamak zorunda kalan Aleviler, Cumhuriyeti büyük bir *sevinçle* karşıladı. Şeyhülislamlığın kaldırılması, kadın-erkek eşitliğinin getirilmesi vb Alevilerce *coşkuyla* karşılandı. Bu desteğe karşın Cumhuriyet Alevilere hiç de *iyilikte* bulunmadı: 1925 yılında çıkarılan *Tekke ve Zaviler Kanunu*'na *dergâh ve zaviler* kapatıldı. *Okulsuz* kalan Aleviler, jandarma ve polis baskısına karşı evlerde, köy odalarında ve ahırlarda inançlarının gereklerini yerine getirmeye çalıştılar: Her biri aynı zamanda birer eğitim kurumu olan bu dergâhların yokluğu kısa zamanda kendisini hissettirdi. Cumhuriyetin eğitim alanında Alevilere bir *darbesiydi* bu. İkinci darbe, soykırım düzeyinde bir cankırım oldu: 1938'de Dersim'de, onbinlerce Dersimli caniyane biçimde *katledildi*.¹³

¹³. Daha geniş bilgi için bkz.: *Belge ve Tanıklarıyla Dersim Direnişleri*; Nüjen Yayınları; İstanbul- 1995.

(Yakıcı Sorun)
**ÖRGÜTLENME OLARAK
ALEVİLİK**

*Âdem 'i balçıktan yoğurdun yaptın,
Yapıp da neylersin bundan sana ne.
Yarattın insanı saldın cihana,
Salıp da neylersin bundan sana ne.
Kaygusuz Abdal*

Alevilik, geçmişin içinden süzülüp gelen bir bilincin/inancın; buna göre tasarılanmış bir toplumsal projenin, bu projeyi kutsayan toplumsal özlemin Hacı Bektaş Veli, Şeyh Bedrettin vb. kimliklere bağlanarak dışa vuran, yaşama geçen bir *doğu toplumculuğudur*.

Geçmişten bize ulaşan Alevilik, zulme, baskıya ve haksızlığa karşı *isyan* geleneğini, uygarlık-öncesi sınıfsız toplumun *eşitlik* değerleriyle besleyerek bugünlere taşımış, halk muhalefetini *tarihle, kültürle* beslemiş ve onu sürekli *canlı* tutmuştur.

ÖRGÜTSEL YENİDEN YAPILANMA

Aleviler-Bektaşiler olarak nasıl bir dönemi yaşıyoruz?, sorusunu yanıtlarken *geçmişimizi* ölçü almak durumundayız: *Kökümüze* bakmasını bilmezsek, *şimdimizi* ve *geleceğimizi* *konuşamayız*.

Pek iç açıcı olmasa da sıralamaya çalışalım. Aleviler-Bektaşiler olarak:

- √ Ortodoks Sünni kuşatılmışlığa *boyun eğme* ile belirgin *Türk-İslam sentezi* zemininde boy veren düşünüş biçimlerinin tanımladığı *kimliksizliğin* kırılamadığı;
- √ genelde politika alanının *dışına* itildiği;
- √ kimi *grupların* ya da *örgütlerin* kendilerini *bâtunî-heterodoksi* açıdan anlamlandırabilmek için bu *inancın-felsefenin* geleneksel tabanından ve günümüzdeki sınıflar konumlanmasındaki anlamlı yerinden *habersiz* bir *kör dövüşüne* girdiği;
- √ *bâtinî* toplum felsefesi ve toplumsal tasarım açısından anlamlı olan *demokratik* ve *siyasal* mücadelenin bir türlü amaçlanan politik *öze* kavuşamadığı bir dönemi yaşıyoruz.

Yaşanan bu sürecin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan;

- √ *düşünsel bulanıklığı* gidermek;
- √ bu kapsamda devreye sokulacak *etkinlik*, *eylem* ve *yazın* ürünleriyle Alevilik-Bektaşılık temelinde *düşünsel birliğin* sağlanmasına, davranış düzeyinde *dağınıklığın* giderilmesine katkıda bulunmak;
- √ öne çıkan *teorik-pratik* sorunları tartışmak;
- √ kolektif bir *ürün* yaratmak üzere *düşünsel olgunluk*, *beceri* ve *yetkinlikleri* amaca yönelik *seferber* etmek;
- √ felsefemizin-inancımızın yaşamasını olanaklı kılacak, ona hak ettiği saygınlığı yeniden kazandıracak *araçları* biçimlendirmek-örgütlemek ve
- √ sosyal pratiği bir ucundan yakalayarak *kimlikli bir mücadeleyi* yaşama geçirmek, ivedi görevler olarak önümüzde durmaktadır.

Çabalarımıza koşut olarak yaratılacak uygun *araçlar* çevresinde kadroların bir araya toplanmasını sağlayarak onları, *nesnel* düzeyde demokrasi-laiklik mücadelesinin *öznesi* durumuna getirmek her Kı-

zılbaş'ın yaşamsal görevidir.

Böylesi bir ortamda; örgüt birimleri ya da gruplar, kişiler arasında yaşanması zorunlu iletişim ve diyalog; güven duyulacak kadro, program ve örgütlenme sorunları, olması gereken mekânlarda, başvurulması gereken ilke ve yöntemlerle yapılamamaktadır.

Bu olumsuzluğu aşmak, hemen her kafada biçimlenmiş ortak sorulara ortak yanıtlar bulmak, bulunan ortak yanıtlar üzerine uygulanabilir bir çalışma-mücadele programını devreye sokarak, bilinçlerdeki ortaklığı yakalayacak ve Aleviliğin düşünsel ve pratik sorunlarını çözecek bir süreci başlatmak temel amaç olmalıdır.

Alevilikte örgütlenme dendiğinde Yol örgütlenmesi, demokratik kitle örgütlenmesi, siyasal örgütlenme ve aydın örgütlenmesi akla gelmelidir.

Yol Örgütlenmesi

Yol örgütlenmesi bağlamında, gerçek yaşamın gereksinimlerini karşılamaya yönelik olan ve yüz-yüze ilişkilere, doğrudan demokrasiye dayanan topluluk örgütlenmeleri, yani gelenek örgütlenmeleri ya kan-soy, ya yer ya da inanç bağı toplulukları olarak yapılır. Ancak çağdaş toplum, çıplak ideolojilerin yönlendirdiği sınıf çıkarlarına dayalı bir toplumsal sistemi yerleştirdiğinde; topluluk örgütlenmelerinin varlık nedeni olan yüz-yüze ilişkiler, kan-soy bağları ve inanç dayanışması önemli ölçüde çözüldü ya da örselendi.

Aleviler, uzak geçmişlerinden yakın geçmişlerine, Anadolu'nun kırında ve Sünni kuşatma altında; inanç-kültür karışımı bir yaşama biçimi sergilediler. Bu yaşama biçimi içe kapanık, kendine yeten, kendi koyduğu kurallarla kendini yöneten bağdaşık yapıları köy birimleri biçimindeydi. Sünni çoğunluğun baskısı nedeniyle inanç-kültür ortaklığına karşın bu köy birimleri, genelde, Sünni dünya dışında birbirlerine karşı da yalıtılmış durumdaydı. Bu yapı içinde Aleviler ya yere

bağlı ya da *Ocaklılarda* olduğu gibi *soya-yere* bağlı *topluluk örgütlenmeleri* yarattılar. Sonraları Sünni kuşatmanın zayıf halkalarını *parçalayarak*, *topluluk kapsamında* genel bir örgütlenmeye gittiler. Halkın sınıfsal çıkarlarını korumak için bâtin kanalda, bir *isyan ideolojisi* oluşturdular. Bu *ideoloji*, egemen Sünni *ideolojiye* karşı oluşturulmuş bir tür *karşı İslam*lıktı. Daha açık bir anlatımla, *yaradılış* temelli *metafizik idealist* Sünniliğe karşı yaşama geçen, *doğaya benzeme* eğilimli, *varoluş tasarımı* belirleyici, aşkın öznelerin ve aşkın kimliklerin dünyalaştığı *düşünceci idealist-maddeci düşünceci* bir *felsefe/inançtı*.

Yere bağlı örgütlenme, Bektaşiliğin *Babagan Kolunu* kucaklar. Bektaşilik dendiğinde, Hacı Bektaş Veli (1209-1271) adına kurulan, Hz. Ali ve On İki İmam sevgisine dayanan, olgunluk, eşitlik, özgürlük vb. ilkelerce belirgin *Yol* örgütü, bu örgütün felsefesi, öğretisi ve inancı anlaşılır. *Babailer ayaklanması* bastırıldıktan (1240) sonra Aleviler, Hacı Bektaş Veli'nin *çevresinde* toplandılar. Hz. Muhammet'i *mürşit*, Hz. Ali'yi *rehber*, Hacı Bektaş Veli'yi de *pir* tanıdılar.

Ortodoks İslam'a *başkaldırı* koşullarında, genelde tektanrıci dinler öncesi *ilksel eşitlikçi toplum kültürüyle*, özelde tektanrıci dinlerin *muhalefet* ve Anadolu yerli *halklarının* kültürüyle beslenince, *Bektaşilik* adı altında toplumsal bir kimlik olarak belirdi. Topluluğu oluşturan bireylerin çoğunluğunun konuştuğu dili, yani *Türkçeyi* iletişim dili olarak seçerken, ibadet dilini *anadil* olarak belirledi. Buna koşut, hemen her düşünce ve inançtan insanlara, kendilerinden bir şeyler bulabileceği *soyut*, ancak zengin bir *düşünsel dünya* sundu; toplumsal yaşantıda, kişiyi dar ve katı kalıplar içine sokmayan bir *düşünce özgürlüğü* getirdi; *görünüşe* değil, *öze* önem vererek *varlık birliği/varolanların birliği* zemininde, insanı *onurlandırdı*, dahası *kutsallaştırdı*.

Hacı Bektaş Veli'nin hiçbir zaman *evlenmediğini*, Timurtaş'ın *manevi evlat* olduğunu ileri süren Balım Sultan, önemli olan Pir'in *yolunu* izlemektir diyerek, *Yol'un* ayin ve erkânında *yenilikler* yaptı; dünyayla ilgisini kesmiş bir *mücerret dervişler* örgütü kurdu.

Bu yorum ve düzenlemelerden sonra Bektaşilik, birbirine rakip

iki ana kola ayrıldı: *Çelebiyan (Çelebiler) Kolu* ve *Babagan (Babalar) Kolu*. Hacı Bektaş Veli soyundan geldikleri savında olan ve kendilerine *bel evladı* adını veren Çelebiyan Kolu, daha çok *kırsal* kesimde *soya-yere* bağlı olarak örgütlenirken; Pir'in *yolunu* izledikleri savında olan ve kendilerine *yol evladı* adını veren Babagan Kolu, *yere* bağlı olarak *kentlerde* örgütlendi.¹

Kentler kıra göre egemen sınıfın *daha kesin denetim* kurduğu yerleşmelerdir: Doğal olarak Bektaşiliğin Babagan Kolu, *hızla* yabancılaşmıştır. Osmanlı egemeninin, Anadolu Aleviliğini *güdümüne* almak için, Bektaşiliğin Babagan Kolu *kullanma* çabası, yabancılaşmaya *hız* kazandırmıştır.

Bu nedenlerle Kent Bektaşiliği (Bektaşiliğin Babagan Kolu), Osmanlı İmparatorluğu'nun her yöresinde, özellikle Anadolu ve Balkanlar'da *hızla* yayılmış. Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında *önemli* işlevler üstlenmiş, giderek Yeniçeri Ocağı'nın *yarı-resmi örgütü* durumuna dönüşmüştür. Bir bakıma Anadolu Selçuklu Devleti'nin kentlerdeki beşinci kolu olan *Mevleviliğin* üstlendiği görevi, Osmanlı adına *yaşama taşımıştır*.

Çok sürmemiş, yabancılaşmanın getirdiği *dayanılmazlık*, Hacı Bektaş ve Kadıncık Ana'dan sonra Yol'un en önemli piri durumunda bulunan Abdal Musa ve bağlılarının *devletten kopması* sonucunu doğurmuştur. Devletin egemenlik alanını terkeden Abdal Musa ve bağlıları, Elmalı'nın Tekke köyüne gelerek Alevilerce *kutsal* sayılan ve

1. Ayrıntılı kaynağını, Hacı Bektaş Veli'nin özyaşamına ilişkin iki farklı yorumdan alır: Çelebiyan Kolundan derviş Bektaşilere göre, Kadıncık Ana, Hz. Pir'in nikâhlı karısıydı; 710 hicri yılında, Timurtaş adında bir oğul doğurdu; bu nedenle, biyolojik soy temeldir; evlat yol evladı değil, bel evladıdır. Babagan Kolundan derviş Bektaşiler ise bunun tersini savunur: Hz. Pir, bekâr yaşadı; manevi evlat Timurtaş, Kadıncık Ana'dan, Hacı Bektaş Veli'nin burun kanıyla doğdu; bu nedenle, evlat bel evladı değil, yol evladıdır. Burun kanı, Bektaşiliğin Babagan Kolu, simgesel anlamda, gebe bırakma gücü; bu anlamda spermidir. Söylenceye göre Kadıncık, bir gün içinde Hacı Bektaş'ın kanayan burnundan damlayan üç damla kanın bulunduğu suyu içti. Hacı Bektaş ona, bundan dünyaya üç çocuk getireceğini söyledi. Kadıncık üç çocuk doğurdu; birisi küçük yaşta Hakk'a yürüdü. Diğer iki çocuğa Habîb ve Hızır Lale adı verildi. (Korkmaz, Esat; *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*; Anahtar Kitaplar Yayınevi; İstanbul- 2005; Bektaşilik maddebaşı; Korkmaz, Esat; *Ansiklopedik Simgeler Sözlüğü*; Anahtar Kitaplar Yayınevi; İstanbul- 2010, s. 213-214).

üniversite konumunda bulunan bir *dergâh* kurmuştur.²

Alevilikte soya-yere bağlı örgütlenme Ocaklı Örgütlenmedir: Örgütlenme Dedelik Kurumuna dayanır. Ocak geleneğinde Dedelik Kurum, Mürşit Ocakları, Pir Ocakları ve Rehber Ocakları olarak üçlü bir aşama gösterir. Üçlükte teklik, teklikte üçlük gereği, bu üçlü aşama birbirini tamamlar. Alevi dedelerini, üç ana başlık altında değerlendirebiliriz.

1- Bağımsız Ocakzade dedeler: Erzincan, Malatya, Elazığ, Der-sim ve Erzurum coğrafyasında, bağımsız hizmet gören ocakzade dedelerdir. Hacı Bektaş Veli'yi pir kabul etmekle birlikte, Hacı Bektaş postunda oturan postnişinden icazet almaksızın talip hizmeti yürütürler. "Bu durum hem ulaşım ve iletişim olanaklarına dayandırılabilir gibi, hem de Osmanlıların Safevilerle olan siyasal mücadelesinin bir sonucu olarak görülebilir. Çünkü Kızılbaş-Alevi ocaklarının Şah İdsmail Hatayi'ye ve hareketine olan sevgisi tartışılmazdır... Osmanlı'nın Bektaşî Dergâhları ile Kızılbaş Alevi Ocaklarına yönelik farklı bakışı bu durumdan kaynaklanmaktadır düşüncesindeyiz. Böylece Kızılbaş Alevi Ocakları ve onlara bağlı kitleler, Bektaşî Dergâhlarından farklı olarak, içlerine kapanmışlar, sosyo-ekonomik gereksinimlerini karşılayabilecek bir düzeni bu yüzyılın başına kadar sürdürmüşlerdir... Kırdı varolan sosyal yapılanma Ocak sistemi ile

² Abdal Musa, XIV. yy'da yaşamış, Abdal Musa Sultan adıyla da anılan Rum Abdalları'nın öndegelen dervişlerinden biridir. Yaşamına ilişkin bilgiler, "nesnel" olmaktan çok söyleşeseldir: Bu türden anlatımlara göre Abdal Musa, Hacı (Hacı) Bektaş Veli'nin amcası Haydar Ata'nın oğlu Hasan Gazi'nin çocuğudur: Bursa'nın fethine katılmış, daha sonra Elmalı'ya gelerek Tekke köyünde yaşamıştır. Adına düzenlenen ve XV. yy'da yazıldığı kabul edilen vilâyetnamesinde, doğumu ve Teke yöresine gelişi, buralarda gösterdiği kerametler, halifelerine icazetler vererek çeşitli yerlere göndermesi anlatılır. Adına bağlanan vilâyetname, yazarı belirsiz küçük hacimli bir yapıttır. Kimi kaynaklarda mezarının Bursa'da olduğu belirtilir. Kaygusuz Abdal'ın piri olan Abdal Musa'nın, Alevi geleneğinde önemli bir yeri vardır. Tekke köyündeki dergâhı, Alevilerce kutsal sayılan dört büyük dergâhtan biridir. Yine meydandaki 12 posttan ayakçı postu da Abdal Musa makamı olarak algılanır. (Korkmaz, Esat; A.g.e; s, 14).

oldukça uyumlu çalışmış ve ... temsil eden dedeler inisiyatif sahibi, güçlü konumda olmuşlardır...”³ İzleyen süreçte, Osmanlı-Safevi mücadelesi, Safevilerin aleyhine sonuçlanınca, Ocaklar üzerindeki Safevi etkisi zayıflamış, ortaya çıkan boşluk yer yer Pir Dergâhı’nın pirlük otoritesi tarafından doldurulmuştur. Böyle olmakla birlikte, kimi ocaklarca söz konusu durum günümüze kadar sürdürülmüştür.

2- Çelebiyan Koluna bağlı dedeler (çelebiler): Amasya, Tokat, Yozgat ve Çorum coğrafyasında, Evladı Resul⁴ olma koşulu aranmıyor olsa da yine soya-yere bağlı örgütlenerek talip hizmeti gören dedelerdir. Hacı Bektaş postunda oturan postnişinden yıllık ya da çok yıllık icazetler olarak hizmet yürütürler.

3- Ocakzade dedelerce görevlendirilen dikme dedeler: Ocak merkezine uzak bölgelerde bulunan talip hizmetlerinin aksaması için böylesi bir örgütlenme yoluna gidilmiştir. Koşulların dayatması sonucu yaratılmıştır, diyebiliriz. Bu uygulama zamanla, yeni ocakların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Alevi topluluk örgütlenmesinin, toplumda benzer örgütlenmelere yönelen kesimlere göre çok önemli bir ayrıcalığı vardı. Ortaçağ koşullarında temel üretim aracı topraktı ve toprağa bağlı üretim belirleyici idi. Alevi topluluk örgütlenmesi, Anadolu’nun toprak-otlak insanını, giderek kentlerin zanaat insanını örgütlemişti. Bu kapsamda ve toplumsal düzeyde, Alevi-Sünni ayrımının da ötesinde Anadolu’nun

3. Yaman, Ali; *Ocaklar; Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi*; Bildiri; ERVAK; 23-28 Ekim 2000/ Ürgüp.

4. Soy olgusu, iki biçimde algılanmak gerekir: Birincisi, nesnel (bilimsel) soy zinciridir. Uzak uzak atadan kan izlenerek oluşturulan soy zinciridir. İkincisi ise Hz. Ali’nin adıyla anılan İslam’ın muhalefet hareketi geriye izlenerek taşınan Ehlibeyt’ten başlayarak gönül bilgisini taşıdığına inanılan kimliklerin arka arkaya sıralanmasıyla oluşur. Yol inancında bu gönül soy zinciri, altın zincir olarak algılanır. Tasarımın mantığından da anlaşılacağı gibi bu soy zincirinin kanla bir ilgisi yoktur. Ne var ki Alevi Ocaklı geleneğinde, nesnel soy zinciri silindiği için, gönül soy zinciri, kan belirleyici nesnel soy zincirinin yerine geçmekte ve ciddi bir bilgi kirlenmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda, Evladı Resul, kan evladı değil, gönül evladı ya da yol evladı olarak algılanmak durumundadır. (Esat Korkmaz)

üretici-yaratıcı insanının gerçek gereksinimlerini dile getiriyordu; ekonomik-demokratik ve siyasal istemlerine *yanıt* veriyordu. Bu nedenle siyasal olarak öne çıkıp merkezi otoriteye başkaldırdıklarında, toplumda büyük *sarsıntılar* ve *altüstlükler* yaratabildiler. Yalnız Alevi kitlenin değil Sünni, Rum, Ermeni vb. halkın da *devrimci tarihi* ve *kültürel kaynağı* olabildiler.

Bugün geçmiş tarihsel süreçten günümüze uzanan Ortaçağ değerleriyle *boğuşuyor* olsak da *sermayenin* egemen olduğu, *sınıfsal çökere dayalı* bir toplumsal düzeni yaşıyoruz. Artık, geleneksellik zemininden beslenen *topluluk örgütlenmeleri*, ne denli sağlıklı yapılanırsa yapılsın, Alevi topluluğu dışında toplumun tüm ezilen kesimlerini kucaklayacak bir örgüt durumuna gelemez; bu dönem *kapanmıştır*. Dünün Ortaçağ'ında ve feodal bir yapı altında, Anadolu halkının memnuniyetsizliğini kucaklayan Kızılbaş *topluluk örgütlenmeleri*, bugünün Türkiye'sinde ve kapitalist bir toplumda aynı işlevi yerine getirmekten *acizdir*.

Boşluğu kapatabilmek için demokratik kitle örgütü kapsamında *toplum örgütlenmeleri* yarattık. Alevi bilincini/inancını dünden bugüne taşıyan, bugünden yarına taşıyacak olan *gelenek örgütünü* çağdaş toplumun karnında canlandırmak-geliştirmek durumundayız. Yazılı kültüre yatkın, sözel kültüre alıştırlacak olan *çağdaş örgüt belleği*; sözel kültüre yatkın, yazılı kültüre alıştırlacak olan *gelenek örgüt belleği* yaratmak, Alevilerin *olmazsa olmaz koşuludur*.

Peki: Ne yapacağız?

Geleneksel topluluk örgütlenmelerini, yani *Yol örgütlenmesini* tümüyle *anlamsız* mı bulacağız? Ya da çağdaş toplum örgütlenmesine gitmekten *vaz mı* geçeceğiz?

Öncelikle yapılması gereken açıktır: Birini anlamlı bulup diğerini yadsımayacağız; her iki örgütlenme tipini *birlikte* yaratacağız ya da canlandıracağız. Çünkü Alevi topluluk örgütlenmesi, geçmişte oyna-

dığı, *çalışanların toplumsal çıkarına dayalı bir kavgayı yaşama geçirme* görevini bugün yaşama geçirecek *örgüt yeteneğinden yoksun* duruma gelmiştir. Ortaya çıkan *açığı* kapatabilmek, bir bütün olarak Alevilerin tarihsel açıdan oynadığı işleyle örtüşebilmek için *temsili demokrasi* temelli çağdaş toplum örgütlenmesine gitmek, yani *demokratik kitle örgütlerimizi* yaratmak zorundayız. Ama diğer taraftan biliyoruz ki *temsili demokrasi* temelli toplum örgütlenmeleri, *yüz-yüze ilişkileri, doğrudan demokrasi temelli değerleri ve inanç öğelerini* taşımakta *yeteneksizlik* gösterir. Demek ki *gelenek örgütlenmesini* de yaratacağız ya da yaşatacağız.

Örgütsel *Yeniden Yapılanma* bağlamında gelenek örgütlenmesi, Hacı Bektaş Veli Dergâhı önderliğinde yaşama geçirilmelidir; tüm gelenek örgütleri, Hacı Bektaş Dergâhı'na bağlanmalıdır. Ötesinde demokratik kitle örgütlerinin çatısı altında Yol görevlerinin yerine getirilmesi için oluşturulan ve 'komisyon' başlığı altında toplanan çalışma grupları da Dergâh merkezli yapıya bağlanmalıdır.

Serçeşme'nin önderlik ettiği gelenek örgütlenmesi artık, *emeğehalkın çıkarına, yararına* dayalı düşüncelerin uzlaşmasının bir ürünü olarak yaratılan ve bugün federasyon/-konfederasyon olarak örgütlenmiş olan genel toplum örgütlenmesini *besleyen, yüz-yüze ilişkileri ve doğrudan demokrasiyi* canlı tutan, inanca bağlı değerleri *yeryüzüne indiren* bir örgütlülük olarak varlığını sürdürmelidir. Toplum örgütlenmesine kucakladığı tabanın zenginliğini *taşıyan, sorunlarını aktaran* bir örgütsellik olarak var olmalıdır. Çağdaş demokratik kitle örgütü olarak tanımlayabileceğimiz *toplum örgütlenmeleri* örgüt ya da yönetici yeteneği anlamında ne denli kıvrak olurlarsa olsunlar, hiçbir biçimde gelenek örgütlenmesinin yerini dolduramazlar; doldurma girişimleri *geri teper* ve başarısızlıkla sonuçlanır. Bunun tersi de doğrudur: Gelenek örgütlenmesi, örgüt ya da örgüt yeteneği anlamında, ne denli kıvrak olursa olsun, toplum örgütlenmesi zemininde başarısız olur.

Burada bir gerçeğin altını *çizmek* gerekiyor: Yol örgütlenmesi,

bir inanç örgütlenmesi değildir, *inanç yanı da olan* bir örgütlenmedir. Çünkü Alevilik-Bektaşilikte inanç, insanın içinden dışına taşınan, evrenin içinden dışına taşınan *akla* bağlanmadır; akla yapılan bir *karşı-lama* törenidir; bu tören için bir *örgütlenmedir*. Örgüt kendini ifade etmek istediğinde, bunu inanç yanını *öne* alarak yapar: Bu durum, diğer örgütlenme tipleri için de geçerlidir. Demek ki Alevilikte hangi örgüt tipi akla gelirse gelsin söz konusu örgüt inancın değil, *aklın-yaşamın aklının onayladığı* örgütlerdir. İnanılacak şey, inanç yoluyla değil, *düşünme* yoluyla yakalanır ya da keşfedilir.

Aydın Örgütlenmesi

'*Yeniden Yapılanma*', bir inanç örgütlenmesi olmamalıdır, bir *Yol* örgütlenmesi olmalıdır. Bu gerçeği atlarsak, düşünen insanları, yani aydınları '*Yeniden Yapılanmanın*' *dışına* atmış oluruz.

Peygamberli bir kültür değil, okullu, yani mürşitli bir gelenek olan Alevilikte *aydın örgütlenmesi* de Yeniden Yapılandırılmalıdır. Aydınlar, örgütlerimizde, Yönetim Kurulu kararlarına göre çalışan *memurlar* olmaktan çıkarılmalıdır. Tümüyle özgür bir zeminde, anlaşabilen aydın arkadaşlar bir araya gelmeli ve *Düşünce İşlikleri* oluşturmalıdır. İşliklerde üretilen düşünceler, *örnek uygulamalara* bağlanarak örgüt yönetimlerine sunulmalıdır.

Unutmayalım Alevilik bir *bilme kültürü* değil, *değiştirme kültürüdür*. Değiştirme kültürleri, *erkânlarla* içselleştirilip taşınır. Aydınlar, oluşturdukları *Düşünce İşlikleri* aracılığıyla alanlardan topladıklarını değerleri erkân donuna dökerek *rehberlik* görevlerini yerine getireceklerdir.

Demokratik Kitle Örgütlenmesi

Aleviler, *felsefe-inanç* temelinde yaşatageldikleri *dergâh vb.* örgütlenmelerini, yeni bir ruhla canlandırdılar. Canlandırdılar canlandırmasına ama *birlik* sağlayamadılar: Serçeşme Hacı Bektaş Dergâhı'na bağlanacaklarına çoğunluk *bağımsız* yapılar oluşturdular. Üstelik bu bağımsız yapıları, *doğrudan demokrasi* temelli olmayan, yüz-yüze ilişkileri, inanç değerlerini taşımakta yeteneksizlik gösteren *derneklerle* ya da *şirketsi* vakıflarla yönetmeye kalktılar. Doğal olarak *kan uyumsuzluğu* yaşadılar, yaşayacaklar da. Üstelik şimdi, dernekler ve şirketsi vakıflarla canlandırılan *gelenek örgütleri*, federasyonlaştılar bile. Bu süreç, gelenek örgütlerini *yabancı* oldukları bir *alana* sürerek ya da o *alanı* kendi içlerine çekmeye çalışarak önü zor alınır bir örgüt *yozlaşması* yaratacaktır. *Yozlaşan örgüt*, taşıdığı bilinci/inancı da *yozlaştırır*; bunu hiçbir zaman unutmayalım.

Buna koşut olarak Alevi zeminde, demokratik kitle örgütü kapsamında pek çok *dernek türü* örgüt yaratıldı; federasyon-konfederasyon olarak çatı örgütler oluşturuldu. Bu örgütsel çok parçalılık, yaşanması gereken bir *karmaşayı* da beraberinde getirdi.

Çatı örgütlerin, bir *toplum örgütlenmesi* olduğunun bilincinde olmalıyız. Bu örgütler, her şeyden önce, Alevi kesimin ağırlıkla içinde yer aldığı *halk yığınlarının çıkarını-yararını* savunmalıdır. Özelde Alevilerin, genelde halkın çıkarına yönelik düşüncelerin uzlaşmasının, bu kapsamda bireyden kaynaklanan davranışların demokratik olarak kullanıldığı bir *süreci* temel almalıdır. Tıpkı geçmişte olduğu gibi, Alevi topluluk örgütlenmesinin/yol örgütlenmesinin *özel konumu* nedeniyle oynadığı toplumsal rolde olduğu gibi, yalnızca Alevilerin değil, çıkarları bir ve aynı olan diğer halk kesimlerinin demokratik istemlerini kucaklamalı, demokrasi ve laiklik mücadelesine omuz vermeli, gerektiğinde bu mücadelenin *öznesi* olabilmelidir. Zaman zaman ya da sürekli, toplumun diğer kesimlerinde kurulmuş olan toplum örgütleriyle *birlik ve dayanışmaya* gidebilmelidir. Halkın siyasal

mücadelesini eğitmeli, doğru siyasal oluşumlar yaratmasına katkı yapmalıdır.

Ancak bunlar gerçekleştirilebilirse Anadolu Alevilerinin bu ülke tarihinde ve toplumsal mücadelelerinde oynadıkları *onurlu rolle* buluşulabilir. Ancak o zaman, Aleviler, kendilerini yaratan *toplumsal temele* seslenebilirler; bu temelden kaynaklanan *memnuniyetsizlikle* beslenebilirler, sürekli canlı kalabilirler. Bu ülkenin demokrasi mücadelesine kalıcı katkılar verebilirler. Bugün ülkemizdeki halk muhalefetinin, toplumsal memnuniyetsizliğin her şeyden önce buna *gereksinimi* vardır. Bu gereksinmeyi karşılayacak güçlerin başında Aleviler gelmektedir. Toplumsal isyan hareketini geçmişten günümüze taşıyan Alevilik, bu bağlamda güçlü bir dinamiktir. Bu dinamiklerini, isyan geleneklerini, yarattıkları *üst örgüt* aracılığıyla toplumsal muhalefete *aktararak* genel halk hareketinde ve örgütlenmesinde *çimento* görevi görebilirler, kendilerini özgürleştirirken Sünnileri de özgürleştirebilirler.

Bu örgüt diğer yandan, gelenek örgütlenmesini kucaklamalı, onunla kaynaşmalıdır. Kaynaşmanın ve kucaklaşmanın ölçütü, *Alevi evrensel ilkeleri* olmalıdır. Kendini besleyen ana damardan yoksun ya da bu damarı dışta bırakan, görmezlikten gelen, küçümseyen bir toplum örgütlenmesi *şey* değil, *hiçbir şeydir*. Gelenek zemininde ve Alevi inancının-kültürünün yönlendiriciliğinde canlandırılacak ya da kurulacak olan örgütlenmeler aracılığıyla Alevi kimliği *yeniden yapılandırılmalı*, inancın ve kültürün gereklerini yaşama geçirebilmelidir. Yarattığı yüz-yüze ilişkiler, doğrudan demokrasi ve farklı inanç algısıyla, Alevilik bilinci sürekli canlı tutulmalı; Alevi olmaktan kaynaklanan insan hakları, demokratik haklar *bağlı olduğu, içinde yer aldığı üst örgütün eylem, etkinlik alanına* aktarılarak yaşama geçirilmelidir. Bu yolla yaratılan toplum örgütlenmesine, Alevilerin yarattığı bir örgüt *damgası* vurulmalıdır.⁵

⁵. Daha geniş bilgi için bkz.: Korkmaz, Esat; *Kitap/ Yol Rehberi/ Gülbanklar-Erkânlar*; demos yayınları; İstanbul- 2009; s, 141-148.

Siyasal Örgütlenme

Alevi Hareketi, *siyasallaşmalı mıdır yoksa siyasallaşmamalı mıdır?*, sorusunu *ikirciksiz* yanıtlamak durumundayız: Evet, *Alevi Hareketi siyasallaşmalıdır*, daha doğrusu *siyasallaşmak zorundadır*. Ancak siyasallaşmasını *toplumsallaşmadan gerçekleştiremez*. Alevi Hareketi bugün *gelenek örgütü*, *demokratik kitle örgütü* ve *iktidarı almaya yönelik kendisinin de içinde yer alacağı toplumsal mücadele örgütü* zemininde *nasıl toplumsallaşacağını ve siyasallaşacağını* bilemediği için bir *bocalama* içindedir. Toplumsallaşmasını ve siyasallaşmasını, kendi dışında toplumsallaşan ve siyasallaşan *yapılardan aldığı ödüncülerle* kapatmaya çalıştığı için ne toplumsallaşabiliyor ne de siyasallaşabiliyor; her geçen gün kendisinden biraz daha *uzaklaşıyor*.

Doğru *düşünmek*, doğru *konuşmak*, doğru *iş yapmak* için kaynaklarımıza ulaşmak, onları yorumlamak; onlar üzerinde gezinmek; özverili bir çabayla sesimizi, görüşümüzü ve davranışımızı saptamak; incelemek, irdelemek ve *güncelleştirip* yaşamımızın hizmetine vermek gerekir. Eğer *nasıl siyasallaşacağımızı bilemezsek* yakın gelecekte, küresel-ulusal sistemin *armağanı* kendi *amacını* izlemekten başka *duruş* bilmeyen bir kimlik ya da örgüt kimliği *donuna* bürüneceğiz.

Nasıl Toplumsallaşacağız?

Sonuçta her birimiz örgüt donuna dökülmüş kendi örgüt bilincimizin içinde yaşarız; olağan koşullarda görünmez gibi olan bu durumu baskı dönemlerinde acı biçimde hissederiz. İçine giremeyeceğimiz-sığamayacağımız denli küçük bir örgüt dünyamız varsa *yandık* demektir.

Unutmayalım: Ozanlarımızın, pirlерimiz, mürşitlerimiz *avazı*, hepimiz için *birleştirici bir çığlıktır*. Bu *birleştirici çığlığı*, önce

toplumsal sonra da *siyasal* bir kalıba dökerek yaşamın her alanına taşımak, yeri geldiğinde bu *çılgılığı* toplumsallığımızın *ölçütü* durumunda bulunan her türlü *eşitsizlik-haksızlık-horlanma* alanına *salmakla* yükümlüüz.

Yaşam, insana olduğu gibi *toplumsal kimliklere* de sayılı günler, sayılı yıllar olarak verilir: Ama ne yazık ki *boş* olarak verilir. İçinin nasıl doldurulacağı o insanın ya da o toplumsal kimliğin *kendisine* bırakılır. Nasıl bir yaşam süreceği, nasıl bir kavga vereceği *önünde duran bir olanaktır*. Her birey ya da her topluluk hangi *ihtiyaçtan doğmuşsa* olanağını o ihtiyacı *gidermeye* yönelik olarak kullanır.

Alevilik ezilenlerin *ezenler gibi düşünmeme-inanmama* ihtiyacından doğmuştur; *toplumsal bir zorunluluk* nedeniyle ortaya çıkmış, yapılanıp biçimlenmiştir: *Yazgısını*, ezilenlerin esenliğe çıkarılması üzerine kurmuştur; olanağını bu amaç için kullanmıştır. İşte tam da bu nedenle bu toprağın tanıdığı *en gerçekçi siyaset* ya da *politika* Alevi tarihidir. Bu tarih:

√ *Doğrudan demokrasi* zemininde halkın demokrasisini politikasının/siyasetinin *değişmez* biçimi olarak algılayarak *toplumcu aydınlanmanın-toplumcu insancılığın* harika bir felsefesini yaratmıştır.

√ *Yanılığlı doğadan*, yani insanın aklından, *yanılığsız doğaya*, yani *doğanın aklına* atlamanın *etik-estetik* bir anlatım yolu olarak düşünceye-inanca taşıdığı *sevgiyi-aşkı*, özgürlüğün tek olası temeli ve toplumsal yaşamın tek etik harcı olarak yaşama geçirmiştir.

Ve haykırmıştır:

√ *Doğa*, insan ve toplum *özgürleştirilmelidir*; doğrudan demokrasi zemininde halkın demokrasisi, insanlığın *kurtuluş* düşüne, *kâmil toplum* düşünceye bağlanmalıdır.

Ve haykırmıştır:

√ *Kendini bil* buyruğunun izinde her Alevi, tektanrıci dinlerin kurduğu ve *temel inanç yasası* olarak beyinlere taşıdığı *doğa yasalarından farklı her türden insan doğası yasasını* inkâr etmekle yükümlüdür. Bunu gerçekleştiremezse *tanıma bedeli* karşılığı *Sünnilikten ödünç* aldığı değerlerle kendini *toplumsallaşturmaya* çalışır; etik değerleri öne alınmış bir Sünniliği Alevilik diye *pazarlama* yoluna gider.

Alevi tarihi geçmişte bu yükümlülükleri yerine getirmiş, yani *toplumsallaşmış*; toplumsallığıyla siyaseti *terbiye* etmiş; siyasal olanla-toplumsal olanın birbirine *kesintisiz taşınmasını* sağlamıştır.

Ve haykırmıştır:

√ İnsan, toplum ve doğa, *yaratıcı-yokedici tanrının tasallutundan kurtarılmalıdır*. Kendini *yitiren* insanın yeniden kendini *bulma*, toplumu kurtuluşa taşımanın nesnel yasalarını *yakalama* çabasını yaşadığımız ana ve geleceğe taşımak zorundadır.

Nasıl Siyasallaşacağız?

Siyasallaşabilmek için *toplumsallaşmak* gerekir: Toplumsallaşabilmek için de *örgütlenmek*. Alevi düşüncesini *özümseyebilirsek* eğer O'nun örgüt *domuna don* olabiliriz. Örgütün *saklamış* olduğu şey *üyelerde* ortaya çıktığı için kimi kez *üyeler*, örgütün açığa çıkmış *sırlarıdır*. *Sır insanı*, tarihsel ya da toplumsal *zorunluluğun* gerektirdiği ölçüde *sırlarını* açıklamak ve *yeni sır kaynaklarını* harekete geçirmekle yükümlüdür.

Açıktır ki Alevi örgütlülüğü bir *sivil toplum* örgütlenmesi değildir. Toplumsal muhalefetin konumlanışını *sivil toplumla*, bileşimini *yurttaşlarla*, karşıtını *devletle* ve hedefini *burjuva demokrasisiyle* sı-

nırlandırmak ve sınırladığı alana çekilmek değil Alevi örgütlülüğünün asıl görevi. Asıl görevi, hakların eşitsiz dağıtımını yaratan *vatandaş* ya da *yurttaş* temelli hak dağıtımına *duruş* almaktır. Bunu yaparak *eşit hak dağıtımını* üreten, hakların *eşitsiz dağıtımını* yaşama geçirerek sivil toplumda ayrı ayrı sınıfsal, inançsal konumlanışlar tarafından belirlenen, yani günlük yaşamda sürdürülen *toplumsal ilişkiler* alanında çalışmaktadır.

Yurttaş-vatandaş temelli çalışmalar, asıl çalışmayı *tamamlayıcı-bütünleyici* nitelikte algılanmalıdır. Kaldı ki tanımlanan *sivil toplum alanı* bugün uygar yurttaş ilişkilerinin değil, saldırgan köktencilğin, özgür rekabetin değil tekelleşmenin, üretimin değil rantın, özgür iletişimin değil medya yönlendirmelerinin, özgür söz ve karar aygıtlarının değil sendika-dernek bürokrasisinin egemen olduğu bir alandır. Çalışmaların *bütünüyle bu alana kaydırılması ezilenlerin-horlananların mücadelesini omuzlayan örgütlerin tarihini siler.*

Bir gerçeği bir kez daha vurgulamak istiyorum: Alevilik bir *bilme kültürü* değildir, bir *değiştirme kültürüdür*: Değiştirme kültürünün taşıyıcısı olarak her Alevi önce *kendini değiştirecek*, sonra da *toplumu değiştirecektir*. Bu kapsamda, Alevilik adına yapılacak işleri, devlet ile Alevi toplumunun *organik ayrılığı* üzerine yapılandırırsak, devlet ile Alevi topluluğu arasındaki *organik geçişmeleri gizlemiş* ya da *örtmüş* oluruz.

Giderek bu zemin üzerinde, Alevi gelenek örgütü ve demokratik kitle örgütü anlayışını, ötesinde ezilenlerin Alevileri de kucaklayan *iktidarı alma* amaçlı siyasal örgütlenme anlayışını ve bu örgütlerle yürütülecek demokratik/siyasal mücadeleyi *yabancılaştıran*, biri *popülist*, diğeri *elitist* olmak üzere iki *sivil toplumculuk* anlayışı boy verir. Popülist sivil toplumculuğa göre *demokrasi*, iradesini *genel oyla* dışa vuran halkın yarattığı bir şeydir; daha doğrusu *genel oy* belirleyici bir üretilidir; bunu engellemeye çalışan *devlet bürokrasisi* ise *düşmandır*; kavga bu düşmana karşı verilmelidir.

Daha *az* halkçı, buna karşın daha *çok* örgütlenmeci gözüken eli-

tist sivil toplumculuğa göre ise demokrasi, kendisinde *vatani kurtarma-devleti ve halkı esenliğe çıkarma misyonu* görenlerin oluşturduğu ideolojinin kimi örgütler aracılığıyla sivil topluma taşınmasıyla yaratılan bir şeydir; daha doğrusu *yukarıdan aşağıya çalışan emir-komuta* üretisidir. Bu *taşınmaya karşı çıkan* kim olursa olsun *düşmandır* ve kavga bu düşmana karşı verilmelidir.

Biri sırtını *halka* dayar, diğeri sırtını *zinde güçlere* dayar: Sırtını *halka* dayayan devlet katında, sırtını *zinde güçlere* dayayan toplum katında örgütlenme yoluna gider.

Her iki anlayış da sorunun çözümünü *üretim biçimiyle* bağlantılı bir *toplumsal-siyasal* çalışmada aramaz; *iktidar* ilişkilerini dışarıda bırakır. Sorunun çözümünü *barış şarkılarında*, anti-emperyalist değil, *anti-militarist* söylemlerde arar. Çözümleme, yurttaştan ve onun devletle ilişkilerinden başlar ve sonunda yine oraya döner. *Uzlaşma ve özerklik* demokratik duruşun *ayrık* özellikleri olarak öne çıkarılırken devletin varlığı da *kamusal alanı eşitlikçi biçimde düzene ve kurallara bağlama çabalarına* indirgenir. Devletin küçülmesi haykırılırken aynı zamanda sivil toplumdaki ilişkileri *güvenceye* kavuşturmak için devlet *yardıma* çağrılır ve onun varlığı *mutlaklaştırılır*. Bu devleti küçültmek değil, tam tersine *büyülmektir*. Böylesi bir süreçte, *toplumsal olan toplumsal, siyasal olan siyasal* kalır. Devlet ile toplumun *bütünlüşmesini* gerektiren her türlü proje *inkâr* edilir. Alevi hareketi tam da bu nedenle *kıskaç*tadır: Toplumsallığı açığa çıkmış değildir, yani *gizlidir* ya da toplumsallığını açığa çıkartacak eylemlilikten *yoksundur*, bu türden eylemlilikleri *unutmuştur*, yani, *oy verme yükümlülüğünden* bile sakınan *kör bir toplumsallık* yaşamaktadır. Siyasallaşmadığı için de *kendi dışında toplumsallaşarak siyasal bir duruma gelmiş* herhangi bir *siyasal parti* ile siyaset *pazarlığı* yapmakta ve ondan siyaset *ödünç* almaktadır; bu *ödünce* karşılık ödediği *bedel* şu ya da bu sayıda *mil-letvekilidir*.

Kendini *barış, demokrasi* ve *insan haklarıyla* sınırlayan bir *sivil toplum* hareketiyle ya da bununla *özdeş* duruma düşmüş bir Alevi ha-

reketiyle burjuva demokrasisinin *bugünkü sorunlarını* aşmak olanaklı değildir. Alevi olmaktan kaynaklanan bireysel/toplumsal sorunlar, ancak burjuva demokrasisinin *nesnel sınırları aşılarak* çözüme kavuşturulabileceğine göre Aleviler kendilerini ister *elitist* isterse *popülist* olarak algılsın *sivil toplum hareketinin* ötelere taşımak durumdadırlar. Asıl önemlisi Alevi örgütlülüğü bugün *demokrasi mücadelesi* verdiğini söylerken ya da *siyasallaşma* davranışına girerken kimi *inanç* sorunlarını seslendirmekle yetiniyor; *işsizliği, pahalılığı, yoksulluğu, eşitsizliği* ve gündelik yaşamı doğrudan ilgilendiren *toplumsal ilişkileri dışarıda* bırakıyor ya da onlardan *sakınıyor*. *Sınıf* kavramının yerine, *yurttaş* ya da *vatandaş*, ötesinde *topluluk* kavramını geçirdiği için *sanıldığının tersine* Alevi hareketi toplumsallaşamıyor, toplumsallığıyla siyaseti *terbiye edemiyor* ve siyaset kendisine *ilgisiz* kaldığı için de siyaset alanını sürekli *daraltıyor*.

Bu nedenle Alevi Hareketi *toplumsallaşmak, toplumsallaşarak siyasallaşmak* istiyorsa *devrimci çözümlemeyi* bulmak, yani sivil toplumda ayrı ayrı sınıfsal konumlanışlar tarafından *belirlenen* ve günlük yaşamda sürdürülen *toplumsal ilişkileri* yakalamak/ bunların taşıyıcısı/sahibi olmak zorundadır. Bu temel ilişkileri ölçü alarak başlatılan Alevi örgütlü hareketi, *eşitsizlikleri devlete uzatıp bu aygıtı kendi toplumsallığını ve siyasal gücünü tanıma* temelli bir *dönüşümü* başlatır. Açıktır ki bu bir *etkileşim* ve *geçiş*medir, yani *toplumsal olanın siyasallaşmasıdır*. Bu süreçte bunun tersi de gerçekleşir, yani *siyasal olan* toplumsallaşır: *Devletin bu belirlenmişlik koşutundaki girişimleriyle sivil toplum yeniden biçimlenir*

Özetle devletle sivil toplum, birbirini *dışlayacak* biçimde bir *karşıtlık* içinde bulunmaz; bunu hiçbir zaman unutamayalım.

Aleviliği *sivil toplumculukla* özdeşleştirirsek, *sivil toplumun devlet müdahalesinden kurtarılmasıyla bir kamusal alan ortaya çıkacaktır*; bu kamusal alanda *görüşlerin özgürce ifadesiyle bir söylemsel irade oluşacaktır* amaçlı bir mücadeleye girilir. Ancak bugün, küreselleşen kapitalizm sürecinde ulus-üstü şirketler ve bunlara eklemle-

nen ulusal şirketler *müdahaleleriyle* kamusal alanı *işgal* etmiş durumdadır. Klasik kamuoyunun yerini artık *halkla ilişkiler* ve *kamuoyu araştırmaları* almıştır. Tam da bu nedenle benim toprağında, *devletin demokratikleşmesi, toplumun anti-demokratikleşmesiyle* koşut gider. Çünkü Türkiye, küresel kapitalist yayımda bölgede emperyalist odaklar için *güçlü ve güvenilir* bir ülke olmak durumundadır. Onlar adına *koçbaşı* olma görevini yapabilmek için *belirli burjuva demokrasisi standardını yakalamak, dış hatları çizilmiş, iç hatları silinmiş bu demokrasi formatını yaşama geçirmek, güçsüzlük ya da güvensizlik izlenimi uyandıran kimi dinamikleri demokratik olmayan yollardan dizginlemek ya da sindirmek* zorundadır. Bu zorunluluk nedeniyle resmi değerler *şeriata karşı toplumu ordulaştıran* ideolojik devlet aygıtı işlevini gören kimi örgütler ve medya tarafından toplum yaşamına sızdırılmakta, *devlet demokratikleştikçe toplum devletleşmektedir.*

Örgüt Kendi Çözümünü Kendi İçinde Saklar

Örgüt türü nasıl toplumsallaşacağımızın ve nasıl siyasallaşacağımızın *anahtarını* verir. Alevi örgütlülüğü dediğimizde *üç türlü* örgütlenme anlarız:

- 1- Geleneksellik zemininde *inanç* öğelerinin ya da *doğal, yüz yüze ve kendiliğinden* ilişkilerin şekillendirdiği topluluk örgütlenmeleri; *doğrudan demokrasi temelli gelenek* örgütlenmesi
- 2- Çağdaşlık zemininde ussal iradeye bağlı olarak şekillenen ve *topluluk çıkarlarına, toplumsal çıkarlara* dayalı düşüncelerin uzlaşmasının bir ürünü biçiminde beliren *toplum* örgütlenmeleri; *temsili demokrasi temelli demokratik* örgütlenme;
- 3- İktidarı alma amacını güden, Alevilerin çok büyük çoğunluğunu da içine alan *politik* örgütlenme; *temsili demokrasi temelli siyasal* örgütlenme.

İster *doğrudan demokrasi temelli gelenek* örgütü olsun isterse *temsili demokrasi temelli demokratik* ya da *politik* örgütlenme olsun ara amaç *toplumsallaşmak*, son amaç ise *siyasallaşmaktır*. Siyasallaşmanın *aracı toplumsallaşmaksa* öncelikle toplumsallaşmanın *araçlarıyla* yaşama müdahale etmek gerekir. Bu üç örgüt tipinin *yetenekleri ve olanakları* farklıdır: Doğal olarak kullanacakları toplumsallaşma araçları *ortaklık* gösterdiği gibi *farklılık* da gösterecektir.

Gelenek örgütleri; gerçek yaşamın gereksinimlerini karşılamaya yönelik olan ve *yüz yüze* ilişkilere, *doğrudan demokrasiye* dayanan topluluk örgütlenmeleri ya *kan-soy*, ya *yer* ya da *inanç* bağı toplulukları olarak yapılır. Ne var ki çağdaş toplum, *sınıf ideolojilerinin* yönlendirdiği *çıkara* dayalı bir toplumsal sistemi yerleştirdiğinde, topluluk örgütlenmelerinin varlık nedeni olan *yüz yüze* ilişkiler, *kan-soy* bağları ve *ilahi ideolojinin* biçimlendirdiği inanç dayanışması önemli ölçüde *çözüldü*. En azından belirleyici olmaktan çıktı. Artık topluluk örgütlenmeleri, *emeğe-halkın çıkarına yararına* dayalı düşüncelerin uzlaşmasının bir ürünü olarak yaratılan toplum örgütlenmelerini, yani demokratik ve politik örgütlenmeleri *besleyen*, *yüz yüze ilişkileri* ve *doğrudan demokrasiyi* canlı tutan, inanca bağlı değerleri *yeryüzüne* indiren bir *geleneksel kanal* biçiminde varlığını sürdürmelidir. Kendini güncelleştirerek kucakladığı tabanın zenginliğini toplum örgütlenmelerine taşıyan, sorunlarını aktaran bir örgütsellik olarak var olmalıdır. Bu örgütlü yapının toplumsallaşma araçları, *inanç ve inanç uygulamalarına* ilişkin olacaktır.

Unutmayalım ki bugün Alevi inancı ağırlıklı olarak *işlevsizdir*; daha doğrusu, yaşama *sızma-katılma* yeteneğini önemli ölçüde *yitirmiş* durumdadır. Bu *tehlikeli* durumun çözümlenmesi zorunluluktur. Çünkü tüm Ortodoks dinlerde bu arada Sünnilikte inanç, *işlevsizse* tehlikesizdir; bu nedenle laiklik ilkesi gereği dünya işleriyle ve toplumsal yaşamla bağı *kopartılarak* vicdanlara sıkıştırılır; ancak *ahlak ve öte-dünya öğretisi* olarak yaşamasına izin verilir. Alevilik aşoz konusu olduğunda bunun *tersi* doğrudur: *İşlevsizse* tehlikelidir; yaşamın

sorgulaması dışında kalarak *kemikleşen* Alevi inancı, Alevilerin taşıyamayacağı bir *inanç-yaşam karşıtlığı* yaratır. Açıkça belirtmek gerekirse *işlevsizlik* laiklik için de *tehlikeli bir duruma* yol açar ve gerektiğinde *zor* kullanarak *vicdanlara sıkıştırılmak* gibi bir sonuç üretir. Bunun önüne geçebilmek için Alevi inancının *yaşama sunulması* ve böylece yaşam tarafından *sorgulanmasının* sağlanması gerekir. Çünkü Alevi inancının ilkeleri *insanın aklının ve doğanın aklının-inanç diliyle söylersek Tanrı'nın aklının- sonuçlarından başka bir şey değildir* de ondan. Ancak böylesi bir gelişme sürecinde inanca *değişim-dönüşüm* kazandırılabilir, *geri dönüşümlü* duruma getirilebilir. Başka türlü bir Alevinin inancıyla *kucaklaşması* olanaksızdır.

Anlatılan nedenlerle Alevi gelenek örgütü, Alevi-Bektaşî inancının özgünlüğünü; bu özgünlüğün ezilen insanlar tarafından Anadolu toprağında üretildiğini anlatmak; anlatılan inancın uygulamasıyla yaşama müdahale etmek göreviyle *yükümlüdür*. Bu yükümlülüğünü yerine getirdiği gün ya da getirdikçe Alevilik kendi toplumsallığını dışındaki dinamiklere gösterecektir.

Konfederasyon, federasyon ve alt birimleri, çağdaş koşullarda yaratılmış bir *toplum örgütlenmesidir*, yani *demokratik kitle örgütleri*dir. Böylesi bir örgüt öncelikle *devrimci* bir örgütlenme olmalıdır ve *Alevi kesimin ağırlıkla içinde yer aldığı halk yığınlarının çıkarını-yararını* savunmalıdır. Tıpkı geçmişte olduğu gibi, Alevi topluluk örgütlenmelerinin *özel konumu* nedeniyle oynadığı toplumsal rolde olduğu gibi, yalnızca Alevilerin değil, çıkarları *bir ve aynı olan* diğer halk kesimlerinin demokratik istemlerinin kucaklamalı, demokrasi ve laiklik mücadelesine omuz vermeli, gerektiğinde bu mücadelenin öznesi olabilmelidir. Ama diğer yandan Alevilik sorunlarıyla *sınırlı* topluluk örgütlenmelerini kucaklamalıdır. Kendini besleyen ana damardan yoksun olan ya da bu damarı dışta bırakan, görmezlikten gelen, küçümseyen bir toplum örgütlenmesi *şey değil, hiçbir şeydir*. Gelenek zemininde ve Alevi inancının-kültürünün yönlendiriciliğinde canlandırılan ya da canlandırılacak olan bu örgütlenmeler aracılığıyla Alevi kimli-

ği yeniden yapılandırılmalı, inancın ve kültürün gerekleri yaşama geçirilmelidir.

Özetlersek: Alevi demokratik örgütlülüğü, geleneksel temelde Alevilerin *tümünü* kucaklar. Alevi olmaktan kaynaklanan sorunların çözümüyle uğraşır. Ancak *belirleyici-güdücü-yönlendirici* ögesi Alevilerin ezici çoğunluğunun da içinde bulunduğu geniş halk yığınlarının *çıkartına* dayanır: Bu çıkarın gereği olarak demokrasi-laiklik mücadelesine omuz verir, bu yolla ülke insanının gelecek alinyazısının belirlenmesine *katkı* sunar.

Alevi politik örgütlenmesi *yalnız başına* siyasallaşamaz: İnanç yanı da olan bir siyasal hareket laik bir toprakta *iktidara* taşınmaz. O zaman şu soru akla gelecektir: Alevilerin bir iktidar sorunu olmayacak mı? Doğal olarak olacaktır. Peki Aleviler politik mücadele zemininde kendi toplumsallaşmalarını nasıl sağlayacaklardır?. Bu konuda Alevilerin olanakları, dışında kalan toplumsal güçlerden *ayrıcılıklı*dir. Çünkü bu toprağın *en gerçekçi* politikası, Alevi toplumsal mücadeleler tarihidir. Mücadele tarihi içerisinde üretilen ve bugünlere taşınması için on binlerce can bedeli ödenen *kâmil toplum tasarımı*ni güncelleştirmek yeter.

İşte Aleviler, bu toplumsal tasarımı güncelleyerek politik zeminde *toplumsallaşacaklar* ve kendilerinin de içinde yer aldığı iktidara taşınma amaçlı halk hareketinin gündemine yerleştireceklerdir. Halkın beynine, halk hareketinin gündemine taşınır taşınmaz bu *toplumsal tasarımı*, benim toprağımdaki siyaseti *halk çıkarına, terbiye edecektir*.

Demek ki *halkın çıkarını üretecek* her öneri, her uğraş ya da mücadele Alevi demokratik örgütlenmesinin, kendilerinin de içinde yer aldığı politik örgütlenmenin *toplumsallaşma araçları*dır. Toplumsal ilişkileri-çelişkileri taşımaya başladığında, kâmil toplum tasarımı halkın *kavga gündemine* aktardığında Alevilik *toplumsal* bir güç olarak öne çıkmaya başlar ve tam da bu noktada, Alevi olmaktan kaynaklanan sorunlar tüm devrimci toplumsal dinamiklerin omuz vereceği *halkın çıkarının bir parçası* durumuna gelir.

Ezilenlerin *dayanışma içine gireceği*, ezenlerin *kaygıyla tanık olacağı* bu *işlevli-etkin toplumsallık*, politik alana akarak *siyaseti terbiye edecek*, Alevi toplumsallığını dikkate alan, bu toplumsallığa *dönüşümlü* bir siyaset üretecektir. Siyasete *dönüşümlü* bir toplumsallık ve toplumsallığa *dönüşümlü* bir siyaset yaratıldığı gün, bence sorun *çözüm*lenmenin *kanalına* oturacaktır.⁶

6. Daha geniş bilgi için bkz.: Korkmaz, Esat; *Kitap/ Yol Rehberi/ Gülbanklar-Erkânlar*; demos yayınları; İstanbul- 2009; s, 149-160.

KAYNAKÇA

- Adorno, Theodor-Horkheimer, Max; Aydınlanmanın Diyalektiği; Çev.: Nihat Ülner-Elif Öztarhan Karadoğan; Kabalcı Yayınevi; İstanbul-2000; s, 117.*
- Adsay, Fahriye; Yezidi Kadınlar/Kültürel Sınırların Edilgen Taşıyıcıları; Avesta Yayınları; İstanbul- 2014; s, 66-67-68/ 67 (dipnot).*
- Aleviliğin Tarihi/Yüz Soruda Alevilik/Aleviliğin Temelleri; HAAK-BİR (Hamburg Anadolu Alevileri Kültür Birliği; Anadolu Matbaası; İstanbul; s, 48-78 arası.*
- Almaont, Lan; İbnî Arabî ve Derrida/ Tasavvuf ve Yapısöküm; Çev.: Kadir Filiz; Ayrintı Yayınları; İstanbul-2012; s, 37.*
- AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi; Cilt: 31; İstanbul; s, 84.*
- AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi; Cilt: 23; İstanbul; s, 134-135.*
- AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi; Cilt: 7; İstanbul; s, 202.*
- AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi; Cilt: 3; İstanbul; s, 285.*
- Anidjar Gül; Düşmanın Tarihi/ Yahudi, Arap; Çev.: Timuçin Binder; Ayrintı Yayınları; İstanbul-2012; s, 43.*
- Âşık Hüdâî; Bütün Evren Semah Döner; hzl.: Celal Kılıç; Altıncı Baskı; Güldikeni Yay; Ankara-1998; s. 16.*
- Bahadır, İbrahim; Kadın Dervişler; Su Yayınları; İstanbul, 2005.*
- Balibar, Étienne ve Wallerstein, Immanuel; Irk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler; Çev.: Nazlı Ökten; Metis Yayınları; İstanbul-1993; s, 373.*
- Başköylü Seyyid Hasan Efendi; Hakk'ın Emri Rızası; Yay. Haz.: Hüseyin Boy; Yurt Yayınları; Ankara-2007; s, 184.*
- Batur, Enis; Alternatif Aydın; 75 Yılın İçinden; Yay. Haz.: Ahmet Oktay; Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.; İstanbul-1998; s, 40.*

- Baudras, Jean-Luc;** *Ütopyalar Sözlüğü/ Michéle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet-Antoine Picon;* Çev.: Turhan Ilgaz-; Sel Yayıncılık; İstanbul-2003; s, 26-27.
- Belge ve Tanıklarıyla Dersim Direnişleri;** Nûjen Yayınları; İstanbul-1995.
- Benedict, Anderson;** *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökleri ve Yayılması;* Çev.: İskender Savaşır; Metis Yayınları; İstanbul-1993.
- Benjamin Walter;** *Brecht'i Anlamak;* Çev.: Haluk Barışan-Güven Işısağ; Metis Yayınları; Dördüncü Basım; İstanbul-211; s, 8.
- Berger, John;** *-ile yapılan BBC televizyon dizisinden- Görme Biçimleri;* Çev.: Yurdanur Salman; Metis Yayınları; Dokuzuncu Baskı; İstanbul-2003; s, 11.
- Bernstein J.M.;** *Görünüşü Kurtarmak Niye? Metafizik Deneyim ve Etiğin Olabilirliği;* Çev.: Kemal Atakay-; Cogito; Yapı Kredi Yayınları; Üç Aylık Düşünce Dergisi; Sayı: 36; Yaz 2003; s, 216/ 223/225 ve 226.
- Bertrand, Jean-Marie;** *Ütopyalar Sözlüğü; Michéle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet-Antoine Picon-*Çev.: Turhan Ilgaz; Sel Yayıncılık; İstanbul-2003; s, 190-191.
- Birge, John Kingley;** *Bektaşilik Tarihi-*Çev.: Reha Çamuroğlu; Ant Yayınları; İstanbul.
- Bloch, Ernst;** *Hiristiyanlıktaki Ateizm;* Çev.: Veysel Atayman; Ayrıntı Yayınları; İstanbul-2013; s, 332-333.
- Bozkurt, Nejat;** *Felsefeleştirilmiş Bir Din Olanaklı mı?;* Felsefelogos 3; 1998/ 2; s, 34.
- Bulut, Faik;** *Ebu Müslim Horasani;* Su Yayınları; İstanbul-1999.
- Ceylan Yasin;** *Dindarlık ve Kişilik;* Radikal İki; 27.05.2012; s, 9.
- Christin, Olivier;** *Ütopyalar Sözlüğü; Michéle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet- Antoine Picon-*Çev.: Turhan Ilgaz-; Sel Yayıncılık; İstanbul-2003; s, 178-179.
- Cioran, E.M.;** *Tarih ve Ütopya;* Çev.: Haldun Bayrı; Metis Yayınları; Üçüncü Basım; İstanbul-2013; s, 82.
- Daldeniz, Elif;** *Zerdüşt: Tiksinti Duymayan İnsan;* Cogito; Üç Aylık.

- Düşünce Dergisi;** Yapı Kredi Yayınları; İstanbul-2001; Sayı: 25; s, 253-254.
- Deleuze Gilles; Üstinsan: Diyalektiğe Karşı;** Çev.: Turhan Ilgaz; Cogito; Üç Aylık Düşünce Dergisi; Yapı Kredi Yayınları; İstanbul-2001; Sayı: 25; s, 114.
- Dellaloğlu Besim-Odman Aslı-Yardımcı Sibel; Walter Benjmin 'le Olağanüstü Haller;** Cogito; Yapı Kredi Yayınları; Üç Aylık Düşünce Dergisi; Sayı: 52; Güz 2007; s, 13/ 24-25.
- Dellaloğlu Besim F.; Bir Giriş: Adorno Yüz Yaşında;** Adorno: Kitle, Melankoli, Felsefe; Cogito; Yapı Kredi Yayınları; Üç Aylık Düşünce Dergisi; Sayı: 36; Yaz 2003; s, 18.
- Dellaloğlu Besim F.-Soykan Ömer Naci- Keskin Ferda; Adorno ve Yaptı;** Cogito; Yapı Kredi Yayınları; Üç Aylık Düşünce Dergisi; Sayı: 36; Yaz 2003; s, 37-38-39/ 51-52.
- Denkel, Arda; İlkçağ'da Doğa Felsefeleri;** Özne Yayınları; İkinci Baskı; İstanbul-1998; s, 26-28 arası.
- Dierl, Anton Jozef; Anadolu Aleviliği;** Çev.: Fahrettin Yiğit; Ant Yayınları; İstanbul-1991; s, 23-24.
- Dumézil Georges; Mit ve Destan I/ Hint-Avrupa Halklarının Destanlarında Üç İşlev İdeolojisi;** Çev.: Ali Berktaş; Yapı Kredi Yayınları; İstanbul-2012; s, 18-19; Giriş/ Üç Varmış Üç Yokmuş-Joel H. Grisward.
- Dürüşken, Çiğdem; Ütopya;** Thomas More; Çev.: Çiğdem Dürüşken; Kabalcı Yayınevi; İkinci Baskı; İstanbul-2012; Sunuş/Thomas More ve Utopia; s, 7-23 arası.
- Dürüşken, Çiğdem; Yeni Atlantis;** Çev.: Çiğdem Dürüşken; Kabalcı Yayınevi; İkinci Baskı; İstanbul-2011; Yeni Atlantis'e Önsöz; s, 9.
- Eagleton, Terry; Tatlı Şiddet/ Trajik Kavranı;** Çev.: Kutlu Tunca; İstanbul-2012; s, 95/ 282/ 300/ 345.
- Ekici, Ekrem; Yeni Irkçılık Tartışması Üzerine;** Koceli-2005.
- Eliade, Mircea; Doğu ve Yeniden Doğu/İnsan Kültürlerinde Erginlenmenin Dini Anlamları;** Çev.: Fuat Aydın; Kabalcı Yayınları; İstanbul-2015; s, 11-12/ 69.

- Eliade, Mircea; Asya Simyası*; Kabcacı yayınevi; İstanbul-2002; s, 76.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki; Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Veli*; Özgür Yayın Dağıtım; İkinci Baskı; İstanbul-1992.
- Fanon, Frantz'dan aktaran: Özbek, Sinan; Irkçılık*; Notos Kitap; İstanbul-2012; s, 122.
- Foucault, Michel; Toplumı Savunmak Gerekir*; Çev.: Şehsuvar Aktaş; Yapı Kredi Yayınları; İstanbul-2002; s, 260.
- Frajese, Vittorio; Ütopyalar Sözlüğü; Michéle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet- Antoine Picon*; Çev.: Turhan Ilgaz; Sel Yayıncılık; İstanbul-2003; s, 48-52 arası.
- Fransez, Moris; Spinoza'nın Tao'su/Akıllı İnançtan İnançlı Akla*; Yol Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.; İstanbul-2004; s, 48/ 343-345 arası/ 113-116 arası.
- Frederic de Towarnicki; Martin Heidegger*; Çev.: Zeynep Durukal; Yapı Kredi Yayınları; İkinci Baskı; İstanbul-2008; s, 51-94 arası.
- Gallner, Ernest; Milliyetçiliğe Bakmak*; Çev.: Simten Coşar-Saltuk Özertürk-Nalan Soyarık; İletişim Yayınları; İstanbul-1998; s, 59.
- Gray, J. Glenn; Heidegger'in Yolu: İnsan Varoluşundan Doğaya*; Heidegger; Çev.: ve Yay. Haz.: Ahmet Aydoğan; Say Yayınları; İstanbul-2008; s, 284.
- Gray, John; Kara Ayın/Apokaliptik Din ve Ütopyanın Ölümü*; çev.: Bahar Tırnakçı; Yapı Kredi Yayınları; İstanbul- 2013; s, 24-30 arası.
- Gülyüzlüm Merhaba; Nejat Birdoğan Anısına*; Yay. Haz.: Esat Korkmaz; Alev Yayınları; İstanbul-2008; Irène Mélikoff ile yapılan söyleşiden- Söyleşi-Çeviri: Leyla Binici Güneş; s, 33-37.
- Gürbüz, Burak; 19. Yüzyıl Klasik İktisadî Ve Sosyal Düşüncesinde Alt Sınıfların Hakları; Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek; Derleyenler/ Sosyolojik, Hukuki ve Siyasal Tartışmalar: Derleyenler.: Ayşe Durakbaşa, N. Aslı Şirin Öner, Funda Karapehlivan Şenel*; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; İstanbul-2014; s, 9
- Hacı Bektaş Veli; Vilâyetname (Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli)*; Yay. Haz.: Esat Korkmaz; Can Yayınları; Dördüncü Baskı; İstanbul-2011; s, 150.

Harmancı, Hasan; *Aleviliğin Anayasası Varoluş*; Yurt Kitap Yayın; Ankara-2008.

Hobsbawn, E.J.; *Milletler ve Milliyetçilik*; Çev.: Osman Akınhay; Ayrıntı Yayınları; İstanbul-1993; s, 80.

Irigaray, Luce; *Başlangıçta Kadın Vardı*; Çev.: İlknur Özallı-Melike Odabaş; Pinhan Yayınları; İstanbul-2014; s, 39.

Jameson, Fredric; *Ütopya Denen Arzu*; Çev.: Ferit Burak Aydar; Metis Eleştiri; İstanbul-2009; s, 30.

Jung, Carl G.; *İnsan ve Sembolleri*; Çev.: Ali Nahit Babaoğlu; Okuyan Us; 4. Baskı; İstanbul-2009; s, 61.

Kahraman, Hasan Bülent; *Cumhuriyet Savaşları*; Sabah; 3 Kasım 2014; s, 18.

Kautsky, Karl; *Thomas More ve Ütopyası*; çev.: Oğuz Özügül; Pencere Yayınları; İstanbul-2006; s, 11/169/ 182/ 210-211.

Kaygusuz, İsmail; *Alevilikte Dâr/Dâr 'ın Pirleri*; Alev Yayınları; İkinci Baskı; İstanbul-1995; s, 86.

Kılıçbay, Mehmet Ali; *Laiklik ya da Bu Dünyayı Yaşayabilmek*; Laiklik; Cogito; Yapı Kredi Yayınları; Üç Aylık Düşünce Dergisi; Sayı: 1-Yaz 1994; İstanbul; s, 15.

Korkmaz, Esat; *Ansiklopedik Simgeler Sözlüğü*; Anahtar Kitaplar Yayınevi; İstanbul- 2010, s, 14/ 141/213-214/ 725-726/ 740-741/ 876.

Korkmaz, Esat; *Hiçlik Damlası-Ölümün Doğumu*; Hiçlik Defteri 4; Anahtar Kitaplar Yayınevi; İstanbul- 2011; s, 105-111 arası.

Korkmaz, Esat; *Hiçlik Defteri 6*; Anahtar Kitaplar Yayınevi; İstanbul-2011; s, 11.

Korkmaz, Esat; *Kitap/Yol Rehberi/Gülbanklar-Erkânlar*; demos yayınları; İstanbul-2009; s, 35-40 arası; 141-148/149-160 arası.

Korkmaz, Esat; *Dört Kapı Kırk Makam*; Anahtar Kitaplar Yayınevi; Dördüncü Baskı; İstanbul- 2013.

Korkmaz, Esat; *Hiristiyanlığın Lanetlileri ya da Günah Yaşamın Günahkârları/ Katharlar*; demos yayınları; İstanbul-2013; s, 27-35 arası/ 219.

- Korkmaz, Esat;** *Anadolu Aleviliği Felsefi Bir Dindir, Anadolu Aleviliği;* Berfin Yayınları; İkinci Baskı; İstanbul-2008; s, 16-27.
- Korkmaz, Esat;** *Anadolu Aleviliği;* Berfin; İkinci Baskı; İstanbul-2008; s, 56'daki dipnot.
- Korkmaz, Esat;** *Kızılbaş Aydınlanma;* demos yayınları; İstanbul-2011; s, 58-64 arası; 155.
- Korkmaz, Esat;** *Yorumlu İmam Cafer Buyruğu;* Anahtar Kitaplar Yayınevi; Üçüncü Baskı; İstanbul-2007; s, 138/ 178-183.
- Korkmaz, Esat;** *Ansiklopedik Şeytan Tasarımı Terimleri Sözlüğü;* Anahtar Kitaplar Yayınevi; İstanbul- 2006; s, 80
- Korkmaz, Esat;** *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü;* Anahtar Kitaplar Yayınevi; İstanbul- 2005; s, 618-619.
- Korkmaz, Esat;** *Uygurluk Kadınlara Yaramadı/Kadın, Erkeklerle Kavga Vereceği Alanı Yitirdi;* www Alevi Gündem; Mart-2009.
- Korkmaz, Esat;** *Serçeşme Dergisi;* Sayı: 35; İstanbul-2007.
- Korkmaz, Esat;** *Musahip ve Musahiplik; Alevilik Temel Eğitim Seti;* İmajans Reklam-Yayıncılık; İstanbul-2002; 5 nolu kitapçık.
- Korkmaz, Esat;** *Kan Dolambacında Saklambaç Oynayanlar ya da Aydın Düşmanlığını Yol'un Gereği Sayanlar;* *Serçeşme Dergisi;* Sayı: 43; İstanbul-Haziran/ 2008; s, 6-7.
- Korkmaz, Esat;** *Seyh Bedreddin ve Varidat;* Anahtar Kitaplar Yayınevi; Üçüncü Baskı; İstanbul-2010; s, 101.
- Korkmaz, Esat;** *Alevi Süreğinde Bektaşi Yolunda Enel Hak;* Nefes Yayınları; İstanbul-1995; s, 6.
- Korkmaz, Esat;** *Kırklar Cemi;* Anahtar Kitaplar Yayınları; Genişletilmiş İkinci Baskı; İstanbul-2008; s, 46-53 arası.
- Kreyenbroek, Philip G.;** *Ezidilik/Arka Planı, Dinî Âdetleri ve Metinsel Geleneği;* Çev.: Amed Gökçen/Damla Tanal; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; İstanbul-2014; s, 139.
- Madonna-Desbazeille, Michèle;** *Ütopya Sözlüğü/ Michèle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet-Antoine Picon-*Çev.: Turhan Ilgaz; Sel Yayıncılık; İstanbul-2003; s, 256-260 arası.

- Marx Karl;** *1844 El Yazmaları/Ekonomi Politik ve Felsefe*; Çev.: Kenan Somer; Sol Yayınları; Dördüncü Baskı; Ankara-2011; E. Bottigelli; Sunus; s, 23.
- Massignon, M. Louis;** *İslâm'ın Mistik Şehidi Hallâc-ı Mansûr'un Çilesi*; Cilt: I; Çev.: Dr. İsmet Birkan; Ardıç Yayınları; Ankara-2006; 1914 Basımının Önsözü; s, 9.
- Mélikoff, Irène;** *Bektaşî-Alevilerde Ali'nin Tanrılaşması; Uyur İdik Uyardı Irène Mélikoff*; Yay. Haz. Esat Korkmaz; demos yayınları; İstanbul-2009; s, 319.
- Mélikoff, Irène;** *Uyur İdik Uyardılar/Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları*; Çev.: Turan Alptekin; demos yayınları; Üçüncü Baskı; İstanbul-2009; s, 83-93 arası.
- Mélikoff, Irène;** *Alevilikte Ali'nin Payı Nedir?; Prof. Irène Mélikoff'un Ardından*; Çev.: Turan Alptekin; demos yayınları; İstanbul-2009; s, 41-42.
- Mélikoff, Irène;** *Kırkların Ceminde*; demos yayınları; İkinci Baskı; İstanbul-2011.
- Memmi, Albert;** *Sömürgeci ve Sömürgeleştirilen İnsan*; Çev.: Salih Ak; Öteki Yayınları; Ankara-1996; s, 100.
- Multon, Hilaire;** *Ütopyalar Sözlüğü; Michéle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet-Antoine Picon*; Çev.: Turhan Ilgaz; Sel Yayıncılık; İstanbul-2003; s, 42.
- Narlı, Nilüfer;** *Türkiye'de Laikliğin Konumu*; Laiklik; Cogito; Yapı Kredi Yayınları; Üç Aylık Düşünce Dergisi; Sayı: 1-Yaz 1994; İstanbul; s, 25-26
- Ocak, Ahmet Yaşar;** *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar; Türk Tarih Kurumu; Ankara-1992; s, 13.*
- Ocak, Ahmet Yaşar;** *Alevilik-Bektaşîlik Söyleşileri*; Söyleşiyi Yapan: Ayhan Aydın; Pencere Yayınları; İstanbul-1997; s, 39.
- Ocak, Ahmet Yaşar;** *Babailer İsyanı/Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*; Dergâh Yayınları; Genişletilmiş İkinci Basım; Ankara-1996.

- Öz, Baki;** *Alevilik Nedir?*; Der Yayınları; İstanbul-1995; s, 17.
- Özbek, Sinan;** *Feuerbach 'in Din Anlayışı...*; Felsefelogos 3; 1998/ 2; s, 42.
- Özbek, Sinan;** *İrkçılık*; Notos Kitap; İstanbul-2012; s, 9-10/ 41-49 arası/ 60-63 arası/ 65/ 81/ 88/ 123/ 136-137/143-145 arası.
- Özcan İsmail;** *Marx'tan Gökten İnmemiş Bir Kutsal Kitap*; Kapital; Radikal Kitap; 23 Mayıs 2012; s, 17.
- Pir Şemo Mejdin;** yaş: 36/okuma-yazma bilmiyor (savaştan ve üzerlerine yönelik saldırılardan okumaya fırsat bulamadığını belirtti); söyleşi yeri: Batman Ezidi Kampı; söyleşi tarihi: 16 Aralık 2014 Uğurcan (Korux) köyü Ezidi Kampı.
- Pütün, Dr. Reyhan;** *Gezi'nin Gerçek 'Kahramanları'*; Milliyet; Düşünenlerin Düşüncesi; 20 Haziran 2013; s, 25.
- Riot-Sarcey, Michèle;** *Ütopiyalar Sözlüğü/ Michèle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet-Antoine Picon*-Çev.: Turhan Ilgaz; Sel Yayıncılık; İstanbul-2003; Giriş; s, 5-6.
- Rowland, Christopher (Editör);** *Kurtuluş İdeolojisi/Gerald West/İncil ve Yoksullar: Teolojiyi Uygulamanın Yeni Yolu*; Çev.: M. Fatih Karakaya ve Sevinç Altınçekiç-; Ayrıntı Yayınları; İstanbul- 2011; s, 156.
- Rowland, Christopher (Editör);** *Kurtuluş İdeolojisi/Giriş: Kurtuluş Teolojisi*-Çev.: M. Fatih Karakaya ve Sevinç Altınçekiç; Ayrıntı Yayınları; İstanbul- 2011; s, 20.
- Rowland, Christopher (Editör);** *Kurtuluş İdeolojisi/Shadaab Rahemtulla/ İslami Kurtuluş Teolojisi* -Çev.: M. Fatih Karakaya ve Sevinç Altınçekiç-; Ayrıntı Yayınları; İstanbul-2011; s, 146-147.
- Rowland, Christopher (Editör);** *Kurtuluş İdeolojisi/Denys Turner/Marksizm, Kurtuluş Teolojisi ve Ohumsuzlama Tarzı*; Çev.: M. Fatih Karakaya ve Sevinç Altınçekiç; Ayrıntı Yayınları; İstanbul-2011; s, 226-227.
- Sartre, Jean-Paul;** *Varlık ve Hiçlik/ Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*; Çev.: Turhan Ilgaz- Gaye Çankaya Eksen; İthaki Yayınları; İstanbul-2009; s, 26.
- Schimmel, Annemarie;** *İslam'ın Mistik Boyutları*; Çev.: Ergun Kocabıyık;

Kabalıcı Yayınevi; İstanbul- 2001; s, 13/ 51/80/143/ 153/ 199-212 arası/ 326.

Spinoza-Blyenbergh; Kötülük Mektupları; Yay. Haz.: Alber Nahum-Gaye Çankaya; Çev.: Alber Nahum; Norgunk Yayıncılık; İstanbul-2008; Sunuş; s, 25.

Serçeşme Dergisi; İstanbul; Sayı: 29; Mayıs-2007; sayı: 30; Haziran-2007 ve sayı: 31/ Temmuz-2007.

Şêx Celal Xêro; Kampın eğitimden sorumlu müdürü/yaş: 49/ eğitim: idadi/ Irak'ta Kürtçe öğretmeni. Söyleşi yeri: Kampın öğretmenler odası/ söyleşi tarihi: 17 Aralık 2014.

Şeyh Adil Musa Mirza; Şengal'dan göç etmiş-Şeyh Yusuf Uca'nın misafiri/ yaş: 37/ ilköğretim okulu 6. sınıftan terk/ söyleşi yeri Oğuz köyü/ söyleşi tarihi: 16 Aralık 2014.

Şeyh Yusuf Uca/ Oğuz (Şimiz); Batman/eski bir Ezidi köyü-/ yaş: 72/ eğitim: ilkokul. Söyleşi yeri: Oğuz köyü/ söyleşi tarihi: 16 Aralık 2014.

Tekin, Arif; *Kur'an'ın Kitap Haline Getirilmesi; Bilinmeyen Yönleriyle Kur'an (Kur'an'ın Kökeni-2);* Berfin Yayınları; İstanbul-2012; s, 5/ 112-232 arası.

Touraine Alain; *Modernliğin Eleştirisi;* Çev.: Hülya Uğur Tanrıöver; Yapı Kredi Yayınları; 8. Baskı; İstanbul-2012; s, 178.

Yalkut, Sabiha Banu; *Melek Tavus'un Halkı Ezidiler;* Metis Yayınları; Dördüncü Baskı; İstanbul-2014; s, 15/ 97-101 arası.

Yaman, Ali; *Ocaklar;* Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi; Bildiri; ERVAK; 23-28 Ekim 2000/ Ürgüp.

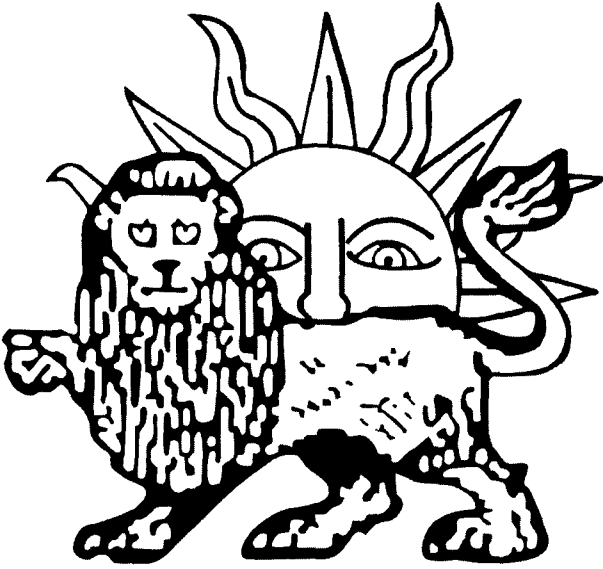
KİTAP YOL REHBERİ

Gülbanklar-Erkânlar

Esat Korkmaz

KIZILBAŞ AYDINLANMA

demos°

HİRİSTİYANLIĞIN LANETLİLERİ
YA DA
GÜNAH YAŞAMIN GÜNAHKÂRLARI
KATHARLAR

Esat Korkmaz

demos

Esat Korkmaz

“gerçekçi ol, olanaksızı iste”

kızılbaş ütopya

demos

Esat Korkmaz

kızılbaşlıkta
üç firar
üç terk

“Bütün Yönleriyle” Alevilik

Alevilik, Anadolu doğumlu *bâtinî kurtarıcı bilinç-inançtır*; bu bilincin-inancın örgütlenmesi anlamında *bâtinî felsefe* ya da *bilgelik*, yani *eren-evliya öğretisidir*. Anlaşılacağı gibi Arapçayımadası doğumlu olmadığı için,

İslâm'ın özü de değildir.

Doğumundan günümüze Alevi kimliğiyle yaşanmış bir *yasaklı tarihi* vardır Aleviliğin; bir de *geriye dönüş tapımı* gereği İslâm'ın içine taşındığında *sahiplendiği*, kendini *özdeşleştirdiği*, *kutsadığı* bir *yasaklı tarihi* vardır.

Bu *ikili* yasaklı tarih anlaşılmadan, Alevi tarihi sağlıklı olarak bilince taşınmaz.

Resmi tarihin sınırlarının *dışına* taşınmadan, oradaki tarih *güncellenmeden* yasaklı olan Alevi tarihi *kurtarılamaz*.

Bu gerçeğin bir yanısıdır: Diğer yanı ise *geçmiş bugünden kurtarılmalıdır*: Her iki anlayışı birlikte düşündüğümüzde tarihi kurtarmak için, resmi tarihin dışına taşınıp oradaki tarihi güncellemek, daha sonra da güncellediğimiz tarihi *bugünün saldırısından korumak* gerektiği anlaşılır.

Bunu başardığımızda, *resmi tarihe direnmiş* olanları yeniden *aramıza taşıyabiliriz*, bu yolla *ezilenlerin tarihine sahip* çıkabiliriz. Sahip çıktığımız tarihi, *egemenin değil*, *yaşamın hizmetine* sunabiliriz.

ISBN 978-9944-387-53-8

9 789944 387538

demos®